DESTEK yayınevi

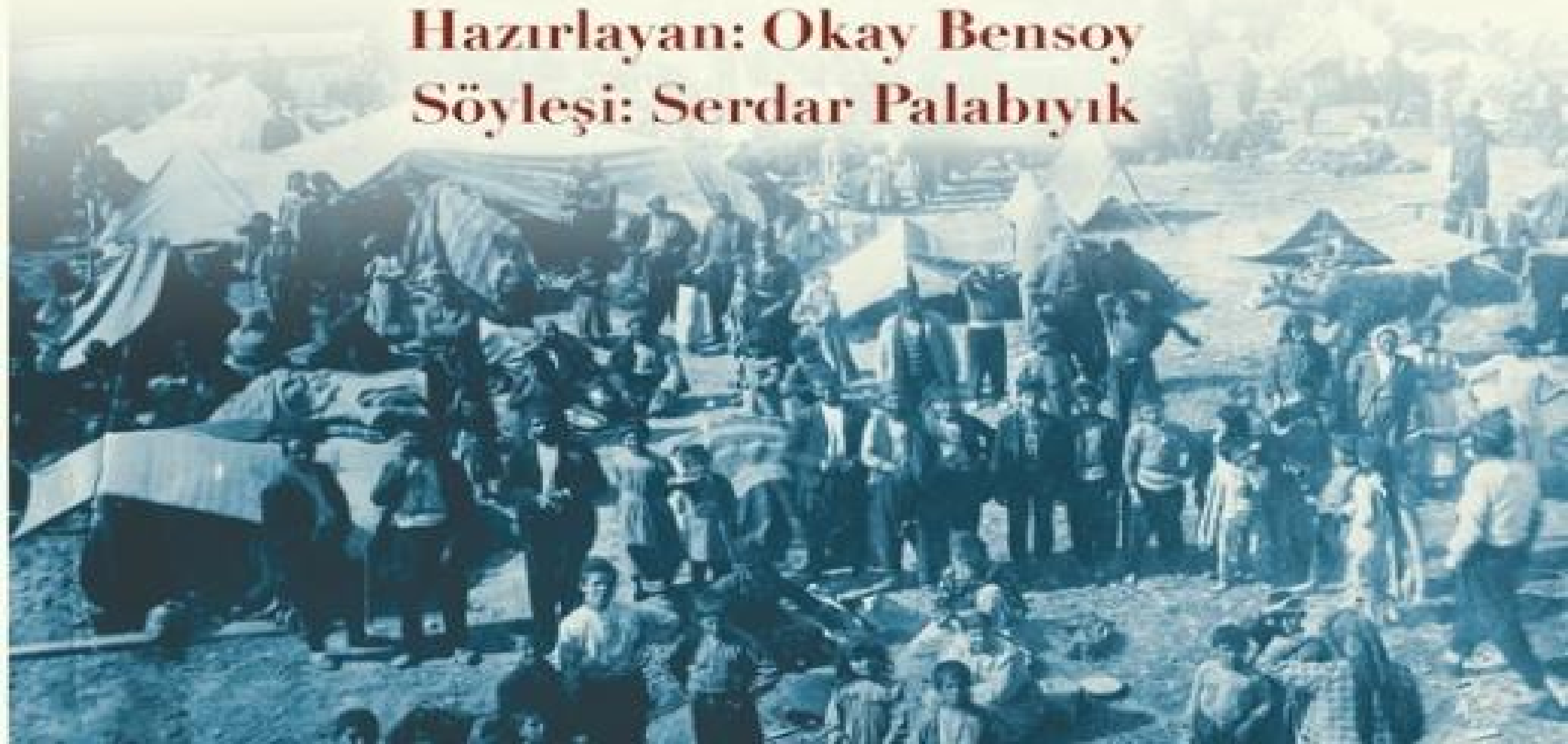
İNCELEME

ERMENİ SORUNU'NU ANLAMAK

Önyargıları Aşmak ve Nefretten Arınmak

ULUÇ GÜRKAN

Hazırlayan: Okay Bensoy
Söyleşi: Serdar Palabıyık

ERMENİ SORUNU'NU ANLAMAK

ÖNYARGILARI AŞMAK VE NEFRETTEN ARINMAK

ULUÇ GÜRKAN

Söyleşi: Serdar Palabıyık

Hazırlayan: Okay Bensoy

DESTEK YAYINEVİ: 188
ARAŞTIRMA-İNCELEME: 63
ERMENİ SORUNU'NU ANLAMAK / ULUÇ GÜRKAN

Kapak fotoğrafı: Suriye'ye varan bir Ermeni kafilesi, 1915
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk AKŞUN
Yayına Hazırlayan: Okay Bensoy

Teknik Hazırlık: İlknur MUŞTU

Kapak: İlknur Muştu
1. BASKI : Aralık 2011
Yayıncı Sertifika No: 13226

İnönü Cad. 33/4 Gümüşsuyu
Beyoğlu / İstanbul
Tel: (0212) 252 22 42
Fax : (0212) 252 22 43
www.destekyayinlari.com
info@destekyayinlari.com

Halis Uluç Gürkan,
1945, Urfa doğumlu. Öğrenimini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamladı. 1968-1991 yılları arasında *ANKA Ajansı* ile *Sabah* ve *Güneş* gazetelerinde çalıştı. 1991-2002 yılları arasında TBMM'de üç dönem Ankara Milletvekili olarak görev yaptı. Bu dönemde ayrıca, AGİT Parlamenter Asamblesi ile Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nde Başkan Yardımcısı, TBMM'de Meclis Başkanvekili oldu. Halen ODTÜ'de öğretim görevlisidir. (*ulucgurkan@ulucgurkan.net*)

Uluç Gürkan'ın *Sabah*, *Güneş*, *Dünya* ve *Star* gazetelerinde yayınlanmış çok sayıda köşe yazısı bulunmaktadır.

Dr. Mustafa Serdar Palabıyık,
İnebolu doğumlu. Lisans, yüksek lisans ve doktorasını Ortadoğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamladı. 2005-2008 yılları arasında Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM)'a bağlı olan Ermeni Araştırmaları Enstitüsü'nde uzman, 2010-2011 döneminde TOBB Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalıştı. (*spalabiyik@gmail.com*)

Palabıyık'ın Ermeni Sorunu'na Dair Eserleri:

• "An Introduction to the Armenian Question until the Treaty of Lausanne," Ömer Engin Lütem (ed.), The Armenian Question: Basic Knowledge and Documentation içinde, (Ankara: Terazi Yayıncılık, 2009), ss. 3-19.

• Yıldız Deveci Bozkuş ile birlikte, "Turkish-Armenian Relations (1918-2008)," Ömer Engin Lütem (ed.), The Armenian Question: Basic Knowledge and Documentation içinde, (Ankara: Terazi Yayıncılık, 2009), ss. 231-266.

• "Establishment and Activities of French Legion d'Orient (Eastern Legion) in the Light of French Archival Documents (November 1916 – May 1917)," Review of Armenian Studies, No. 13-14, (2007), s. 143-166.

• "Establishment and Activities of French Legion d'Orient (Eastern Legion) in the Light of French Archival Documents (July 1917 - November 1917)," Review of Armenian Studies, No. 15-16, (2007), s. 149-168.

• "Establishment and Activities of French Legion d'Orient (Eastern Legion) in the Light of French Archival Documents (November 1917 – April 1918)," Review of Armenian Studies, No. 17, (2008), s. 45-62.

• "Establishment and Activities of French Legion d'Orient (Eastern Legion) in the Light of French Archival Documents (November 1918-1921)" Review of Armenian Studies, No. 18, (2008), s. 101-120.

• Mustafa Serdar Palabıyık, "A Literature between Scientificity and Subjectivity: A Comparative Analysis of the Books Recently Written on the Armenian Issue," Review of Armenian Studies, Vol. 4, No. 11-12, (2007), s. 121-156.

• "Establishment and Activities of French Legion d'Orient (Eastern Legion) in the Light of French Archival Documents," Review of Armenian Studies, No. 10, (2006), ss. 79-98.

• "Bir Fikir Özgürlüğü Sorunsalı Olarak Massachusetts Davası," Ermeni Araştırmaları, No. 19, (Sonbahar 2005), s. 83-102.

- “Threatened or Threatening?: Two British Consular Reports Regarding the Condition of Non-Muslim Communities in Izmir and Aleppo,” Review of Armenian Studies, No. 9, (2005), s. 100-119.

Okay Bensoy,
Ankara doğumlu. AÜSBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nü bitirdi. Öğrenimini AÜDTCF Tarih Bölümü'nde sürdürüyor. Yayınevlerine ve kurumlara editörlük, yayın danışmanlığı yapıyor. Farklı derleme kitaplarda ve dergilerde "Erken Cumhuriyet Dönemi Tarihi" ve "Şarkiyatçılık" konulu makaleleri yayınlandı. "Yeni Muhafazakârlık-Yeni Şarkiyatçılık" ilişkisi üzerine çalışıyor. (*okaybensoy@gmail.com*)

“Uluslararası İlişkiler” alanında çalışan düşünce kuruluşları, araştırma merkezleri ve üniversiteler, bu arada NATO, belirli aralıklarla dünyamızın kriz potansiyeli taşıyan sorunlarının listelerini yaparlar. Listelerde yer alan sorunların sayısı, listeyi yapan kuruluşlara ve listelerin hazırlandığı yıllara göre değişse de, genelde 20-25 kadardır.

1990’lı yılların ortalarından bu yana kriz listelerini izlemeye çalışıyorum. Dünyadaki hiçbir ülke, listelenen sorunlara Türkiye kadar yakın olamaz. Saptanan sorunların kabaca üçte ikisi, doğrudan ya da dolaylı olarak, Türkiye’yi ilgilendiriyor. Kısaca anımsayalım:

Kıbrıs, Ege, Boğazlar, sınıraşan sular... PKK terörü, sınırötesi operasyonlar ve Kürt Sorunu... Ermeni Sorunu ve “soykırım” iddiaları... İsrail-Filistin çatışması, Irak’ın parçalanması ve Arap Baharı kapsamında Ortadoğu’daki diğer sorunlar... Afganistan, Kafkaslar’da ve Balkanlar’da biri bitmeden diğeri başlayan sorunlar... Bu sorunların tümü, Türkiye’nin de gündeminde ilk sıralarda.

Hiç kuşkusuz, bütün bu sorunlar Türkiye’nin dış ilişkilerini etkilemektedir. *International Herald Tribune* gazetesinin deyişiyle, bu sorunların gölgesinde “Türk dış politikası 360 derecelik bir kâbusa” dönüşebilmektedir. Ne var ki, Türkiye bütünüyle çaresiz değildir. Jeopolitik konumu bağlamında dünyanın en değerli arazisi üzerine kuruludur. Karşı karşıya olduğu sorunları kendisi için fırsata dönüştürebilir. Bölgesinden aldığı güçle, ulusal çıkarlarının ön planda olduğu etkin bir dünya oyuncusu rolü oynayabilir... Buna cüret etmesi, çok daha önemlisi bilgili ve öngörülü olması gerekir.

O halde, biz Türkler bu anlamda ne kadar bilgili, dolayısıyla ne kadar öngörülüyüz? Sorunlarımızı aşmak ve etkin bir dünya oyuncusu rolünü doğru oynayabilmek için yeterli bilgiye, gerekli öngörüye sahip miyiz?

“Uluslararası Kriz Diplomasisi” derslerimde bu soruyu öğrencilerimle paylaşıyorum. Karşı karşıya olduğumuz sorunları derste sıralıyor ve öğrencilerime soruyorum: “Türkiye’yi suçlayan ve dışlayan görüşlerin sahiplerine karşı, bu sorunları aranızdan kimler tartışabilir?”

Özellikle “Ermeni Soykırımı” iddiaları ve Kıbrıs Sorunu konusunda çok sayıda el kalkıyor, ancak sorunları biraz irdeleyince sıkıntı çıkıyor. Bilgiyle beslenmeyen düşünceler belki hoş, ancak içi boş “vatan-millet” tepkisi olmaktan öteye gitmiyor. Bu alanda ciddi bir ulusal bilinç eksikliği yaşadığımızı kabul etmek zorundayız.

Derslerde öğrencilerimde gördüğüm bu gibi eksiklikleri, 1990'lı ve 2000'li yıllarda uluslararası parlamentolarda görev yaparken ben de yaşadım. Türkiye'nin kendisini hem "Ermeni Soykırımı" iddiaları konusunda, hem de Kıbrıs, Ege, Güneydoğu ya da Kürt Sorunu gibi konularda doğru dürüst anlatamadığına tanık oldum. Özellikle "Ermeni Soykırımı" iddiaları söz konusu olduğunda bütünüyle yetersiz kaldığımızı gözlemledim.

Kendi payıma, Mülkiye'de Uluslararası İlişkiler öğrenimi görmüştüm. Gazetecilik yaparken de, bu konuda onlarca yazı yazmış, onlarca ilgili haberin de editörlüğünü yapmıştım. "Epey bilgili olduğumu" varsayıyordum. Ancak, uluslararası parlamentolarda ne kendi bilgim, ne de Dışişleri Bakanlığı'ndan sağlanan destek bana yetiyordu. Kimseyi, hemen hiçbir konuda Türkiye'nin de haklı ve meşru gerekçeleri olabileceğine ikna edemiyordum.

Bu yüzden, Türkiye'nin sorunlarını ders çalışır gibi yeniden araştırmaya başladım. 1990'lı yılların ikinci yarısında Türkiye'nin haklılıklarını anlatırken kendimi dinletebiliyordum. 2000'li yıllara girerken, önlerine gelen her konuda Türkiye'yi acımasızca eleştirenlerin ezberlerini bozabiliyordum. Çarpıttıkları gerçekleri, uyguladıkları çifte standartları yüzlerine vurabiliyordum. Gelin görün ki bu durum, özellikle "Ermeni Soykırımı" iddiaları bağlamında, deyim yerindeyse, bir tür ağız dalaşı üstünlüğüydü. Tarihi ve hukuki gerçeklerle pekiştirilmeli, belgelerle desteklenmeliydi.

Elinizdeki kitap, böyle bir hedef güden çalışmanın ürünüdür. Öncelikle, Ermeni Sorunu'yla ilgili bilgi eksikliğimizi gidermeyi amaçlıyor. "Ermeni Soykırımı" tartışmalarını önyargılardan arındırıp tarihi ve hukuki gerçekler temeline oturtmayı, böylece kısır bir "nefret atışması" olmaktan çıkartmayı umuyor.

Bu amaç ve umutla, Mart-Mayıs 2010 döneminde, Dr. Serdar Palabıyık ile kapsamlı söyleşiler yaptık. Bu arada çok sayıda belgeyi birlikte yeniden taradık. Serdar Palabıyık, titiz çalışmasıyla, konuyu detaylandıran bilgi kutucukları ve tablolar hazırladı. Söyleşimizi sabırla kayıt altına alan, soruları ve notlarıyla yeri geldiğinde şeytanın avukatlığından kaçınmayan Okay Bensoy, deşifreleri üstlendi, yayın sürecini yönetti. Mart 2010'da başlayan çalışmalarımız, güncelleştirmeler devreye girince Ağustos 2011'e kadar uzadı.

Sonuçta, *"Türkiye halkı, ülkesi ve ulusuyla 'soykırımcı' olarak tanımlanmayı hak ediyor mu? Böylesi bir tanımlama, tarihi ve hukuki gerçeklerle uyuşuyor mu?"* sorularının yanıtını verdiğimize, yeni çözüm önerileri getirdiğimize inanıyorum. Bu kitapla, "soykırım"a sadece "hayır" deyip konuyu tartışmaktan uzak durmadık; aksine, karşılıklı önyargıların ve nefret duygularının ötesinde, tarihi gerçeklik ve hukuki belgesellik boyutunu öne çıkarmaya çalıştık. Şöyle ki;

Türkiye, "soykırım" suçlamalarını, bugüne kadar "tencere dibin kara, seninki benden kara" edebiyatıyla karşılamaya çalışmış. Kaç Ermeni'nin öldüğünü, bu arada yaşamını yitiren Türk ve Müslümanların sayısını tart(ış)mış... Türkiye'nin bu anlamsız ve kısır tartışmayı bırakması gerekiyor. Bence, Türkiye'nin tartışması gereken üç temel konu var. Uluslararası parlamentolardaki deneyimim, ayrıntılarını ilerleyen sayfalarda bulabileceğiniz şu üç temel konunun hem tarihsel hem de hukuksal olarak "Ermeni Soykırımı" ezberini bozacağı yolunda:

Birinci nokta, "soykırım suçu"nun hukuki çerçevesiyle ilgili.

"Soykırım suçu"nun hukuki çerçevesini belirleyen 1948 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) Soykırım Sözleşmesi'ne göre; bu suçun tüzel kişilere değil, gerçek kişilere yöneltilmesi gerekiyor. Bu hukuki gerçekliğe karşın, "Ermeni Soykırımı" suçlamaları –genelde- ülkesi ve ulusuyla Türkiye'ye yöneltiliyor. Dolayısıyla, bir tür "nefret söylemi-*hate speech"* suçuna dönüşmüş bulunuyor.

"Belli bir gruba karşı düşmanlık duygularını tetikleyen önyargılı ve ayrımcı bir dil kullanılması" biçiminde tanımlayabileceğimiz nefret söylemi, bu bağlamda, Türkiye'ye karşı düşmanlık duygularını tetikliyor. Türkiye, bu hukukdışı ve ırkçı söyleme son verilmesini, "soykırım" iddialarını tartışmanın önkoşulu yapmalıdır.

Burada, "soykırım" iddialarının Türkiye'ye karşı bir tür nefret söylemine dönüşmesinin zamanlamasının ve nedenlerinin de irdelenmesi gerekiyor... "Ermeni Soykırımı" iddiaları, 1990'lı yıllarda, Sovyet sisteminin çökmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yeni bir ivme kazanmıştır. Samuel Huntington'ın din farklarını ön plana çıkarttığı "Uygarlıklar Çatışması" temelinde biçimlenen "Yeni Dünya Düzeni" ile bütünleşmiş, uluslararası bir boyut kazanmıştır. Ötesinde, geçmişe ait bir hesaplaşma olmaktan çıkıp güncel politikaya dönüşmüştür.

İkinci nokta, "soykırım"ın varlığı ya da yokluğuna karar verecek yetkili merciin kim olduğuyla ilgilidir...

BM Soykırım Sözleşmesi, “soykırım suçu”nun varlığı ya da yokluğu konusundaki yetkili mercii “yargı organları” olarak belirlemiştir. Hangi yargı organı ya da organlarının yetkili olduğu da sözleşmede açıklanmıştır. Bu bağlamda, unuttuğumuz, bize unutturulmak istenen gerçek, I. Dünya Savaşı sonrasında çok sayıda İttihat ve Terakki Partisi yöneticisinin “Ermenilerin toplu katliamı” suçlamasıyla üç yıla yakın süre Malta’da tutulmuş ve Sevrés Antlaşması hükümleri uyarınca “soruşturma” kapsamına alınmış olmalarıdır. Ancak, soruşturmayı yürüten Londra’daki İngiliz Kraliyet Başsavcılığı, işgal altındaki Osmanlı arşivinin yanında, İngiltere ve Amerika’da da bu kişiler aleyhine “hukuki geçerliliği olan” hiçbir “katliam/kırım” kanıtı bulamamıştır. Bu nedenle “kovuşturmaya yer olmadığı” hükmüne vararak serbest bırakılmalarını sağlamıştır.

Yahudi Soykırımı yargılamasının yapıldığı Nürnberg Mahkemesi ile aynı koşullarda çalıştığını belgelediğimiz Malta’daki bu yargılama sürecinin, “Ermeni Soykırımı” iddialarını kökten çürüten hukuki sonuçlarını Türkiye’nin anımsaması ve sahiplenmesi kaçınılmazdır.

Üçüncü nokta, “soykırım” iddialarının temel dayanağı olarak son zamanlarda sunulan “tehcir uygulaması” ile ilgilidir...

Tehcir, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin, 1977 tarihli Ek 2 Protokolü uyarınca “askeri gereklilik” kapsamında değerlendirilmeye açıktır. I. Dünya Savaşı koşullarında Osmanlı Ermenilerinin silahlı isyanı ve Osmanlı topraklarını işgal eden Çarlık Rusyası’nın yanında savaşa katılması, tehcir uygulamasının “askeri gereklilik” bağlamında değerlendirilmesini haklı kılmaktadır.

Unutulmamalıdır ki, Yahudi Soykırımı gerçekliğinde Alman Yahudilerinin Almanya’ya karşı ne silahlı bir direnişi söz konusudur, ne de bu Yahudilerin Almanya’nın savaş halinde olduğu ülkelerle silahlı bir işbirliği... Dolayısıyla, II. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında Yahudilere uygulanan soykırım ile I. Dünya Savaşı günlerinde Ermenilerin maruz kaldıkları iddia edilen olaylar arasında, “soykırım” bağlamında, herhangi bir paralellik kurulamaz. Ünlü tarihçi Bernard Lewis, “Ermeni Soykırımı” iddialarını bu nedenle yadsırken, I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı topraklarında yaşananları bir “savaş trajedisi” olarak tanımlamıştır.

Sürekli “soykırımcı” olmakla damgalanmak istenen Türkiye halkına yapılan haksızlığı sergileyen ve çözümler öneren bu kitap için, uluslararası alanda Ermeni terör örgütlerinin canlı hedefi olan diplomatlarımıza, önerileri için Mustafa Arslan’a, Ersan Barkın’a ve eşim Nazime Gürkan’a

teşekkür borçluyum. Okuldaşım, dostum diplomatlarımızın acısı, Nazime’min sabrı olmasaydı bu çalışma sözde kalır, unutulur giderdi.

Kasım 2011 – Ankara

Karşılıklı Soykırım Israrı,

Diyaloğu Başlamadan Bitiriyor...

Serdar Palabıyık :

Yıllarca basın, parlamento, diplomasi ve akademi koridorlarında Türkiye-Ermenistan ilişkileri üzerine yürütülen tartışmalara tanıklık ettiniz. Araştırmalarınız ve anılarınız, Türk-Ermeni ilişkilerini hayatınızın adeta bir parçası haline getirdi. Konuyla ilgili bilgi, belge ve anılarınızın oldukça kapsamlı olduğunu biliyoruz.

O halde, genel bir giriş yaparak konuyu tartışalım ve bir temel oturtmak adına şu soruları yöneltelim: Ermeni Sorunu, araştırmalarınızı ve tanıklıklarınızı birlikte değerlendirdiğimizde, sizce hangi temel başlıklar altında incelenebilir? Soykırım iddialarını geliştiren çevrelerin ve buna itiraz edenlerin iddiaları –her iki grubun kendi içlerinde ayrışan tezleri olsa da- çatışmacı dilden uzak bir biçimde, diyalog zemininde nasıl yanıtlanabilir? Ermeni Sorunu konusunda basmakalıp iddiaların ötesine geçilerek "soykırım yoktur" tezi hangi somut argümanlarla savunulabilir?

Uluç Gürkan :

Öncelikle bu karşılıklı iddiaları önyargılarımızdan arındırmak, Türkiye'ye karşı önyargıların Batı'da bir tür "nefret söylemi-*hate speech*" olarak kullanılmasını önlemek gerekiyor. Burada, iddiaların bir tür "ölüm muhasebesi" olmaktan çıkarılması özellikle önem taşıyor. Ayrıca soykırım suçunun hukuksal, tarihsel bağlamını iyi kavramalıyız. Zira bir soykırım tartışmasını yürütürken hukuksal, tarihsel zeminin üstünü kapatmak ve soykırım suçunun failini hukuken "gerçek kişiler"de değil, bir topluluk, halk, ulus ya da devlette aramaya kalkışmak, "soykırım suçlaması" adı altında o topluluğa yönelebilecek an ağır suçlardan biri olan "nefret söylemi" suçunu işlemeye davetiye çıkartmaktır. Soykırım tartışmasında kişileri yani somut bireyleri değil, devletleri ya da halkları -dolaylı ya da doğrudan- fail olarak göstermek, en az soykırım suçu kadar yaralayıcı ve toplumlar arasındaki diyalog bağını koparabilecek bir girişimdir.

Diğer yandan, Ermeni Sorunu, Türkiye'yi her geçen gün biraz daha fazla zorluyor. Ermeni tarafının "soykırım" iddiaları, Türkiye'nin sadece Ermenistan ile olan ilişkilerini değil, aynı zamanda ABD ve AB ile olan ilişkilerini de tehdit ediyor.

Sorunu çözmek, olmadı yumuşatmak amacıyla, Türkiye bir süre önce Ermenistan ile ilişkilerini düzeltmeyi denemişti. Başta ABD olmak üzere, dünyanın lider ülkelerinin dışişleri bakanlarının önünde Türkiye-Ermenistan Protokolü'nü imzalamıştı. "Soykırım" iddialarına kulaklarını tıkamış, Ermenistan ile olan sınır kapısını açmayı, ekonomik ilişkilerini de karşılıklı ticaret temelinde geliştirmeyi kabullenmişti. Ancak, olaylar istendiği gibi gelişmedi. Ermeni tarafının "soykırım" dayatması aşılamadı...

Ermenistan Anayasa Mahkemesi, Türkiye ile Ermenistan arasındaki Protokolü onaylarken, protokolün "Ermenistan Anayasası'nın giriş bölümüne ve Bağımsızlık Bildirisi'nin 11. maddesine aykırı olarak yorumlanamayacağına ve uygulanamayacağına" hükmetti**.** Açık anlatımıyla, protokolün yürürlüğe girmesini "Ermeni Soykırımı" iddialarının kabullenilmesi şartına bağladı...

Ermenistan Bağımsızlık Bildirisi'nin 11. maddesinde, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'ne atıfla, "Ermenistan Cumhuriyeti, Osmanlı Türkiyesi'nde ve Batı Ermenistan'daki 1915 Soykırımı'nın uluslararası tanınmasını görevi bilir" deniyor. Ermenistan Anayasası'nın 'Giriş' bölümünde de "Ermenistan Bağımsızlık Bildirisi'nde kayıtlı ulusal hedeflerin Ermeni Devleti'nin temel ilkeleri olduğu" vurgulanıyor.

Ermeni tarafının tutumu çok açık... Koşullar ne olursa olsun Türkiye ile ilişkilerini öncelikle "soykırım" iddialarıyla bütünleştiriyor. Bu da ister istemez sorunu kilitliyor... Bu kilit açılmadıkça iki ülke arasındaki ilişkilerde hiçbir olumlu adım atılamaz.

Serdar Palabıyık :

Devletler ve toplumlar arasındaki ilişkileri kilitleyen bu sorunun temellerini nerede görüyorsunuz? Sorunu nasıl aşabiliriz?

Uluç Gürkan :

Kilidin açılması, soykırım iddialarının aşılmasına bağlı. Hiç kuşkusuz, bu iş kolay olmayacaktır... Ermeniler, 20. yüzyılın ilk "soykırım kurbanları" olduklarını iddia ediyorlar. Yıllardır bunu tartışıyoruz. Keloğlan masallarının girişindeki sözlerle, tartışmada "dere tepe düz gitmiş" olsak da, "bir arpa boyu ilerlediğimiz" söylenemez... Hâlâ en baştaki *"soykırım oldu mu, olmadı mı?"* noktasında yerimizde sayıyoruz...

Ermeniler, I. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında Anadolu'da mağdur olduklarını; yerlerinden, yurtlarından sürüldüklerini; kitlesel olarak öldürüldüklerini iddia ediyorlar. Bunun da "soykırım" olarak tanımlanmasını istiyorlar.

Ne var ki, iddialarını "kanıt" değeri taşıyan tarihi ve hukuki gerçeklere dayandıramıyorlar. Bu konuda elleri fazla güçlü değil. Hatta dünya kamuoyunu ikna etmek için kullandıkları belgelerin çarpıtılması gibi açıkları da var... Örneğin, bir tarihte dört elle sarıldıkları Andonian Belgeleri ile Hitler'in "kim hatırlıyor Ermeni soykırımını" diyerek Polonya saldırısını başlattığı iddialarının "sahte olarak düzenlendiği" kanıtlandı. Ellerinden düşürmedikleri "Mavi Kitap"ın İngiliz savaş propagandası olduğu, dönemin Amerikan Büyükelçisi Morgenthau'nun anılarının ise Amerikan arşiv belgelerine uymadığı ortaya çıktı. Bunları ayrıntılarıyla konuşacağız...

Bu nedenle Ermeniler, soykırım iddialarının gerçek tarihçiler tarafından tartışılmasından kaçınıyorlar. Türkiye'nin "ortak tarih komisyonu" çağrısına, "soykırım gerçektir, bunu tartışmayız" gerekçesiyle yanaşmıyorlar. İddialarını, "tanık ifadeleri" diyerek yücelttikleri tek taraflı ve önyargılı söylentilerle sürdürüyorlar.

"Subjektif hafıza kayıtları", tarihin ve hukukun çarpıtılmasında kullanılıyor...

Serdar Palabıyık :

Soykırımı "tartışmadan kabul etmek önyargısı"yla amaçlanan sizce nedir?

Uluç Gürkan :

Ermeniler, bu söylentiler üzerinden subjektif bir "hafıza kaydı" oluşturmayı amaçlıyorlar. Öyle bir hafıza kaydı ki, soykırım iddialarını gerçek olarak kabul edilecek, tarih kitaplarına girecek, "soykırımın olmadığı" düşüncesi dahi "inkâr suçu" sayılacak. Kısacası, "Ermeni Soykırımı" denince, insan aklının üstünlüğü unutulacak, "görmeyen, duymayan, konuşmayan -üç maymun-" oynanacak. Sonuçta "Ermeni Soykırımı", ilk adımı Türkiye'nin "özür dilemesi" olmak üzere, doğrudan olmasa da dolaylı bir biçimde, Türkiye'ye kabul ettirilecek...

Serdar Palabıyık :

"Subjektif hafıza kaydı"ndan kastınız tam olarak nedir?

Uluç Gürkan :

Subjektif hafıza kayıtları, tarihi ve hukuki gerçeklerin düşmanıdır. Ayrıca, "Ermeni Soykırımı" iddiaları bağlamında da, günümüzün düşünce ve anlatım özgürlüğü anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Buna rağmen, Ermeni tarafının kendi subjektif hafıza kayıtlarını dayatma yolunda bir hayli mesafe kaydettikleri inkâr edilemez. Hem dünya genelinde hem de Türkiye

özelinde, kendi kendilerini “aydın” olarak tanımlayan dar bir çevrede de olsa, Ermeni hafıza kayıtlarının kopyalanması işlemi bütün hızıyla sürdürülüyor...

Türkiye-Ermenistan Protokolü’nü imzalarken her nasılsa arabuluculuğunu kabullendiğimiz İsviçre ile Fransa başta olmak üzere, kimi Batılı ülkelerin ceza yasalarında “Ermeni Soykırımı’nı inkâr” tanımlı antidemokratik bir suça yer verilmesi, subjektif hafıza konusunda kaydedilen mesafenin çarpıcı bir örneğidir.

Serdar Palabıyık :

Batılı bazı ülkelerin yasalarında yer bulan bu gelişmeyi nasıl açıklıyorsunuz, neye bağlıyorsunuz?

Uluç Gürkan :

Bu gelişmeyi öncelikle Batı dünyasının desteğine bağlıyorum. Batı dünyasının desteğine de, bizim Türk ve Müslüman kimliğimizle ilgili Batı’nın bilinçaltında gizli önyargılar dışında bir açıklama getiremiyorum...

Batı’nın Ermeni iddialarına arka çıkması yeni bir olay değildir. Bu desteğin geçmişi, günümüzde soykırımla özdeşleştirilmesine çalışılan 1915 yılındaki “tehcir” (zorunlu göç) uygulamasının da öncesine uzanıyor. Dileyen, internet üzerinden gazete arşivlerini de tarayabilir... 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, özellikle Amerika’da yayınlanan gazetelerde, “Ermenilerin Osmanlı yönetiminde ağır baskılar altında oldukları, haklarını aramaya kalktıklarında katledildikleri” iddialarına sıkça yer verilmiş. Bu iddialar, sağlıklı kaynaklarla doğrulanmamış. ABD’nin Osmanlı Büyükelçisi Morgenthau’ya atfedilen I. Dünya Savaşı’nın ilk yıllarının anıları dahil, “o dedi, bu anlattı” malûmatıyla ikinci, hatta üçüncü ağız tanıklıkları üzerinden kamuoyuna aktarılmış...

Bugün, “Ermeni Soykırımı” iddialarının en önemli dayanaklarından birisi de, işte bu “subjektif hafıza aktarımları”dır... Acı ama gerçek, Türkiye bunu değiştirecek, olmadı sorgulatacak objektif bir karşıt hafıza yaratabilmiş değildir. Dolayısıyla, Ermenilerin subjektif hafıza kayıtları üzerinden tarihin ve hukukun çarpıtılması bütün hızıyla sürüyor. Kimi Ermeni iddiaları, sahtelikleri kanıtlandığı halde, hafıza kayıtlarında kaldığı için hâlâ savunulabiliyor. Ötesinde, kimi yeni çarpıtmalara da başvurulabiliyor.

Amerika’da Federal Temyiz Mahkemesi’nin Aralık 2010’da, bir önceki yıl kendi vardığı kararı bozarak, “1915 olaylarında ölen Ermenilerin mirasçılarına sigorta şirketlerine karşı dava açma hakkı” tanıyan son kararı,

böylesi bir tarih ve hukuk çarpıtması örneğidir. Buradaki amaç, hiçbir hukuki geçerliliği olmadığı halde, 1915 olayları üzerinden Türkiye'den tazminat ve toprak talep edilmesidir.[1]

Başka bir yargısal çarpıtma örneği ise Arjantin'de 1915 olaylarıyla ilgili olarak verilen, Türkiye'nin "insanlığa karşı suç işlediği" yolundaki mahkeme kararıdır. Arjantinli Yargıç Norberto Oyarbide, Ermeni asıllı Arjantin vatandaşı Gregoria Hayrabediyan'ın I. Dünya Savaşı sırasında Sivas ve Harput'ta yaşayan aile fertlerinin akıbetlerinin Türkiye'ye sorulması istemiyle 2000 yılında açılan davada, "Türk devleti, 1915-1923 yılları arasında vatandaşı 1,5 milyon Ermeni'yi sistemli bir şekilde yok ederek soykırım suçu işlediğine" hükmediyor. Bu hükmünü de, Şili diktatörü Agusto Pinochet hakkında İspanyol Yargıç Baltazar Garzon'un verdiği "insanlığa karşı suçların evrensel yargılanması" hükmüne dayandırıyor.[2] Ancak, bilerek ya da bilmeyerek, bu kararıyla "soykırım"la ilgili uluslararası hukuk kurallarını çiğnemiş oluyor.

Evrensel yargı yetkisi, "belli bir ülkede işlenmiş olmasına karşı aslında bütün insanlığa karşı işlenmiş sayılan suçların cezasız kalmasını önlemek için, bütün ulusal mahkemelerin yetkisinde bulunan suçların faillerinin, suçun yerine, fail ya da mağdurun vatandaşlığına bakılmaksızın yargılanabilir olması" anlamına geliyor. Açık anlatımıyla, fiil ile ilgili devlet arasında herhangi bir bağlantı noktası olmasa bile yargı yetkisinin varolmasını öngörüyor.

Uluslararası hukuk uygulamasında evrensel yargı yetkisi, hiçbir koşulda soykırım ve savaş suçlarını kapsamıyor. 1948 tarihli Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi, soykırım ve savaş suçlarıyla ilgili yargı yetkilendirmesini her koşulda uluslararası mahkemeler için yapıyor. Burada da, yetki genelde Lahey'deki Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'ne, özelde Birleşmiş Milletler'in belirlediği yerel savaş suçları mahkemelerine tanınıyor. Soykırım ve savaş suçlarıyla ilgili bu uluslararası hukuk kuralları, hiçbir ulusal yargıca durumdan vazife çıkartıp soykırım ve savaş suçları için kendi kendini yetkilendirme hakkı vermiyor. Arjantinli Yargıç Oyarbide, buna rağmen önyargılı davranabiliyor. Hiç kuşkusuz, Yargıç Oyarbide'nin kararı beraberinde Türkiye aleyhine herhangi bir yükümlülük getirmiyor. Ancak, Ermeni tarafına uluslararası forumlarda ve Türkiye'ye karşı önyargıların ağır bastığı kimi ülkelerin ulusal mahkemelerinde konuyu istismar etme yolunu açıyor.

Çarpıtmalardan söz ederken Fransa’daki son gelişmeleri de anımsamakta yarar var... Fransa’da Senato, Meclis’ten Ekim 2006’da geçen 1915 olaylarıyla ilgili “Ermeni Soykırımı” iddialarının reddedilmesinin yasayla suç sayılmasını kabul etmedi. Gerisine berisine bakmadan sevindik. Gözümüz hiçbir şeyi, bu arada Fransa Adalet Bakanı Michel Mercier’in bu konuda yayınladığı genelgeyi görmez oldu. Oysa Adalet Bakanı Mercier, “Ermeni Soykırımı”nın reddedilmesini yasayla suç sayılmamasına karşılık Fransa’daki başsavcılara gönderdiği genelgeyle, Fransa’daki “Ermeni toplumunun, yaşadıkları soykırım ve Ermeni kökenli olmalarından ötürü maruz kaldıkları suçların cezalandırılmasının düzenlenmesini” talep ediyordu. Mercier, ayrıca “Fransa’daki Ermeni toplumunun hukukçularıyla Adalet Bakanlığı arasında, daha önce ülkedeki Musevi dernekleriyle yapıldığı gibi, soykırımın inkârı ve ırkçı saldırılarla ilgili olayları görüşmek üzere teknik seviyede bir işbirliği” öneriyordu.

Fransa Adalet Bakanı’nın bu genelgesi ne anlama geliyor? Fransa’da kim soykırım görmüş ve Ermeni kökenli olmalarından ötürü nasıl bir suça maruz kalmış olabilir? Bu suç, “Ermeni Soykırımı” iddiaları bağlamında hangi ya da nasıl bir yasal temele dayanabilir? Savcılıklar, bu suçların cezalandırılması için nasıl bir düzenleme yapabilirler? Adalet Bakanlığı’nın Ermeni lobisinin hukukçularıyla “soykırım inkârı ve ırkçı saldırılarla” ilgili olarak teknik seviyede oluşturacağı işbirliği ne anlama geliyor? Bu işbirliğinin somut sonuçları ne olabilir?

Bu vb. soruların yanıtları belirsiz... Acaba Fransa’da da kimi yargıçlar Arjantinli Yargıç Oyarbide’nin açtığı hukukdışı yoldan mı yürüyecekler? Fransa Adalet Bakanlığı bunu mu amaçlıyor, kokusu yakında çıkar.

Dikkat çekici bir başka tarih ve hukuk çarpıtması da ünlü İngiliz Soykırım Hukukçusu Geoffrey Robertson imzalıdır... Robertson’ın İngiliz Parlamentosu’na Ekim 2009’da sunduğu “Ermeni Soykırımı Var mıydı?” başlıklı raporda, çok sayıdaki bilgi, belge yanlışlıkları yanında inanılması güç bir tarihi çarpıtma üzerinden “skandal” nitelikte bir hukuki sonuca varılmıştır. Ermenilerin katledildikleri iddiasıyla İngiliz Kraliyet Başsavcılığı tarafından I. Dünya Savaşı sonrasında Malta’da yürütülen soruşturmanın “Atatürk’ün liderliğinde yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla kapatıldığı”, dolayısıyla “hiçbir hukuki değerinin olamayacağı” öne sürülmüştür.[3]

Benzer bir iddiayı, daha önce, Bilgi Üniversitesi’nden Doç. Dr. Levent Yılmaz, *Radikal* gazetesindeki 30 ve 31 Ocak 2007 tarihli “Akıl Tutulması”

başlıklı yazılarında dile getirmişti. Doç. Yılmaz, Malta'da "Ermeni Katliamı" yargılamasının yapılamadığını, çünkü Sévres Antlaşması'nda öngörülen bu yargılamaya Lozan Antlaşması ile "af getirildiğini" iddia etmişti. İnanılması güç iddiaları var Sayın Yılmaz'ın... Cehaletin cesareti de değil; tarih, bilinerek ancak tam bir pervasızlıkla çarpıtılıyor.

Serdar Palabıyık :

Sayın Levent Yılmaz nasıl bir analiz geliştirmişti?

Uluç Gürkan :

Bakın, nasıl; Lozan Antlaşması 24 Temmuz 1923'te imzalandı. Türkiye Cumhuriyeti 29 Ekim 1923'te kuruldu. Malta'da İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın "Ermeni Katliamı" iddiasıyla yürüttüğü soruşturma ise 29 Temmuz 1921'de, açık anlatımıyla Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan iki yıl önce "bir hukuk mahkemesinde geçerli olacak kanıt bulunmadığı" hükmüne varılarak fiilen sonlandırılmıştır.[4]

İngiliz Hükümeti'nden gelen *"hukuki bir dava açılamıyorsa siyasi dava açılsın"* yolundaki yazılı telkinine[5] rağmen, Kraliyet Başsavcılığı hukuka bağlı kalmış ve "Ermeni Katliamı" iddialarının *"kovuşturulmasına yer olmadığı"* kararlılığını korumuştur. Sonuçta, Ermeni Katliamı suçlamasıyla tutuklanarak Malta Adası'na gönderilen İttihat ve Terakki Partisi yöneticileri Ekim 1921'de serbest bırakılarak Türkiye'ye iade edilmiştir.

Malta Yargılaması'nın esir değişimiyle kapandığı iddiası gerçeği yansıtmıyor...

Serdar Palabıyık :

"İngilizlerin Malta'da mahkeme olgusunu çok da ciddiye almadıkları, konuyu aslında bir 'esir değişimi' olarak algıladıkları" yorumuna ne diyorsunuz?

Uluç Gürkan :

Bu iddialar bütünüyle çarpıtmadır. Amacı da, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın **"**suç kanıtları bulunmadığı için dava açılamaz" kararlılığını görmezden gelmek, bunun hukuki sonuçlarının üzerini örtmektir.

İleride ayrıntılı tartışabiliriz ancak şimdilik şunu söyleyeyim; esir değişimi, dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a dayandırılan bir iddiadır. Malta'da iki yılı aşkın süre gözaltında tutulan Türklerin serbest

bırakılmaları konusunda “yanlıştı” diyen Lord Curzon, bu yanlışın neden yapıldığını Türkleri aşağılayıcı bir nefret söylemiyle açıklamıştır:

“Parlamento üyeleri arasındaki güçlü inanç, tek bir İngiliz esirin bir gemi dolusu Türk’e değeceği yönündeydi. Değişim bu yüzden yapıldı...”

Malta’daki soruşturma sürecinin, “İngilizler işi ciddiye almadı ve yargılama yerine esir değişimi antlaşması yaptılar” biçimindeki sulandırılma girişimleri[6] İngiliz “resmi kayıtları (foreign office records)” tanıklığıyla kolaylıkla çürütülebiliyor...

İngilizler ile Anadolu’da Kurtuluş Savaşı’nı veren Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin Dışişleri Bakanı Bekir Sami (Kunduh) Bey arasında Londra’da 16 Mart 1921’de esir değişimi antlaşması imzalandığı doğrudur. Ancak, bu antlaşma iddia edildiği gibi Malta’da gözaltında bulunan bütün Türkleri kapsamıyordu. Türklerin ellerindeki İngiliz esirlerin tümünü serbest bırakmaları karşılığında İngilizlerin “Ermenilere ve İngiliz esirlerine zulüm, suistimal etmemiş Türk esirleri iade etmelerini” öngörmüştü...

Nitekim “Mondros Mütarekesi koşullarına uymadıkları” suçlamasıyla Malta’da gözaltında tutulanlar salınırken, “Ermeni Katliamı ve İngiliz esirlere kötü muamele” gerekçeleriyle suçlanan Türkler Malta’da bırakılmış ve haklarındaki soruşturma sürdürülmüştür. Kaldı ki, I. İnönü Zaferi sonrasında Mustafa Kemal’in öncülüğündeki Kurtuluş Savaşı ve Büyük Millet Meclisi Hükümeti gerçeğini kabul etmek zorunda kalan İngilizlerin müttefikleriyle birlikte, Sévres Antlaşması’nı yumuşatak Ankara’ya da kabul ettirmek amacıyla düzenlediği Londra Konferansı’na katılan Bekir Sami Bey’in, konferans sonrasında imzaladığı antlaşmalar Ankara tarafından onaylanmamıştır. Ayrıca, Bekir Sami Bey de Dışişleri Bakanlığı görevinden alınmıştır...

“Ermeni Katliamı” suçlamasıyla Malta’da gözaltında tutulan Türklerin esir değişimine konu olmaları, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı’nın hukuki bir kovuşturma için yeterli kanıt olmadığına hükmetmesinden sonradır... Lord Curzon, başsavcılığın bu konudaki yazısını aldıktan on gün sonra, 10 Ağustos 1921’de İstanbul’daki İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold’a esir değişimi için Türklerle “genel bir anlaşmayı düşünmek zorunluluğundan” söz eden bir yazı göndermiştir.[7]

Bu yazıya İngiliz Yüksek Komiseri’nin yanıtı, “Bir İngiliz Hukuk Mahkemesi’ni tatmin edecek geçerli kanıt bulunmadığı, bu nedenle daha fazla itibar kaybetmemek için bütün Türklerin esir değişimine konu olması gerektiği” özetinde olmuştur.[8]

İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın bu hukuk dersi üzerine, Malta'da "yargılanacak suçlular" diye tutulan Türkler, İngiliz Hükümeti'nin elinde "rehinelere" dönüşmüştür...

Malta'daki savcılık soruşturması, Ermeni "Soykırımı" iddialarını temelden çürüten, bütünüyle boşa çıkaran bir hukuki süreçtir... Eğer soykırım suçlaması bu suçun tanımlanmadığı eski tarihlere götürülebiliyorsa, "Ermeni Katliamı" konusunda "geçerli kanıt yok" diyen İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın kararının da günümüze taşınması kaçınılmazdır...

Ermeni tarafının, iddialarını kökten geçersiz kalacağı için başından beri Malta sürecini sulandırmaya çalışması doğaldır. Doğal olmayan, bu konuda bazı Batılı ülkelerin mahkemeleri ve saygın hukukçuları ile Türkiye'de "aydın" olarak tanımlanan kimi isimlerden gelen yalanlarla çarpıtılmış destektir.

İleride bütün ayrıntılarıyla ve belgeleriyle konuşacağımız Malta'daki savcılık soruşturması gerçeğinin bu kısa özeti, soykırım iddialarının aşılması için gerekli bilgi ve belgenin olduğunu, ancak bunların üzerinde –resmi tez bağlamında da- yeterince durulmadığını ortaya koyuyor. Gerçekten de, Türk tarafının bu konuda bugüne kadar yeterli çabayı gösterdiğini, çalışmayı yaptığını söyleyemeyiz.

Serdar Palabıyık :

Türkiye'de -devlet dahil olmak üzere- "soykırımın olmadığı"nı savunan çevrelerin tezlerinde Malta'daki askeri savcılık soruşturmasının yeterince kullanılmadığını, hukuksal dayanaklarda Malta'nın görmezden gelindiğini iddia ediyorsunuz. Sizce, Türkiye'de soykırım karşıtı iddiaları taşıyanlar, Malta'daki soruşturmayı şimdiye dek neden irdelemedi, bu karar üzerinden neden yeterince hukuksal argüman geliştirilmedi? Türkiye tarafı, Malta yerine hangi tezler üzerinden kendisini savundu?

Uluç Gürkan :

Türkiye'nin soykırım iddialarına karşı mücadelesi örgütlü değil. Mücadele genelde dağınık, birbirinden kopuk bireysel çabalarla sürdürülüyor. Dolayısıyla, fazla etkili de olamıyor. Resmi tezlerde üzerinde en çok durulan konu, 1915 olayları sırasında ölen Ermenilerin sayısıdır. "Yüzbinlerle mi ifade edilmeli, yoksa milyonlarla mı?" Bu soru en ince ayrıntısına kadar tartışılmaktadır. Ermeni tarafının ölenlerin sayısını bir hayli abarttığı, aralarında dönemin nüfus sayımlarının da yer aldığı belgelerle ortaya konmaktadır... Bunun yanında, "peki ya Ermenilerin

katlettikleri Türkler ve Kürtler..?" gibi özenti karşı-çıkışlarda da bulunulmaktadır. Savaş yıllarında Anadolu'da, Balkanlar'da, Kafkaslar'da yaşamını yitiren, göçe zorlanan milyonlarca Türk ve Müslüman'ın varlığı belgelenmektedir.

Hiç kuşkusuz, ölenlerin sayısı konusunda Ermeni tarafının abartılarını ortaya koymak, I. Dünya Savaşı'nın çatışma koşullarında ölümlerin karşılıklı olduğunu anımsatmak önemlidir. Ancak bu, kısır bir tartışmadır. Bir yanıyla, "bizim yaptığımız her neyse, sizin yaptığınız da odur" anlamındadır. Tartışmayı "tencere dibin kara, seninki benden kara" çekişmesine dönüştürme, bir trajediyi karşılıklı kayıpların sayılarıyla "ölçme", insan bedenini sayıya vurma yanlışını da taşımaktadır...

Soykırım suçunun işlenip işlenmediği konusunda belirleyici olan, kaç insanın öldüğü değildir. Ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacının olup olmamasıdır... Ölenlerin sayısı ne kadar az olursa olsun, bu amaç varsa soykırım suçu işlenmiştir. Dolayısıyla, sadece ölü sayılarının tartışıldığı, ölenlerin kimden olduğunun ön planda tutulduğu bir tartışma ortamında "Ermeni Soykırımı" iddiaları aşılamaz. Tam aksine, "sen de yaptın, sen de öldürdün" tepkisini içinde barındıran böylesi bir tartışma, soykırım iddialarının kısmen kabullenildiği algısını da yaratabilir...

Türkiye, tartışmanın bu hattan ilerlemesine daha fazla seyirci kalamaz. Bugüne kadar yaptığı kadarıyla, hoşuna gitmeyen ya da içine sindiremediği bir olumsuzlukla karşı karşıya kaldığında gösterdiği geçici tepkilerle de yetinemez. Çok daha aktif olması, haklılığını ortaya koyan ve "soykırım" iddialarını boşa çıkaran tarihi, hukuki gerçekleri içeren bir mücadeleyi yeniden örgütlemesi gerekiyor... Eğer Ermenistan'dan Avrupa Birliği'ne, oradan da Atlantik ötesinde Amerika Birleşik Devletleri'ne kadar genişleyen bir çerçevede, Ermeni Soykırımı'nı tanımamız ve özür dilememiz için yabancı ülke parlamentoları marifetiyle üzerinde oluşturulan baskıyı kırmak istiyorsa, Türkiye tarihi ve hukuki gerçeklere dayalı yeni iddiaları barındıran tezler geliştirmelidir.

Türkiye'nin politikaları, "Ermeni Soykırımı" iddiaları karşısında yetersiz kalıyor...

Serdar Palabıyık :

Türkiye yakın döneme kadar tezlerini nasıl savunuyordu, nerelerde yanlış yapıyordu? Parlamenterlik ve gazetecilik anılarınızı paylaşabilir misiniz?

Uluç Gürkan :

Türkiye'nin tezlerini savunamayışını hakikaten yaşayarak öğrendim... Mülkiye'de (1964-68) uluslararası ilişkiler öğrenimi görmüştüm. Sonraki gazetecilik yıllarımda da bu konularda onlarca yazı yazmış, yüzlerce haberin editörlüğünü yapmıştım. Yeterince "bilgili" olduğumu sanıyordum. Ancak, uluslararası parlamentolarda ne kendi bilgim, ne de Dışişleri Bakanlığımız'dan aldığım destek, karşılaştığım eleştirileri karşılamama yetmedi.

1990'lı ve 2000'li yıllarda Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Batı Avrupa Birliği (BAB) gibi uluslararası parlamentolarda Türkiye'yi temsil ettim. Ne "Ermeni Soykırımı" iddiaları konusunda, ne de Kıbrıs, Ege, Güneydoğu ya da Kürt Sorunu gibi konularda kendimizi karşı tarafa anlatamadığımızı gördüm. Özellikle "Ermeni Soykırımı" iddiaları karşısında yetersizdik.

Türkiye'nin sorunlarını önüme koydum ve hepsini yeniden çalışmaya başladım... 1995 yılında Türkiye'ye yöneltilen suçlamaları dengeleyebilecek düzeye gelmiştim. 2000'li yıllara geldiğimizde gerçekleri ortaya koyabiliyor, karşı tarafın tarihi ve hukuki çarpıtmalarını teşhir edebiliyor, uyguladıkları çifte standartlarını yüzlerine vurabiliyordum. Özellikle Ermeni Soykırımı iddiaları bağlamında sözel, deyim yerindeyse, bir tür "ağız dalaşı" üstünlüğü sağlamış gibiydim. Kendimi belgelerle desteklemem, gerçek bir haklılığa taşımam gerekiyordu. Son yıllarda bu çalışmaya odaklandım. Geldiğim nokta, bu söyleşi kitaptır...

Serdar Palabıyık :

Soykırım iddialarını geliştiren çevrelerin ve buna itiraz edenlerin iddiaları –her iki grubun kendi içlerinde ayrışan tezleri olsa da- çatışmacı dilden uzak bir biçimde, diyalog zemininde nasıl yanıtlanabilir? Ermeni Sorunu konusunda basmakalıp iddiaların ötesine geçilerek "soykırım yoktur" tezi hangi somut argümanlarla savunulabilir?

Uluç Gürkan :

Uluslararası parlamentolardaki deneyimimden çıkarttığım ders, öncelikle üç temel noktanın ön plana çıkartılması gerektiğidir...

Birinci nokta, "Ermeni Soykırımı" suçlamalarının "gerçek kişiler" yerine ülkesi ve ulusuyla Türkiye halkına yöneltilerek bir tür "nefret söylemi-*hate speech*" suçuna dönüşmüş olmasıdır...

Batılı ülkelerin ceza yasalarında *nefret söylemi*, "belli bir gruba karşı düşmanlık duygularını tetikleyen önyargılı ve ayrımcı dil kullanılması"

biçiminde tanımlanmaktadır. "Ermeni Soykırımı" iddiaları Türkiye'yi ve Türkiye halkını hedef alan diliyle ayrımcıdır. İçeriğiyle de önyargılıdır. Türkiye'ye karşı düşmanlık duygularını tetiklediğine kuşku yoktur. Bu hukukdışı ve ırkçı nefret söylemine mutlaka son verilmelidir. Bu konu, Türkiye için soykırım iddialarını konuşmanın önkoşulu olmalıdır. Bu noktada ayrıca, Ermeni iddialarının dünden bugüne ne yönde ve nasıl değiştiği de irdelenmelidir.

II. Dünya Savaşı sonrasında, 1948'de kabul edilen Soykırım Sözleşmesi kapsamında uluslararası hukuk alanına taşınan soykırım iddiaları, 1990'lı yıllarda, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte geçmişe ait bir hesaplaşma olmaktan çıkmış, "Yeni Dünya Düzeni" bağlamında güncel bir politikaya dönüşmüştür. Bu dönüşüm, Samuel Huntington'ın "Uygarlıklar Çatışması" adını verdiği dini ve etnik farklılıkların yol açtığı çatışmalarla teorik temellerini oluşturduğu "Yeni Dünya Düzeni" ırkçılığıyla bire bir örtüşmektedir.

İkinci nokta, İttihat ve Terakki Partisi liderlerinin "Ermenilerin toplu katliamı" suçlamasıyla iki yılı aşkın süre Malta'da tutulmaları, ancak bu konuda "hukuki geçerliliği olan" hiçbir kanıt bulunamayınca Londra'daki İngiliz Kraliyet Başsavcılığı iradesiyle serbest bırakılmalarıdır. Sévres Antlaşması'nın imzalanmasından sonraki safhası, Yahudi Soykırımı yargılamasının yapıldığı Nürnberg Mahkemesi ile aynı koşullara sahip olan Malta'daki yargılama sürecinin "Ermeni Soykırımı" iddialarını kökten çürüten, ancak unuttuğumuz, bize unutturulmuş hukuki sonuçları yeniden gündeme getirilmelidir.

Üçüncü ve son nokta ise, son zamanlarda soykırım iddialarının temel dayanağı olarak sunulan "tehcir uygulaması" ile ilgilidir. Tehcir (zorunlu göç), 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin 1977 tarihli Ek 2 Protokolü uyarınca "*askeri gereklilik*" kapsamında değerlendirilmeye açıktır. I. Dünya Savaşı koşullarında Osmanlı Ermenilerinin silahlı isyanı ve Osmanlı topraklarını işgal eden Çarlık Rusyası'nın yanında savaşa katılması, tehcir uygulamasının askeri gereklilik bağlamında değerlendirilmesini haklı kılmaktadır.

Unutulmamalıdır ki, Yahudi Soykırımı gerçekliğinde Alman Yahudilerinin Almanya'ya karşı ne silahlı bir direnişi söz konusudur, ne de Almanya'nın savaş halinde olduğu ülkelerle silahlı bir işbirliği... Bu nedenle, ünlü tarihçi Bernard Lewis, "Ermeni Soykırımı" iddialarını

yadsırken, I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı topraklarında yaşananları bir "savaş trajedisi" olarak tanımlamaktadır**.**

Batı’nın Önyargılı “Türk” İmgesi

ve

“Yeni Dünya Düzeni”

Serdar Palabıyık :

Ermeni Sorunu konusunda geliştirdiğiniz üç temel yaklaşımı ayrıntılarıyla konuşacağız. Bunun öncesinde, “Ermeni Soykırımı” iddialarının geçmişe ait bir hesaplaşma olmaktan çıktığı, “Yeni Dünya Düzeni”nin güncel bir politikasına dönüştüğü, bunun da “ ‘Yeni Dünya Düzeni’ ırkçılığının sonucu olduğu” yönündeki sözlerinizi açar mısınız?

“Yeni Dünya Düzeni”, Türklere karşı geliştirilen nefret söylemini, Batılı tarihsel önyargılarla birlikte işliyor...

Uluç Gürkan :

Elbette, ne kadar farkındayız, bilemiyorum; “Ermeni Soykırımı” iddialarının güncel politikaya dönüşmüş olması, böylece din savaşları ekseninde “Yeni Dünya Düzeni”ni meşrulaştırmaya dönük temel bir argüman haline gelmesi çok önemlidir. Üzerinde özellikle durulması gerekir...

Ermeni iddiaları, II. Dünya Savaşı öncesinin çok kutuplu dünyasında ve ardından başlayan Soğuk Savaş döneminde genelde “mazide kalmış bir olay” olarak biliniyordu. Bunun en çarpıcı örneği, “Ermeni Soykırımı” iddialarının bir söylem olmadığı, daha çok uluslararası terör eylemleriyle gündeme getirildiği 1970’li yıllardır... 1973-1984 yılları arasında -çoğunluğu yurtdışında görev yapan diplomatlarımız olmak üzere- 42 Türk vatandaşı katledilmişti. Başta ASALA olmak üzere, Ermeni örgütleri bu katliamları “geçmişi unutturmamak”, “geçmişin intikamını almak” gibi gerekçelerle meşrulaştırmaya çalışmışlardi.

Türk diplomatlarının canına kasteden Ermeni terörü, 15 Temmuz 1983’te Paris Orly Havaalanı’ndaki Türk Hava Yolları bürosunda ASALA terör örgütü tarafından patlatılan bombayla son bulmuştu. Orly’de 2 Türk’ün yanında 4 Fransız, 1 Amerikalı ve 1 İsviçreli de yaşamını yitirmiş, sonrasında ASALA terörü bitmişti, daha doğru bir deyişle “bitirilmişti”... Gerçekten, ASALA terörünün bitmesi ile Orly’de Türklerin yanında başka milletlerden insanların yaşamını yitirmesi arasında doğrudan bağ olmadığını savunmak inandırıcı olmaz...

Sonrasında on yıla yakın bir suskunluk dönemi var... Ermeni iddialarının yeniden sahne alması ve güncel politkaya dönüşmesi,

çoğunluğu 1990'lı yılların başlarında yabancı ülkerinin parlamentolarında birbiri ardına alınan "soykırımı tanıma kararları" ile gerçekleşiyor...

Yabancı ülke parlamentolarında alınan bu kararların tarihçesi son derece dikkat çekicidir...

"Ermeni Soykırımı" iddialarının temellendirildiği 1915 yılından bu yana yabancı ülke parlamentolarında, tespitlerime göre, Türkiye'yi suçlayan toplam 48 karar alınmış. Bu kararların bir tanesi 1915 tarihli, bir tanesi de 1920 tarihli... Bir savaş propagandası olarak önce Rus, Fransız ve İngiliz parlamentoları ortak bir kararla suçlamışlar bizi. 1920'de de ABD Senatosu Ermenistan mandasına kapı açmış... 4 karar, Ermeni teröristlerin onlarca Türk diplomatını şehit ettiği 1970'li ve 1980'li yıllarda alınmış... Arada bir de 1965 tarihli Uruguay Parlamentosu kararı var. Geriye kalıyor 41 suçlama kararı. Yabancı parlamentolardaki "Ermeni Soykırımı"nı tanıma kararlarının beşte dördünden de fazlasını oluşturan bu 41 karar, Soğuk Savaş'tan "Yeni Dünya Düzeni"ne geçildiği 1990'lı ve 2000'li yıllara ait. Soğuk Savaş sonrasındaki ilk suçlama, 1993 yılında, Samuel Huntington'ın *Foreign Affairs* dergisinde "Uygarlıklar Çatışması" tezini yayınladığı tarihte yapılıyor. Tezin kitaplaştığı 1996 yılından sonra ise, yabancı ülke parlamentolarında alınan suçlama kararları birbirini izlemeye başlıyor.[9]

Yabancı ülke parlamentolarının "Ermeni Soykırımı" iddialarını güncel politikaya dönüştürme konusunda kendilerine vazife çıkarmalarının tarihçesi, andığım üzere, tesadüf değildir. "Yeni Dünya Düzeni"nde dini ve etnik farklılıklarının temel çelişki olarak ön plana çıkarılmasının sonucudur. Dini ve etnik farklılıklar, Ermeni iddialarının geçmişe ait bir hesaplaşma olarak algılandığı Soğuk Savaş döneminde geri plandaydı. Ön plandaki temel çelişki ideolojiydi. "Soğuk Savaş" deyimi de ABD ile Sovyetler Birliği'nin öncülüğündeki kapitalist ve komünist devletler arasında II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ekonomik, siyasi, askeri gerginliği tanımlıyordu. Soğuk Savaş 1990'lı yıllara girilirken, Sovyetler Birliği'nin dağılması üzerine sona erdi. O yıllarda "kapitalizmin küresel zaferi" olarak kutsanan[10] bu gelişme, iki kutuplu Soğuk Savaş düzeninden ABD'nin egemenliğindeki tek kutuplu "Yeni Dünya Düzeni"ne geçişin kurgusunu da oluşturdu...

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Sovyet sisteminin çökmesi, kapitalist sistemin düşman kavramında kısa süreli bir kargaşa yarattı. Samuel Huntington, "uygarlıklar çatışması" teziyle yeni düşmanı "İslam" olarak

tanımladı. “Yeni Dünya Düzeni” de, Samuel Huntington’ın “uygarlıklar çatışması“ olarak adlandırdığı din savaşları temelinde inşa edildi

21. yüzyılın savaşlarının dinler arasında olacağını ileri süren Prof. Huntington, savaşın taraflarını da “Hilâl ve Haç” olarak tanımlıyordu. Prof. Huntington’a göre, “sınırları kanlı” olan İslam, kapitalist Batı’nın “liberal demokrasi” değerleriyle özdeş bir uygarlık olan Hıristiyanlığın “tarihsel düşmanı” idi. Türkiye ile Ermenistan’ın Kafkaslar’daki ilişkileri de bu tarihsel düşmanlığın ve İslam’ın sınırlarının kanlı olmasının kanıtıydı.[11] Huntington, *Foreign Affairs* dergisindeki makalesini kitaplaştırdığı çalışmasında soykırım iddialarını Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş süreciyle ilişkilendiren bir tarih çarpıtmasına da imza atmıştı: “Çokuluslu bir imparatorluk fikrini reddeden Kemal (Mustafa Kemal Atatürk), homojen bir ulus devlet meydana getirmeyi amaçlamış, bu süreçte Yunanlıları ve Ermenileri ülkeden zorla kovmuş ve öldürmüştür...”[12]

Samuel Huntington, Ermeniler ile Türkler ve Kürtler arasında I. Dünya Savaşı günlerinde yaşananları, “düşman”ın İslam olarak belirlendiği uygarlıklar çatışması tezinin önemli örnekleri arasında saydı ve İslam’ın sınırlarının kanlı olduğu iddiasına kanıt gösterdi. “Ermeni Soykırımı” iddiaları, bu biçimiyle, Türkiye’ye karşı ırkçı nefret söylemini meşrulaştırmayı amaçlayan tehlikeli bir oyuna dönüştü.

Batı’nın bilinçaltındaki Türk önyargısı sürüyor...

Serdar Palabıyık :

Bahsettiğiniz Batılı “nefret söylemi”nin kökenlerine dair neler söyleyebiliriz? Türklere karşı alınan tavır, Batı’nın kendisini kuran unsurlardan biri sayılabilir mi? Türklere ya da İslam’a karşı ayrımcılık içeren “nefret söylemi”nin tarihsel uzantıları var mıdır?

Uluç Gürkan :

Batı dünyasının bilinçaltında biz Türklere karşı bir önyargı var. Batı düşüncesinde yaşamsal bir yer tutan etnik ve dini temelli nefret geleneğinden kaynaklanan bir önyargı bu... İsveç’in önceki Türkiye Büyükelçilerinden Eric Cornel, “Bir İslam Ülkesinin Kutsal Roma İmparatorluğu**”** başlıklı makalesinde bu önyargıyı şöyle tanımlıyor:

“Avrupalılık bilinci, Türklerin İslami yayılmacılığının önlenmesi için yürütülen mücadele sürecinde gelişmiştir. Dolayısıyla, Hıristiyanlığın İslam’a karşı konumu, Avrupa’nın Türklere karşı tutumu gibi, soğukluk ve umursamazlık temelindedir.”

Eric Cornel’i doğrulayan Batı’daki ırkçı Türkiye ve Türk düşmanlığıyla ilgili bazı örnekleri anımsayalım...

Alman Papaz Martin Luther (1483–1576)... Luther, Hıristi-yanlık’ta Reform hareketini başlatan kişidir. “Aydınlanmanın dinsel ayağı” olarak bilinir. Katolik Kilisesi’nin katı uygulamarına karşı hoşgörüyü esas alan, özgürlükçü bir din anlayışını savunmuş ve Protestanlık mezhebinin kuruluşuna öncülük etmiştir. Ne var ki, Hıristiyanlık’ta hoşgörünün yolunu açan Luther, Türklere karşı acımasızdır. Türk karşıtlığını düşünce ve eyleminin temeline yerleştirerek, deyim yerindeyse, sistemleştirmiştir. Luther’’in, Katolik Kilisesi’nin yanlışlarına, yolsuzluklarına karşı “Tanrı’nın gönderdiği ceza” olarak tanımladığı Türkler hakkındaki yargısı özetle şöyledir:

“Türkler, Tanrı’nın öfkeli kırbacı, yakıp yıkan şeytanın uşağıdır. Onları yenmek için önce efendisi şeytanı yenmek ve Türkleri tek başına bırakmak gerekir. Türk’ün tanrısı olan şeytanı yenmeden Türkü yenmek kolay olmayacaktır. Şeytan ise bir ruhtur; topla, tüfekle, at ve insanla yenilmez... Tanrı, işlenen sayısız günah ve nankörlük nedeniyle şeytan Türkleri Almanların başına bela etmiştir. Bir Türk’ü öldüren vicdan azabı duymamalı; tersine, Hıristiyanlığın düşmanını yok ettiği için vicdanı rahatlamalıdır... Türkler, Avrupa’nın ebedî düşmanıdır. Şimdi onları düşünüyor ve diyorum ki; eğer Samson (Tevrat’a göre, bir eşek çene kemiği ile tek başına binden fazla Filistinli’yi öldüren güce sahip Yahudi kahraman) gibi güçlü olsaydım, çaresini bulur her gün bir Türk öldürürdüm...”

Fransız Filozof Voltaire (1694-1778)... Voltaire, Fransız Devrimi ve Aydınlanma hareketinin öncülerindendir. Günümüzde özellikle düşünce ve ifade özgürlüğünün temel taşı sayılan “Efendi, fikirlerine katılmıyorum, ama fikirlerini özgürce dile getirmeni sonuna kadar savunacağım!” sözüyle tanınmaktadır.

Aydınlanmacı ve özgürlükçü karakterinin yanında kendisini “hümanist” olarak tanımlayan Voltaire, Türkler konusunda çelişik duygularla yüklüdür. Genelde sevgisizdir, hatta zaman zaman nefret yüklüdür. Ancak, Türkleri sahiplenen kimi değerlendirmeleri de vardır.

Örneğin; Rus-Osmanlı Savaşı sürerken, Rus Çariçesi II. Katerina’ya yazdığı mektupta bilinçaltındaki Türk nefretini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Yüce majesteleri, Türkleri öldürerek bana yeniden hayat veriyorsunuz. Siz Avrupa’nın öcünü aldınız. Türk dilini ve onu konuşanları Avrupa’dan

sürmek gerek... İnsanlığın iki büyük baş belası var: Birincisi veba, ikincisi Türkler...

(...) Hümanizm ilkem olmasaydı, Türklerin hepsinin kökünün kazınmasını görmek isterdim. Ya da öylesine uzaklara sürülmelidirler ki bir daha geri gelmesinler... Ben en azından birkaç Türk'ün öldürülmesine katkıda bulunmak isterdim. Bir Hıristiyan için bu elbette Tanrı katında çok yüce bir iştir... Gerçi bu benim hoşgörü ilkeme uymuyor, ama insanlar çelişkilerle yoğurulmuştur..."

Voltaire, 1771 yılında Talmont Prensi ile Prusya Kralı II. Frederik'e yazdığı mektuplarda da bu nefretini sürdürmüştür.

Talmont Prensi'ne yazdığı mektup: "Yunanistan'ı tümüyle yakıp yıkmış, yoksullaştırmış ve sersemletmiş insanlara (Türklere) her zaman diş bileyeceğim. Benden, Homeros'un, Sophokles'in, Demosthenos'un vatanını yakanları sevmemi isteyemezsiniz. Sizin de yüreğinizin derinliklerinde benim gibi düşündüğünüze inanarak saygı duyuyorum..."

Prusya Kralı'na yazdığı mektup: "Yunanistan'a zulmeden Türklerden her zaman nefret edeceğim. Ne barbar şeyler! Onlara altmış yıldır Cenevre saatleri satıyoruz, ancak hâlâ bunlarla ne yapacaklarını bilmiyorlar. Saatleri nasıl kuracaklarını bile bilmiyorlar..."

Buna karşın, Voltaire'in Türkleri sahiplenen değerlendirmeleri de vardır. Bunlar, Bora Çalışkan tarafından *Voltaire: Türkler, Müslümanlar ve Ötekiler* adlı kitapta derlenmiştir.[13] Bu kitapta Voltaire'in Türklere haksızlık yapıldığını vurguladığı ve olumlu özellikler atfettiği kimi sözleri yer almaktadır. Bu sözlerin en dikkat çekici olanı, "Kadınları baskı altında tutan, güzel sanatlara ilgisiz davranan Türkleri sevmem, fakat iftiradan o kadar iğrenirim ki onlara dahi çamur atılmasına katlanamam"dır.

İngiliz Şair George (Lord) Byron (1788-1824)... Lord Byron, Batı'daki romantizm akımının önde gelen isimlerindendir. Ancak, Türk nefreti konusunda romantik değildir. Yunanlıların Osmanlılara karşı isyanlarına katılmak için gittiği Yunanistan'da ölmüştür.

Fransız şair, yazar ve devlet adamı Victor Hugo (1802-1885)... Türklere olan nefretini Sırbıstan üzerinden şu sözleriyle dile getirmiştir:

''Bu kahraman küçük ulusun (Sırpların) çırpınışı ne zaman sona erecek? Sırbistan'da yaşananlar, Avrupa Birleşik Devletleri'nin gerekliliğini gösteriyor. Bu katil imparatorluktan (Osmanlı) yakamızı kurtaralım. Bağnazlığı ve zorbalığı susturalım! Elde kılıç dolaşan boş inançları,

dogmaları etkisiz hale getirelim. Savaş, kıyım, boğazlaşma ortadan kalksın, özgür düşünce, serbest ticaret, kardeşlik olsun; barış bu kadar zor mu?’’

Alman filozof Friedrich Engels (1820-1895)... Karl Marx’ın yoldaşı Engels, Avrupa’daki Türk egemenliğini ‘‘ayaktakımı egemenliği’’ olarak tanımlamış ve Türklerin ortadan kaldırılmaları gerektiğini şu sözleriyle savunmuştur:

“Bu varlık er geç sona erecek, Avrupa’nın en güzel toprakları ayaktakımının egemenliğinden kurtarılacaktır... Avrupa Türkiye’sinde Yunan ve Slav kentsoylu sınıfının etki ve zenginliği sürekli artmakta, Türkler her geçen gün gerilemektedir. Zaten Türkler devleti ve asker gücünü ellerinde tutmasalardı çoktan yok olup giderlerdi. Türklerin sahip oldukları, uygarlığı engelleyen bu tekel ve güç artık güçsüzlüğe dönüşecektir. İşin doğrusu, Türklerin ortadan kaldırılmaları gerekir.’’

Komünizmin kuramcısı Karl Marx (1818-1883)... Marx, devrimle İstanbul’un Türklerden kurtarılacağı inancındadır:

“İstanbul, Doğu ile Batı arasındaki altın köprüdür. Batı uygarlığı, bir güneş gibi, bu köprüden geçmeden dünyanın çevresinde dönemez. Dünyanın çevresinde dönebilmek içinse, Rusya’yla savaşmadan, bu köprüden geçemez. Sultan, devrim gelene dek, İstanbul’u geçici olarak elinde tutmaktadır.’’

İngiliz devlet adamı William Ewart Gladstone (1809-1898)... 19. yüzyılın ikinci yarısında dört kez Başbakanlık koltuğuna oturan Gladstone, Türkleri “insanlığın dev bir insanlık dışı numunesi” diyerek aşağılamıştır. “Türk hükümeti” olarak adlandırdığı Osmanlı hükümeti için ise “hiçbir hükümetin işlemediği kadar günah işlemiş, hiçbir hükümet onun kadar günahkârlığa saplanmamış, hiçbiri onun kadar değişime kapalı olmamıştır” demiştir...

Batı kültüründe, sanatında, fazlasını, Metin Aydoğan ile Bertan Onaran’ın çalışmalarında bulabilirsiniz.[14] “Ermeni Soykırımı” iddialarının günümüzde nefret söylemi temelinde sürdürülüyor olması, Türk düşmanlığının Batı’da edebiyatında Türklerden nefretin sonu yoktur. Yukarıdaki örneklerin çok daha hâlâ aşılamadığını gösteren en açık kanıttır.

Türkiye’de Türklere karşı “etnisite mühendisliği” yapılmıştır...

Serdar Palabıyık :

“Soykırım” iddialarını Türk nefretinin tarihsel kaynaklarıyla bütünleştiriyorsunuz, ancak bu konuda son yıllarda yayınlanan kimi

çalışmalarda, Türklerin de izledikleri iskân politikalarıyla bir tür etnisite mühendisliği yaptığı öne sürülüyor...

Uluç Gürkan :

Bu çalışmalarda tarihe tek yanlı ve maalesef "Türk düşmanlığı" temelinde yaklaşılabiliyor. Türk düşmanlığı da kimi Türkler arasında giderek artan bir modaya dönüşüyor... Bu konuda Samuel Huntington'ın Atatürk'ün "çokuluslu bir imparatorluk fikrini reddederek homojen bir ulus devlet meydana getirmeyi amaçladığı", bu nedenle "Yunanlıları ve Ermenileri ülkeden zorla kovduğu ve öldürttüğü" hezeyanına değinmiştik... "Anadolu'nun Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması" biçiminde özetleyebileceğimiz benzeri yaklaşımların son zamanlarda Türkiye'de fazlasıyla tartışıldığını gözlüyoroz. Bunların arasında, Fuat Dündar'ın *Modern Türkiye'nin Şifresi* adlı çalışmasını ciddiye alabilirim.[15] Dündar, bu kitabında, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarındaki İttihat ve Terakki iktidarının Rum, Bulgar, Ermeni, Kürt, Yahudi, Nasturi ve Süryanilere yönelik yer değiştirme ve iskân politikalarının Anadolu coğrafyasını "güvenilir unsurlarla" tahkim etmeyi amaçlayan bir "etnisite mühendisliği" olduğunu savlıyor. "İttihat ve Terakki'nin milliyetçilik projesi" olarak adlandırdığı bu politikanın sonuçlarını da, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devreden etnografik miras" diye tanımlıyor.

Serdar Palabıyık :

Fuat Dündar'ın bu savı tarihsel açıdan doğru mu? Önce İttihat ve Terakki yöneticileri, sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları, Anadolu'nun Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması için gerçekten bir tür toplum mühendisliği çalışması yapmış mıdır?

Uluç Gürkan :

Bu soruyu yanıtlamak için tarihimizi, kolaylıkla unuttuğumuz tarihimizi anımsayalım... 19. yüzyıl Avrupası'nda Türklerin önce Balkanlar'dan, sonra Anadolu'dan uzaklaştırılması öncelikli hedeftir. Bu konuda İngiltere'nin öncülüğünde "etnisite mühendisliği" çalışmaları da başlatılmıştır.

1865'te mühendis, dilbilimci ve yazar Hyde Clarke (1815-1895), İzmir'den döndükten sonra Londra'daki İstatistik Topluluğu'na, "Türklerin Yokedilmesi ve Türkiye'de Hıristiyanların Çoğalması Öngörüleri" başlıklı çalışmasını sunmuştur. [16] İngiltere'nin azılı Türk düşmanı Başbakanlarından William Ewart Gladstone, 1874'te Osmanlı yönetimindeki Bulgarlar hakkında yazdığı yazıda "Türklerin dünyadan

tasfiye edilmesi gerekliliğini” savunarak Hyde Clarke’ın başlattığı Türkiye odaklı etnisite mühendisliği çalışmalarına siyasal destek sağlamıştır.

Batı’nın Türkiye’ye dönük etnisite mühendisliği çalışmaları Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı ile yaşama geçirilmeye çalışılmıştır... I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere Başbakanı Lloyd George, bir “sürü” olarak tanımladığı ve *“bir insanlık kanseri, kötü yönettikleri toprakların etine işlemiş bir yara”* diyerek aşağıladığı Türkleri Avrupa uygarlığının dışına atmayı amaç edinmiştir.[17] İngiltere Harbiye Bakanı Lord Kitchener bu amacı, savaşın henüz başladığı 1914 yılında dile getirdiği “Türkiye’yi mahvedinceye kadar savaşa devam edeceğiz” kararlılığıyla ortaya koymuştur.

Devrin ABD Başkanı Woodrow Wilson’ın çağrısıyla 10 Ocak 1917’de bir araya gelen ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya, savaş amaçlarını açıklarken Türkiye’ye karşı önyargılarını açıkça belirtmişlerdir:

“... Uygar dünya bilmelidir ki, müttefiklerin savaş amaçları, her şeyden önce ve zorunlu olarak, Türklerin kanlı yönetimine düşmüş halkların kurtarılmasını ve Avrupa uygarlığına kesinlikle yabancı olan Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa dışına atılmasını içerir.”[18]

İngiltere Başbakanı Lloyd George’un hayali, 1943 yılında evlendiği eski sekreteri Francis Stevenson’a göre, Anadolu’da yeni bir Yunan İmparatorluğu’nun kurulmasıdır.[19] Lloyd George’un bu hayaline, İngiliz parlamenter David Walder de “Yakındoğu’ya çalışkan Hıristiyan ve Latin köylülerini yerleştirmek, eski Yunan ve Roma uygarlıklarını canlandırmak düşü içindeydi” sözleriyle tanıklık etmiştir.

I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti’ne dayatılan, ancak Atatürk’ün öncülüğündeki kurtuluş savaşçılarının direnişi nedeniyle uygulanamayan Sévres Antlaşması ile Türklerin Anadolu’dan tasfiyesinin gerçekleştiği düşünülmüştür. İngiltere Başbakanı Lloyd George, Sévres’i *“Türkleri Anadolu’dan söküp atarak bir insanlık borcunu yerine getirdi*k” diye kutsarken, ABD Başkanı Woodrow Wilson, *“Türkler Avrupa’da çok uzun zaman kaldılar, oradan tamamen temizlenmelidirler”* değerlendirmesini yapmıştır...

Tarih kitaplarında I. Dünya Savaşı’nın çıkışı, olayların büyük bir savaşa doğru akışı, temelde İngiltere ve Almanya arasındaki hammadde ve sömürge rekabetiyle açıklanır. Osmanlı İmparatorluğu’nun bu savaşa sürüklenişi ise tarihsel bir gelişimin sonucudur: Türklerin adım adım

Avrupa’dan ve Balkanlar’dan kovulmasını, bu arada Anadolu’nun Hıristiyanlaştırılmasını hedefleyen bir tarihsel süreç...

Anadolu merkezli etnisite ya da toplum mühendisliği tartışmalarını bu tarihsel süreci görmezden gelerek yapamayız, yapmamalıyız. Anadolu’yu Türksüzleştirmeyi öngören etnisite çalışmalarına gözümüzü kapatarak mazoşist bir heyecanla kendi kendimizi yargılayarak sonuca varamayız... İttihat ve Terakki ile başladığı ve Atatürk ile devam ettiği söylenen Anadolu’yu Türkleştirme ve İslamlaştırma politikası, bu bağlamda Batı’nın Anadolu’yu Türklerden arındırarak Hıristiyanlaştırma projesi karşısında bir tür “meşru müdafaa”dır. Anadolu’da Türk ve Müslüman olarak varlığını sürdürebilme çabasıdır. Açık anlatımıyla, Türklerin vatanlarında yaşamlarını sürdürebilme arayışıdır...

Atatürk ve arkadaşları Türkiye Cumhuriyeti’ni işte bu koşullarda kurarken bir ulus devlet yaratmayı amaçlamıştır. Ancak, yaratılmak istenen bu ulus devlet, ırk temelinde değildir, din temelinde hiç değildir; siyasal bilinç temelindedir... Gerçekte, Türkiye’nin kuruluş sürecinde ırk temelinde bir ulus devlet kurmanın maddi temeli de yoktu... Kurtuluş Savaşı’nı veren Türkiye halkının ne kadarının etnik kökeni Türk’tü, yüzde 50’yi aşar mıydı, kuşkuluydu. Kafkaslar’dan gelen Çerkez, Gürcü, Çeçen ve diğer Müslüman topluluklar; Balkanlar’dan gelen Boşnaklar, Arnavutlar; ötesinde Anadolu’da yerleşik Kürtler, Yahudiler; Osmanlı’ya isyan etmemiş ve savaşta düşman tarafına geçmemiş Rumlar, Ermeniler... Türkleşmeyi ve İslamlaşmayı hedef alan bir toplum mühendisliğini bu koşullarda kim, nasıl uygulayabilirdi? Kimse zorlamasın, kurucu atalarımızın böylesi bir zorlamaları da olmamıştır... Türkiye Cumhuriyeti kurulurken, değişik din, kültür, etnisite farkları tek bir ulus devleti potasında nasıl toplanabilir, bu denenmiştir. Atatürk’ün tanımıyla, “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına (Türk halkı da değil, Türkiye halkları da değil) Türk ulusu denilmesini” öngörmüşlerdir. Bunu da son derece meşru bir “meşru müdafaa” çizgisine oturtmuşlardır.

“Ermeni Soykırımı” iddiaları, Batılıların Türkleri kovup Anadolu’yu Hıristiyanlaştırmayı hedefleyen ırkçı önyargısıyla besleniyor. Uygulaması da –parlamentolardan çıkan soykırım kararlarındaki ve Malta’nın Nürnberg sürecinden bağımsız okunmaya çalışıldığı gibi- hukukdışı çifte standartlara dönüşüyor.

Serdar Palabıyık :

Bir ara soru yöneltmek isterim: “Soykırım” suçunun henüz tanımlanmadığı 1920’lerde; I. TBMM (1920-1923), “Ermeni Sorunu” üzerine kendi içinde tartıştı mı? Malta Mahkemeleri üzerine bir sav geliştirdi mi? Uluslararası kamuoyundaki gelişmelere yaklaşımı nasıl oldu?

Uluç Gürkan :

“Kurtuluş Savaşı’nı yürüten Büyük Millet Meclisi, Ermeni Sorunu’nu kendi içinde yeterince tartışmıştır” diyemeyiz. Aslında, buna gerek de duymamıştır. Rusya, Sovyet Devrimi sonrasında 1917’de Kafkaslar’dan çekilmişti. Bölgede Azerbeycan, Gürcistan ve Ermenistan üç ayrı devlet olarak bağımsızlıklarını ilan etmişti. Ancak, iki yıl sonra bu devletler yeniden Sovyetler Birliği’nin işgali altına girmişti.

Sakarya Zaferi’nden sonra Sovyetler Birliği’nin yönlendirmesiyle üç Sovyet Cumhuriyeti; Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ile **Kâzım Paşa (Karabekir)**’nın temsil ettiği Büyük Millet Meclisi Hükümeti arasında 13 Ekim 1921’de **Kars Antlaşması** imzalandı. Böylece Türkiye’nin doğu sınırı belirlendi ve Büyük Millet Meclisi için Ermeni Sorunu “kapandı”.

Büyük Millet Meclisi Hükümeti, İngilizlerin Malta planını “haksız bir yargılama girişimi” olarak tanımlamış ve hiçbir meşruiyet atfetmemiştir. Bu konudaki bütün çabası, “Malta’da esir olarak tutuluyorlar” dediği Türklerin kurtarılması yönünde olmuştur. Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Paris Barış Konferansı ve Sévres Antlaşması süreçlerini de tanımamış, uluslararası bağlamda bu zeminlerde üretilmeye çalışılan çözümleri benimsememiştir. Dolayısıyla, Malta’daki İngiliz Kraliyet Başsavcılığı soruşturmasıyla da doğrudan ilgilenmemiştir.

Batı’nın çifte standartları, hukukdışı...

Serdar Palabıyık :

“Çifte standart” saptamanızla devam edelim... Batı dünyasındaki “Ermeni Soykırımı” tartışmaları özelinde belirlediğiniz “hukukdışı çifte standartlar” nelerdir?

Uluç Gürkan :

Bir an için “Ermeni Soykırımı” iddialarını bir kenara bırakalım ve gerçekliğinde hiçbir kuşku olmayan, dünyada genel kabul görmüş “Yahudi Soykırımı” örneği üzerinden kısa karşılaştırmalar yapalım... Yahudi Soykırımı nedeniyle kim suçlanıyor, cezai sorumluluk kime yükleniyor? Alman halkına mı, Almanya (III. Reich) Devleti’ne mi, yoksa Nazilere yani “gerçek kişiler”e mi?

Soykırım tartışmalarıyla fazlaca ilgili olmayabiliriz. Soykırım kavramını, hukuki altyapısını yeterince bilemeyebiliriz. Ancak, Yahudi Soykırımı konusunda büyük olasılıkla birden çok film, televizyon dizisi, hatta belgesel izlemiş, kitap, makale okumuşuzdur... Yahudi Soykırımı nedeniyle hiçbir yerde, ulus olarak “Alman halkı”nın, ülke olarak “Almanya Devleti”nin suçlandığını gördük mü? Hayır, peki kim suçlanıyor? Kişi olarak **Hitler**, yönetim erki olarak da Naziler, Nazi liderleri... Burada hukuksal açıdan önemli olan, Yahudilerin katledilmesinde soykırım suçlamasının “kim”e yüklendiğidir. Soykırım suçunu “kim” işlemiştir; Alman halkı mı, Almanya (III. Reich) Devleti mi, yoksa Nazi görevlileri mi yani “gerçek kişiler” mi? Dikkat edilmesi gereken nokta, soykırımla ilgili yayınlarda, dizi ve filmlerde suçlananların ne doğrudan Alman halkı ne de devleti olduğudur. Sanıklar, soykırımın farklı biçimlerde gerçekleştirilmesine iştirak etmiş, bürokrasinin en aşırı noktasına kadar ilerletildiği bir ortamda adeta kendilerinden geçercesine görevlerini yerine getirmeye koşullanan Naziler ve onların liderleridir. Bu bağlamda, metinlerde geçen “Alman” ifadesi sanık, tutuklu ya da hükümlü Nazi görevlilerinin yerine kullanılmış olup, Alman ulusunu ya da devletini doğrudan hedef almamıştır. Suç kabul edilen eylemlerin cezai sorumluluğu da bire bir Nazi liderlerine yüklenmektedir. Ulusu ve ülkeyi suçlayan vurgulardan özellikle kaçınılmaktadır. Ulusal, ülkesel içerikli hiçbir vurgu, “Alman Nazileri” ya da “Almanya’daki Nazi hareketi” biçimindeki Nazileri tanımlayıcı betimlemelerin ötesine geçmemektedir.

“Soykırım” sözcüğünün üzerine kurulduğu “Yahudi Katliamı” yanında, güncel Ruanda, Sudan ve Bosna-Hersek örneklerinde de açıkça görülebileceği gibi, ortada “soykırım” olarak tanımlanabilecek bir eylemin olması halinde dahi suçlamalar gerçek kişilere yöneltilmekte, cezai sorumluluk bu kişilere yüklenmektedir. Örneğin; Sudan’daki savaş suçları için El Beşir suçlanıyor, ülkesiyle Sudan halkı değil... Bosna-Hersek’teki Srebrenitsa Katliamı’ndan ötürü Sırp ulusu değil, dönemin Sırp liderleri ve kimi komutanları sorumlu tutulup yargılanıyor.

“Ermeni Soykırımı” iddialarına gelince bu yaklaşım değişiyor... Nürnberg sürecindeki “Alman” ifadesinin belli bir ulusu, halkı, etnisiteyi, kimliği ya da devleti işaret etmeyen tavrından hareketle Ermeni Sorunu’nda “Osmanlı Devleti” ve “Türkler” üzerine geliştirilen tezlerin bir bölümüne buradan yaklaşalım. Tezlerin ilginç yanı, Nürnberg Mahkemesi’nde belli bir topluluğa ve devlete özgülenmeyen soykırım suçunun, muhatap bu defa

Osmanlı ve Türkler olunca, tersine dönmesidir. Artık “Ermeni Soykırımı” söz konusu olduğunda doğrudan suçlu gösterilen, Osmanlı Türkleridir. Nazileri devlet ya da halk üzerinden mahkûm etmemek için bence de doğru ve olumlu yönde çaba harcayan bu anlayış, konu Türk-Ermeni ilişkilerinin tarihine ve tehcire dayandığında, tereddütsüz biçimde suçluyu “Osmanlı Devleti” ve toprakları üzerinde yaşayan “Türkler” olarak belirlemektedir. Bu, soykırım suçunun devletlere ve halklara özgülenemeyeceği ilkesini düşündüğümüzde açıkça bir çifte standarttır. Birçok Batılı ülke parlamentosundan son dönemlerde çıkan kararların ortak yönü, Osmanlı’yı ve Türkleri hedef almasıdır. Bu, bir mahkeme yani yargı organı tarafından verilmesi gereken soykırım kararının yasama organınca kararlaştırılamayacağı kuralına açıkça aykırılık teşkil etmesinin ötesinde, soykırım suçlamasının ancak ve ancak “gerçek kişi”lere yöneltilebileceği, bir halka ve “tüzel kişi” olarak devlete yüklenemeyeceği ilkesine de ters düşmektedir. Yahudi Soykırımı’nda Alman halkı ve Almanya Devleti için gösterilen özen, Ermeni Soykırımı iddialarında Türkiye halkı ve Türk Devleti için gösterilmiyor. Suçlama yapmak, sorumluluk yüklemek için hukuken “gerçek kişiler” aranmıyor. Bunun yerine, toptancı bir anlayışla, Anadolu’da yaşayan “Türkler” suçlanıyor. Cezai sorumluluk da bazen “Osmanlı Devleti”nin, bazen de doğrudan Türkiye’nin üzerine yıkılıyor... Bu arada “Osmanlı Devleti”, “Türkiye” ve “Türk ulusu” üzerinden Ermenilere yönelik her türlü “katliam öyküsü” sorumsuzca üretilebiliyor.

Yahudi Soykırımı’nda “gerçek kişiler” olarak genelde Nazilerin, özelde Nazi liderlerinin suçlanmasına karşın, “Ermeni Soykırımı” iddialarında hedef tahtasına Türkiye halkının veya Türkiye Devleti’nin konması oldukça çarpıcı bir çifte standarttır. Bu çifte standart, ayrıca yerleşik uluslararası hukuk kuralları ve ilgili yargı içtihatlarına da aykırıdır.

Yahudi Soykırımı nedeniyle Alman halkının ve devletinin suçlanmaması uluslararası hukukun gereğidir... Bir ırka, bir dini ya da etnik gruba yönelik soykırım suçuyla ilgili uluslararası hukuk kuralı, bu suçun hukuken ancak “gerçek kişiler” tarafından işlenebileceği yönündedir. Birleşmiş Milletler’in 1948 tarihli “Soykırım Suçlarının Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme”sinin 4. maddesi, “kişilerin cezalandırılması” başlığını taşımaktadır ve “soykırım suçunu işleyen yetkili yönetici, kamu görevlisi ve özel gerçek kişileri” tanımlamaktadır.

------>

1948 yılında kabul edilen ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de imzaladığı Birleşmiş Milletler "Soykırım Suçlarının Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme"

Madde 4 [Kişilerin cezalandırılması]:

Soykırım suçunu veya üçüncü maddede gösterilen fiillerden birini **işleyen kişiler**, anayasaya göre yetkili yöneticiler veya kamu görevlileri veya özel kişiler de olsa cezalandırılır.

------|

Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi'nin bu hükmü, Yahudi Soykırımı yargılamasını gerçekleştiren Nürnberg Mahkemesi'nin uygulaması için Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen ilkeler doğrultusundadır. Birleşmiş Milletler'in belirlediği ilk beş ilkede, 1948 Soykırım Sözleşmesi'nde esas aldığı;

(a) barışa karşı işlenen suçları,

(b) savaş suçlarını,

(c) insanlığa karşı suçlar için sorumluluğu bir ulusa ya da ülkeye değil, doğrudan "gerçek kişiler"e yüklemektedir.

------>

Nürnberg İlkeleri

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndan geçen 177 (II) numaralı kararın, (a) paragrafında, Uluslararası Hukuk Komisyonu "Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi'nin tüzüğünde ve davanın yargılanma sürecinde tanınan uluslararası hukuk ilkelerini belirlemek"le görevlendirildi. Bu amaçla aşağıdaki metin komisyonun ikinci oturumunda kabul edildi:

I. İlke - Uluslararası hukuka göre suç kabul edilen bir eylemde bulunan şahıs, bundan sorumludur ve cezalandırılması olasıdır.

II. İlke - Uluslararası hukuka göre suç kabul edilen bir eyleme karşı bir ceza öngörülmese de, bu şahsı uluslararası hukuk önünde işlediği suçun sorumluluğundan kurtarmaz.

III. İlke - Uluslararası hukuka göre suç kabul edilen bir eylemde bulunan şahıs, devlet başkanı ya da sorumlu hükümet memuru olmaları, işbu şahısları uluslararası hukuk önünde sorumluluktan kurtarmaz.

IV. İlke - Bir şahsın üstü ya da hükümetinin emrine uygun davranması, ahlakî irade bir şahıs için her zaman bir olanak olduğundan, uluslararası hukuk önünde sorumluluğunu ortadan kaldırmaz.

V. İlke - Uluslararası hukuka göre suç işlediği iddia edilen şahıs, gerçeklere ve hukuka uygun olarak adil yargılanma hakkına sahiptir.

------|

“Ermeni Soykırımı” iddiasını savunanlar, iddialarını Yahudi Soykırımı gerçeğiyle benzeştirmek için, tarihi ve hukuku çarpıtmak dahil her yolu deniyorlar. Ancak iş suçlamaya, sorumluluk biçmeye gelince, Birleşmiş Milletler’in ”Nürnberg İlkeleri” ve “Soykırım Sözleşmesi” doğrultusunda Nazileri çağrıştıracak “gerçek kişiler”i aramak yerine Türk ulusunu bütünüyle Naziler ile özdeşleştirmeye kalkışıyorlar. Böylesi bir hukukdışı çifte standardı tereddütsüz uygulayabiliyorlar.

Çifte standartlar, sorunlu bir siyasal kültürün ürünüdür. “Ermeni Soykırımı” iddiaları kapsamında, olayların tarihi ve hukuki mecrasından saptırılmasının yolunu açmaktadır. Bu bakımdan, Türkiye’nin, şimdiye dek üzerine pek gitmediği bu gibi çifte standartlara eleştirel yaklaşması gerekir. Çifte standartlar her karşılaşıldığında mutlaka teşhir edilmelidir. Uygulayıcılarının yüzüne bütün çıplaklığıyla vurulmalıdır... Ayrıca bilinmelidir ki, bu olay Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi’ne aykırı bir çifte standart olmasının ötesinde, bizatihi suçtur... Zira bu gibi çifte standartlar, soykırımın faili olarak gösterilemeyecek, hukuken “gerçek kişi” sayılamayacak bir ulusu ve ülkeyi aşağılamak suretiyle nefret söylemlerini yeniden üretmekte, nefret suçunu işlemektedir.

------>

Birleşmiş Milletler Soykırım Suçlarının Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme

9 Aralık 1948 tarihinde Paris’te toplanan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 260 A (III) sayılı kararıyla kabul edilen “Soykırım Suçlarının Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme”, bu kabulün ardından imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 13. Maddesinde belirtildiği üzere gereken onay ve katılım süreçlerinin tamamlanmasının ardından 12 Ocak 1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme ilk olarak 41 devlet tarafından imzalanmıştır ve günümüzde sözleşmeyi imzalamış olan ülke sayısı 140’tır. Türkiye bu Sözleşmeyi 23 Mart 1950’de onaylamıştır. 5630 Sayılı Onay Kanunu 29 Mart 1950 tarih ve 7469 sayılı *Resmi Gazete*’de

yayımlanmıştır. Sözleşme 19 maddeden müteşekkil olup önemli maddeleri şöyle sıralanabilir:

Soykırım suçunun tanımlandığı ikinci madde:

Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden her hangi biri, soykırım suçunu oluşturur.

a) Gruba mensup olanların öldürülmesi;

b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;

c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek;

d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;

e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek;

-*Hangi suçların cezalandırılacağına ilişkin üçüncü madde:*

Aşağıdaki eylemler cezalandırılır:

a) Soykırımda bulunmak;

b) Soykırımda bulunulması için işbirliği yapmak;

c) Soykırımda bulunulmasını doğrudan ve aleni surette kışkırtmak;

d) Soykırımda bulunmaya teşebbüs etmek;

e) Soykırıma iştirak etmek;

- *Soykırım suçunun kişiselliğine ilişkin dördüncü madde:*

Soykırım suçunu veya üçüncü maddede gösterilen fiillerden birini işleyen kişiler, anayasaya göre yetkili yöneticiler veya kamu görevlileri veya özel kişiler de olsa cezalandırılır.

Soykırım suçunu işleyenlerin yargılanmasına ilişkin altıncı madde:

Soykırım fiilini veya üçüncü maddede belirtilen fiillerden birini işlediğine dair hakkında suç isnadı bulunan kimseler, suçun işlendiği ülkedeki Devletin yetkili bir mahkemesi veya yargılama yetkisini kabul etmiş olan Sözleşmeci Devletler bakımından yargılama yetkisine sahip bulunan uluslararası bir ceza mahkemesi tarafından yargılanır.

Sözleşmenin tam metni için bkz. http://www.un.org/millennium/law/iv-1.htm

Hazırlayan: Serdar Palabıyık

------|

Türkiye, ırkçı bir “nefret saldırısı”yla karşı karşıya bulunuyor...

Serdar Palabıyık :

Hukuken “gerçek kişi” kategorisine girmeyen bir ulusu ya da ülkeyi parlamento kararlarıyla “soykırım suçlusu” ilan etmenin hukuksal ve siyasal sonuçları neler olabilir?

Uluç Gürkan :

“Nefret suçu”... Türkiye, bütünüyle haksız ve son derece acımasız olan, çağdışı bir ırkçı nefret saldırısıyla karşı karşıyadır. Saldırının boyutu, Eric Cornel’in üzerinde durduğu “soğukluk ve umursamazlığın” çok ötesindedir. “Ermeni Soykırımı”nı savunan bazı çevrelerin dilinde, bu saldırı, tipik bir “nefret söylemi” ezberine dönüşmektedir. “ ‘Ermeni Soykırımı’ iddialarının, kendi içinde barındırdığı ırkçı nefret temelindeki Türk düşmanlığı söyleminden arındırılması” başlığı, bu konuyu diyalog halinde konuşabilmek, komisyonlarda tartışabilmek için Türkiye’nin önkoşulu olmalıdır.

Türkiye bu konuda iki nedenle ısrarcı olmalıdır: Birinci neden, sağlıklı, önyargılardan uzak ve nefret söylemini içermeyen bir diyaloğun ancak bu koşullarda kurulabilecek olmasıdır. *İkinci neden* ise “nefret söylemi”nin kendisinin suç teşkil etmesidir...

Dünyanın ileri demokrasilerinde; Amerika’da, İngiltere’de, Fransa’da, Almanya’da, İsviçre’de, bir halka, bir ulusa, bir ırka, bir etnik gruba renk, dil, din, cinsiyet ayrımı yaparak aşağılayıcı, küçük düşürücü bir niteleme yapamaz, toplu bir suçlama yöneltemezsiniz. Bu, “nefret” sözcüğüyle tanımlanan bir suçtur. Genelde insanlık suçları arasında sayılmakta, dini ya da etnik nedenlere dayandırıldığında soykırım suçuyla özdeşleşmektedir.

Nefret suçu, dışa vurulan nefretin ağırlığına göre hem hapis hem de para cezası gerektirir... “Ermeni Soykırımı” iddiaları bu bağlamda her zeminde, yabancı ülke parlamentolarında bu konuda alınan tanıma kararları dahil, sözde Türkiye’yi suçlarken özde Türkiye’ye karşı suç oluşturmaktadır. Bu nedenle, Batılı ülkelerin parlamentolarının kendilerini yetkin mahkeme yerine koyarak aldıkları “Ermeni Soykırımı’nı tanıma kararları”, hukuk dışılıkları yanında nefret söylemi suçu bağlamında da değerlendirilmelidir. Özellikle, “Ermeni Soykırımı”nı tanımakla yetinmeyen, doğrudan Türkiye halkını ve Osmanlı, hatta Türk Devleti’ni suçlu ilan eden kimi parlamento kararları en hafif biçimiyle nefret söylemi suçuna iştirak anlamındadır.

Türkiye, "Ermeni Soykırımı" iddialarını muhataplarıyla konuşmak, tartışmak için nefret söylemi temelinde bir diyalog kurulamayacağını, tartışma yapılamayacağını kararlılıkla vurgulamalıdır.

Serdar Palabıyık :

Bu vurgu yapılsa dahi parlamentolardan kararların çıkması engellenebilir mi? Çifte standartlı kararların alındığı ve nefret suçunun işlendiğini savunmak, Batılı çevrelerde somut çözüm getirebilir mi, diyaloğun kapısı bu yaklaşımla aralanabilir mi?

Uluç Gürkan :

Bu önerimi çeşitli platformlarda dillendirdim, özellikle Avrupa Komisyonu Parlamenterler Meclisi toplantılarında yabancı temsilcilere sorular yönelttim, şaşırdılar... Türklerin şimdiye dek sadece "soykırım yoktur!" diyerek çıkıştıklarına ve yerlerine oturduklarına şahit olmuşlar, etkileyici bir alternatif tez işitmemişlerdi. Önyargılarını dışa vurdukları nefret söylemli "papağan ezberleri" bozulunca halleri görülmeye değerdi..! Şaşkın bakışlarla neyi, kimi, nasıl suçlamaları gerektiğini bana sormuşlardı. "Kimi, neyi suçlayacağınızı bilmiyorsanız, bu konuyu hangi hakla konuşuyorsunuz, üstelik de suç işliyorsunuz... Ne olduğunu bilmediğiniz konularda önyargılı davranıyorsunuz" demeliyiz, diyebilmeliyiz. Kısacası, çifte standartlarını Batılıların yüzüne vurabilmeliyiz.

Ermeni devlet adamları ve bu konudaki Batılı destekçileri çifte standartlarından ve nefret söylemlerinden vazgeçmeden, Türkiye "ortak tarih komisyonu" kurmak ve benzeri önerilerden de kaçınmalıdır, çünkü suçlamanın kendisi adil olmadığı gibi, yöneltilme biçimi de adil değil. Ayrıca, üçüncü ülkelerin Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin tarihi konusunda siyasi saiklerle hüküm verme hak ve yetkileri yoktur.

“Soykırım” Kararını Parlamentolar Değil,

Sadece Uluslararası Yetkili Mahkemeler Verebilir...

Serdar Palabıyık :

İddialarınızdan yola çıkarak, soykırım suçunun işlendiğine dair karar alma yetkisi olmayan parlamentoların da bu nefret suçuna iştirak ettiğini söyleyebilir miyiz?

Uluç Gürkan :

Evet, soykırım kararını ancak bağımsız ve uluslar arası tanınmışlığı olan yetkili mahkemeler alabilir. “Ermeni Soykırımı” iddialarını tanırken, kimi Batılı ülkelerin parlamentoları bilinçaltlarındaki Türkiye ve Türk düşmanlığını da büyük bir sorumsuzlukla dışa vurabilmiştir. Örneğin, Amerika’da Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonu’ndan tartışmalı bir oylama sonrasında geçen ve Meclis Genel Kurul gündeminde bekletilen 252 nolu karar tasarısında, “Ermeni Soykırımı, Osmanlı İmparatorluğu tarafından tasarlanmış ve 1915’ten 1923’e kadar uygulanmıştır” denilmiştir. (S.39’A TAM SAYFA PARL. KARAR TABLO GİRECEK. HAZIR)

TARİH	ÜLKE	KABUL EDEN KURUM	SUÇLANAN KİŞİ VEYA KURUM
5/24/15	Fransa, İngiltere, Rusya	Üç Ülkenin Parlamentolarının Ortak Kararı	Türk ve Kürt toplulukları
5/11/20	ABD	Senato	Türk Hükümeti
4/20/65	Uruguay	Senato ve Temsilciler Meclisi	Yok (Sadece 20 Nisan’ın Soykırım Anma Günü olarak kabul edilmesinden bahsediliyor.)
4/9/75	ABD	Senato ve Temsilciler Meclisi	Yok (Sadece 24 Nisan’ın İnsanın İnsana Yaptığı Zalimliği Anma Günü olarak kabulünden bahsediliyor.)
4/29/82	Güney Kıbrıs	Temsilciler Meclisi	Dönemin Türk Rejimi
9/12/84	ABD	Senato ve Temsilciler Meclisi	Yok (Sadece Soykırımı’ anmayı ABD Başkanı ve Amerikan halkından istemekten bahsediyor.)
6/18/87	Avrupa Birliği	Avrupa Parlamentosu	Yok (Sadece Ermeni Soykırımı’nın Türkiye tarafından kabul edilmesinden bahsediliyor.)
5/5/93	Arjantin	Senato	Türk Hükümeti

4/14/95	Rusya Federasyonu	Duma	Türk İmparatorluğu
4/23/96	Kanada	Temsilciler Meclisi	Yok (Sadece 20 Nisan'ın bir halkın diğer halklara yönelik zulmü günü olarak kabul edilmesinden bahsediliyor.)
4/25/96	Yunanistan	Parlamento	Türkiye
6/11/96	ABD	Kongre Konsey Kararı	Yok (Sadece Ermeni Soykırımı'nı tanımadığı sürece Türkiye'ye yardımın kısıtlanmasından bahsediyor.)
4/3/97	Lübnan	Milletvekilleri Kurulu	Yok (Sadece 20 Nisan'ın Soykırım Anma Günü olarak kabul edilmesinden bahsediliyor.)
4/27/97	Güney Galler,Avustralya	Parlamento	Osmanlı İmparatorluğu
3/26/98	Belçika	Senato	Dönemin Osmanlı Hükümeti
4/24/98	Avrupa Konseyi	Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Açıklaması	Yok (Sadece 1915 Ermeni Soykırımı'nın anılmasından bahsediliyor.)
5/28/98	Fransa	Ulusal Meclis	Yok (Sadece Ermeni Soykırımı'nın tanınmasından bahsediliyor.)
3/29/00	İsviçre	Parlamento Raporu	Osmanlı İmparatorluğu
5/11/00	Lübnan	Millet Meclisi	Osmanlı yetkilileri
10/4/00	ABD	Kongre Raporu	Osmanlı Hükümeti
11/7/00	Fransa	Senato	Yok (Sadece Ermeni Soykırımı''nın tanınmasından bahsediliyor.)
11/10/00	Vatikan	Papa ve Eçmiyadzin Katogigosu'nun Ortak Açıklaması	Yok (Sadece "Ermeni Soykırımı'" ifadesi kullanılıyor.)
11/15/00	Avrupa Birliği	Avrupa Parlamentosu	Yok (AB üyeliği yolunda Türkiye'ye Ermeni Soykırımı'nı tanıma çağrısı yapılıyor.)
11/16/00	İtalya	Millet Meclisi	Yok (Sadece AP'nin 15.11.2000 tarihli kararına atıfta bulunuluyor.)
1/29/01	Fransa	Senato ve Ulusal Meclis	Yok (Sadece Ermeni Soykırımı'nın tanınmasından bahsediliyor.)
2/28/02	Avrupa Birliği	Avrupa Parlamentosu	Dönemin Türk Rejimi
3/18/02	İsviçre	Ulusal Konsey	Osmanlı İmparatorluğu
6/13/02	Kanada	Senato	Yok (Sadece 20 Nisan'ın Soykırım Anma Günü olarak kabul edilmesinden

			bahsediliyor.)
8/20/03	Arjantin	Senato	Türk Devleti
12/16/03	İsviçre	Ulusal Konsey	Osmanlı yetkilileri
3/18/04	Arjantin	Senato	Yok (Sadece 20 Nisan'ın Soykırım Anma Günü olarak kabul edilmesinden bahsediliyor.)
3/26/04	Uruguay	Uruguay Devlet Başkanı tarafından onaylanan kanun	Yok (Sadece 20 Nisan'ın Soykırım Anma Günü olarak kabul edilmesinden bahsediliyor.)
3/31/04	Arjantin	Senato	Türk Devleti
4/21/04	Kanada	Temsilciler Meclisi	Yok (Sadece 20 Nisan'ın bir halkın diğer halklara yönelik zulmü günü olarak kabul edilmesinden bahsediliyor.)
11/30/04	Slovakya	Ulusal Konsey	Yok (Sadece Ermeni Soykırımı'nın tanınmasından bahsediliyor.)
12/21/04	Hollanda	Senato ve Temsilciler Meclisi	Yok (Sadece Türkiye'den Ermeni Soykırımı'nı tanıması talep ediliyor.)
4/19/05	Polonya	Meclis	Yok (Sadece Türkiye'de meydana gelen Ermeni Soykırımı'ndan bahsediliyor.)
5/20/05	Arjantin	Senato	Türk Devleti
6/15/05	Almanya	Bundestag	Genç Türk Hükümeti
7/14/05	Venezuela	Ulusal Meclis	Genç Türk Hükümeti
9/28/05	Avrupa Birliği	Avrupa Parlamentosu	Yok (Türkiye'nin Ermeni Soykırımı'nı tanımasının AB üyeliğinin ön şartı olmasından bahsediliyor.)
12/15/05	Litvanya	Diet Meclisi	Yok (Sadece Ermeni Soykırımı'nın tanınmasından bahsediliyor.)
1/15/07	Arjantin	Senato ve Temsilciler Meclisi tarafından onaylanan kanun	Yok (Sadece 20 Nisan'ın Soykırımı Anma Günü olarak kabul edilmesinden bahsediliyor.)
6/5/07	Şili	Senato	Osmanlı Devleti, "imparatorluk yetkilileri"
11/19/07	Mercosur	Güney Amerika Ticaret Örgütü	Yok (Sadece Ermeni Soykırımı'nı tanımayan ülkelere tanıma çağrısı yapılıyor.)
3/25/09	Avustralya	Ulusal Konsey	Yok (Federal Hükümete Ermeni Soykırımı'nı tanıma çağrısı yapılıyor.)
3/5/10	ABD	Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu	Osmanlı İmparatorluğu

3/11/10	İsveç	Parlamento	Türk liderler

Ermeni Soykırımı;
1. 20 farklı ülkede 42 kez oylanarak kabul edilmiştir.
2. Toplamda 48 soykırım kararı alınmıştır.
2. ABD’nin 43 eyaleti soykırımı tanımıştır.
3. Bu tablonun haricinde, ABD Temsilciler Meclisi alt komiteleri;
- 2000’de 11’e karşı 24 oyla
- 2005’de 11’e karşı 35 oyla
- 2005’de 7’ye karşı 40 oyla (aynı yıl iki kez)
- 2007’de 21’e karşı 27 oyla
- 2009’da 22’ye karşı 23 oyla kabul etmiştir.
4. Bu tabloda görülen üç uluslararası kuruluş;
- Avrupa Parlamentosu (4 kez)
- Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi
- Mercosur (Güney Amerika Ticaret Örgütü) tanıma kararı almıştır.

“Soykırım” iddiasıyla Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti üzerinden doğrudan Türkiye halkını suçlayan benzeri kimi yabancı ülke parlamento kararları şöyledir:

- Güney Kıbrıs Cumhuriyeti (29.04.1982): “Türk rejimi tarafından 1915 yılında organize bir şekilde yapılan soykırımın...”

- Yunanistan (25.04.1996): “24 Nisan, Ermenilere Türkler tarafından yapılan soykırımı anma günü olarak kabul edilmiştir.”

- Avustralya (24.04.1997): “Bugün, 1915-1922 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ermenilere yaptığı soykırımın yıldönümü olan 24 Nisan 1997’dir.”

- İsviçre (29.03.2000): “1985’te Birleşmiş Milletler ve Avrupa Parlamentosu, aslında Osmanlı İmparatorluğu’nun 20. yüzyılın başlarında Ermenilere karşı bir soykırım yaptığına kanaat getirdi.”

- İsviçre (18.03.2002): “I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu 1 milyondan fazla Ermeni’yi göç ve imha yolu ile yok etmiştir. Bu gerçekler, anlam ve kapsam olarak inkâr edilemez.”

- Arjantin (20.08.2003): “1915 ile 1923 yılları arasında Türkiye tarafından yapılan, 1,5 milyon Ermeni’nin ölümüne sebep olan bu soykırımın 88. yılını büyük bir üzüntü ile anıyoruz.”

- Arjantin (20.04.2005): “(...) Ermeni halkının 1915 ile 1923 yılları arasında Türk Devleti tarafından işlenen soykırımın kurbanlarının aileleri ile yapacağı dayanışma...”

- Litvanya (15.12.2005): “Litvanya Cumhuriyet Meclisi, Ermeni Soykırımı’nın 90. yılını işaret ederek, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Türkler tarafından Ermenilere 1915’te yapılan soykırımı kınayarak, Türkiye Cumhuriyeti’ni bu tarihsel gerçeği tanımaya davet eder.”

Kimi yabancı ülke parlamento kararları ise “soykırım” iddialarını güncel politika malzemesi yapmıştır. Bunların en önemlisi, Amerikan Temsilciler Meclisi’nin 1997 tarihli, 3540 Sayılı Dış Operasyonlar, İhracat Finansmanı ve Program Ödenekleri Kanunu’nda yapılan değişikliktir. Bu değişiklikle, “Türk Hükümeti’nin Ermeni Soykırımı’nı tanıyana ve kurbanlarının anısını yüceltene kadar Türkiye’ye yapılan yardımların 3 milyon dolar azaltılmasına” karar verilmiştir.

Avrupa Parlamentosu’nun 15.11.2000, 28.02.2002 ve 28.09.2005 tarihli kararlarında da “Ermeni Soykırımı”nın tanınması Türkiye’nin AB üyeliği için koşul sayılmıştır.

Bu parlamento kararları özellikle iki nedenle hukukdışıdır:

Soykırım suçlamasının ancak ve ancak “gerçek kişi”lere yöneltilebileceği, bir halka ve “tüzel kişi” olarak devlete yüklenemeyeceği biçimindeki uluslararası hukuk ilkesine açıkça aykırılık teşkil etmektedir ve ırkçı nefreti körüklemektedir.

Bir mahkeme yani yargı organı tarafından verilmesi gereken soykırım kararının yasama organınca verilemeyeceği biçimindeki uluslararası hukuk kuralına ters düşmektedir.

Böylesi hukukdışı kararları alabilen Batılı parlamenterler yaptıklarının ne kadar farkındalar, bilemiyorum. Ancak, hem farkına varmalarını sağlamalıyız, hem de onları utandırmalıyız.

Serdar Palabıyık :

Yabancı ülke parlamentolarının aldığı “soykırımı tanıma” kararları uluslararası hukuk açısından geçersiz midir?

Uluç Gürkan :

Geçersizdir... Bu soruyu ayrıntılı yanıtlayabilmek için uluslararası hukuk soykırımı nerede ve nasıl tanımlanmıştır, kısaca anımsamakta yarar var.

Yahudi Soykırımı, tarihin en büyük insanlık suçu olarak uluslararası hukuk kayıtlarına geçmiştir. Bu kayıtlar, II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Yahudilere yönelik soykırım uygulamalarının yargılamasının yapıldığı Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi’nin tüzüğünde ve yargılama sürecinde uygulanan Birleşmiş Milletler tarafından belirlenmiş ilkeleri içermektedir.

Nürnberg ilkelerinde, daha önce de değindik, ülkesi ve ulusuyla “Alman” vurgusu yoktur. Yahudilere karşı işlenen, “cinayet, kitlesel imha, sürgün, etnik ya da dini nedenlerle eziyet, idam” gibi insanlık suçları başta olmak üzere bütün suçlamalar Nazilere yöneltilmiştir. Yargılama sonunda uluslararası hukuk önünde işlenen suçların cezai sorumlulukları da “gerçek kişiler” olarak Nazi liderlerine yüklenmiştir.

Burada hukuksal açıdan önemli olan, Yahudi Soykırımı konusunda uluslararası yetkili mahkeme sayılan Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi’nin kararlarıdır. Nürnberg’de Yahudi Soykırımı’na esas olan ana davada 24 Nazi lideri yargılanmış, “gerçek kişiler” olarak 19’u hakkında çeşitli cezalara hükmedilmiştir. Ne Alman (III. Reich) Devleti, ne de Alman halkı hiçbir biçimde suçlamaların muhatabı olmamıştır.

Nürnberg ilkeleri, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 11 Aralık 1946 tarihli 95 (I) numaralı kararla uluslararası hukuk ilkeleri olarak kabul

edilmiş, burada vurgulanan "insanlığa karşı suçlar" da aynı günlü 96 (I) numaralı kararla "soykırım suçu" olarak tanımlanmıştır.

Uluç Gürkan, 2006'da, Fransa'da "Ermeni Soykırımı"nın asılsız olduğunu belirtenlere para ve hapis cezası verilmesini öngören yasa önerisi üzerine Star gazetesindeki köşesinde yazdığı makalede ifade özgürlüğünü "çifte standart" bağlamında tartışmıştı.

------>

Soykırım Teslimiyetçiliğini Aşmak

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün, Sofya'daki NATO Dışişleri Bakanları toplantısında yönelttiği *"Ermeni soykırımının asılsız olduğunu söylersem, beni de mi tutuklayacaksınız?"* sorusu, Fransa Dışişleri Bakanı Phillipe Douste-Blazy'yi zor durumda bırakıyor. Fransız bakan Türk meslektaşına, "*Çok haklısınız*" diyor ve ekliyor: *"Öyle mantıklı bir argüman verdiniz ki, elimden geleni yapacağım..."* 18 Mayıs'ta Fransız Parlamentosu'nda, Sosyalist Parti tarafından hazırlanan ve Ermeni soykırımının asılsız olduğunu belirtenlere para ve hapis cezası verilmesini öngören faşizan bir yasa önerisi görüşülecek.

Fransa'daki merkez sağ hükümet, fikir ve ifade özgürlüğünü hiçe sayan bu öneriden hoşnut görünmüyor. Önerinin yasalaşması halinde, Türkiye ile Fransa arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin ciddi biçimde zedeleneceğini, bundan da en büyük zararı, Türkiye'nin milyar dolarlık ihalelerinden pay almayı planlayan Fransız iş aleminin göreceğini düşünüyor. Ancak Fransız hükümeti, öneriye karşı parlamentoda kararlı bir duruş sergiler mi, Fransız Dışişleri Bakanı'nın sözleriyle *"elinden geleni yapar"* mı, fazla umutlu olmamak gerekiyor. Çünkü, Cumhurbaşkanlığı seçimi için 250 bin Ermeni oyunun peşindeki Sosyalist Parti'nin bu ırkçı önerisine, hükümeti oluşturan sağ partilerden de destek geliyor. Fransız Hükümeti, Türkiye ile ilişkilerin bozulmasından yana olmasa da, bu olayın kendi içinde bir hükümet sorununa dönüşmesini istemiyor.

Bu nedenle, Ermeni soykırımının asılsızlığını sergilemeyi suç sayan öneriyi engellemek için etkin bir çaba harcamaktan şimdilik kaçınıyor. Peki, bu hava değişir mi? Hiç kolay değil, ama pes de etmemek gerekiyor. Hiç kuşkusuz Türkiye'nin, Cumhurbaşkanlığı, TBMM Başbakanlığı, Başbakanlık ve parlamenterler düzeyinde yapacakları var. Ancak Türk

kamuoyu bu ve benzeri resmi diplomatik girişimlerle yetinmemeli. İş alemi, basını ve sivil toplum kuruluşları bir araya gelip topyekun ayağa kalkmalı. Yurt dışındaki Türkler de, sadece Fransa'da değil, artık dünya genelinde "biz de varız" demeli.. Fransız basınında, fikir ve ifade özgürlüğünün suçlanamayacağını, tarihin çarpıtılarak güncel politika haline getirilemeyeceğini anlatan kampanyalar düzenlenmeli. Kısa bir süre önce, tarihin önyargılarla açıklanamayacağını dile getiren Fransız bilim adamları ve aydınları, yeniden göreve çağrılmalı. Varsayalım ki, her şey yapıldı, ama sonuç alınamadı ve Fransız Parlamentosu, özgürlükleri ve tarihi gerçekleri katletti.. Türkiye bu durumda da çaresiz değildir... Basında, Türkiye'nin Paris Büyükelçisini geri çağıracağı belirtiliyor. Bu anlamlı bir diplomatik tepkidir. Ancak gelinen noktada Türkiye'nin daha fazlasını yapması kaçınılmazdır. Fransa, Ermeni soykırımının asılsızlığını sergilemeyi yasaklayan ve cezalandıran ilk ülke olmayacaktır. Son örneği Kanada olmak üzere, bu ırkçı nefreti başka ülkeler de göstermiştir. İşte İsviçre, İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek'i *"Ermeni soykırımı yok*" dedi diye 6 ay hapse mahkûm etmek için düğmeye basmıştır. Türkiye, bütün bu ülkelere karşı ortak bir diplomatik atak geliştirmelidir.

Örneğin, soykırım yalancısı ülkelerdeki Türk Büyükelçileri hep birlikte "Ermeni soykırımı yalandır" açıklaması yapsalar ne olur? Büyükelçiler, ne tutuklanabilir, ne de haklarında dava açılabilir. Tarihi bir gerçeği dile getirdikleri için, en çok "istenmeyen adam" ilan edilirler. Bu durumda Türkiye de, aynı karşılığı verip bu ülkelerle diplomatik ilişkilerini Büyükelçi düzeyinin altına düşürebilir. Ötesinde, soykırım yalancılığında ısrar eden ülkelerin Türkiye'deki ihalelerden dışlanmaları da kaçınılmazdır. Böylece bilinir ki, bir ülkenin parlamentosu hiç üstüne vazife olmadığı halde soykırım yalancılığına soyunur ve bu yanlışından dönmezse, o ülkenin şirketleri Türkiye'deki ihale pastasından pay alamazlar. Pay almak istiyorlarsa, ülkelerindeki neo-faşist Türkiye düşmanlığına karşı mücadele etmeleri gerekir. *"Bu kadarı da fazla. Türkiye bütün dünyayı karşısına mı alacak, yalnız kalır"* diye korkanlar olabilir. Ancak, korkunun ecele faydası yoktur. Türkiye, Ermeni soykırımı yalanına boyun eğerek kendisi için dost biriktirmiyor. Tam aksine, Ermeni yalanlarına dayalı karşı nefreti besliyor. Bu olumsuzluğu aşabilmesi, kararlı olmasını gerektiriyor.

Star**, 4 Mayıs 2006**

------|

Bu kararların iki önemli anlamı var: *Birincisi*, Nürnberg ilkelerinin tekil bir mahkeme uygulaması olmanın ötesinde, uluslararası hukuk kuralları arasında kabul görmesidir. *İkincisi*, Nürnberg Mahkemesi'nin Yahudi Soykırımı konusunda Birleşmiş Milletler iradesiyle belirlenen "uluslararası yetkin mahkeme" olduğudur. Dolayısıyla, Yahudi Soykırımı nedeniyle Alman halkının ve devletinin suçlanmaması, kayırmacı bir yaklaşım değil, uluslararası hukukun gereğidir. Ötesinde, daha önce de konuştuk, ancak bu vesileyle anımsamızda yarar var... Birleşmiş Milletler'in 9 Aralık 1948 tarihli tarihli "Soykırım Suçlarının Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme"sindeki "soykırım" tanımlaması da Nürnberg ilkeleri doğrultusunda yapılmıştır. Bu bağlamda, soykırım suçu, Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi'ne göre, uluslararası hukuk önünde ancak "gerçek kişiler" tarafından işlenebilecek bir suç olarak düzenlenmiştir...

Hukuksallığının yanında, soykırım tarihsel bağlamıyla da ancak "gerçek kişiler"ce işlenebilecek bir suçtur. Bu nedenle, bir soykırım tartışmasını yürütürken suçun failini "gerçek kişiler"de değil, bir topluluk, halk, ulus ya da devlette aramaya kalkışmak, olayın hukuksal ve tarihsel zeminini çarpıtmak anlamına gelir. Ayrıca, bir topluluk "soykırım yaptı" diye suçlanırken, özünde bu topluluğa karşı günümüzün en ağır insanlık suçlarından biri olan "nefret söylemi" suçu da ister istemez işlenmiş olur. Bu bakımdan, soykırım tartışmalarında kişileri yani somut bireyleri değil, devletleri ya da halkları -dolaylı ya da doğrudan- fail göstermek, en az soykırım suçu kadar yaralayıcı ve toplumlar arasındaki diyaloğu baştan koparabilecek bir girişimdir. Kısacası, nefret suçu, günümüzde başlı başına büyük bir insanlık suçudur.

Soykırım suçu, ancak "gerçek kişiler"ce işlenebilir...

Serdar Palabıyık :

"Ermeni Soykırımı" tartışmalarında bu konu üzerinde yeterince duruluyor mu, hukuksal açıdan nefret suçu, "soykırım" tezlerinde belirgin bir başlık olarak işleniyor mu?

Uluç Gürkan :

Soykırım suçunun bir ülke ya da ulus tarafından değil, ancak "gerçek kişiler" tarafından işlenebileceği yolundaki uluslararası hukuk normu hem biliniyor hem de pratikte gözetiliyor. Örneğin ne Ruanda'da, ne Bosna'da, ne de Sudan'da belli bir ulusun, halkın, etnisitenin ya da devletin suçlanması yoluna gidiliyor. Sadece suç işledikleri savlanan "gerçek kişiler" muhatap alınıyor. İlgili uluslararası yetkin mahkeme kararlarında da

soykırım ya da savaş suçu hiçbir koşulda belli bir halka ya da devlete özgülenmiyor.

Ancak konu Türkiye ve "Ermeni Soykırımı" iddiaları olunca, açıkladığımız parlamento kararlarında da görüleceği gibi, bu uluslararası hukuk normu kolaylıkla kulakardı edilebiyor. "Gerçek kişiler" yerine ülkesi ve ulusuyla Türkler hedef tahtasına oturtuluyor.

Günümüzün soykırım konusundaki uluslararası yetkin mahkemesi, Lahey'deki Uluslararası Ceza Mahkemesi'dir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından kurulan bu mahkemenin tüzüğünün 5. maddesi, soykırım suçunun sorumluluğunu bireysel temelde, "kim planladı, kışkırttı, emretti, işledi; planlama, hazırlık ve uygulama süreçlerinde kim yardım etti ve suça katıldı" soruları üzerinden tanımlıyor. Dolayısıyla, bu mahkemedeki bütün yargılamalar, aynen Yahudi Soykırımı'ndan sonraki Nürnberg sürecinde gözetildiği gibi, "gerçek kişiler" üzerinden yürütülüyor. Uluslararası hukukun gereği olarak, hiçbir koşulda hiçbir ülke ya da ulus suçlanmıyor. Bundan özellikle kaçınılıyor. Örneğin, genelde Bosna'da özelde Srebrenitsa'da yaşananlarla ilgili olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde aralarında Sırbistan ve eski Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç, Sırbistan eski Devlet Başkanı Radovan Karadziç ile Bosna Sırp Ordusu Komutanı Radislav Krstiç'in de bulunduğu yaklaşık 30 "gerçek kişi" hakkında dava açılmış bulunuyor. Mahkeme, Darfur'daki katliam nedeniyle de doğrudan Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir'in "savaş suçu" işlediğini savlıyor ve tutuklanması isteniyor.

Bu gerçekler karşısında şu sorunun yanıtlanması özellikle önem kazanıyor: Halen yürütülen soykırım yargılamalarında gerçek kişiler hedef alınırken, sürdürülen soykırım tartışmalarında ülkelerin ve ulusların suçlanmasından kaçınılırken, gündem "Ermeni Soykırımı" iddiaları olunca neden doğrudan Türkiye hedef alınıyor? Neden bire bir Türkiye halkı suçlanıyor? Böylesi bir çifte standarda neden başvuruluyor?

"Ermeni Soykırımı" iddialarının dayandırılmak istendiği olaylar I. Dünya Savaşı sırasında işgal edilmek istenen Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşanmış, bu sırada Türkiye Cumhuriyeti kurulmamıştı. Ötesinde, Türk ulusunun varlığından da henüz kimse söz etmiyordu. Son zamanlarda soykırım iddialarıyla özdeşleştirilmeye çalışılan 1915 "tehcir" kararı ve uygulamasına gelince; bu kararı alan da uygulayan da anılan tarihte iktidarı Osmanlı Sultanı ile paylaşan İttihat ve Terakki Partisi'ydi.

Dolayısıyla, eğer “Ermeni Soykırımı” konusunda bir suçlama yapılacaksa, bu suçlamanın Türk ulusuna ve Türkiye’ye değil, dönemin Osmanlı Sultanları V. Mehmet Reşat ve VI. Mehmet (Vahdettin) ile İttihat Terakki Partisi liderlerine yöneltilmesi gerekir(di)... Ne var ki, “gerçek kişiler” temelinde suçlama yapılmıyor, doğrudan Türk ulusu ve Türkiye hedef alınıyor.

“Ermeni Soykırımı” iddiaları, ırkçı nefret temelinde yükseliyor...

Serdar Palabıyık :

Neden Türkler ve Türkiye..? Dünyada başka ülkelerin ya da halkların “fail” olarak işaret edildiği ve yargılama olmaksızın parlamento kararlarıyla “soykırım suçlusu” ilan edildiği farklı kararlar yok mu?

Uluç Gürkan :

Bu bilinçli tercihin iki nedeni olabilir: *Birincisi*, Batı düşüncesinde yaşamsal bir yer tutan “ırkçı nefret” temelindeki Türkiye önyargısıdır. *İkincisi*, “Ermeni Soykırımı” iddialarının içinin bütünüyle boş olması, tarihi gerçeklerle uyuşmamasıdır. Dolayısıyla, suçlanacak “gerçek kişi” bulunamaması, ülke ve ulus temelinde soyutlamalar yapılmasıdır. Nitekim, Osmanlı sultanları değil ama İttihat Terakki Partisi yöneticileri, 1919-1921 yılları arasında İngilizler tarafından tutuklanarak Malta Adası’nda çeşitli savaş suçları yanında “Ermeni Katliamı” gerekçesiyle yargılanmışlardır. Ancak bu konuda hiçbir geçerli hukuki kanıt bulunamamış, Londra’daki İngiliz Başsavcılığı tarafından “kovuşturmaya yer olmadığına” hükmedilmiş, başka bir deyişle Ermenilerin “kitlesel olarak katledildikleri” yolundaki iddialar konusunda “takipsizlik” kararı verilmiştir... Unuttuğumuz, bize unutturulan bu süreç, “Ermeni Soykırımı” iddialarının temelsizliğini ve hukuksuzluğunu ortaya koyan son derece önemli bir uluslararası hukuk belgesidir.

Malta Yargılamaları,

“Soykırım” Suçunun İşlenmediğini Kanıtlıyor...

Serdar Palabıyık :

Türkiye’ye ve Türklere karşı kalıplaşmış tarihsel önyargıların, “Yeni Dünya Düzeni”nin temel anlayışı doğrultusunda, bu defa “Ermeni Soykırımı” tartışmaları üzerinden yeniden üretildiğini savunuyorsunuz. Yetkili, tanınmış bir mahkemenin nihai kararı olmadan, üstelik ancak “gerçek kişiler”in soykırım suçlusu kabul edilebileceği kuralı dışlanarak, önyargılı tespitlerle bir halkın, ulusun, ülkenin ya da bir devletin mahkûm edilmesine karşı çıkıyorsunuz. Buna karşılık, 1948’de tanımlanan “soykırım” suçunu oluşturan fiilleri, 1915’teki tehcir sonucu yaşanan “insanlık trajedisi”ne geri götürsek dahi, mahkemeler tarafından bugüne kadar somut bir kanıtın kabul edilmediğini savunuyorsunuz. Böyle bir karar olmadığı gibi, aksine, “soykırım” suçunun unsurlarının “oluşmadığı”na dair bir yargısal sürecin varlığına, yani Malta Yargılamalarına işaret ediyorsunuz. “Takipsizlik kararı”nın İngiliz Kraliyet Başsavcılığı tarafından verilmiş olmasını önemsiyorsunuz.

Malta sürecinin ana hatlarını daha önce konuşmuştuk... Şimdi ise biraz ayrıntıya girelim. Malta’da çıkan “kovuşturmaya yer olmadığına” dair başsavcılık kararını (“takipsizlik kararı”) “soykırım” suçunun işlenmediğini ifade eden bir uluslararası hukuk belgesi olarak yorumlayabilir miyiz?

Uluç Gürkan :

Evet, yorumlayabiliriz... 1948 tarihli Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi, soykırım kararlarının “yetkin bir uluslararası mahkeme” tarafından verilmesini öngörmektedir. Sözleşmenin 6. maddesinde, yargılamanın “devletin yetkili bir mahkemesi veya yargılama yetkisine sahip bulunan uluslararası bir ceza mahkemesi” tarafından yapılması öngörülmektedir. Maddeyi hatırlayalım:

------>

1948 yılında kabul edilen ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de imzaladığı Birleşmiş Milletler “Soykırım Suçlarının Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme”

Madde 6 [Soykırım suçu ile suçlanan kişilerin yargılanması]

Soykırım fiilini veya 3. maddede belirtilen fiillerden birini işlediğine dair hakkında suç isnadı bulunan kimseler, suçun işlendiği ülkedeki Devletin yetkili bir mahkemesi veya yargılama yetkisini kabul etmiş olan Sözleşmeci Devletler bakımından yargılama yetkisine sahip bulunan uluslararası bir ceza mahkemesi tarafından yargılanır.

------|

Bugün bir parlamentonun soykırım konulu açıklamada bulunması, karar alması; yargı sürecine olumlu katkı sağlayacak olsa bile bilimsel bir yayının yapılması, toplantının düzenlenmesi; ilgili devletlerin anlaşması sonucunda bir tarih komisyonu kurulması, Birleşmiş Milletler tarafından yetkilendirilmiş uluslararası bir mahkemenin yargılama sonucunda vereceği kararın yerine geçemez, onu etkileyemez, ona alternatif oluşturamaz. Ötesinde, uluslararası hukuk açısından da hiçbir değer taşımaz.

Yahudi Soykırımı yargılamasında uluslararası yetkin mahkeme Nürnberg'de kurulmuştu. Konunun hukuksal boyutuna bakarsak, "Ermeni Soykırımı" iddialarının geçerli olması için de benzer bir yetkin mahkeme kararı gerekir. Aksi halde, uluslararası hukuk açısından bu iddialar sözde kalmaya mahkûmdur.

Malta Yargılamaları, uluslararası yetkinliğe sahiptir.

Bu yetkisi bakımından Nürnberg Mahkemelerinden farkı yoktur...

Serdar Palabıyık :

Böyle bir mahkeme var mıydı?

Uluç Gürkan :

"Kovuşturma" anlamında yoktu, "soruşturma" safhası açısından vardı... Ermeni iddialarını kovuşturmak üzere uluslararası yetkinliği olan bir mahkeme kurulmamıştır. Dolayısıyla, Ermenilerin "katledildikleri" yolundaki iddiaları doğrulayan, dolaylı da olsa destekleyen bir mahkeme hükmü olmadığı gibi, bu iddiaları yadsıyan bir karar da yoktur. Kısacası, "soykırım" iddiasının geçerliliğini ortaya koyan bir mahkeme yoktur, fakat tam tersine, bu iddiaların geçersizliğini belgeleyen bir yargısal süreç mevcuttur. Kuşkusuz 1900'lerin başında üzerinde uzlaşılmış bir soykırım tanımı yoktu, bunun için 1948'e dek beklemek gerekecekti ama İttihat ve Terakki Hükümeti'nin Ermenilere karşı programlı ve kitlesel bir katliam

uyguladığına ilişkin yeterli delilin bulun(a)madığına, dolayısıyla bu konuda bir dava açılmasına yer olmadığına dair İngiliz Başsavcılığı'nın bir karar bulunmaktadır.

Ancak bu durum, Ermeni iddialarının yargıya hiç taşınmadığı anlamına gelmemektedir. Ermeni iddiaları, başta İngiltere olmak üzere I. Dünya Savaşı'nın galipleri tarafından uluslararası yargıya taşınmıştır. Katliam yaptıkları varsayılan 100'ü aşkın İttihat ve Terakki yöneticisi hakkında soruşturma açılmıştır. Soruşturmayı İngiliz Kraliyet Başsavcılığı yürütmüştür.

İki yılı aşkın süreyle "suçlu" oldukları varsayılan Türkler hakkında dünyanın dört bir yanında, Türkiye'nin ötesinde Kafkasya'da, Irak'ta, Mısır'da ve ABD'de kanıt aranmış, ancak bulunamamıştır. Sonuçta Kraliyet Başsavcılığı "Ermenilerin katledildikleri yolunda hukuken geçerli hiçbir kanıt bulunamadığı" gerekçesiyle takipsizlik kararı vermiş, açık anlatımıyla "bir hukuk mahkemesinde yargılama konusu yapılmasına yer olmadığına" hükmetmiştir.

İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın bu hükmü, "soykırım yoktur" savını doğrulayan, "soykırım yoktur" demeyi haklı kılan bir karardır. "Ermeni Soykırımı" iddialarını hem hukuki hem de tarihi olarak bütünüyle boşa çıkaran güçlü bir karardır...[20] Kimse dudak büküp, burun kıvırmaya kalkmasın. Tarih kayıtlarına "Malta Yargılaması" olarak geçen Ermeni iddialarıyla ilgili bu soruşturma, aslında son derece ciddi bir yargısal süreçtir. Uluslararası hukuk bağlamında yetkinlik ölçütleri de en az Nürnberg süreci kadar geçerlidir...

Nazi Soykırımı ile anılmaktan çekinmeyelim; "Nürnberg neyse, Malta odur" diyelim...

Serdar Palabıyık :

Malta ve Nürnberg Yargılamalarının uluslararası yetkinliğini hangi ölçütlere dayandırıyorsunuz? İki süreci karşılaştırdığınızda ne gibi sonuçlara ulaşıyorsunuz?

Uluç Gürkan :

Malta Yargılaması'nın "uluslararası yetkin mahkeme" kararı olarak değerlendirilmesi gerektiği tezimi, Yahudi Soykırımı konusundaki Nürnberg yargılamasıyla kıyaslayarak ortaya koyabilirim. Nürnberg'deki mahkeme, II. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan 8 Ağustos 1945 tarihli Londra Antlaşması ile galip devletler tarafından kurulmuş ve yargılama yetkisi Almanya'ya da kabul ettirilmiştir. Ötesinde, Nürnberg

mahkemesinin savaş suçlarıyla ilgili ilkeleri, Birleşmiş Milletler tarafından, 1946 yılı sonlarındaki bir oturumda "soykırım"ın tanımına, dolayısıyla 1948'de Soykırım Sözleşmesi'ne esas alınmıştır.

Nürnberg, Yahudi Soykırımı konusunda uluslararası yetkin mahkemedir. Bunun dayanakları; uluslararası bir antlaşmayla kurulmuş ve yetkisinin Birleşmiş Milletler tarafından tanınmış olmasıdır. Günümüzde de savaş suçlarını, soykırım iddialarını yargılayan Lahey'deki Uluslararası Ceza Mahkemesi, Birleşmiş Milletler tarafından kurulmuş ve yetkilendirilmiştir...

Malta Yargılaması'na dönersek; burada Ermeni iddialarıyla ilgili soruşturmayı Londra'daki İngiliz Kraliyet Başsavcılığı yürütmüştür. İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın bu konudaki yetkisi, Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı ve kimi çevrelerin hâlâ yere göğe sığdıramadıkları Temmuz 1921 tarihli Sévres Antlaşması'na dayandırılmıştır.[21] Ayrıca, o günlerin Birleşmiş Milletler'i olan Milletler Cemiyeti'nin çeşitli oturumlarında Malta'da İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın yürüttüğü soruşturmaya atıf yapılarak dava açılması halinde ilgili mahkemenin nasıl kurulacağı ayrıntılarıyla konuşulmuştur.[22]

Milletler Cemiyeti, 1920 yılında bu konuda çalışma yapması için hukukçulardan oluşan bir Danışma Kurulu atamıştır. Uluslararası hukuk kurumlarının oluşturulması için çalışmalar yapmakla görevlendirilen kurul, Belçika'dan Baron Descamps'ın "uluslararararası adalet yüksek mahkemesi" kurulması yolundaki önerisini tartışmaya açmıştır.[23]

Bütün bu gelişmeler açıkça gösteriyor ki, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı, Malta'daki Türk tutuklular hakkında "kovuşturma" kararı verip dava açmış olsaydı, Ermenilerin "katledildikleri" yolundaki iddialarının Milletler Cemiyeti tarafından yetkilendirilen bir uluslararası mahkeme tarafından ele alınması gündeme gelebilecekti.

"Malta Yargılaması (*Malta Tribunal*)" adıyla anılan ve Londra'daki İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın "kovuşturmaya yer olmadığı" yolundaki kararıyla son bulan bu soruşturma süreci Türkiye'de pek bilinmiyor. Deyim yerindeyse, bu süreci bize unutturmuşlar, biz de üzerinde durmamışız. "Savaş koşullarında gerçekleşen ve yargı boyutu olmayan bir sürgün" olarak algılamakla yetinmişiz.

Serdar Palabıyık :

1920'lerde tanımlanmış bir "soykırım" suçu henüz uluslararası düzeyde yapılmamışken, Malta Yargılamalarını bir tür "soykırım

yargılaması" olarak okumak tarihsel ve hukuksal açılardan doğru mudur?

Uluç Gürkan :

Bir suç yoksa, başka deyişle bu suç "tanımlanmamışsa", cezalandırma da olamaz. Bu, ceza hukukunun "kanunilik" adı verilen evrensel bir kuralıdır. I. Dünya Savaşı sırasında Ermeni olayları yaşandığında, "soykırım" suçu tanımlanmamıştı. Soykırım suçu 1948'de, II. Dünya Savaşı sonrasında, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen bir sözleşmeyle tanımlandı. Evet, buna rağmen, Ermeni olaylarının soykırım olup olmadığını tartışıyoruz. Bu tartışma tarihsel ve hukuksal anlamda ne kadar doğruysa, Malta'yı bir soykırım yargılaması olarak okumak o kadar doğrudur. Malta'da, bugün "soykırım" olduğu iddia edilen olaylar soruşturulmuştur. "Malta Yargılamaları" bundan yıllar önce, "soykırım" suçunun henüz tanımlanmadığı bir sırada gerçekleşmiş olan bir hukuki süreçtir. Ancak, sonuçları itibariyle "Ermeni Soykırımı" iddialarının geçersizliğini hem hukuksal hem de tarihsel açıdan açıkça ortaya koymaktadır. Malta sürecini bu nedenle bütün boyutlarıyla öncelikle kendimiz anımsamalıyız, sonra dünyaya anlatmalıyız. Şöyle ki; I. Dünya Savaşı bitmiş, Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması ile teslim olmuştur. Ardından İstanbul İngiliz, Fransız ve İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir. İşgalciler, özellikle de İngilizler bu süreçte, bir yandan Osmanlı topraklarını aralarında paylaşırken, diğer yandan "Ermenileri katletmek"le suçladıkları Türkleri cezalandırmanın peşindedirler. Bu konudaki kararlılıklarını savaşın ilk günlerinde de ortak bir bildiriyle açıklamışlardır. Fransa, İngiltere ve Rusya'nın 24 Mayıs 1915 tarihli ortak bildirisinde, "Türkiye'nin insanlığa ve medeniyete karşı suç işlediği" iddia edilirken, bundan "Osmanlı Devleti'nin sorumlu tutulacağı" belirtilmiştir. Türk Hükümeti'ne, o tarihte henüz savaşa girmemiş olan ABD aracılığıyla iletilen ortak bildiriden ilerleyelim:

------>

FRANSA, İNGİLTERE ve RUSYA,

Ortak Karar, 24 Mayıs 1915

Gön. Telgraf: ABD Dışişleri Bakanlığı, Washington
29 Mayıs 1915
Amerikan Büyükelçiliği, İstanbul

Fransa Dışişleri, aşağıdaki bildirinin Türk Hükümeti'ne tebliğini istemektedir:

"Yaklaşık bir aydan beri Ermenistan'ın Türk ve Kürt toplulukları, sıklıkla Osmanlı yetkililerinin de yardım ve göz yumması ile Ermenilere katliam yapmaktadırlar. Bu katliamlar Nisan ayının ortalarında Erzurum, Dertchun, Eguine, Akn, Bitlis, Muş, Samsun, Sivas'tan Kilikya'ya kadar uzanmaktadır.

Van yakınlarındaki yaklaşık 100 köyün Ermeni halkı öldürülmüştür. Bu şehirde Ermeni Mahallesi Kürtler tarafından kuşatılmıştır. İstanbul'un Osmanlı Hükumeti zararsız Ermeni halkına kötü muamelelerde bulunmaktadır.

Türkiye'nin insanlığa ve medeniyete karşı işlediği bu yeni suçlar karşısında, müttefik devletler Osmanlı Devleti'ni ve bu suçların faili ajanlarını sorumlu tutacaklarını açıkça belirtirler."

------|

24 Mayıs 1915 tarihli bu Fransız, İngiliz ve Rus ortak bildirisi savaş propagandası amaçlıdır. ABD'nin savaşa katılması için Amerikan kamuoyunun din duygularını istismar etmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle gerçekte yaşananlar da pervasızca çarpıtılmıştır. İlerleyen bölümlerinde ayrıca değinebiliriz, ancak burada kısa da olsa anımsatmamız gerekir ki, Osmanlı topraklarında yaşayan Ermeniler 24 Mayıs 1915 öncesinde isyan etmiş, Doğu Anadolu'da Osmanlı ile savaş halindeki Rus Çarlığı'nın yanında saf tutmuştur.

Van'daki Ermeni ayaklanması Aralık 1914'te başlamıştır. 27 Şubat 1915'te Ermeni çeteleri Adilcevaz-Van arasında 300 kişilik bir Osmanlı birliğine saldırmış, bu arada Van'da Osmanlı Bankası, Dûyun-u Umumiye, Reji, Posta-Telgraf binaları ile Türklere ait çok sayıdaki evi bombalamışlardır.

Mart 1915’te Rus birliklerinin Van’a doğru hareket etmesi üzerine Van ve çevresindeki Ermeni çeteleri Rusların yolunu açmak üzere harekete geçmişlerdir. 11 Nisan 1915’te Van’daki Türk askerleri ve siviller şehrin iç kalesine sığınmışlardır. 21 Nisan 1915’te Rus Çarı Nikolay II., Van Ermeni Devrim Komitesi’ne bir telgraf çekerek “Ruslara hizmetleri” nedeniyle kendilerine teşekkür etmiştir. 24 Nisan 1915’te Van iç kalesinde Ermenilerin muhasarası altında bulunan Vali Cevdet Bey, İçişleri Bakanı Talât Paşa’ya bir telgraf çekerek “civardaki Türk ve Kürtlerin barınaksız kaldığını, bu nedenle onların Batı vilayetlerinin naklinin gerektiğini” bildirmiştir.

Fransa, İngiltere ve Rusya’nın Türkiye’yi “insanlığa ve medeniyete karşı suç işleniyor” diyerek cezalandıracaklarını ilan ettikleri 24 Mayıs 1915 gününe gelince... O gün ABD’de yayınlanan Ermeni gazetesi *Gochnak*, Van’da “sadece 1.500 Türk’ün kaldığını”, diğerlerinin “katledildiğini” gururlu bir üslupla yayımlamıştır...

Bugün “soykırım” olduğu iddia edilen olaylar, geçmişte Malta’da soruşturulmuştu...

Serdar Palabıyık :

Yayımlanan ortak bildiriyi bir “savaş propagandası” olarak görüyorsunuz. Malta’da kurulan mahkeme için soruşturmasını tamamlayan başsavcının, Ermenilerin katledildiğine ilişkin yeterli delil bulunamadığı için “kovuşturmaya yer olmadığı” yönündeki “takipsizlik” kararının ardından Londra Hükümeti’nden kendisine delil bulunması için baskı yapıldığını da belirttiniz. 1915-1921 arasındaki bu iki olayı birlikte değerlendirdiğinizde, savaş döneminde Türklerin elinin zayıflatılmasına dair bir siyasi çabanın, “katil Türkler” imajının hukuk kanalıyla ilerletilmek istendiğini mi ima ediyorsunuz?

Uluç Gürkan :

Özellikle İngilizler bakımından bu sorunun yanıtı “kesinlikle evet”tir... 2 Ocak 1919’da İstanbul’daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, İngiltere Dışişleri Bakanlığı’na başvurarak, Türkiye’de “ateşkes ihlallerinin süreklilik kazandığını” ve Ermenilere karşı “her zamanki gibi acımasız davranıldığını” öne sürerek, bu konularda “suçluluk karinesi olan Türklerin” acilen tutuklanmalarını İngiliz askeri yetkililerinden talep etmek için yetkilendirilmesini ister.[24]

İngiliz Yüksek Komiseri’ne göre, Osmanlı Hükümeti’nin özellikle Ermeni kırımına ağırlık vermesi sağlanabilir. Padişah Vahdettin ve Tevfik

Paşa Hükümeti, “siyasi düşman” saydıkları İttihat ve Terakki Komitesi üyelerine karşı harekete geçmek için isteklidir... “Türkleri yenildikleri ve Ermenilere saygı göstermek zorunda oldukları” konusunda etkileyecek en uygun eylem bu olacaktır.[25]

İngiliz Hükümeti, Amiral Calthorpe’un bu telgrafı üzerine , “suçlu” olduğunu varsaydıkları Türkleri yargılayıp cezalandırmak için harekete geçer. İngiltere Savunma Bakanlığı, 3 Ocak 1919 tarihinde İstanbul, Kahire ve Bağdat Başkomutanlıklarından, “İngiliz kontrol ve nüfuz bölgelerinde Türkleri yargılamak üzere sürekli sıkıyönetim askeri mahkemeleri kurulmasını” ister.[26]

Bu arada, İstanbul’daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe da boş durmamaktadır. İngiliz Büyükelçiliği’nde uzun yıllardan beri çevirmen olarak çalışan, yerli Ermeniler ve Rumlarla çok yakın ilişkileri bulunan ve “Türkiye’de en çok nefret edilen kişi” olarak tanımlanan[27] Andrew Ryan’ı Başçevirmeni ve II. Müsteşarı yapmış, onun yönlendirdiği biçimiyle Ermeni iddialarını sahiplenmiştir.

Amiral Calthorpe, 7 Ocak 1919’da görüştüğü Osmanlı Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa’dan, “en önemli konu” dediği ve İngiltere’nin suçluları “en sert biçimde cezalandırmaya kararlı olduğunu” söylediği “Ermeni Kırımı” konusunda gereken hassasiyeti göstermesini ister. Ancak, Reşit Paşa’nın bu konuda “Divan-ı Harb-i Örfî mahkemelerinin kurulduğu ve adaletin yerini bulacağı” yolundaki sözlerini fazlaca ciddiye almaz.[28] Buna rağmen, 9 Ocak 1919’da da, İttihat ve Terakki Komitesi’nin yedi liderinin; Talât, Enver ve Cemal Paşalar ile Dr. Nazım, Bedri, Azmi ve Şakir Beylerin tutuklanmasını buyurur.[29]

13 Ocak 1919’da, İngiliz Askeri İstihbarat Başkanı General Thwaites, İngiliz kontrol ve nüfuz bölgelerindeki askeri sıkıyönetim mahkemelerinin nerede ve kimin sorumluluğunda kurulacağını açıklar. Mısır’da Mareşal Allenby’ye, Irak’ta General Marshall’a, Kafkasya’da da General Milne’ye “suçlu” sayılan Türkleri yargılatma görevi verilir.[30]

İngiliz kontrol ve nüfuz bölgeleri dışında kalan Türklerin yargılanması ise Malta’da yapılacaktır. Bu konu Yüksek Komiser Amiral Calthorpe’un İngiltere Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği 15 Ocak 1919 tarihli “çok ivedi” telgrafında yer alır.[31] Aynı gün, İngiltere Savunma Bakanlığı Askeri İstihbarat Başkanlığı İngiliz askeri mahkemelerince ilk aşamada yargılanacak 9 Türk subayının isimlerini bildirir.[32]

18 Ocak 1919 tarihinde Osmanlı Sadrazamı Tevfik Paşa ile görüşen Amiral Calthorpe, “savaş esirlerine kötü muamele ve Ermeni Katliamı sorumluları” dediği Türklerin mutlaka cezalandırılmaları gerektiğini bildirir. İngiltere Dışişleri Bakanlığı’nı bilgilendirirken de, Türklerin yakalanması için Osmanlı yetkilileriyle işbirliği yapılması gerektiğini, bunun için de, suçlular yakalanırsa Osmanlı Sultanı’na karşılaşacağı her sorunda İngiltere’nin tam desteğine sahip olacağı konusunda kesin güvence verilmesi gerektiğini savunur. Amiral Calthorpe’un istemi, bu konuda yetkilendirilmesidir.[33]

İngilizler kararlı: Türkler cezalandırılacak!..

İstanbul’daki İngiliz Yüksek Komiserliği, “suçladığı” Türklerin tutuklanması için Osmanlı Hükümeti üzerindeki baskısını her geçen gün artırmaktadır. Amiral Calthorpe’un Başçevirmeni Andrew Ryan, 23 Ocak 1919’da, tutuklanacak 173 kişilik bir listeyi Osmanlı İçişleri Bakanlığı’na “gayrı resmi” olarak verir. Bu konuda İngiltere Dışişleri Bakanlığı bilgilendirilirken, “tutuklamalar konusunda sadece öneride bulunduk, kanıt garantisi için sorumluluk üstlenmedik” denilir.[34] İngiliz Yüksek Komiserliği, genellikle Ermeni muhbirlerinden ve İstanbul’daki Ermeni Patrikhanesi’nden derlediği, “kanıt sorumluluğu üstlenmediği” üç ayrı listeyi daha, sonuncusu 7 Nisan 1919’da olmak üzere, Osmanlı Hükümeti’ne verir. Osmanlı Hükümeti de kanıt konusunu umursamaz, İngilizlerin listesinde adı bulunan 112 Türk’ü tutuklayarak “Bekir Ağa Bölüğü” adı verilen Harbiye Nezareti’ne koyar. Amiral Calthorpe, 24 Ocak 1919’da, İngiltere Dışişleri Bakanlığı’na bu konuda şu bilgiyi aktarır:

“Sadrazam (Tevfik Paşa) bana 160 ile 200 kişinin tutuklandığını bildirdi. Bu sayının abartılı olduğunu sanıyorum. Ancak bazı tutuklamaların olduğu kesindir... (Osmanlı) İçişleri Bakanı, Ermeni Kırımı’ndan sorumlu 60 kadar kişinin listesini hazırlamıştır. Onları da bir baskınla yakalamak istemekte ve önerilerimizi beklemektedir. Baskının Padişahın (Vahdettin) ürkekliği nedeniyle ertelendiği kanısındayım. Ancak olay hızla sonuca yaklaşıyor. Yakın gelecekte baskının gerçekleşmesi bana sürpriz olmayacak.”[35]

Serdar Palabıyık :

İstanbul’da bu yazışmalar sürerken, Londra’nın tavrı nasıldı?

Uluç Gürkan :

Londra, gelişmelere seyirci değildi. Türklerin yargılanıp cezalandırılmalarına nasıl bir hukuki formül uygulanacak, bunun çalışmasını yapıyordu. İstanbul'da tutuklamaların yapıldığı 23 Ocak 1919 tarihi, Londra'da İngiltere Savunma Bakanlığı'nda, Dışişleri, Harbiye ve Bahriye Bakanlıkları temsilcileriyle ortak bir toplantı yapılır. Katılanların hiçbirinin hukukçu olmadığı bu toplantıda, tutuklanan ve daha sonra tutuklanacak Türklerin hangi suçlardan yargılanıp cezalandırılacakları 7 başlık halinde listelendi:

1. Ateşkes koşullarına uymamak,
2. Ateşkes koşullarının uygulanmasını tehlikeye düşürmek,
3. İngiliz komutanlarına ve yetkililerine saygısızlık,
4. Esirlere kötü muamele,
5. Türkiye'deki ve Kafkasya'daki Ermeniler ile Osmanlı tebaası diğer ırklara zorbalık,
6. Yağmaya karışmak, mülkiyete saldırı,
7. Savaş yasalarının ve geleneklerinin diğer ihlalleri

(Bkz. Taner Akçam, *İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu: İttihat Terakki'den Kurtuluş Savaşı'na*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 379).

Toplantıda ayrıca, Batum, Suriye ve Mezopotamya'da kurulacak İngiliz askeri mahkemelerinin hemen harekete geçmesi de kararlaştırılır. Ötesinde, işgal bölgeleri dışında yakalanan suçlu Türkleri yargılayıp cezalandırmak için Malta'da bir tutuklama kampı kurulması önerisi bu toplantıda da tartışılır. Bütün bu konularda ne müttefiklerin (özellikle Fransa) onayının alınmasına, ne de bu konu gündeminde olmasına karşın Paris Barış Konferansı'nda alınacak kararların beklenmesine gerek duyulur. Buna karşın, Osmanlı Devleti'ne baskı yapmak amacıyla, İstanbul'un işgal edilmesinin Paris Barış Konferansı'na önerilmesi kararlaştırılır.[36]

Toplantının ardından, 25 Ocak 1919'da, İngiltere Savunma Bakanlığı, İstanbul, Kahire ve Bağdat Başkomutanlıklarına, askeri mahkemelerin hemen çalışmaya başlaması ve suçlanan Türkleri yargılaması için yazılı emir verir.[37].

5 Şubat 1919'da da İngiltere Dışişleri Bakanlığı, Türklerin belirlenen 7 suçtan nerede ve nasıl yargılanıp cezalandırılacakları konusunda İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne bir talimat gönderir. İngiltere

Dışişleri Bakanı Lord Curzon'ın imzasını taşıyan bu şifreli telgraf talimatıyla Malta Yargılaması fiilen başlatılmıştır. İngilizlerin 1919 ve 1920 yıllarında tutukladıkları Türkleri Malta'ya gönderirken dayandıkları bu talimatın ilgili bölümü aynen şöyledir:

"Osmanlı İmparatorluğu'nun işgal altındaki bölgelerinde ve Kafkasya'da suç işlemiş olan tutuklu Türkleri yargılamak üzere, İngiliz askeri mahkemeleri kurulmaktadır. Müttefik işgali dışında kalan topraklarda suç işlemiş olan Türklerin, Türk makamlarınca yargılanıp cezalandırılmasına Majestelerinin Hükümeti razı olamaz. Bu nedenle, İngiliz Yüksek Komiseri, bu gibi Türk suçluların, Müttefiklerin daha sonra verecekleri karara göre yargılanıp cezalandırılmaları için Malta'daki bir tutsak kampına gönderilmek üzere İngilizlere teslim edilmeleri için ısrarlı olmalıdır. Nasıl bir yol izleneceği henüz kararlaştırılmamıştır. Ancak bu konu Paris'te (Barış Konferansı'nda) görüşülecektir."

Talimatta Amiral Calthorpe'a, işbirliği yapması karşılığında İngiltere'nin destek olacağı konusunda Padişah'a güvence verme yetkisi de tanınır.[38] İngiltere'nin Türklerin Türk makamlarınca yargılanmasına razı olmadığını açıkladığı bu talimatın Londra'dan İstanbul'a tellendiği 5 Şubat 1919 tarihi, Osmanlı Hükümeti'nin oluşturduğu Divan-ı Harbi Örfilerde İttihat ve Terakki Komitesi liderlerini "savaş ve Ermeni Tehciri" suçlamasıyla yargılamaya başladığı gündür.

Malta, bir "sürgün öyküsü"ne indirgenemez, başlı başına bir yargılamadır...

Serdar Palabıyık :

Malta'yı çoğunlukla bir "sürgün olayı" olarak biliyorduk... Değindiğiniz İngiliz belgeleri, bunun bir yargı süreci olarak planlandığını, mahkemelerin Osmanlı'yı ve ileride TBMM Hükümeti'ni köşeye sıkıştıracak mahkûmiyet kararlarını çıkartmak amacıyla kurulduğunu, işletildiğini gösteriyor.

Uluç Gürkan :

Malta, Türklerin hafıza kaydında "savaş yıllarında yaşanmış bir sürgün olayı" olarak yer almaktadır. Bu, yanıltıcıdır ve olayın yargısal boyutunu içermemektedir. Oysa Malta'nın yargısal boyutu son derece önemlidir. "Ermeni Soykırımı" iddialarının tarihsel açıdan temelsizliğini, hukuksal yönden de geçersizliğini kanıtlamaktadır...

İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, ülkesinin Malta planının takipçisidir... İngiliz kontrol ve nüfuz bölgeleri dışında kalan Türklerin

Malta'da yargılanması konusuna İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 15 Ocak 1919 tarihli telgrafında değindiğini biliyoruz. Malta'daki İngiliz Umumi Valisi'yle de bu konuda yazıştığını İngiliz belgelerinden öğreniyoruz...

Amiral Calthorpe, 30 Ocak 1919 tarihinde Malta Valisi'ne çektiği telgrafında, Osmanlı Hükümeti'nin suçlu Türkleri tutuklamak için bir operasyon başlattığını, ancak Türkiye dışında güvenli bir hapishane gerekebileceğini, 50-60 kişi için Malta'da bir düzenleme yapılıp yapılamayacağını sorar.[39]

Osmanlı Hükümeti, bir gün sonra, 31 Ocak 1919'da 40 kadar "önemli" İttihat ve Terakki Komitesi yetkilisini tutuklar. Bu gelişmeyi "çok tatminkâr" bulan İngiliz Yüksek Komiseri, Osmanlı İçişleri Bakanlığı'na yeni isimler verme niyetini de ortaya koyar.[40]

Malta planını yaşama geçirmek için Amiral Calthorpe'un dur durağı yoktur...

Amiral Calthorpe, Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na 1 Şubat 1919'da bir nota vererek, "İngiliz savaş esirlerine kötü davrandığını" öne sürdüğü 23 Türk'ün yakalanarak teslimini ister. Bunun bir ilk adım olduğunu, yeni listeler hazırlayacağını ve Osmanlı Hükümeti'nden onların da tesliminin isteneceğini belirtir.[41]

İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın "Türklerin yargılanması" konulu 5 Şubat 1919 tarihli talimatı, Amiral Calthorpe için Malta yolunda yeni bir fırsattır. Talimat uyarınca, Osmanlı İmparatorluğu'nun işgal edilmemiş bölgelerinde "suç işledikleri" varsayılan Türklerin Malta'ya gönderilmek üzere İngilizlere teslimini isteyen bir nota hazırlar. Notayı Osmanlı Hükümeti'ne vermeden önce İstanbul'daki Fransız Kuvvetleri Komutanı General Franchet d'Esperey'in görüşüne sunar. Müttefikleri olan ve Osmanlı topraklarını birlikte paylaştıkları Fransızlarla işbirliğini amaçlamaktadır, ancak, beklemediği bir tepkiyle karşılaşır. General Franchet d'Esperey, 11 Şubat 1919'da, İngiliz Yüksek Komiseri'ne "Ermenilere karşı saldırganlıktan, savaş yasalarını çiğnemekten sanık kişilerin cezalandırılmaları gerektiğini, ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun işgal edilmemiş bölgelerinde yargılama ve cezalandırma yapma yetkisinin Türk makamlarına ait olduğunu" yazar.[42]

Fransız meslektaşının bu yazısı Amiral Calthorpe'u duraksatır. Hazırladığı notayı Osmanlı Hükümeti'ne vermeyi erteler. Londra'yı

bilgilendirir ve talimat ister.

Serdar Palabıyık :

Londra hangi yönde hareket edilmesine karar verdi?

Uluç Gürkan :

Londra kararsızdır... Paris ile temas kurulur. General d'Esperey'in tepkisi konusunda ne düşünüldüğü sorulur. Bu arada, Londra'daki kimi Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, "Malta onun önerisiydi" diyerek yaşananlar konusunda Amiral Calthorpe'u suçlamaktadır.

General d'Esperey'in tepkisinin Osmanlı Hükümeti'ni de cesaretlendirdiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Dışişleri Bakanlığı, "İngiliz esirlerine kötü muamele yaptıkları" iddia edilen 22 Türk subayının İngilizlere teslim edilemeyeceğini Amiral Calthorpe'a bildirir. Aslında, Tevfik Paşa Hükümeti, İttihat ve Terakki Komitesi liderlerinin yargılanıp cezalandırılması konusunda isteklidir. Bunun için İngilizlerle işbirliği de yapmaktadır. Ne var ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun işgal edilmemiş bölgelerinde suç işledikleri varsayılan Türklerin Malta'ya gönderilmek üzere İngilizlere teslim talebini kabul etmeyi göze alamaz.

16 Şubat 1919'da İngiliz Yüksek Komiseri'ne Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa imzasıyla verilen yanıtta, İngiliz esirlerine kötü davranmakla suçlanan Türklerin teslim talebinin "egemenlik haklarıyla çatıştığı" belirtilir ve "Devletler Hukuku uyarınca her devletin kendi yurttaşlarını kendi topraklarında işledikleri suçlar nedeniyle kendi mahkemelerinde yargılama hakkına sahip olduğu" vurgulanır. Ayrıca, anılan kişilerin Osmanlı adaleti önüne çıkarılabileceği belirtilerek, bunun için suç fiilleriyle ilgili bilgilerin gönderilmesi istenir.[43]

Paris'in yanıtı da üç gün sonra, 19 Şubat 1919'da gelir. Fransa Hükümeti de İngilizlerin Malta planını benimsememektedir. Londra'ya iletilen Paris görüşü özetle şöyledir:

"Türkiye'nin işgal edilmemiş bölgelerinde, Müttefikler sanıkları tutuklayamazlar. Sanıkların Fransa, Türkiye dışına sürülmelerini de kabul edemez. Bu, Türkiye'den öç alınmak istendiği izlenimini yaratır, sürülecek kişilere ün kazandırır. Fransa Hükümeti, General d'Esperey'in görüşlerini desteklemektedir..."[44]

Serdar Palabıyık :

İngiltere bu durumda ne yaptı?

Uluç Gürkan :

İngiltere, bu gelişmeler nedeniyle Malta planını bir süre ertelemek durumunda kalır, ancak bütünüyle de vazgeçmez. İngiliz Hükümeti, suçlu olduğunu varsaydığı Türklerin Osmanlı mahkemelerinde yargılanmasına karşıdır. Osmanlı mahkemelerinde yargılananların cezalandırılıp cezalandırılmayacakları konusunda kuşkuları vardır.

Önceki Diyarbakır Valisi Dr. Reşid Bey'in 25 Ocak 1919'da hapiste tutulduğu Bekir Ağa Bölüğü'nden kaçması, İngilizlerin kuşkularını arttırır. Amiral Calthorpe'un Malta Umumi Valisi'nden "güvenli hapishane yardımı" istemesi bu nedenledir. Anadolu'ya geçmeye çalışan Dr. Reşat Bey'in 6 Şubat 1919'da yakalanacağını anlayınca başına dayadığı tabancasını ateşleyerek intihar etmesi de İngilizleri rahatlatmaz. Bunun "İttihat ve Terakki Komitesi'ni İstanbul'da yıldıracağını" umarlar.[45] Ancak, bu umutları Türkleri Malta'da yargılama konusundaki kararlılıklarını değiştirmez.

Malta planını doğrudan yaşama geçirmekte zorlanınca, İngilizler Türkleri yargılamak için işgal bölgelerinde kurdukları askeri mahkemeleri harekete geçirirler. 14 Şubat 1919'da Mareşal Allenby, Mısır'da askeri mahkemeyi oluşturduğunu ve yargı sürecini başlatacağını, ancak cezalandırılması gerekenleri Malta'ya göndereceğini açıklar.[46]

Kafkasya'da Batum Askeri Mahkemesi'ni kurduran General Milne'nin yaklaşımı da benzer biçimdedir. Batum'daki mahkemeyi çalıştırırken bazı Türkleri de Malta'ya göndermeyi düşünmektedir. Kafkas İslam Ordusu ile Dokuzuncu Ordu mensubu bazı Türk subaylarını yakalatıp yargılamalarını da başlatır. Osmanlı Hükümeti bu yargılamalara itiraz eder. Batum'da yargılanan Osmanlı subaylarının Osmanlı mahkemelerinde yargılanması gerektiğini savunur. Hatta İngiltere'ye bu subayların bir Türk-İngiliz karma mahkemesinde yargılanmasını da önerir.[47] Ne var ki, İngilizler bu ödüne razı olmaz. İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un yardımcısı Amiral Webb, "Türk subaylarının İngiliz makamlarına hesap vereceğini" Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na bildirir.[48]

İngilizlerin Türk subaylarını işgal bölgelerinde kurdukları askeri mahkemelerde yargılama inadı, Anadolu'da Mustafa Kemal'in başlattığı ulusal kurtuluş mücadelesi güçlendikçe kırılır. Ulusal kurtuluşçuların elinde Anadolu'da görevli İngilizler vardır. Bu İngilizler arasında Erzurum'da Kâzım Karabekir'in tutuklattığı Yarbay Rawlinson'ın İngiliz Parlamentosu'nda akrabaları vardır. Bu nedenle, Anadolu'da tutuklanan İngilizlerin durumu İngiltere'de en üst düzeyde takip edilmektedir.

İngilizler, askeri mahkemelerde Türk subaylarına verilecek cezalara Mustafa Kemal'in benzeri biçimde karşılık vereceğinden korkmaktadır. Bu nedenle, başta Batum olmak üzere İngiliz askeri mahkemeleri işlevsizleşir. Bu mahkemelerde yargılanan yüksek rütbeli bazı Türk subayları da Malta'ya gönderilir. Malta yargılamasının hukuki sonuçlarını sulandırmak için ortaya atılan "esir değişimi" çarpıtmalarında, Anadolu'nun bu kararlılığına da atıf yapılmaktadır. Oysa işgal bölgelerinde kurulan İngiliz askeri mahkemelerinin çalıştırılmak istendiği günlerde Malta Yargılaması henüz başlamamıştı.

Osmanlı Devleti, görevini kötüye kullanan tehcir sorumlularını yargılamıştır...

Serdar Palabıyık :

Osmanlı'nın kurduğu mahkemelere gelirsek; İngilizlerin Osmanlı mahkemelerini önemsemediğini, hatta güvenmediğini söylediniz ama bu mahkemeler kuruldu ve çalıştırıldı...

Uluç Gürkan :

Evet, 1919 ve 1920 yıllarında, İngilizler işgal bölgelerindeki askeri mahkemeleri harekete geçirmeye çalıştığı sırada, hatta sonrasında Malta'daki yargılama planlarını yaşama geçirdikleri günlerde Osmanlı Hükümeti, ülkenin çeşitli kentlerinde "Divan-ı Harb-i Örfî" adlı mahkemeler kurmuş ve çalıştırmıştır. Bu mahkemelerdeki, özellikle de İstanbul'da "Nemrut Mustafa" tanımlamasıyla ünlenen mahkemedeki yargılamaları kısaca anımsamak, Malta'nın bir sürgün kampı değil, İngiltere ve o günün dünya kamuoyu tarafından son derece önemsenen bir yargılama süreci olduğunu ortaya koyması bakımından özellikle önemlidir. Ancak, bunun öncesinde, 1915-1916 yılında İttihat ve Terakki Hükümeti'nin kendi iradesiyle gerçekleştirdiği yargılamaları da anımsamalıyız.

1915 yılı I. Dünya Savaşı'nın en sıcak dönemidir. Dört cephede birden savaşan Osmanlı Devleti, Doğu'da Rus işgali tehdidiyle karşı karşıyadır. İsyan eden Ermeniler de Rus Ordusu'nun yanında Osmanlı'ya karşı savaşmaktadır. İttihat ve Terakki Hükümeti, bu koşullarda savaşın gerektirdiği önlemleri almaktadır. "Soykırım Günü" olarak anılması istenen 24 Nisan 1915'te, Osmanlı'ya isyan ve Türklere karşı savaş yanlısı çok sayıda Ermeni örgütü kapatılır, yöneticileri de gözaltına alınır. İsyancı Ermenilerin Van'ı işgali üzerine de, yurdun başka bölgelerinde benzeri sorunlarla karşılaşmamak için Ermeniler için tehcir (zorunlu göç) kararı alınır. Zorunlu göç kararı bütün Ermenileri kapsamamaktadır. Güvenlikleri

tehlikede olan ve kendileri tehlike oluşturulan Ermenilerin tehciri söz konusudur. Ne var ki, tehcir uygulaması öngörüldüğü gibi yürütülemez. Ermeni ölümleri ve mallarının gasbı gibi istenmeyen olaylar yaşanır. Hükümet, "savaş koşulları" mazeretine sığınmaz, gereken duyarlılığı gösterir. "Görevini kötüye kullandığı" gerekçesiyle çok sayıda yöneticiyi azleder. Ötesinde, İçişleri Bakanı Talât Paşa'nın 28 Eylül 1915 tarihli tezkeresi üzerine Osmanlı Hükümeti "soruşturma komisyonları" kurma kararı alır.

Kararda, Ermenilerin sevk ve iskânı sırasında bazı görevlilerin suistimalleri ile halktan yasadışı eylemleri olanların saptandığı kaydedilerek, suçluların Divan-ı Harb'e sevk edileceği belirtilir. Kararda ayrıca, olayları yerinde incelemek amacıyla, Bursa ve Ankara vilayetleri ile İzmit, Karesi, Eskişehir, Karahisar-ı Sabih, Kayseri ve Niğde sancaklarına gönderilmek üzere üç heyet oluşturulduğu açıklanır.[49]

Tehcir bölgelerinde inceleme yapan Soruşturma Komisyonlarının verdikleri raporlara dayanılarak 1673 kişi tutuklu yargılanır. Yargılananların 528'i güvenlik görevlisi, 170'i kamu görevlisi, 975'i halktandır. Yöneltilen suçlamalar; "adam öldürme, yaralama, Ermenilerin mallarına zarar verme, çalma, zorla para ve eşya alma, rüşvet, yağma ve yankesicilik, Ermeni kızlarıyla izinsiz evlilik ve görevi suistimal"dir.

1916 yılına kadar Divan-ı Harblerde verilen cezalar şöyledir: 67 ölüm cezası; 524 hapis cezası; 68 kürek, para, kale hapsi, pranga ve sürgün cezası; 227 beraat ve yargılama reddi.[50]

İttihat ve Terakki Hükümeti'nin savaşın bütün şiddetiyle sürdüğü günlerde "savaş koşulları" mazeretine sığınmaksızın görevini kötüye kullanan asker ve sivil kamu görevlileri ile çetecilik yapan halktan kişileri yargılayarak cezalandırmış olması, günümüzde "soykırım" olarak tanımlanmak istenen "Ermeni Kırımı" kastının olmadığının açık kanıtıdır. Kaldı ki, orijinalleri İngiltere'de bulunan ve "*Displacement of Armenians Documents – Ermenilerin Tehcir Belgeleri*" adıyla İngilizce, Fransızca ve Türkçe olarak üç dilde yayınlanan Osmanlı Hükümeti kararları da bir "kırım" (günümüz diliyle "soykırım") kastının söz konusu olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Kararlar bütün Ermenileri kapsamamaktadır... Tehcir (zorunlu göç) işlemi Ruslarla aynı kiliseye bağlı Ortodoksları hedef almıştır. Katolikler tehcire tabi tutulmazken (23.07.1915: Belge No. 173), Protestan Ermenilerden Ağustos ayı başına kadar tehcir edilmeyenlerin de tehcirinden vazgeçilmiştir (02.08.1915: Belge No. 171). Ötesinde,

konumlarını şöyle özetleyebileceğim Ermeniler de tehcir uygulamasının dışında kalmıştır:

- Ermeni milletvekilleri ve aileleri (02.08.1915: Belge No.171),
- Asker, subay ve askeri doktor aileleri (02.08.1915: Belge No. 171),
- Demiryolları ve istasyon görevlileri ile aileleri (04.08.1915: Belge No.170),
- Yerel yönetimlerce mahzur görülmeyen sanatkârlar, halkın ihtiyaçlarını üreten fabrikalarda çalışanlar (28.08.1915: Belge No. 189),
- Askerlik, Protestanlık ya da Katoliklik'ten başka sebeplerle yerinde kalmak için başvurup başvurusu kabul edilenler (28.08.1915: Belge No. 191).

Tehcir ve iskân sırasında Ermeni kafilelerin güvenliklerinin sağlanmasına azami çaba gösterildiği gibi, bu amaçla gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Yiyecek ihtiyaçlarının göçmen tahsisatından karşılanması, güvenlik ve istirahatlerinin sağlanması, her gün doktor getirilerek sağlık tedbirlerinin alınması öngörülmüştür (28.08.1915: Belge No. 190). Bu konularda valiler, kaymakamlar ve mutasarrıflar sırasıyla sorumlu kılınmıştır (28.08.1915: Belge No.191). Kafilelerin güvenliğiyle ilgili önlemler ise şöyle belirlenmiştir (28.08.1915: Belge No.192):

- Saldırıya uğranması halinde saldırganlar yakalanarak divanı harbe nakledilecektir,
- Rüşvet ve hediye alan, kadınların namusuna dokunan, tehcir edilenlerle kanundışı ilişki kuranlar derhal işten el çektirilecek, divanı harbe sevkedilerek şiddetle cezalandırılacaktır,
- Görevlilerin ilgisizliği ya da ihmali söz konusu olursa kendilerine maaş kesintisi ve derece indirimi cezası verilecektir.

Osmanlı Hükümeti'nin kararları, tehcir edilenlerin geri dönüşlerinde haklarının korunmasını da öngörmüştür (29-30.07.1915: Belge No. 173):

- Fırsatçılara düşük fiyatlarla yapılan mal satışlarının iptali ve yasa dışı kar sağlanmasını önlenmesi,
- Geride bırakılan çürümeyecek eşyaların mal sahibi adına korunması,

- Bir mal sahibini mal üzerindeki tüm haklarından yoksun bırakacak ve onun ülkeyle olan ilişkilerini kesecek kiralama, rehine koyma, satma ya da ipotek gibi tüm anlaşmaların önlenmesi,

- Tehcirlerin başladığı tarihten itibaren yapılan bu tür anlaşmaların geçersiz sayılması,

- Yabancıları arazi ve ev eşyaları satın almasına engel olunması.

İttihat ve Terakki Hükümeti'nin gerçekleştirdiği 1915-1916 yargılamaları ve cezalandırmaları bu düzenlemeler bağlamındadır.

1919'daki "yeniden yargılama" maskaralığı...

Serdar Palabıyık :

Böylesine geniş kapsamlı bir düzenleme uyarınca yapılan 1915-1916 yargılamalarından sonra 1919 yargılamalarına neden ihtiyaç duyulmuş olabilir? Nasıl bir eksiklik söz konusu olabilir?

Uluç Gürkan :

Savaş bitmiştir. Osmanlı Devleti'ni Almanların yanında savaşa sokan ve alınan ağır yenilgiden sorumlu tutulan İtthat ve Terakki Hükümeti değişmiştir. Ancak, etkinliği bütünüyle kırılamamıştır... Padişah Vahdettin ve dönemin Osmanlı Hükümetleri, genel olarak savaş suçları yanında "Ermeni Kırımı" suçlamalarını İttihatçılara yönelterek hem bu etkinliği kırmayı hem de Paris Barış Konferansı'nda barış koşullarını yumuşatmayı ummaktadır. Asker ve sivil önde gelen bütün İttihatçıların yargılanıp cezalandırılmasına bu amaçla çaba harcanmaktadır.

İngilizlerin hedefinde ise sadece İttihatçılar yoktur. İşbirliğine, başka bir deyişle kayıtsız şartsız teslimiyete yanaşmayan bütün Türkler hedef alınmaktadır. İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'nin yardımcısı Yardımcısı Amiral Webb, 3 Nisan 1919'da, Barış Konferansı için Paris'te bulunan Dışişleri Bakanı Arthur Balfour'a şöyle yazar:

"Ermenilere zulmetmekten suçlu olan herkesi cezalandırabilmek için, Türkleri toptan idam etmek gerekir. O bakımdan cezalandırmanın, hem son Türk İmparatorluğunu parçalayarak ulusu cezalandırma, hem de benim listemdeki gibi yüksek görevlileri ibret için yargılayıp kişileri cezalandırmak şeklinde olmasını öneriyorum."[51]

Açıkça görüldüğü gibi, 1919'da başlatılan yargılamanın amacı adalet değildir. Din temeli de bulunan ırkçı bir önyargıdır... "Ermeni Soykırımı" iddialarının zaman içinde Türkiye'ye ve Türk ulusuna karşı bir nefret söylemine dönüşmesinin maddi temeli bu önyargıya dayanmaktadır...

Şubat 1919'da İngilizlerin, savaş esirlerine kötü muamele yaptıkları iddia edilen 23 Türk subayının kendilerine teslimini istediğini, ancak Fransa'nın tepkisiyle karşılaştığını, biraz da bundan cesaret alan Osmanlı Hükümeti'nin talebini İngiltere'nin reddettiğini daha önce anımsamıştık. Bu koşullarda, ister istemez Malta planını bir süre için ertelemek zorunda kalan İngiltere, Ocak 1919'da başlayan tutuklamaları sürdürmesi için Osmanlı Hükümeti ile işbirliği yapar. Yargılanacakların cezalandırılacakları güvencesiyle, başlangıçta soğuk baktığı Divan-ı Harb-i Örfî mahkemelerinin çalışmalarıyla ilgili çekincesini de yumuşatır.

Osmanlı Hükümeti, 14 Aralık 1918'de, tehcir (zorunlu göç) sırasında suç işleyenlerin Divan-ı Harb-i Örfî adıyla kurulacak askeri harp divanlarında yargılanmalarına karar verir.[52] İlki İstanbul'da kurulan harp divanının başkanlığına da Emekli Korgeneral Mahmut Hayret Paşa getirilir. Yedek üyeyle birlikte 8 üyeden oluşan mahkeme üyelerinin 4'ü azınlıklar arasından seçilir.[53]

Bu arada, Ermeni tehcirini incelemek için Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından kurulan komisyonun gördüğü lüzum üzerine; Sivas eski Valisi Muammer Bey, Diyarbakır eski Valisi Dr. Reşid Bey, Elazığ eski Valisi Sabit Bey, Musul eski Valisi Memduh Bey, Sayıştay üyelerinden Macid Bey ve Boğazlıyan Kaymakamı Mahmut Kemal Bey tutuklanır.[54]

Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'in yargılanmasına 5 Şubat 1919'da başlanır. Bu dava tipik bir hukuk skandalıdır... Kemal Bey, Ermeni tehciri sırasında "ölümlere sebebiyet verdiği" iddiasıyla daha önce Yozgat İstinaf Mahkemesi'nde yargılanmış, suçsuz bulunmuş ve serbest bırakılmıştır. Buna rağmen, hukukun genel ilkeleri hiçe sayılarak, Harp Divanı'nda aynı suçlamalarla yeniden yargılanır.[55]

Bu süreçte Tevfik Paşa Hükümeti, yargılamaya uluslararası meşruiyet ve güvenirlik kazandırmayı dener. 19 Şubat 1919'da I. Dünya Savaşı'nın tarafsız ülkeleri Danimarka, İsveç, İsviçre, Hollanda ve İspanya hükümetlerine başvurarak, savaş suçlarını ve "Ermeni kırımı" iddialarını soruşturmak üzere ikişer yargıç görevlendirmelerini ister. İngilizler telaşlanır. Savaş boyunca propagandasını yaptıkları "Ermeni kırımı" iddialarını, savaşı bitiminde yargılamaya ve Türklerin cezalandırılmasına dönüştürmeyi öngörmektedirler. Bu nedenle, "Ermeni kırımı" iddialarının tarafsız ülkelerin yargıçları tarafından incelenmesine sıcak bakmazlar.

İngilizler, Osmanlı Hükümeti'nin bu çağrısının İsveç, İsviçre ve Hollanda'ya ulaşmasını engellerler. Çağrının ulaştığı Danimarka ve

İspanya'ya, Fransa'nın da desteğiyle, gözdağı verirler. "Ermeni kırımı" iddialarını, Paris'te toplanmış olan Barış Konferansı'nın ele alacağını söylerler. Propagandaya göre; Osmanlı Hükümeti'nin "tarafsız yargıç" çağrısının kabul edilmesi, *"Barış Konferansı'nda alınacak tedbirlerle çelişecek ve ciddi güçlükler yaratabilecekti."*

"Tarafsız yargıç" girişimi, Tevfik Paşa Hükümeti'nin sonunu getirir. Padişah Vahdettin, düşürülen Tevfik Paşa'nın yerine sadrazamlığa, İngilizlerin istediği Damat Ferit Paşa'yı 4 Mart 1919'da atar.

Bütün bu yaşananları yargılanırken izleyen Boğazlıyan Kaymakamı, savunmasında, kendisinin cezalandırılması için mahkemenin üzerinde kurulan baskıya dikkat çeker ve verecekleri karar hakkında mahkeme heyetine şöyle seslenir:

"Düne kadar bir hâkimler heyeti halinde olan sizler, şu dakikada bir tarih mahkemesi sıfatını almış bulunuyorsunuz."

Mahkeme Başkanı Hayret Paşa'nın yanıtı, **"Kemal Bey, emin olun, mahkeme hükmünü hiçbir dış etki altında kalmaksızın, sadece vicdani kanaatine göre verecektir"** olur.[56] Ancak, Hayret Paşa'ya vicdani kanaatiyle hüküm vermesi için fırsat tanınmaz. İngiliz Yüksek Komiserliği ve Ermeni Patrikhanesi, "Ermeni Kırımı" propagandasına meşruiyet kazandırmak umuduyla Boğazlıyan Kaymakamı'nın idamını istemektedir. Sadrazam Damat Ferit bu konuda Hayret Paşa'yı uyarmış, ancak ikna edememiştir. Hayret Paşa, baskılar iyice artınca mahkedeki görevinden ayrılmak zorunda kalır. Yerine başkan olarak, *"ne isteniyorsa ben yaparım"* diyen mahkeme üyelerinden Mustafa Paşa atanır... İstanbul'daki Divan-ı Harb-i Örfî, bu atama sonrasında mahkeme olma özelliği yitirir. İngiltere'nin ve Osmanlı Hükümeti'nin isteklerini yerine getirmeye kurgulanmış bir "adalet maskaralığı" aygıtına dönüşür. Mustafa Paşa da, mahkemede hukuku hiçe sayan acımasız davranışlarıyla "Nemrut Mustafa" adıyla ün salar. Nemrut Mustafa'nın mahkemesinin yetkileri olağanüstüdür. Yargılama süreci halka açık değildir. Ayrıca kararları da kesindir, temyiz edilememektedir. Adı mahkemedir, ama adil yargıla(n)manın hiçbir güvencesi yoktur. Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey, 8 Nisan 1919'da "Nemrut Mustafa Mahkemesi" tarafından idama mahkûm edilir. Hüküm iki gün sonra, 10 Nisan 1919'da infaz edilir.

İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe mutludur. Gelişmeleri Londra'ya bildirirken, *"Ermeni Kırımı suçuna katılmaktan dolayı bir kimse, ilk defa layık olduğu cezaya çarptırılmıştır"* der. Osmanlı Hükümeti'nin

bundan sonra “özellikle yüksek düzeydeki suçluların” üzerine de aynı sertlikle gitmesi gerektiğini savunur.[57] Ne var ki olaylar, Amiral Calthorpe’un düşündüğü gibi gelişmez. Kemal Bey’in idamı sırasında başlayan tepkiler, cenaze töreninde İngilizlere ve Osmanlı Hükümeti’ne karşı büyük bir milliyetçi gösteriye dönüşür.

Gösterilerin şiddetinden tedirgin olan İngilizler, bu törene izin verdiği için Osmanlı Hükümeti’ni “zaafiyet göstermek”le suçlarlar.[58] Bu nedenle, İstanbul’da Bekir Ağa Bölüğü’nde tutulan Türklerin ülke dışına gönderilmesini yeniden tartışmaya açarlar.[59]

Osmanlı Hükümeti ise yargılamaları Türkiye’de sürdürme yanlısıdır. Bu amaçla, Divan-ı Harb-i Örfî mahkemelerinin olağanüstü yetkilerinin arttırılması yoluna gidilir. 26 Nisan 1919’da yayımlanan “Divan-ı Harblerin Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki Kararname” ile “yargılananların savunma yapma ve avukat tutma” hakları da ellerinden alınır.

Bundan iki gün sonra, 28 Nisan 1919’da, önde gelen İttihatçıların yargılanmasına başlanır. Yargılananlar arasında; önceki Sadrazam Said Halim Paşa, yakalanıp tutuklanmış bakanları ve Ziya Gökalp gibi tutuklular ile Talât, Enver ve Cemal Paşalar gibi yurtdışına kaçmış olan İttihatçı liderler de vardır.

15 Mayıs 1919’da İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi Türkiye’yi ayağa kaldırır. Bu duygusal ortamda Ziya Gökalp de “Ermeni Kırımı” suçlamalarına karşı sesini yükseltir. 17 Mayıs 1919’da mahkemede şöyle konuşur: “Milletimize iftira etmeyiniz. Türkiye’de bir Ermeni Kırımı değil, bir Türk–Ermeni vuruşması vardır. Bize arkadan vurdular, biz de vurduk...”

Ziya Gökalp’in bu konuşması, halkın öfkesini Yunan işgali yanında Divan-ı Harblerdeki yargılamalara da yönlendirir. Damat Ferit Hükümeti, halkı yatıştırmak için, Bekir Ağa Bölüğü’ndeki 41 tutukluyu serbest bırakır. Gerek serbest bırakmalardan, gerekse protesto gösterilerinden dolayı telaşlanan İngilizler, Osmanlı Hükümeti’nin önerisiyle, 28 Mayıs 1919’da Bekir Ağa Bölüğü’ndeki 67 tutukluyu gözetimlerine alırlar. Eylül ayında bunların 55’ini Malta’ya, 12’sini Mondros’a götürürler. Türkleri cezalandırmak konusunda Osmanlı mahkemelerinden umudu kalmayan İngilizlerin Malta planını yeniden yaşama geçirmek dışında bir çaresi kalmamıştır.

İstanbul’daki Harp Divanı, önde gelen İttihatçılarla ilgili kararını 22 Haziran 1919’da açıklar. “Anayasal düzeni zorla kaldırmaya teşebbüs” ve

“Ermeni Kırımı” gerekçeleriye Talât, Enver ve Cemal Paşalar ile Nazım Bey’i gıyaplarında ölüm cezasına çarptırır. Diğer yargılananlara da uzun süreli hapis cezaları verilir. Bu arada, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının da gıyaplarında idamları öngörülür. Ancak mahkemeyi, özellikle İngilizler ciddiye almaz. Harp Divanlarında sahnelenen rezilliklerden İngilizler de rahatsız olmaya başlamıştır. Yüksek Komiser Amiral Calthorpe, 1 Ağustos 1919’da, Londra’ya gönderdiği raporda, duruşmaları “maskaralık” olarak niteler, bunun Osmanlı Hükümeti’nin yanında İngiltere’ye de zarar verdiğini belirtir: “Mahkeme süreci, hem bizim hem de Türk Hükümeti’nin itibarını zedeleyen bir maskaralığa dönüşmüştür...”[60] Gerçekten, Divan-ı Harblerdeki hukuk skandalları maskaralığın da ötesindedir...

“Ermeni Kırımı” iddiasıyla suçlananlardan Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey hakkında aynı suç isnadı için iki ayrı karar alınmıştır. Nusret Bey önce, 4 Temmuz 1920’de kürek cezasına çarptırılır. Bu karar mahkeme heyeti tarafından da imzalanır, ancak 20 Temmuz 1920’de bu kez Nusret Bey’in idamına karar verilir. 11 Ağustos 1920’de, Ankara’daki Büyük Millet Meclisi (BMM) Hükümeti, hiçbir itibarı kalmamış Harp Divanlarının duruşmalarının durdurulmasını ister. Damat Ferit Paşa Hükümeti’nin 17 Ekim 1920’de istifa etmesiyle de duruşmalar sonlandırılır. Hükümeti yeniden kuran Tevfik Paşa, Harbiye Nezareti’ne bağlı Divan-ı Temyiz-i Askeri Mahkemesi’ni kurdurur. Böylece temyiz yolu açılmış olur. Temyiz edilen mahkûmiyet kararlarının hemen hepsi bozulur.

İngiliz Yüksek Komiserliği’ne Amiral Calthorpe’un yerine atanan Amiral John de Robeck bu durumu, Osmanlı Harp Divanları için “başarısızlık” olarak niteler. Bu mahkemelerin vardığı bulgular için de “kat’i surette dikkate alınamaz” der... Nitekim, İngiliz Hükümeti, Malta’da topladığı Türkleri yargılayıp cezalandırmak için kanıt peşinde koşarken, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı, 1919-1920 Osmanlı Harp Divanlarını ve sözde yargılamalarının bulgularını dikkate almaz. Başsavcılık, Osmanlı Harp Divanlarını bağımsız ve adil yargılama koşullarına sahip yargısal kurumlar olarak algılamaz. Günümüzde “Ermeni Soykırımı”nı savunanlardan bazılarının bu mahkemeleri ve her suçlamaya kanıt değeri atfeden bulgularını “soykırım” tezine referans vermeleri, iddialarının boşluğunun en önemli kanıtlarındandır.

Türkleri cezalandırmak için kurgulanan hukuksal altyapı...

Serdar Palabıyık :

Malta Yargılaması'nın, Divan-ı Harb'in son bulmasının ardından başlamasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Uluç Gürkan :

İngilizlerin Malta planı aslında en başından beri gündemdedir, ancak uygulamada karşılaşılan güçlükler nedeniyle bir süre için işgal bölgelerindeki İngiliz askeri mahkemeleri ve Osmanlı Hükümeti'nin kurduğu Harp Divanlarının gerisinde kalmıştır. Malta'ya gönderilen ilk Türk, Ali İhsan (Sabis) Paşa'dır. Musul bölgesindeki 6. Ordu Komutanı olan Ali İhsan Paşa, Osmanlı Devleti'nin teslim olmasına karşın ordusunu dağıtmamış, "Türkiye'yi parçalamanın, Doğu Anadolu'yu Ermenilere peşkeş çekmenin peşindeler" dediği İngilizlere karşı direnmiştir.

İngilizlerin baskısı üzerine Osmanlı Hükümeti tarafından İstanbul'a çağırılan Ali İhsan Paşa, 2 Mart 1919'da sabaha karşı treni Haydarpaşa'ya varınca İngilizler tarafından tutuklanmıştır. Bir ay sonra, 29 Mart 1919'da Malta'da hazırlanan tutsak evine gönderilmiştir.[61] Anımsayacaksınız, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un Ocak 1919 sonunda Malta Umumi Valisi'nden bu tutukevinin hazırlanmasını istediğini konuşmuştuk.

Ali İhsan Paşa'nın ardından Malta'ya gönderilenler, Amiral Cathorpe'un Şubat 1919'da İngiliz esirlere kötü muamele suçlamasıyla teslimini istediği, ancak Tevfik Paşa Hükümeti'nin Fransızların itirazından da güç alarak teslimini reddettiği 22 Türk subayıdır. İngiliz Yüksek Komiseri, Tevfik Paşa Hükümeti düşürülüp yerine Damat Ferit Paşa Hükümeti kurulunca Türk subaylarının teslimini yeniden talep eder. Damat Ferit bunun uluslararası teamüllere ve Mondros Mütarekesi'ne aykırı olacağını belirtir ve bir orta yol olarak, anılan subayların yargılanması için İstanbul'da "Türk-İngiliz Sıkıyönetim Mahkemesi" kurulmasını önerir.[62] Amiral Calthorpe bu öneriyi kabul etmez. İngiliz Hükümeti'nin, anılan Türk subaylarının teslimi konusunda ısrarcı olduğunu bildirir.[63] Damat Ferit Paşa Hükümeti de buna boyun eğer. İngilizler, Ali İhsan Paşa'nın ardından, 1919 yılının Mayıs ayı sonu itibariyle Malta yolunu açmıştır. Çok sayıda Türk subayı ve İttihatçı, kafileler halinde Malta'ya gönderilir. Bu konuda Fransızların itirazları da dikkate alınmaz.

Amiral Calthorpe, İstanbul'daki Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserlerine, hükümetinin talimatı uyarınca Türk tutukluların Malta'ya gönderildiğini ve müttefiklerce kararlaştırılacak biçimde yargılanıp cezalandırılıncaya kadar orada kalacağını duyurur.[64]

Fransa bu durumu hükümet düzeyinde protesto eder. Londra'daki Fransız Büyükelçiliği, 4 Haziran 1919 tarihinde, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na bir nota verir. Notada, "Osmanlı topraklarında tutuklanan Osmanlıları Türkiye dışındaki hiçbir mahkemenin yargılamaya, bu amaçla delil toplamaya ve tanıkları dinlemeye yetkili olamayacağı" vurgulanır.[65] Fransız notasına İngiltere Dışişleri Bakanlığı, 14 Haziran 1919'da, "Türklerin Malta'ya Osmanlı Harp Divanı'nın oyalayıcı tutumu ve sanıkların hapisten kaçma tehlikesi yüzünden gönderildiği" yanıtını verir.[66]

Serdar Palabıyık :

Amiral Calthorpe'un, "Türk tutukluların Malta'ya müttefiklerce kararlaştırılacak biçimde yargılanıp cezalandırılmak üzere gönderildikleri" açıklaması dikkat çekici... Biraz da bu açıklama üzerinden gidelim...

Uluç Gürkan :

Evet, açıklama ilginçtir. İngilizler, Malta'ya gönderdikleri Türkler için uluslararası bir mahkeme kurmak arzusundadırlar. Bu konuyu Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda da gündeme getirmişlerdi. Barış Konferansı'nda İngiltere'yi temsil eden Dışişleri Bakanı Arthur Balfour, tutuklanan Türklerin "Ermeni Kırımı", savaş esirlerine kötü davranmak ve mütareke koşullarına uymamak gibi suçlardan sanık olduklarını öne sürerek, yargılanmaları için uluslararası bir mahkeme kurulmasını önerir. Fransa ise, Türkleri yargılamak için uluslararası müttefik mahkemesinin kurulmasına karşıdır. Bu nedenle, Barış Konferansı'nda mahkemenin kurulması yönünde ortak karar alınamaz.[67]

İngiltere, buna rağmen, tutuklanan çok sayıda Türk'ü Malta'ya göndermektedir. Bu arada, konu İngiliz Parlamentosu'na da taşınır. Yarbay Aubert Herbert adlı bir parlamenter, Dışişleri Bakanlığı'na, "Ermeni Kırımı'ndan sorumlu Almanlar ile Türklerin cezalandırılması için ne yapıldığını" sorar. Paris Barış Konferansı'nda bir karar alınamadığı için kendisine yuvarlak bir cevap verilir:

"Müttefikler, sorumluları cezalandırmaya kararlıdır. Sanıkların birçoğu hapistedir. Bunların cezalandırılmalarını sağlayacak tedbirler, şimdilik Paris'te görüşülmektedir."[68] Fransa'nın tepkisi nedeniyle Barış Konferansı'nda istediği sonucu alamayan İngiltere Hükümeti, bu kez Londra'daki İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'na başvurur. Hükümet adına Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı 10 Temmuz 1919 tarihli başvuruda,

Hıristiyan Almanlar ile Müslüman Türkler için farklı politikalar izleneceği belirtilir:

“Türk Hükümeti’ne karşı izlenen tutum ile Alman Hükümeti’ne karşı izlenen tutum arasında bir benzerlik kurulamaz... Yapılacak barış antlaşmasında Türkiye’nin, Müttefik Mahkemelerinin yargı yetkisini tanımak gerekir...”[69]

Başvuruda ayrıca, Kraliyet Başsavcılığı’na şu sorular yöneltilir:

- İşgal altındaki topraklarda İngiliz askeri mahkemelerinin, 7 suçtan herhangi biriyle suçlananların yargılanmalarına ve cezalandırılmalarına hukuki bir engel var mıdır?
- Varsa, hangi suçlar askeri mahkemelerce yargılanmalı, hangi suçların yargılanmaları Barış Konferansı bir karar verene kadar ertelenmelidir?
- Türkiye’deki suçluların müttefik askeri mahkemelerince yargılanmak üzere müttefiklere teslim edilmelerini öngören hükümlerin barış antlaşmasında yer alması uygun mudur?
- Türk Hükümeti’nin, sanıkları güvenilir bir hapishanede tutamayacağını bildirmesi halinde, savaş yasaları ve törelerine karşı suç işlemiş olan kişilerin müttefik hapishanelerinde (Malta’da) tutulmasına hukuksal bir engel var mıdır?
- Suçlular, Türk mahkemelerince yargılanmakta olsalar bile, bu davaların bozulup sanıkların yeniden müttefik mahkemelerince yargılanacakları yolundaki hükümlerin Türkiye ile yapılacak barış antlaşmasına konulması pratik ve uygun olur mu?

İngiliz Kraliyet Başsavcılığı, İngiliz Hükümeti’ne 7 Ağustos 1919 tarihinde yanıt verir.[70] Birinci ve ikinci sorular birlikte yanıtlanır:

“İngiliz Hükümeti’nce onaylanmışsa, askeri mahkemelerin yargı yetkileri vardır. Konu, iç hukuk çevresine değil, savaş töre ve kuralları çerçevesine girer. Türk Hükümeti’nin rızası olursa, herhangi bir engel kalmaz. Türk Hükümeti’nin rızası olmadan, İngiliz askeri mahkemeleri, işgal edilen yerlerde şu suçluları yargılayıp cezalandırabilirler:

-Mütarekeye uymakta kusur edenler,

-Mütarekenin uygulanmasına engel olanlar,

-İngiliz subaylarına hakaret edenler.

Öteki suçları yargılama işini barış antlaşması kararına bırakmak uygun olur.”

Kraliyet Başsavcılığı, Türkiye'deki suçların müttefik askeri mahkemelerince yargılanmak üzere müttefiklere teslim edilmelerini öngören hükümlerin barış antlaşmasında yer almasını "uygun" bulurken, Türklerin Malta'da tutulmalarını da "bu bir hükümet kararıdır. Buna karşı hukuki itiraz yapılamaz" diyerek onaylar.

Osmanlı mahkemelerinde yargılanan Türklerin müttefik mahkemelerinde yeniden yargılanmaları için barış antlaşmasına hüküm konulması da Kraliyet Başsavcılığı'nca yerinde bulunur. Malta konusunda Türkiye'deki özgün çalışmalardan birinin yazarı olan Bilâl Şimşir, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın bu yanıtını şöyle değerlendiriyor:

"Tek sözcükle, İngiltere Dışişleri Bakanlığı istediği 'fetva'yı çıkartmıştır. Suçlu Türklerin bir kısmı, İngiliz askeri mahkemelerinde yargılanacaktır. Bir kısmı Malta'da tutulacak, bunların yargılanmaları için barış antlaşmasının imzalanması beklenecektir. Yeni barış antlaşması ile bir 'Müttefiklerarası Askeri Mahkeme' kurulacaktır. Barış antlaşmasından sonra, başka suçluların da müttefiklere tesilim edilmeleri istenecektir. Bunlar, daha önce Türk mahkemelerinde yargılanmış bile olsalar, yeniden müttefik mahkemesi önünde hesap vereceklerdir. Türk mahkemelerinin kararları bozulacaktır. Demek oluyor ki, Türkiye'ye 'sömürge' gibi davranılacaktır. Türk devletinin yargı yetkisi, egemenliği tanınmayacaktır... (Suçlu Türklerin) yargılanıp cezalandırılmaları ilke olarak kararlaştırılmıştır... Ne var ki, ilke kararı vermek bütün sorunları çözümlemez, Yeni sorunlar ortaya çıkar..."[71]

Bilâl Şimşir'in değerlendirmesine eklenebilecek tek nokta, *Malta'da başlatılan ve İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın 7 Ağustos 1919 tarihli 'fetva'sıyla hukuki taşları döşenen yargılama sürecinin, daha önce belirttiğimiz gibi, Nürnberg Yargılaması'na uluslararası hukuk meşruiyeti kazandıran bütün kabullere sahip olduğudur.*

Somut kanıt arayışı...

Serdar Palabıyık :

Bilâl Şimşir'in "Malta Sürgünleri" adlı çalışması aracılığıyla değindiği, sizin de yeni hukuksal ve siyasal analizler getirdiğiniz temel sorunlar nelerdir?

Uluç Gürkan :

Konumuzla ilgili ortaya çıkan en önemli sorun, "kanıt"tır... Yüzlerce Türk suçlanmakta ve de tutuklanmaktadır. Ancak, aleyhlerinde delil kullanılabilecek "kanıt" yoktur. Oysa, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın

devreye sokulması, yargılamaların hukuk temeline oturtulması anlamına gelmektedir. Bu da, yargı sürecinde "suçlamaların somut kanıtlara dayandırılması" gereğini ortaya koymaktadır.

İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği kanıt yaratma konusunda zorlanmaktadır... Tutuklamaları sorgusuz sualsiz yapmış, suçlamalarını da ikinci, hatta üçüncü ağızdan keyfi iftiralara dayandırmıştır. Bunlarsa, tutuklananların bir hukuk mahkemesi önünde yargılanmaları için yeterli değildir. Yüksek Komiser Amiral Calthorpe, İstanbul'daki son günlerinde, 1 Ağustos 1919'da, Londra'ya gönderdiği raporunda kendisini kanıt sorumluluğundan kurtarmaya çalışır. *"Malta ve Mondros sürgünleri aleyhine kanıt gösterme ve iddialar ortaya koyma zorunluluğu Yüksek Komiserliğe yüklenemez"* der ve tarihi bir itirafta bulunur: "Zaten sanıkların büyük çoğunluğu aleyhinde adli kanıt toplama olanağı bulunmadığı apaçıktır..."[72]

Amiral Calthorpe'un yerine İstanbul'a Yüksek Komiser olarak atanan Amiral John de Robeck de kanıt konusunda umutsuzdur. 21 Eylül 1919'da Londra'ya sunduğu raporunda Malta'ya gönderilenler hakkında şu değerlendirmeyi yapar:

"Seçim, pek alelacele yapıldı ve bilinen suç fiillerine dayanılmadı; sadece genel ilkeler uygulanabildi. Bu koşullar altında, bir Müttefik Mahkemesi önünde tutukluların çoğuna karşı kesin suçlamada bulunmak pek güç olabilir. Bu kimselerin geri dönmeleri siyasal bakımdan arzu edilmez, ama bunlar hakkında ne gibi bir işlem yapılacağı konusunda Majesteleri Hükümeti'nin açık fikre kavuşması gerekir."[73]

Sonraki günlerde yeni İngiliz Yüksek Komiseri'nin en önemli işi, Malta'daki tutukluların bir hukuk mahkemesi önünde suçlanmalarını sağlayacak koşulları yaratabilmektir. Bu amaçla, tutukluların yargılanıp cezalandırılmaları için üç ayrı suçlama getirilir:[74]

Mondros Mütarekesi koşullarına uymamak (9 kişi),

İngiliz savaş esirlerine kötü davranmak (18 kişi),

Türkiye'deki ve Güney Kafkasya'daki Ermenilere kırım yapmak, Türkiye Hıristiyanlarına zorbalık etmek (130 kişi).

İngiliz Yüksek Komiserliği 12 Şubat 1920'de hazırladığı bu listeye 16 Mayıs 1920'de 17 kişiyi daha ekler. Bu kişiler de "Ermeni Kırımı" yaptıkları iddiasıyla suçlanmaktadır. İstanbul'daki Yüksek Komiserliğin tutuklular aleyhine suç dosyaları oluşturmaya çalıştığı sırada, konu İngiliz Parlamentosu'nda da tartışılır. 4 Mayıs 1920 tarihinde Yarbay Walter

Guiness ve Yüzbaşı Redmond adlı parlamenterler, Malta'daki Türk tutukluların yargılanıp yargılanamayacağını Avam Kamarası'nda sorarlar. Dışişleri Bakanı adına Sir Hamar Greenwood, "evet, bu sorun görüşülmektedir" yanıtını verir. P. Billing adlı bir başka Avam Kamarası üyesi parlamenterin "İstanbul'da Türk mahkemesi önünde mi?" sorusunun yanıtı da "bu sorun görüşülmektedir" biçiminde olur.

Türklerin yargılanmaları, 5 Temmuz 1920'de, İngiliz Parlamentosu'nun, bu kez Lordlar Kamarası'nın gündemindedir. Sir Henry Norman, Malta'daki Türklerin hangi mahkeme önünde yargılanacaklarını sorar. Dışişleri Sözcüsü buna, "henüz cevap verecek durumda olmadığı" yanıtını verir. Sir John Butcher'ın "Türkiye ile imzalanacak barış antlaşmasında, Türk savaş suçlularının teslim edilmelerini öngören maddeler var mı?" sorusunun yanıtı ise "evet, var" biçimindedir.

Bu görüşmeler sürerken, 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sévres Antlaşması'nda konuyla ilgili 5 maddelik özel bir bölüm yer alır:

------>

Sévres Antlaşması'nın İlgili Maddeleri:

BÖLÜM VII. / YAPTIRIMLAR (140)

MADDE 226.

Osmanlı Hükümeti, Müttefik Devletlere, savaş yasalarına ve yapılageliş [teamul] kurallarına aykırı eylemlerde bulunmakla suçlanan kişileri, kendi askeri mahkemelerine vermek hakkını tanır. Suçluluğu kanıtlanan kişilere, yasaların öngördüğü cezalar uygulanacaktır (141) Bu hüküm, Türkiye'nin ya da Müttefiklerinin mahkemeleri önündeki her çeşit kovuşturmalar ya da davalardan ayrı olarak, uygulanacaktır.(142)

Osmanlı Hükümeti, savaş yasalarına ve yapılageliş kurallarına aykırı bir eylem işlemiş bulunmakla suçlanmış olup, adıyla ya da Osmanlı makamlarınca kendilerine verilmiş rütbe, görev ya da iş tanımlanarak belirtilmiş olan bütün kişileri, Müttefik Devletlere ya da Müttefik Devletlerden bu kimseleri istemiş olduğunu bildirmiş olana teslim edecektir.

MADDE 227.

Müttefik Devletlerden birinin uyruklarına karşı [suç sayılacak bir] eylemde bulunanlar, bu Devletin askeri mahkemelerinde yargılanacaklardır. Müttefik Devletlerden birkaçının uyruklarına karşı [suç sayılacak bir]

eylem işlemiş olanlar, ilgili Devletlerin askeri mahkemeleri üyelerinden kurulu askeri mahkemelerde yargılanacaklardır.

Bütün bu durumlarda, sanık, kendi avukatını seçmek hakkına sahip olacaktır.

MADDE 228.

Osmanlı Hükümeti, suçlama konusu olan olayların tam bilinmesi, suçluların aranması ve sorumlulukların kesinlikle saptanması için ortaya konulması gerekli görülebilecek, ne çeşit olursa olsun, bütün bilgileri ve belgeleri sağlamayı yükümlenir.

MADDE 229.

226. Maddeden 228. Maddeye kadar olan Maddelerin (143) hükümleri, savaş yasalarına ve yapılageliş [teamül] kurallarına aykırı eylemler işlemiş olmakla suçlanan ve kendi topraklarında ya da buyrukları altında bulunan kişiler bakımından, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları kendilerine verilen ya da verilecek olan Devletlerin Hükümetlerine de uygulanacaktır.

Sözü edilen kişiler, bu Devletlerden birinin uyrukluğunu almışsa, ilgili Devletin istemesi üzerine ve onunla anlaşarak ya da bütün Müttefik Devletlerin topluca istemeleri üzerine, bu kişilerin kovuşturulmasını ve cezalandırılmasını sağlamak için gerekli bütün önlemleri almayı, bu Devletin Hükümeti yükümlenir.

MADDE 230.

Osmanlı Hükümeti, 1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun parçası bulunan herhangi bir toprak üzerinde, savaş durumu sırasında işlenen topluca öldürmelerden sorumlu olan Müttefik Devletlerce istenen kişileri kendilerine teslim etmeyi yükümlenir.

Müttefik Devletler, bu nedenle suçlanan kişileri yargılamakla görevlendirilecek mahkemeyi göstermek hakkını saklı tutarlar ve Osmanlı Hükümeti bu Mahkemeyi tanımayı yükümlenir.

Uygun bir süre içinde, Milletler Cemiyeti, sözü edilen topluca öldürmeleri yargılamaya yetkili bir mahkeme kurarsa, Müttefik Devletler, sözü gecen sanıkları bu mahkemeye vermek haklarını saklı tutarlar ve Osmanlı Hükümeti bu mahkemeyi tanımayı da yükümlenir.

228. Madde hükümleri, bu Maddede öngörülen durumlara da uygulanır.

Notlar:

(140) Fransızca metinde "Sanctions", İngilizce metinde "Penalties", İtalyanca metinde "Sanzioni". *Mal-baa-iÂmire, Konya* ve *Erim*

metinlerinde “’mücazat”; *Vakit* ve *Pcyam-ı Sabah* metinlerinde “Ahkam-ı cezaiye”. (Çevirenler)

(141) Belge kaydı: PROf. Erim, bu tümcenin, *Konya* metninde bulunmadığını belirtmektedir; *Alatbaa-i Amire* metninde de yoktur. Oysa, *Vakit* ve *Peyam-ı Sabah* metinlerinde vardır. (Çevirenler)

(142) *Matbaı-iÂmire, Konya* ve *Erim* metinlerinde, bu tümce ters anlamda şöyle çevrilmiştir: “İş bu madde ahkamı mehakim-i osmaniyede veya müttefikin mehakiminde derdest-i icra bulunan bilcümle muhakemat veya takibata dahi teşmil edilecektir”. Oysa, *Vakit* ve *Peyam-ı Sabah* metinlerindeki çeviri şöyledir: “Bu karar, Türkiye yahut Müttefikler nezdinde icra edilecek muhakeme veya takibattan, ayrıca tatbik olunacaktır”. (Çevirenler)

(143) *Matbaa-i Amire, Konya* ve *Erim* metinlerinde “226 ve 228 nci madde”; *Vakit* ve *Peyam-ı Sabah*’lı metinlerin de 226 ncı maddeden 228 nci maddeye kadar olan ahkâm”. (Çevirenler)

------|

Sévres Antlaşması, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı’nı yetkilendirmiştir...

Serdar Palabıyık :

Malta’daki yargı sürecinde yürütülen tartışmaların Sévres Antlaşması’na ne gibi etkileri olmuştur?

Uluç Gürkan :

Sévres Antlaşması, özel bir mahkemenin kurulmasını öngörmektedir. Malta’daki yargılama sürecinde hem yeni bir boyuttur, hem de önemli yönlendirme noktasıdır... Malta’yı küçümsemek, gözardı etmek isteyenler bu özel mahkemenin kurulamadığına dikkat çekiyorlar, ancak bunun nedenini saklıyorlar. Mahkeme kurulamamıştır, çünkü soruşturmayı yürüten İngiliz Kraliyet Başsavcılığı kovuşturmaya yer olmadığına hükmetmiştir.

Olayın gelişimi ise şöyledir: Sévres Antlaşması’nın imzalanmasının öncesinde, 19 Temmuz 1919’da, İngiltere Savaş Bakanı Winston S. Churchill, Malta’daki Türk tutukluların “ilk uygun fırsatta serbest bırakılmalarını” hükümete önerir. Bu öneri üzerine konu ilk kez hükümet düzeyinde tartışılır. Kraliyet Başsavcılığı’na danışılması kararlaştırılır. Kraliyet Başsavcılığı, görüşünü 4 Ağustos 1920’de hükümete bildirir.

Malta'daki Türk tutuklularını, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'nin 12 Şubat 1920'de yaptığı sınıflandırmaya benzer biçimde 3'e ayırır:

-Siyasi suçlular,

-Sürgün, yağma ve kırım suçluları,

-İngiliz savaş esirlerine kötü davranan suçlular.

İngiliz Başsavcılığı olarak bunlardan yalnızca "İngiliz savaş esirlerine kötü davrandığı iddia edilenler" için dava açabileceğini, diğer suçluların "yetki"si dahilinde olmadığını belirtir. Eldeki kanıtlar uyarınca da dava açılabilecek sanık sayısı 8'dir. Oysa, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'nin "savaş esirlerine kötü muamele" yaptığını iddia ettiği Türk tutuklu sayısı 18'dir.

Başsavcılık, diğer tutuklular hakkında kanıt toplamak ve iddianame hazırlamak görevinin İstanbul'daki Yüksek Komiserliğe ait olduğunu kaydeder. *"Tutuklamalar, Yüksek Komiserin talimatıyla yapıldığına göre, kendisinin elinde, kuşkusuz, tutuklular aleyhine kanıtlar da vardır"* vurgusunu yapar.[75]

Sévres Antlaşması, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nı bu görüşünü değiştimek zorunda bırakır. Başsavcılık, İngiliz Hükümeti'nin de ısrarıyla, Malta'daki Türk tutukluların sadece İngiliz esirlere kötü davrananların değil, bütününün soruşturma yetkisinin kendisine ait olduğunu kabullenir. Ancak, kanıt toplama konusunda İstanbul'daki Yüksek Komiserliğin görevli olması konusunda ısrar eder. Bu görüş değişikliğinin hukuki gerekçesi ise şöyle bir temele oturtulur:

Kraliyet Başsavcılığı, 7 Ağustos 1919'da İngiliz Hükümeti'ne Türkiye'deki suçluların müttefik askeri mahkemelerince yargılanmak üzere müttefiklere teslim edilmelerini öngören hükümlerin barış antlaşmasında yer almasının "uygun" olacağını belirtmiş, mahkemelerinde yargılanan Türklerin müttefik mahkemelerinde yeniden yargılanmaları için barış antlaşmasına hüküm konulmasını yerinde bulmuştu.

Sévres Antlaşması İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın bu hukuki yaklaşımını karşılamaktadır. Antlaşmanın 230/1 hükmü şöyledir: "Osmanlı Hükümeti, 1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun parçası bulunan herhangi bir toprak üzerinde, savaş durumu sırasında işlenen toplu öldürmelerden sorumlu olan müttefik devletlerce istenen kişileri kendilerine teslim etmeyi yükümlenmektedir." M. 230/2 ise, müttefik devletlere, "(...)bu nedenle suçlanan kişileri yargılamakla görevlendirilecek mahkemeyi gösterme hakkını" vermekte, Osmanlı Hükümeti'ni de bu

mahkemeyi tanımakla yükümlemektedir. M. 230/3'te, Milletler Cemiyeti'nin topluca öldürmeleri yargılamaya yetkili bir mahkeme kurması halinde, müttefik devletlerin sanıkları bu mahkemeye vermelerini ve Osmanlı Hükümeti'nin bu mahkemeyi de tanıyacağını düzenlemektedir.

Malta'daki yargılama sürecini sulandırmak isteyenler, Sévres Antlaşması'nda öngörülen yetkin mahkemenin ne müttefik devletler, ne de Milletler Cemiyeti tarafından kurulduğunu, dolayısıyla yargılamanın yapılmadığını savunmaktalar. Evet, bir mahkeme kurulmamıştır, zira buna gerek kalmamıştır. Malta sürecinde yapılmayan, yargılama değildir... Yargılama başlamıştır, ama mahkeme önündeki "kovuşturma" safhasına geçilmemiştir. Bu da mahkemenin kurulmamış olması nedeniyle değildir.

İngiliz Kraliyet Başsavcılığı tarafından yürütülen ve yargılamanın ilk safhası olan soruşturma sonunda, "toplu öldürme" gerekçesiyle "bir hukuk mahkemesinde dava açmaya yeterli kanıt yer olmadığına" hükmedilmiştir. Bunun anlamı, "kovuşturmaya yer bulunmadığı" için yargılamanın tamamlanmış olmasıdır. Açık anlatımıyla, kurulu bir mahkeme olsaydı dahi bu mahkeme önünde kovuşturma yapılacaktır.

Burada, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın "soruşturma yetkisini" nereden aldığı, dolayısıyla "kovuşturmaya yer olmadığı" anlamındaki kararının geçerliliği sorgulanabilir. İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın soruşturma sorumluluğunu "fiilen üstlenmiş" olmasına itiraz edilebilir. Ancak, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın "fiili sorumluluğu"nun hem müttefik devletler hem de Milletler Cemiyeti tarafından "gönüllü kabullenilmiş" olduğu gözardı edilemez.

Ayrıca unutulmamalı ki, Kraliyet Başsavcılığı'nın "kovuşturmaya yer olmadığı" kararını verdiği Temmuz 1921'den, Sévres Antlaşması'nın yerine geçen Lozan Antlaşması'nın imzalandığı Temmuz 1923'e kadarki iki yıl süresince, müttefik devletlerden ve Milletler Cemiyeti'nden bu karara hiçbir itiraz gelmemiştir. Bunun anlamı, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın "kovuşturmaya yer olmadığı" özelliği taşıdığı ve bunun hukuki sonuçlarının kabullenildiğidir. Aradan neredeyse yüz yıla yakın bir süre geçtikten sonra bu gerçekliği görmezden gelmek, hukuku hiçe saymakla eşanlamlıdır...

Malta sürecinde, hukuki değeri olan hiçbir kanıt bulunamamıştır...

Serdar Palabıyık :

"İngilizler Malta'dakileri yargılasaydılar bile cezaları infaz etmelerinin mümkün olmadığını kavramışlardı, dolayısıyla İngiliz Kraliyet Başsavcılığı

olayın üzerine fazla gitmedi" diyebilir miyiz?

Uluç Gürkan :

Bu doğru bir iddia olmaz. İngiliz Kraliyet Başsavcılığı, özellikle Ermenilere karşı "kitlesel ölümlere yol açan kırım" kanıtları bulabilmek için çok uğraş verdi. Ancak, bütün çabalarına rağmen hukuki değeri olan hiçbir belge ve bilgiye ulaşamadı. İngiltere Başbakanı Lloyd George ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon, özellikle "Ermeni Kırımı" suçlamasıyla dava açılması için ısrarcıdır. Sévres Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte Kraliyet Başsavcılığı baskı altına alınır. Bu arada, soruşturmanın kapsamı, Ermenilerin yanı sıra, "bütün Osmanlı gayrimüslimleri"ni kapsayacak biçimde genişletilir.

Türkiye'de koşullar da değişmektedir... İngiltere, I. İnönü Zaferi sonrasında Mustafa Kemal'in öncülüğündeki Kurtuluş Savaşı ve Büyük Millet Meclisi Hükümeti gerçeğini kabul etmek zorunda kalmıştı. Sévres Antlaşması'nı yumuşatak Ankara'ya da kabul ettirmeyi düşünürler. Bu amaçla, müttefikleri Fransızlar ve İtalyanlar ile birlikte, Londra'da bir konferans düzenlerler.

Londra Konferansı'nda, Ankara'daki Büyük Millet Meclisi temsilcisiyle, Anadolu'daki İngiliz savaş esirlerine karşılık Malta'daki Türk tutsakların bir kısmının serbest bırakılmasını öngören bir antlaşma imzalanır. Ancak bu antlaşma, "Ermeni Kırımı"yla suçlanan Türkleri kapsamamaktadır ve Ankara tarafından onaylanmaz. Bu arada, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'nden Londra'daki Kraliyet Başsavcılığı'na tutuklularla ilgili bilgi de gelmemektedir. Başsavcılık, hangi tutukluların serbest bırakılabileceği konusunda bir öneride bulunabilecek durumda değildir.

Bu nedenle Başsavcılık, 8 Şubat 1921 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na başvurarak, "daha fazla gecikmeye meydan verilmemesi için, yerli Hıristiyanlara zulüm yapmak suçundan yargılanacak Türk tutuklular aleyhinde kanıt toplanmasının İstanbul'daki Yüksek Komiserlik'ten istenmesini" hatırlatır.[76] İngiltere Dışişleri Bakanlığı da 16 Şubat 1921'de Yüksek Komiserliğe, yargılanacak tutukluların aleyhindeki suç kanıtlarının bir an önce hazırlanıp gönderilmesi talimatını verir.[77]. Bu arada, Malta Valisi Mareşal Herbert Plumer de tutukluların suçlarının kendilerine bildirilmesini ister. İstanbul'daki yeni İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold şu karşılığı verir:

“Antlaşmanın (Sévres) 230. maddesi gereğince kurulacak özel mahkeme, kendi ilkelerini, yargı usulünü, kanıtlarla ilgili kurallarını kendisi koyacağı için, sürgünler hakkında kesin iddianameler hazırlamak ve bu mahkeme kurulup çalışmaya başlamadan önce sanıklara suçlarını bildirmek bana uygun görünmüyor... Şimdilik tutuklularla ilgili olarak en fazla söyleyebileceğimiz şudur: Kendileri Osmanlı Hıristiyanlarının sürülmelerine ve kırımına katılmak, savaş tutsaklarına zorbalık etmek ve savaş kurallarıyla törelerine karşı gelmekten ötürü yargılanacaklardır...”[78]

10 Mart 1921 tarihinde Türkiye’deki İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı Sir Charles Harrington, Malta’da tutuklu üst düzey 5 Türk subay hakkındaki “kanıtlar”ı Londra’ya yollar. Mesajında, kanıtların karşı casusluk çalışmalarıyla toplandığını ve kaynağının açıklanamayacağını, dolayısıyla mahkemece kabul edilmesinin çok kuşkulu olduğunu belirtir. Komutan Harrington’a göre, tutukluları mahkûm ettirecek kanıtların ileride de bulunması olası değildir.[79]

Malta’daki Türk tutukluları bilgilendirmeyi reddeden İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold, hazırlanan iddianameleri kanıtlarıyla birlikte Londra’ya 16 Mart 1921’de gönderir. Her tutuklu için ayrı ayrı hazırlanan 6-7 sayfalık iddianameler çok büyük ölçüde Ermeni Patrikhanesi’nin ikinci, hatta üçüncü ağız tanıklarının beyanlarına dayandırılmıştır. İngiliz Yüksek Komiseri bu durumu Londra’ya şöyle açıklar:

“Müttefik ya da tarafsız ülkelerin hiçbirinden bilgi istenmedi. Özellikle Amerikan Hükümeti’nin elinde bol miktarda belge bulunduğu kuşkusuzdur... Barış Antlaşması (Sévres) henüz yürürlüğe girmediği için Türk Hükümeti’ne ve görevlilerine de herhangi bir baskı yapılamadı. Bu nedenle hiçbir Türk resmi belgesi de sağlanamadı. Anadolu’da gezi özgürlüğü bulunmadığı için pek az sayıda tanık gelebildi... Şimdiye kadar bilgi toplanmasında başlıca kanal Ermeni Patrikhanesi oldu...”[80]

Serdar Palabıyık :

Atıf yaptığınız bu belge hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Uluç Gürkan :

İngiliz Yüksek Komiseri’nin kanıt yokluğuyla ilgili mazeretleri doğru değildir. Başta İstanbul olmak üzere, Türkiye’nin pek çok bölgesi işgal altındadır. İngilizler, işgal ettikleri her yerde Osmanlı arşivlerine el koymuş, bunları çuvallar halinde Londra’ya göndermiştir. Osmanlı tehcir belgelerinin orijinallerinin Londra’da bulunduğuna daha önce değinmiştim.

İngilizler, belgede anlatılanın aksine, işgal bölgelerinde çok sayıda Ermeni'yle doğrudan temas kurma imkânına da sahipti. Komiser Rumbold'un İstanbul'daki çalışma arkadaşlarından Sir Harry Lamb'ın bu konudaki 31 Mart 1921 tarihli değerlendirmesi çok daha gerçekçidir. Malta'ya gönderilenlerin hiçbirinin hukuki kanıtlarla tutuklanmadığını belirten Sir Lamb, "Malta tutsakları bütünü itibariyle tatminkâr değilidir... Hukuki nitelikte dosya yoktur. Pek çok olayla ilgili olarak farklı değerlere sahip Ermenilerin beyanları vardır. Amerikalıların elinde de bir yığın değersiz malzeme olmalıdır..."[81]

İngilizlerin Amerika umudu da boşa çıkıyor...

Serdar Palabıyık :

Kanıt bulamayan İngiliz Yüksek Komiseri Amerika'dan gelecek belge-bilgi desteğine bel bağlamışken, kimi çalışma arkadaşları umutlu görünmüyor...

Uluç Gürkan :

Evet, Sir Harry Lamb gibi gerçekçilere rağmen, Yüksek Komiser Sir Horace Rumbold'un Amerika umuduna İngiltere'de özellikle Dışişleri Bakanı Lord Curzon'ın bel bağladığını gözlüyoruz. Ancak öncesinde, İngiliz Yüksek Komiserliği'nin Londra'ya gönderdiği Malta tutsakları bilgilerinin Londra Konferansı'nda bir etkisi olup olmadığına değinmek istiyorum.

Hazırlanan iddianamelerin Londra'ya gönderildiği tarih, 16 Mart 1921'dir. Bu tarihte Londra Konferansı tamamlanmış, Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Bekir Sami (Kunduh) Bey ile "esir değişimi antlaşması" imzalanmıştır. Dolayısıyla, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'nin bu konuda bir dahli olmamıştır. Ötesinde, Malta'daki yargılama sürecini sulandırmak isteyenlerin iddialarının aksine, Malta tutsaklarının bütününü kapsamayan, Türklerin ellerindeki İngiliz esirlerin tümünü serbest bırakması karşılığında İngilizlerin "Ermenilere ve İngiliz esirlerine zulüm ve suistimal etmemiş Türk esirleri iade etmelerini" öngören bu antlaşma, Ankara'daki Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nce onaylanmamıştır.

"Amerika'nın elinde kanıt var" efsanesine gelince... Bu efsane, 1913-1916 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi olan Henry Morgenthau'nun 1918 yılında yayınlanan anılarına dayanmaktadır. Morgenthau'nun özellikle 1915 tehciriyle ilgili anlattıkları, Amerikan basınında, deyim yerindeyse "Türklerin Ermeni kırımı iddianamesi"

muamelesi görmektedir. İngilizlerin Amerika'daki bu havadan etkilendiği anlaşılmaktadır. İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri, Amerika'nın elinde bol miktarda "Ermeni Kırımı" belgesi olduğundan kuşku duymadığını Londra'ya iletir. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon da, 31 Mart 1921'de İngiltere'nin Washington Büyükelçisi Sir Auckland Campbell-Geddes'ten bu konuyu araştırmasını ister:

"Majesteleri Hükümeti'nin elinde, Malta'da, Ermeni Kırımı'na katıldıkları iddiasıyla tutuklanmış bir grup Türk vardır. Mağdurların kaybolması, dağılması ve başka nedenler yüzünden, suç delillerini ortaya çıkarmakta büyük güçlüklerle karşılaşılıyor. Amerikan Hükümeti'nin elinde, kovuşturmaya yarayacak deliller bulunup bulunulmadığının öğrenilmesini rica ederim."[82]

Serdar Palabıyık :

Peki, Amerika'nın elinde "Ermeni Kırımı"nı gerçekten doğrulayan bir belge var mıydı?

Uluç Gürkan :

İngilizler, genelde, böyle bir belgenin "olduğuna" inanmaktadır. Bir istisna, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği görevlilerinden Sir Harry Lamb'dir. Sir Lamb, Amerikalıların elindeki malzemenin de hukuki değer taşımadığı kanısındadır. Lamb, İngiltere'nin Washington Büyükelçisi'nin bu konuda talimatlandırıldığı 31 Mart 1921 tarihinde, Dışişleri Bakanlığı'nı bu konuda uyarmaya çalışmış, ancak başarılı olamamıştır. Sir Harry Lamb'in Amerikan belgeleriyle ilgili değerlendirmesi İstanbul'daki Amerikan Büyükelçisi Amiral Mark Lambert Bristol'un tespitlerinden etkilenmiş gibidir. Türkleri, Ermenileri katletmekle suçlayan ve bu konuda bir de kitap yazan Büyükelçi Morgenthau'nun yerine atanan Amiral Bristol, Amerikan Yabancı Misyon Komiserleri İdare Heyeti'ne 28 Mart 1921'de yazdığı mektupta, Türklerin "Ermeni Katliamı/Kırımı" yaptığı yolundaki raporlar ile haberlerin "kesinlikle yanlış**"** olduğunu vurgulamıştır. Amiral Bristol, mektubunda şu bilgilendirmeyi yapmıştı:

"Görüyorum ki, Türklerin binlerce Ermeni'yi katlettiği yolundaki raporlar Amerika'da serbestçe dağıtılıyor. Yakın Doğu Yardım (Örgütü), Yarrow'dan ve Amerikalı kendi vatandaşlarımızdan, Ermeni raporlarının kesinlikle yanlış olduğunu tartışmasız biçimde ortaya koyan raporlara sahiptir. Ayrıca, Alexandropol (Gümrü) ve Kars'ta bulunan Amerikan Yardım görevlilerimiz ile Yarrow gibi kişilerden gelen raporların yanında,

istihbarat örgütümden gelen raporlarım da var. Biliyorum ki, Ermeni raporları doğru değildir...”

Ermenilerin Türk, Kürt ve Tatarlara karşı zorbalıklarıyla ilgili örneklere de yer verilen Amiral Bristol’un mektubunda, Morgenthau’nun anılarıyla ilgili değerlendirme şöyle:

“Büyükelçi Morgenthau, genellikle okumadığı raporlarının hazırlanmasında özellikle Birinci Katibi Hagop S. Andonian’a dayanmıştır. Hukuk Danışmanı Arshag K. Schmavonian da Ermeni’dir.”[83]

Bu arada, İngiltere Dışişleri Bakanlığı, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı tarafından da uyarılmaktadır. Başsavcılık, 20 Mayıs 1921’de, Lord Curzon’a “Sévres Antlaşması onaylanmadan, Malta’da İngiliz esirlerine kötü davranmaktan sanık 8 kişi dışındaki Türk tutukluların aleyhine kovuşturma yapılamayacağını” bildirir. “Siyasi suçlu” olarak nitelediği sürgünlerin Malta’da tutulmalarını hukuk temelinden yoksun “yüksek politika sorunu” olarak tanımlar.[84]

İngiliz Hükümeti pes etmez. 31 Mayıs 1921’de Başsavcılığa, Dışişleri Bakanlığı’ndan Bakan Lord Curzon adına, ancak Lancelot Oliphant imzasıyla gönderilen bir yazıda, “Ermeni Kıyımı” konusunda “hukuki kanıt bulunamayacağı” itiraf edilir. Buna rağmen, hiç olmazsa Malta tutuklularından adları bildirilen 45 kişinin “yargılanıp cezalandırılmalarının siyasi açıdan *şiddetle* arzulandığı” vurgulanır.[85]

Lord Curzon dört gözle Londra’dan gelecek belgeleri bekler. Gelecek belgeler sayesinde İngiliz Kraliyet Başsavcılığı’nın dava açmak zorunda kalacağına inanır. Başsavcılık da yanıtını hemen vermez. Amerika’dan gelecek belgelerin beklenmesinde “uzlaşma” sağlanmış gibidir. Ancak, Amerika’dan istenen belgeler gelmez... Amerika’daki yeni İngiliz Büyükelçisi Robert C. Craigie, 2 Haziran 1921’de, araştırmalarıyla ilgili olarak Londra’ya şu bilgiyi verir:

“Amerikan Dışişleri Bakanlığı’nda birçok soruşturma yaptım. Bana bugün bildirildiğine göre, Amerikalıların elinde, Ermeni tehciri ve kırımı ile ilgili birçok belge vardır. Ancak bu belgeler, olaylara karışmış kişilerle ilgili olmaktan ziyade, suçların işlenişiyle ilgilidir. Majesteleri Hükümeti arzu ederlerse, kaynağı açıklanmamak kaydıyla, bu belgeler büyükelçiliğimiz emrine verilecektir. Anlatılanlara bakarak, bu belgelerin, Malta’da tutuklu Türklerin kovuşturulmasında kanıt olarak işe yarayabileceğinden kuşkuluyum.”[86]

Lord Curzon son bir umutla, 16 Haziran 1921'de Washington Büyükelçiliği'ne, "Ermenilere ve diğer Hıristiyanlara kırım" gerekçesiyle yargılanmasını istediği Türklerin adını gönderir ve "Bu kişilerden herhangi biri aleyhinde Amerikan Hükümeti'nden ivedi kanıt sağlayabilirseniz memnun olurum" talimatını verir. Washington'daki İngiliz Büyükelçisi'nin 13 Temmuz 1921'de verdiği yanıt, İngiltere'nin Amerika umudunu söndürücü niteliktedir:

"Ermeni Kırımı iddiasıyla yargılanmak üzere Malta'da tutuklu Türklerle ilgili olarak, çalışma arkadaşlarımdan biri dün, 12 Temmuz'da, Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na gitti. Son savaşta Ermenistan'da yapılan zulümlerle ilgili raporları gözden geçirmesine izin verildi. Bu raporlar, Majesteleri Hükümeti'nin 'işe en çok yarayacak' diye Amerikan Dışişleri'nce seçilmişti. Üzülerek arzedeyim ki, bu belgelerin içinde yargılanmak üzere Malta'da tutuklu bulunan Türkler aleyhine kanıt olarak kullanılabilecek hiçbir şey yoktur. Gözden geçirilen raporlarda, söz konusu Türk görevlilerinden yalnız iki kişinin -Sabit Bey ile Süleyman Faik Paşa– adları anılmaktaysa da, bunlar hakkında yazılanlar da raporları kaleme alanların kişisel düşüncelerini aşmıyor ve suç kanıtı olabilecek hiçbir somut fiil gösterilemiyor.

Şunu da eklemekten onur duyarım ki, Amerikan Dışişleri yetkilileri konuşma sırasında, verecekleri bilgilerin hiçbirinin bir hukuk mahkemesi önünde kullanılmaması arzusunda bulunmuşlardır. Bu durum ve anılan raporların Türkler hakkında Majesteleri Hükümeti'nin halen elinde bulunan bilgilerin takviyesinde yararlı olabilecek hiçbir kanıt içermediği gerçeği dikkate alınmalıdır. Bu konuda Amerikan Dışişleri'ne yeni araştırmalar için başvurulsa dahi herhangi bir şey elde etme umudu kalmadığına inanıyorum."[87]

İngiliz Kraliyet Başsavcılığı son noktayı koyuyor...

Serdar Palabıyık :

İngiltere, umduğu belgelerin Amerika'dan çıkmaması üzerine nasıl bir yol izledi? Kanıt taramalarına devam etti mi?

Uluç Gürkan :

İngiliz Kraliyet Başsavcılığı, Amerika'dan beklenen belgelerle ilgili umutların tükenmesi üzerine, Malta yargılamasına son noktayı koyar. Başsavcılık, 29 Temmuz 1921'de, Dışişleri Bakanlığı'na oldukça uzun bir yazı gönderir ve Lord Curzon'ın 31 Mayıs 1921 tarihli "siyasi dava açılması" yolundaki talebini reddeder.

Başsavcılığın yazısında, 20 Mayıs 1921 tarihli yazısının aksine, “Ermeni Kırımı” iddiasıyla cezalandırılmaları istenen Malta tutukluları, “siyasi suçlu” olarak tanımlanmaz. Bunun yerine, yüklenen suç “yarı siyasi” olarak nitelenir. Başsavcılık, 20 Mayıs 1921 tarihli “Sévres Antlaşması onaylanmadan, Malta’da İngiliz esirlerine kötü davranmaktan sanık 8 kişi dışındaki tutukluların aleyhine kovuşturma yapılamayacağı” tezini de yinelemez. Bunun yerine, doğrudan “kanıt bulunmadığı, bulma olanağının da kalmadığı” vurgusunu yapar. “Eldeki belge ve bilgilerin suçlamalar için hukuk mahkemesinde kanıt değeri taşımayacağını, dolayısıyla kimsenin bir hukuk mahkemesi önünde cezalandırılmasının mümkün olamayacağını” belirtir.[88]

İngiliz Kraliyet Başsavcılığı’nın “Ermeni kırımı” soruşturmasını “kanıt olmadığı” için bir hukuk mahkemesi önünde dava konusu olamayacağını belirten bu yazısı, hiç kuşku yok, hukuki olarak kovuşturmaya yer olmadığı”, başka bir deyişle “takipsizlik kararı” özelliğindedir.

Özetle; *İngiliz Kraliyet Başsavcılığı’nın bu kararı, “Ermeni Kırımı” soruşturması kapsamında “tutuklu sanık” olarak Malta’da tutulan Türkleri “rehine” konumuna dönüştürür. İngilizler, bütün güçleriyle, Ankara’yı “esir değişimi”ne ikna etmeye çalışırlar.*

Serdar Palabıyık :

Tutukluluk halinin rehineliğe dönüşmesinin hukuki ve siyasi anlamı nedir?

Uluç Gürkan :

Bu konu önemli... Malta’daki yargılama süreci, bu süreci sulandırmak isteyenlerin iddia ettiği gibi “esir değişimi” nedeniyle sonlanmamıştır. Tam aksine, “esir değişimi”, yargısal süreç İngiliz Kraliyet Başsavcılığı’nca “kanıt yokluğu nedeniyle dava açılamayacağı” gerekçesiyle sonlandırılındıktan sonra gündeme gelmiştir. Bu gelişme, İngiliz belgelerinden de açıkça izlenebilir. İngiliz Kraliyet Başsavcılığı’nın 29 Temmuz 1921 tarihli yazısı üzerine, İngiltere Dışişleri Bakanlığı’ndan W. S. Edmonds, 3 Ağustos 1921’de şu değerlendirmeyi kayda geçirir:

“Bu mektuptan (Başsavcılığın yazısı) anlaşılıyor ki, kanıt bulma şansımız sıfırdır. İtiraf edilmeli ki, Türkler, haklarında herhangi bir suçlama formüle edilmeden uzun süre özgürlüklerinden yoksun bırakılmıştır.”[89]

İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon da 10 Ağustos 1921’de İstanbul’daki İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold’a yazdığı yazıda “esir değişimi” önerisini gündeme getirir. Yazısında Türkleri

yargılamak için harcanan çabaları anlatan Lord Curzon, “kanıt yokluğu” nedeniyle bunun gerçekleştirilemediğini belirtir. Bunun yanında, Fransız ve İtalyan Hükümetlerinin itirazları nedeniyle, Sévres Antlaşması’nın 230. maddesi gereğince, bir mahkemenin kurulması olasığı olmadığını kaydeder. Lord Curzon’ın, Sévres Antlaşması gereğince müttefiklerarası bir mahkeme kurulsaydı; Malta yargılamasında soruşturma yetkisinin İngiliz Kraliyet Başsavcılığı’ndan alınıp bu mahkemeye verileceğini ve Başsavcılığa kabul ettiremediği siyasi cezalandırmayı bu mahkemeye yaptırabileceğini düşündüğü anlaşılıyor. Bu koşullarda “esir değişiminin düşünülmesi” gerektiğini ifade eden Lord Curzon, değişimin nasıl olabileceğini ise şöyle açıklar:

“Majesteleri Hükümeti, Anadolu’daki İngiliz esirleri geri dönünceye kadar Türk esirlerini serbest bırakmaya her ne kadar razı olamayacaklarsa da, anılan güçlükler sonucunda, Türkiye ile yapılacak genel bir anlaşma ile ‘yerli Hıristiyanlara zorbalık’tan sanık olarak Malta’da tutuklu 43 Türk’ün salıverilmesini de düşünmek zorunda olduğunu hissediyorum.”

Lord Curzon, Komiser Sir Horace Rumbold’a bu konudaki düşüncesini de sorar.[90] İngiliz Yüksek Komiseri, İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı General Sir Charles Harrington’ın hukuk danışmanı Yargıç Sir Lindsay-Smith’e danışır. Yargıç Smith, İngiliz Kraliyet Başsavcısı’nın düşüncesinin “kesin” olduğunu ve “başarısız bir yargılamanın yarardan çok zarar doğuracağını” belirtir. Sonuç olarak da, tek seçeneğin “Malta’daki Türkleri ‘rehine’ diye tutmak olduğunu” kaydeder.[91] General Harrington ise, Türkleri Malta’da tutmak için bir neden kalmadığını ve hepsinin salınması gerektiğini savunur.[92].

Bu görüşleri alan İngiliz Yüksek Komiseri, Londra’ya, “İngiliz Hukuk Mahkemelerini tatmin edecek kanıt bulma olasılığının kalmadığını” belirten, bu koşullarda “Türklerin Malta’da daha fazla tutulmalarının adaletsizlik olacağını, bu konuda daha fazla itibar kaybetmemek için, İngiliz esirlere kötü muamele nedeniyle haklarında dava açılabilecek 8 tutuklu dışındaki bütün tutukluların Anadolu’daki İngiliz esirleriyle değişim için kullanılmalarını” öneren bir yazı gönderir.[93]

Lord Curzon, 27 Eylül 1921’de, İstanbul’daki Yüksek Komiserliğe, 8 tutuklu da dahil bütün Türklerin esir değişimi için kullanılacağını bildirir. Ardından Malta’daki tüm Türk tutuklular, 25 Ekim 1921’de gemiye bindirilir ve 31 Ekim 1921’de İnebolu’da Türkiye’ye iade edilir.

Türkiye’deki İngiliz esirler ise 2 Kasım 1921’de işgal altındaki İstanbul’a gönderilir.

Malta’nın tarihi, hukuki ve siyasi önemi...

Serdar Palabıyık :

Malta Yargılaması’nın kuruluş ve sonlandırma aşamalarına böylece değindik. Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Malta’nın Ermeni Sorunu konusunda tarihi, hukuki ve siyasi sonuçları üzerine neler söyleyebilirsiniz?

Uluç Gürkan :

Kanıt yetersizliği nedeniyle “takipsizlik” kararı verilen ve bir hukuk mahkemesi önünde dava açılamayacağı gerekçesiyle sonlandırılan Malta Yargılaması, Sévres Antlaşması’nın 230 ve 231. maddelerine dayanılarak oluşturulmuş, uluslararası yetkinliği o günlerin “Birleşmiş Milletleri” olan Milletler Cemiyeti’nde yapılan atıflarla kabul edilmiş bir İngiliz Kraliyet Başsavcılığı soruşturmasıdır. Bu özellikleriyle *Malta Yargılaması, Yahudi Soykırımı’na uluslararası hukuki gerçekliğini kazandıran Nürnberg Yargılaması ile bire bir örtüşüyor.* Şöyle ki;

II. Dünya Savaşı’nın bitiminde Yahudilere karşı işlenen savaş suçlularını yargılamak için kurulan Nürnberg’deki Uluslararası Askeri Mahkeme, bu davalara bakma yetkisini 8 Ağustos 1945’te savaşın galipleri olan ABD, İngiltere, SSCB ve Fransa geçici hükümeti temsilciliklerinin imzaladığı Londra Antlaşması’ndan almaktaydı. Buradaki yargılamanın yetkinliği de Nürnberg ilkelerinin Birleşmiş Milletler tarafından kabulüyle sağlanmaktaydı.

Malta’da da İngiliz Kraliyet Başsavcılığı, “soruşturma” aşamasında Osmanlı arşivlerindeki yazışmalardan, ABD Başkanı Woodrow Wilson’ın Ermenistan konulu projelerinin detayından, yerel ve uluslararası basındaki yayınlardan hareketle, savaş döneminde Ermenilere karşı izlenen politikayı mercek altına aldı. Sonuçta; başsavcılık, “Osmanlı yetkililerinin suçlanacağı somut kanıtlar bulunamadığı” gerekçesiyle, dava açılamayacağını İngiliz Hükümeti’ne bildirdi.

İngiliz Kraliyet Başsavcılığı’nın bu kararı, “Ermeni Kırımı” konusunda Osmanlı Hükümeti ya da yöneticilerine suçlama yöneltilebilecek yeterli kanıt bulun(a)madığını da belgelemekte. “Bulun(a)madığı” diyorum, çünkü başsavcılık, İngiliz Hükümeti tarafından kanıt üretmeye dahi zorlanmıştır. Örneğin; savaş döneminde, tarihçi Arnold Toynbee’ye yazdırılan “Mavi Kitap”ın da başsavcılığın hazırlaması öngörülen iddianamenin teorik arka

planı için kullanılmasına uğraşıldı. Ancak başsavcılık, savaş şartlarında yazdırılmış bir propaganda belgesi niteliği açık olan bu kitabı kanıttan saymadı. Aynı başsavcılık, soruşturmanın sürdürüldüğü yıllarda basılmış bulunan Amerika Birleşik Devletleri'nin I. Dünya Savaşı başladığı sırada İstanbul'daki büyükelçisi Henry Morgenthau'nun anlatımlarını içeren "Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü" (1918), Alman Hükümeti'nin savaş sonrasında din adamı Johannes Lepsius'a sipariş ettiği "Almanya ve Ermenistan 1914-1918" (1919) ve Osmanlı Ermenisi Aram Andonian'ın yazdığı ve İngiltere'de yayınlanan "Naim Bey'in Anıları: Ermeni Tehciri ve Katliamları ile İlgili Resmi Türk Belgeleri" (1920) adlı kitaplara da kanıt değeri atfetmedi.

Kısacası, "katliam" olduğuna dair bir mahkeme kararı yoktur, fakat yeterli delil bulun(a)madığı için dava açılmasına yer olmadığına ilişkin savcılık kararı vardır.

Serdar Palabıyık :

Soykırım tezini savunan bazı isimlerin şu saptamasına ne diyorsunuz: "Malta'daki yargılama süreci soykırım suçlamalarını içermiyordu, çünkü o tarihlerde böyle bir suç tanımı yoktu. Dolayısıyla, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın anılan takipsizlik kararı, günümüzün Ermeni Soykırımı iddialarının geçersizliği konusunda hukuki bir argüman olamaz..."

Uluç Gürkan :

Daha önce de değinmiştik, buna verilecek yanıt son derece basit ve hukukçu olmayı dahi gerektirmiyor... Birincisi, İttihat ve Terakki Partisi yöneticilerinin soruşturmaya tâbi tutuldukları "programlı ve kitlesel katliam" ve "eziyet, kötü muamele" suçlamaları "soykırım" tanımının içinde vardır. Malta'da "kanıt yok" denilen bu unsur olmadan "soykırım" suçlaması yapılamaz.

İkincisi, eğer Malta Yargılaması o tarihte "soykırım" tanımı olmadığı gerekçesiyle gözardı edilip hükümsüz sayılacaksa, böyle bir suç tanımının olmadığı günlerde gerçekleşen olaylar için günümüzün tanımlarıyla suçlamalar nasıl yapılabilecektir? Malta Yargılaması'nı günümüze taşımayı reddederken, günümüzün "soykırım" suçunu geçmişe taşımaya kalkışmak bir başka çifte standart olmayacak mıdır?

Nihayet, unutmamak gerekir ki, Yahudi Soykırımı soruşturma ve kovuşturmasının yapıldığı Nürnberg Yargılaması süreci de 1948'deki Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi öncesinde tanımlanmıştır. Malta sürecinde bir "ihmal"den ya da "eksiklik"ten de söz edilemez. İngiltere

Dışişleri Bakanı Lord Curzon'ın İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne yazdığı 10 Ağustos 1921 tarihli yazısında özetlediği gibi, Türkleri yargılayıp cezalandırmak için her yol denenmiştir. Buna karşın, İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold'un sözleriyle "bir hukuk mahkemesini tatmin edecek" kanıt bulunamamıştır. Bu gerçeği, söyleşimizde kronolojik sırası içinde atıf yaptığımız onlarca İngiliz belgesine rağmen görmezden gelmek, elimizdeki tarihi ve hukuki olgulara dudak bükmek, burun kıvırmak, eğer kötü niyet değilse, ahmaklık ölçüsündeki bir algı noksanlığıdır.

Türkiye'ye çifte standart uygulanıyor...

Serdar Palabıyık :

Öyleyse, bu mahkeme uluslararası yetkinliğe sahip olduğu halde, başsavcılıkça verilen takipsizlik kararı neden yıllardır görmezden geliniyor? Yetkili uluslararası mahkeme kararı olmadan parlamentolarından soykırım kararı çıkartabilen ülkeler, soykırım iddiasını ileri süren araştırmacılar, Malta'da verilen takipsizlik kararını neden hiçe sayıyor?

Uluç Gürkan :

Bu, daha önce tartıştığımız gibi, birçok Batılı siyasetçinin duyduğu zaman tüylerini diken diken eden, adeta hakaret saydıkları bir söze denk düşüyor: "Çifte standart"! Soykırım konusunda çok çekmiş ve çektirmiş olan birçok Batılı ülke, II. Dünya Savaşı sonrasında soykırım sözleşmeleriyle de sağlamaya çalıştığı yeni düzene (yetkili mahkeme kararı şartı, hukuken ancak "gerçek kişi"lerin suçlanabilmesi, parlamentoların soykırım kararı alamaması) Ermeni Sorunu söz konusu olduğunda başta kendisi uymamaktadır. Ermenilere karşı soykırım yapılmadığını kamuoyu önünde savunanların cezalandırılacağına dair bazı ülkelerde yasaların çıkartılması ise ifade özgürlüğünün ne denli daraltılabildiğinin bir örneğini sergiliyor...

Tehcir Gerçeği

Serdar Palabıyık :

Nazilerin "Yahudi Soykırımı" ile "Ermeni Soykırımı" iddialarını karşılaştırmayı sürdürelim... Soykırım tezini savunan araştırmacılardan bazıları, İttihatçı askerlerle Nazi askerleri arasında benzerlik kurarak, bu askerlerin kimi zaman merkezden aldıkları emirlerle, kimi zaman ise emir-komuta dışı keyfi davranışlarıyla, kendini savunamayacak durumdaki halkı öldürdükleri yolunda tespitlerde bulunuyorlar. Sizce, kamplara gönderilen Yahudiler ile sürülen Ermeniler arasında kendini "savunamayacak durumda kalmak, silahsızlık ve mühimmatsızlık" üzerinden nasıl bir karşılaştırma yürütülebilir?

Uluç Gürkan :

İki olayı karşılaştırırken şu hususa dikkat etmeliyiz: Almanya'da kamplara gönderilen, yok edilen Yahudiler "sadık" Alman yurttaşı mıydı, yoksa Almanya savaştayken ülke içinde ayaklanma çıkartıp düşman kuvvetleriyle işbirliğine geçmiş insanlar mıydı?

Meşru müdafaa dışında Nazi kuvvetlerine karşı örgütlenerek silahlanan kayıtlı bir Yahudi topluluğu göremiyoruz. Buna karşılık, I. Dünya Savaşı koşullarında Ermeniler, öncelikle Rus işgal kuvvetleriyle, alaylar ve taburlar oluşturarak işbirliği yapıyor. Van'ı işgal ederek Rusların Osmanlı topraklarını işgaline doğrudan katkı koyuyor. Sonraki yıllarda (1915-1923) Fransız Lejyonlarına dâhil olan Ermeniler var.

------>

Doğu Lejyonu'nun Kuruluşundan Önce Fransız-Ermeni İlişkileri

Doğu Lejyonu (Legion d'Orient), Fransa'nın I. Dünya Savaşı sonrasında İngilizlerin de müsaadesiyle Kıbrıs'ın Monarga bölgesindeki kamplarında örgütlediği, çoğunluğu Osmanlı vatandaşı olan Ermeni ve Suriyeli Araplardan müteşekkil olan bir askeri birliktir. Bu birlik Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından bir dönem Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Kilikya bölgesinin ve Arapların yoğun olarak yaşadığı Suriye'nin kıyı bölgelerinin işgali için kullanılmıştır.

Fransa'nın Osmanlı Devleti içinde yaşayan Ermenilere yönelik ilgisi 19. yüzyılın başlarına kadar geri götürülebilir. Özellikle Fransız Katolik misyonerler sayesinde Osmanlı Ermenilerinin bir kısmı Ortodoks Gregoryen mezhebinden ayrılarak Katolik mezhebine geçmiş ve 1831 yılında II. Mahmut Fransız büyükelçisinin tavassutu ile Katolik Ermeniler ayrı bir mezhep olarak kabul ederek Ermeni cemaati arasındaki ayrışmaya katkıda bulunmuştur.

1880'lere kadar Osmanlı Devleti'nden yaşanan göçler neticesinde Fransa'da etkin bir Ermeni topluluğu oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde artan Ermeni milliyetçiliğinin de etkisiyle kurulan ve bağımsız bir Ermenistan devleti kurmayı hedefleyen Ermeni komiteleri Fransa'da da teşkilatlanmaya başlamışlardır. Bu teşkilatlanma Osmanlı Devleti'nin de dikkatini çekmiş ve Osmanlı Dışişleri Bakanlığı 1883'ten itibaren Paris'teki Osmanlı Büyükelçilerinden bu teşkilatların faaliyetleri hakkında raporlar talep etmeye başlamıştır.[94]

1890'lardan itibaren özellikle Çukurova bölgesinde çıkan Ermeni isyanlarında Marsilya ve Londra'da kurulmuş olan Ermeni teşkilatlarının parmağı olduğu saptanmış ve Osmanlı Dışişleri Bakanlığı bu komiteler ve mensupları hakkında detaylı listeler ve istihbarat talep etmeye başlamıştır.[95] Bu arada Anadolu'daki bazı Fransız konsolosluklarında çalışan bazı Ermenilerin de isyanlarda faal rol oynadığı saptanmış ve bu durum Osmanlı Devleti ve Fransa arasında ciddi diplomatik krizlere yol açmıştır.[96]

1883'ten 1914'e dek geçen otuz yıllık süre boyunca Avrupa'daki Ermeni komiteleri, Avrupa kamuoyunu Osmanlı Devleti'nde Ermenilere uygulanan "mezalim" konusunda yoğun bir biçimde bilgilendirmiş ve isyancı komiteler arasında koordinasyonu sağlamıştır. Bu dönemde Ermeni-Fransız bağlantısı göreceli olarak daha gayri resmi ve dolaylı olmuştur. İlişkiler ana hatlarıyla Fransız hükümet görevlilerinin Fransa'daki Ermeni komitelerine verdiği destek ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Ermeni vatandaşları koruma çabasından ileri gelmiştir. Ancak I. Dünya Savaşı başlayıp Osmanlı İmparatorluğu İtilaf Devletlerine karşı savaş ilan ettiği zaman, Fransız-Ermeni ilişkileri daha resmi ve doğrudan bir hal almıştır.

Doğu Lejyonu'nun Kuruluşu

1915 yılının Mayıs ayında Çukurova bölgesindeki Zeytun'da yaşayan Ermeniler büyük bir isyan başlatmışlar ve Osmanlı Devleti bu isyanı bastırmak üzere bölgeye asker sevkettiğinde bölgede yaşayan Ermeni

kanaat önderleri Fransa'nın yardımını istemişlerdir.[97] Bu isyanın bastırılmasının ardından bir grup Ermeni Mısır'a kaçarak İngilizlere sığınmışlardır; ancak İngilizler bu mültecilere sığınma hakkı vermek istememişlerdir. Durumu takip eden Fransızların İngilizlerin mültecilere sığınma hakkı tanınması konusundaki baskıları da yetersiz kalmış ve İngiliz ile Fransız Dışişleri Bakanlıkları arasında yapılan yazışmalar neticesinde bu Ermenilerin Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan savaşta kullanılabileceği kararlaştırılmış ve İngilizlerin kontrolünde olan Kıbrıs adasındaki askeri kamplara yerleştirilmeleri kararlaştırılmıştır.[98] Ancak İngilizler ve Fransızlar arasındaki koordinasyonsuzluk nedeniyle Ermenilerden müteşekkil bir Doğu Lejyonu'nun kurulması ancak Ekim 1916'da gerçekleşebilmiştir.[99]

1916 yılının son günlerinde Doğu Lejyonu'nu kurmakla görevlendirilen Albay Romieu Fransa Dışişleri Bakanlığı'na uzunca bir rapor göndermişti. Bu raporda öncelikle Doğu Lejyonu'nun Kıbrıs'ta nerede kurulduğu, ilk etapta kaç kişiden müteşekkil olduğu, kampın iaşesinin ve diğer askeri ihtiyaçlarının ne şekilde karşılandığı gibi temel bilgiler verilmekteydi. Bu rapordan anlaşıldığı üzere, Doğu Lejyonu'nun kampı Kıbrıs'ta Famagusta'ya 24 km, Trikomo'ya 2 kilometre mesafedeki Monarga'da kurulmuştur. Kampta hâlihazırda geçmiş yaşamlarında duvarcı ustası veya marangoz olarak çalışmış 54 Ermeni bulunmaktadır. Kampın sakinlerinin kıyafetleri ve diğer bazı ihtiyaçları Port Said ve İskenderiye'deki İngiliz dükkânlarından temin edilmektedir. Rapora göre Ermeni gönüllüleri henüz askeri eğitime başlamışlardır; askeri eğitim için Fransız subayların adaya gelmesi beklenmektedir.[100]

Bu genel bilgilendirmenin ardından raporda bahsedilen ikinci önemli konu Doğu Lejyonu'nun nüvesini teşkil eden Cebel Musa Ermenilerinin, yani Zeytun'daki isyanın bastırılmasının ardından Mısır'a kaçan Ermenilerin, Lejyonun tam anlamıyla teşekkülü için yeterli görülmemesi üzerine Mısır'da bulunan Ermeni komitelerinden temsilcilerin Amerika'ya gönderilerek burada yaşayan Ermeni ve Suriye asıllı kişilerden gönüllü toplanması hususudur. Romieu, Ermeniler arasındaki siyasi bölünmenin etkilerinin farkında olduğu için Dışişleri Bakanlığı'na Amerika kıtasına gönderilebilecek Ermenilerin isimlerini verirken, bunların bu kıtada bulunan farklı siyasi görüşteki Ermenilere hitap edebilmeleri ve Ermeniler arasındaki siyasi farklılıkların Osmanlı karşıtlığı ile törpülendiğinin yansıtılabilmesi için farklı Ermeni siyasi gruplarından seçilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Buna göre, raporda Ramgavar Partisi'nden (Ermeni Demokrat Partisi) M. M. Tekyan ve Hınçak Komitesi'nin iki ayrı fraksiyonunun başkanları M. M. Anslanian ve Sapaghulian'ın isimleri böyle bir görev için zikredilmiştir.

Raporun belki de en ilginç yönü Romieu'nun Hınçak Komitesi temsilcileri hakkında bu temsilcilerin 1895'teki Ermeni terörist faaliyetlerine (*actes du terrorism Arménien*) karıştıkları ve Zeytun isyanında rol oynadıklarının açıkça belirtmesidir.[101]

Raporda sözü edilen bir diğer önemli husus da Doğu Lejyonu'na sadece Ermenilerden değil Suriyelilerden de gönüllü alınmasına ilişkindi. Bu çerçevede Romieu'nun raporuna istinaden Dışişleri Bakanı tarafından hazırlanan bir notta Lejyona yalnızca Ermenilerin değil Suriyelilerin de alınacağı belirtiliyordu. Notta ayrıca Suriyelileri Lejyona dahil etmek üzere Dr. Lakkat adında bir Suriyelinin görevlendirildiğini, özellikle Güney Amerika'da kalabalık olan Suriyeli toplulukları askere almak yoluyla Lejyondaki asker sayısını arttırmanın mümkün olduğu belirtilmekteydi.[102]

Kısacası bu raporun en önemli özelliklerinden biri Doğu Lejyonu'nda yalnızca Ermeni kökenli değil, Arap kökenli Osmanlı vatandaşlarının da bulunacağının altının çizilmesiydi. Lejyona Müslüman ve Hıristiyan Araplardan da asker alınabilecekti. Bu noktada dikkat çeken bir başka husus da Fransız arşiv belgelerinde "Arap" ibaresinin kullanılmamasıdır. Bunun yerine "Suriyeli" (syrien), "Lübnanlı" (libanais), "Maruni" (maronite), "Ensari" (ansari) gibi coğrafi bölge veya aşiret isimleri kullanılmaktadır. Fransa'nın I. Dünya Savaşı'nın ardından Suriye ve Lübnan devletlerinin kurulmasına önayak olmasının arka planı bu detaylı sınıflandırmada bulunabilir. Diğer bir deyişle bu sınıflandırma Fransa'nın daha 1916 gibi erken bir tarihte bile Osmanlı İmparatorluğu'nun gelecekti akıbeti ile ilgili planları olduğu şeklinde yorumlanabilir. Diğer bir ilginç nokta da Fransa'nın Müslüman ve Hıristiyan Arap ayrımı yapmamasıdır. Nitekim birçok Müslüman Arap kökenli Osmanlı vatandaşı da Doğu Lejyonu'na katılarak Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşmıştır. Kısacası bütün bu farklı dini ve etnik kökenden gelen gönüllüler tek bir ortak noktanın, yani Osmanlı karşıtlığının çerçevesinde toplanmışlardır.

Raporunun sonuç kısmında Albay Romieu dört bölükten müteşekkil bir birlik oluşturacağını, bunlardan ikisinin Cebel Musa Ermenileri tarafından, birinin Mısır'daki Ermeni gönüllüleri, Osmanlı tebası olan Ermeni kökenli asker kaçakları ve Hindistan'da bulunan Ermeni savaş esirleri tarafından, sonuncusunun da Mısır'daki Lübnanlı gönüllülerden kurulacağını belirtmekteydi.[103] Diğer bir deyişle 1916 Aralığının başında Doğu Lejyonu'nun askeri yapısı kesin olmamakla beraber planlanmaya başlamıştı.

Doğu Lejyonu'nun Hukuki Pürüzleri ve Amerika'dan Doğu Lejyonu'na Gönüllü Sevkiyatı Projesi

Romieu'nun raporunun ardından bir taraftan Amerika kıtasında yaşayan Ermenilerin ve Hıristiyan Arapların Lejyon'a dahil edilmesi konusunda çalışmalar hız verilmiş, diğer taraftan da Lejyon'un hukuki statüsündeki pürüzler giderilmeye çalışılmıştır. Bu konuda temel tartışma şuydu: Defrance Lejyon'daki Ermenilerin çok az maaş aldığından yakınıyor ve bunların sağlık güvencesi gibi birçok temel haktan yoksun olduklarını vurguluyordu. Savaş Bakanlığı ise 16 Ağustos 1915 tarihli askerlik kanununa atfen Fransa'nın savaş halinde olduğu ülkelerin vatandaşlarının Fransız ordusuna dahil edilemeyeceğini, dolayısıyla Doğu Lejyonu'nun Defrance'ın zannettiği gibi doğrudan Fransız ordusuna bağlı bir birlik olmadığını ancak yedek kuvvet olarak nitelendirilebileceği belirtilmekteydi.[104] Diğer bir deyişle Fransa Osmanlı Devleti ile savaş halinde olduğundan Osmanlı vatandaşı olan Ermenilerin ve Suriyelilerin Fransız Ordusu'na resmen kabul edilmeleri hukuken mümkün değildi. Bu nedenle bu lejyonun askerleri diğer tüm yedek kuvvetlere ödendiği gibi günde 2 frank almaktaydı. Aynı şekilde yaralanma, hastalık veya kaza durumunda iş göremez hale gelen askerlere herhangi bir tazminat veya ikramiye ödemesi yapılmaması da bunların yedek kuvvet olarak değerlendirilmesinin bir sonucuydu; yoksa Ermenilere herhangi bir ayrımcılık yapılmıyordu.[105] Askerlerin statüsüne ilişkin bu tartışmalar Lejyon var olduğu sürece çözülemeyecekti.

Bir taraftan Fransa'da Doğu Lejyonu'nun hukuki statüsü ile ilgili tartışmalar yaşanırken diğer taraftan 1917 yılının Şubat ayında Ermeni delegeler Amerika'ya varmış ve gönüllü asker toplamak için girişimlere başlamışlardır. Ancak ortada çok ciddi bir sorun vardır. Amerika Birleşik Devletleri henüz I. Dünya Savaşı'na dahil olmadığından Amerikan kanunlarına göre savaşan tarafların Amerikan toprakları dahilinde gönüllü asker toplamaları, Amerika'yı da savaşa taraf yapacağından kesinlikle yasaktır. Bu nedenle Fransa'nın Washington Büyüleçisi Jules Jusserand Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği bir mektupta kendisinden istenenler konusunda şaşkınlığını dile getirmekten çekinmemektedir:

"Birleşik Devletler ve Almanya arasında bir savaşın kesin olmamakla beraber ihtimal dâhilinde olduğu şu günlerde bizi zor durumda bırakacak her türlü girişimden uzak durmamız çıkarımız gereği iken, yerine getirmekle görevlendirildiğim talimatların – doğal bir şeymiş gibi - akredite olduğum ülkenin kanunlarını ihlal etmeyi de içerdiğini son derece büyük bir şaşkınlıkla öğrenmiş bulunuyorum."[106]

Jusserand'ın ortaya koyduğu tehlike aslında çok ciddidir. Savaş kurallarına göre savaşa taraf olmayan ülkelerden birinde savaşan taraflardan biri için asker toplama faaliyetleri yürütülürse o ülke savaşa dâhil olmuş sayılabilirdi. Diğer bir deyişle eğer Fransa tarafından gönderilen delegeler Fransa Ordusu'nda savaşmak üzere Amerika'da gönüllü toplayacaklarsa ve bu durum açığa çıkarsa ABD savaşa dâhil olmuş muamelesi görebilirdi. ABD'nin Fransa'nın Amerika kıtasından asker toplama politikasına karşı çıkmasının altında da bu hukuki sorun yatıyordu.

1917 yılının Şubat ayında Ermeni delegeler Amerika'ya ayak basarken aynı zamanda Fransa'da Amerika'daki Suriyelilerin de askere alınması konusunda Ermenilerin izlediği yolun izlenmesi ve Amerika'ya Suriyeli delegelerin gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Dışişleri Bakanı Briand'ın Fransa'nın Kahire Ortaelçisi Defrance'a gönderdiği mektupta Şeyh Yusuf Kazen ve Cemil Merdan Bey'in Suriyelileri temsilen Amerika'ya gönderilmek üzere Fransa'ya davet edildiği belirtilmektedir.[107]

18 Mayıs 1917'de Dışişleri Bakanlığı'ndan Savaş Bakanlığı'na yazılan bir mektupta Suriyeli Dr. Cesar Jean Lakkah'ın, Maruni Şeyhi Joseph el Khazen ve Lübnanlı Müslüman Cemil Merdan Bey'in Güney Amerika'daki Suriyelileri Doğu Lejyonu'na dahil etme projesine yardım etmek üzere Güney Amerika yolculuklarının ilk ayağı olan Lizbon'a doğru yola çıkacağını belirtmiştir. Mektup ayrıca bu komitenin toplayacağı gönüllülerin Fransa'ya nasıl getirileceği konusunda da bir takım öneriler içermektedir. Buna göre Fransa'nın Güney Amerika'daki temsilcilerinin gönüllülerin lejyona katılmak istediklerine dair belgelerini düzenleme yetkisi yoktur. Dolayısıyla bu sorumluluk bölgesel komitelere aittir. Toplanan gönüllüler askere alınmak için gereken fiziksel koşulları sağlayıp sağlamadıklarının anlaşılması için tıbbi muayeneden geçirilecektir. Gönüllüler onları Güney Amerika'dan Fransa'ya taşıyacak olan gemilerin dördüncü sınıf kamaralarında, komite üyeleri ise üçüncü sınıf kamaralarında yolculuk edeceklerdir. Komiteler gönüllülerin isim, soy isim, yaş ve yolculuk ücretlerini içeren bir listeyi Fransız Konsolosuna teslim edeceklerdir. Gönüllüler Fransa'ya vardıklarında Dışişleri Bakanlığı durumu hem Savaş Bakanlığı'na hem de Fransa'daki Ermeni ve Suriye Komitelerinin liderlerine bildirecektir. Eğer yolcuların niteliğinin gizliliğinin ortadan kalkma riski varsa bu gönüllülerin gönderildikleri gemilerle önemli evraklar vs. gönderilmeyecektir. Fransa'ya vardıklarında gönüllüler üç limandan (Bordeaux, Marsilya veya Le Hâvre) birinde indirilecek, bu limanlardaki karşılamada Suriye ve Ermeni komitelerinin temsilcileri bulunacaklardır. Bu temsilciler adı geçen kentlerde yaşayan saygın Ermeni ve

Suriyelilerden belirlenecektir.[Liman görevlileri her sevkiyatta Dışişleri Bakanlığı'na gelen yolcuların sayılarını ve onları taşıyan gemilerin isimlerini telgraf vasıtasıyla göndereceklerdir. Bu telgraflar derhal Savaş Bakanlığı'na ve Suriye ve Ermeni Komitelerine gönderilecektir.[108]

Temmuz 1917'den itibaren özellikle Ermeni ve Suriyeli nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Latin Amerika'dan görevli sevkiyatı başlamıştır ancak bu gönüllülerin çoğu istenen nitelikleri taşımamaktadırlar. Birçoğu hastadır ve asker olmaya elverişsiz konumdadır.[109]

Eylül 1917 sonlarında Fransa içinde bulunduğu mali kriz nedeniyle gönüllü sevkiyatının masraflarının zamanında ödeyememeye başlamıştır. Bu durum Ermeni ve Suriye Merkezi Komitelerini telaşa düşürmüştür. Nitekim, 9 Ekim'de Paris'teki Merkezi Ermeni Komitesi'nin Başkanı Bogos Nubar Paşa Dışişleri Bakanlığı'nın Asya'dan sorumlu Genel Müdürlüğü'nde Ortaelçi olarak görev yapan Jean Gout'a bir mektup yazarak Amerika kıtasından Lejyona katılmak üzere Fransa'ya gönderilen Ermenilerin yol masraflarının büyük bir yekun tuttuğunu bu yekunun ödenmesi için Dışişleri ve Savaş Bakanlıklarına müracaat edildiğini ancak bunlardan henüz bir cevap alınamadığını bildirmektedir. Bu noktada yeni gönüllü sevkiyatının imkânsızlaştığını belirten Bogos Nubar Paşa, Gout'tan Dışişleri ve Savaş Bakanlıkları nezdinde bu sorunu çözmesini beklemektedir.[110] Kısacası gönüllü sevkiyatı hem askerlerin elverişsizliği hem de ödenek yetersizliği nedeniyle aksamaya başlamıştır.

Doğu Lejyonu İçindeki Çatışmalar

Bu dönemde bir diğer sorun da Kıbrıs'taki kamplarda Lejyonu oluşturan iki grup olan Araplar ve Ermeniler arasında artan çatışmalardır. Bu hususta Albay Romieu'nun Savaş Bakanlığı'na gönderdiği bir raporda kamplarda Suriyelier ve Ermeniler arasında zaman zaman kavgalara varacak kadar büyük tartışmalar çıktığını vurgulamaktadır. Bu rapora istinaden Savaş Bakanı Paul Painlevé Dışişleri Bakanlığına gönderdiği yazısında Kıbrıs'taki Suriye birliklerinin Ermeni birlikleri ile aynı lejyonda olmasının doğru olmadığını ve Suriyelilerin askerlik anlamında başarısız olduklarını belirtmiştir. Painlevé, Suriyelilerin gönüllü olarak Kıbrıs'a gönderilirken daha iyi bir seçim yapılarak her Suriyelinin gönderilmesi yerine yalnızca işe yarayacak Suriyelilerin gönderilmesinin daha doğru olduğunu da vurgulamıştır.[111]

Hem Lejyon'un artan masraflarını engellemek hem de Lejyonu artık işe yarar hale getirmek için 1918 yılının Nisan ayından itibaren Lejyon'un Suriye-Filistin cephesine gönderilmesi konusu tartışılmaya başlanmıştır. 22 Nisan 1918'de Kahire'den Georges Picot tarafından gönderilen bir telgrafta Picot, Filistin bölgesine savaş koşulları nedeniyle Avrupa'dan birlik gönderilemediğini, bunun yerine kendisinin bir önerisi olduğunu bildirmekten mutlu olduğunu belirtmektedir. Picot, önerisinin Ermeni birliklerinden bazılarının bölgeye sevk edilebileceği olduğunu dile getirmektedir.[112] Lejyon'un kurulmasından bu yana yaklaşık bir buçuk yıl boyunca aktif olarak kullanılamaması Lejyon mensuplarını da rahatsız etmektedir. Nitekim bu huzursuzluk en sonunda isyan ve çatışmaya dönüşmüştür. 18 Mayıs tarihli telgrafında Kahire'deki Fransız askeri yetkilisi Laffon 42 lejyonerin emirlere itaatsizlik ettiğini, bunun üzerine elli asker eşliğinde Albay Romieu'nun olay yerine gittiğini belirtmektedir. Romieu burada ciddi bir direnişle karşılaşmış, çıkan çatışmalarda isyancılardan 14'ü yaralanmış ve biri ölmüştür. Durum güçlükle bastırılmış, sorumlular ise hapsedilmiştir. Bunun üzerine Lejyon İsmailiye'ye sevk edilmiş ve Port Said'de yalnızca 33 lejyoner, önceki çatışmalarda yaralanan ve tedavi altında bulunan 14 asker ve 19 tutuklu kalmıştır.[113] Tüm bu sorunları ortadan kaldırmak için sonunda Lejyon Suriye-Filistin cephesinde çarpışmak üzere savaşın sonlarına doğru Beyrut'a gönderilmiştir.

I. Dünya Savaşı'nın Sona Erişi ve Ermeni Lejyonu

30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ardından Doğu Lejyonu'nun hukuki varlığı ile ilgili büyük bir sorun ortaya çıkmıştır. Lejyonun hukuki alt yapısını oluşturan ve Kasım 1916'da kabul edilen yönetmeliğe göre Doğu Lejyonu "savaş süresince ve Türkiye'ye karşı hizmet etmek üzere" kurulmuştur; dolayısıyla barış antlaşmasının yapıldığı gün lejyonerlerin kontratları kadük olacaktır. Bu nedenle dönemin Fransa Başbakanı Clemenceau yeni bir düzenleme teklif etmektedir. Bu düzenlemeye göre Lejyon'un varlığı devam edecek ve Lejyon Fransız etkisi altında bulunan işgal bölgelerinde kullanılacaktır. Bunun için gönüllüler bir veya iki yıl gibi sabit bir dönem içyin eniden istihdam edileceklerdir.[114]

Tam da bu dönemde Beyrut'taki Doğu Lejyonu'nun Ermeni mensupları ile bu bölgenin yerli Arapları arasında ciddi çatışmalar yaşandığı rapor edilmiş ve Lejyon'un bu bölgeden uzaklaştırılarak Çukurova bölgesinde görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır.[115] Böylece Lejyon'un Çukurova (Kilikya) macerası başlamaktadır.

Doğu Lejyonu Çukurova'da

Çukurova bölgesine ilk işgal kuvvetleri Mütareke'nin imzalanmasından yaklaşık on gün sonra, 9 Kasım 1918'de çıkmaya başlamışlardır. Bölgeye işgal kuvvetleri ile beraber gelen İtilaf Devletleri temsilcisi David Beauregard ile İskenderun Mevki Kumandanı Kaymakam Ali Bey ile imzalanan protokolle İskenderun bölgesinin Osmanlı ordusu tarafından tahliyesi karara bağlanır. 12 Kasım'da ise İskenderun resmen Fransızlar tarafından işgal edilir. 21 Kasım'da Doğu Lejyonu'nun Ermenilerden müteşekkil taburları bölgeye gönderilir. Bu durum Adana Valiliği'nden Osmanlı Devleti Dahiliye Nezareti'ne gönderilen bir telgrafta da belirtilmektedir. Buna göre İskenderun'da konuşlanan az sayıdaki İtilaf kuvvetleri geri çekilerek yerlerine Ermeni askerlerin yerleştirildiği bildirilmektedir.[116] Osmanlı arşiv belgelerinde, işgal bölgeye yayılmadan önce bazı öncü Ermeni müfrezelerinin bölgedeki yerel yöneticileri işgalden haberdar etmek üzere ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır. Örneğin 11 Aralık tarihinde Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen bir yazıda, Adana Valisi Nazım Paşa'nın gönderdiği bir telgrafa atıfta bulunulmaktadır.[117] Bu telgrafta 8 Aralık'ta iki Ermeni rahip ile bir Ermeni subayını taşıyan bir otomobilin İskenderun'dan Dörtyol kasabasına gelerek bu bölgenin birkaç güne kadar işgal edileceğini bildirdiği ifade edilmiş, Ermenilerin kasaba halkını işgal kuvvetlerine karşı bir taşkınlık yapılmaması konusunda uyardığı belirtilmiştir.[118]

Dahiliye ve Hariciye Nezaretleri arasında bu yazışmalar yapılırken üç subay kumandasında 400 kişilik bir Doğu Lejyonu birliği Dörtyol'a gelerek bölgeyi işgal etmiştir. Harbiye Nezareti'nden Sadaret Makamı'na gönderilen 14 Aralık tarihli bir telgrafta bu Ermeni lejyonerlerin büyük bir çoğunluğunun zaten Çukurova bölgesinden kaçarak Doğu Lejyonu'nun nüvesini teşkil eden Ermenilerden müteşekkil olduğu belirtilmiştir. Diğer bir deyişle, Fransız yetkililer bölgeyi çok daha iyi tanıdıkları için, hatta bölgede yakınları halen yaşamakta olduğu için Kilikya Ermenilerinden müteşekkil taburları işgal gücü olarak göndermeyi tercih etmiştir. Ancak bu durum Ermeni lejyonerlerin bölgenin Müslüman halkına yönelik saldırılarını tetiklemiştir. Ermeni tehcirinden Müslüman halkı sorumlu tutarak intikam alma düşüncesiyle yapılan saldırılar son derece vahim sonuçlar doğurmuştur. Aslında bu saldırılar 30 Kasım'da Lejyon'un öncü birlikleri İskenderun'a geldikten hemen sonra başlar. İskenderun'un Fransız Valisi, Yakındoğu Fransız Birlikleri Komutanı General Jules C. Hamelin'e lejyonerlerin Müslümanlara karşı terör faaliyetlerine giriştiği ve Ermeni kadınlarını haremlerden kurtarma bahanesiyle Müslüman halka saldırdığını bildirir.[119] Bu olaylar yaşandığında Ermeni Lejyonu'nun asıl kuvvetlerinin bölgeye gelmesine daha iki hafta vardır. Bu kuvvetler bölgeye gelir gelmez Fransız subaylarının emirlerinin aksine bölgeye dağılarak gasp, yağma ve katliama girişirler. Bu saldırılar Osmanlı arşiv belgelerinde detaylarıyla belirtilmektedir. Örneğin 14 Aralık'ta Ermeni askerleri Dörtyol'da on iki evi basarak eşya ve para gaspetmişler ve bir kadını boğazından yaralamışlardır.[120]

Doğu Lejyonu kurumsallaşma aşamasında dört Ermeni ve iki Suriyeli taburundan müteşekkil olarak kurulmuştur. Suriyeli taburları Suriye bölgesinde konuşlandırılırken dört Ermeni taburu Kilikya bölgesine gönderilmiştir. İskenderun bölgesi Ermeni Lejyonu'nun Birinci ve Dördüncü Taburları tarafından işgal edilirken, 17 Aralık'ta Mersin Lejyonun İkinci ve Üçüncü Taburları tarafından işgal edilmiştir.[121] Adana Valisi Nazım Paşa'nın Dahiliye Vekaleti'ne gönderdiği telgrafta bin beşyüz kişilik bir birliğin Mersin'e geldiği, bunlardan çoğunluğunu Ermenilerin oluşturduğu beş yüz kadar silahlı asker ve yirmi kadar subayın karaya çıktığını ifade etmektedir.[122] Ancak General Hamelin Ermenilerin bölgede taşkınlıklar yapacağından neredeyse emindir ve bu nedenle Dokuzuncu Cezayir Piyade taburunu da bölgeye gönderir.[123] Mersin'in işgal edildiği 17 Aralık günü Ermeni Lejyonu'nun Komutanı Albay Louis Romieu da Adana'ya gelerek karargahını kurar ve General Hamelin tarafından Kilikya'daki müttefik kuvvetlerin başına geçirilir.[124]

İşgaller Adana'da büyük tepki uyandırmakla beraber, Osmanlı ordularının işgalden iki hafta çekilmiş olması ve bölgedeki Osmanlı kuvvetlerinin de Mondros Mütarekesi gereği terhis veya tahliye edilmesi ciddi bir karamsarlık yaratmıştır. Adana Valisi Nazım Paşa'nın 20 Aralık 1918 tarihli telgrafı ise içinde bulunduğu çaresizliği göstermesi açısından son derece önemlidir. Nazım Paşa bu satırları yazdığı sırada çoğunluğu Ermeni lejyonerlerden müteşekkil üç yüz elli kişilik bir müfreze Adana'yı işgal etmektedir[125]:

"Halep'ten gelen bir İngiliz albayının ifadesinden Antep ve Maraş'ın da işgal olunacağı anlaşılmaktadır. Bu suretle Adana vilayeti, İskenderun, Antakya, Belen, Antep ve Maraş tamamen işgal olunmaktadır. Buralarda

idaresizlik ve anarşi çıkarılarak sonunda Ermenistan'ın ilan edileceği şüphesizdir. Bu durumun derhal sona erdirilmesi lazımdır. Gidişat ve takip edilen hareket tarzına kesinlikle iyi niyet eseri yoktur. İşin gerçeği, lüzumsuz fikir alışverişleri için vakit geçirilmesi telafisi mümkün olmayacak derecede üzüntü verici durumlar ve oldu-bittiler meydana getirecektir. Osmanlı Hükümeti Küçük Asya'nın bir kısmına sıkışıp kalacaktır".[126]

Fransız işgal kuvvetlerinin çoğunluğunun Ermenilerden müteşekkil olması Osmanlı Hükümeti'ni de rahatsız etmiştir. Hariciye Nazırı Reşid Paşa İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiseri Amiral Amet'e bir mektup göndererek Adana'yı işgal eden Ermeni askerlerin esasen Osmanlı vatandaşı olmalarının istenmeyen olaylara yol açabileceğini belirtmiş, düzenin ve huzurun sağlanması açısından Osmanlı birliklerinin tahliye edildiği bölgelerde Ermeni birliklerinin konuşlandırılmamasını talep etmiştir.[127] Reşid Paşa ayrıca Amiral Amet ve İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Richard Webb'e Ermeni askerlerin Adana, Payas ve Dörtyol bölgelerinde sivil halka karşı gerçekleştirdikleri eylemleri detaylı bir biçimde aktarmış ve Ermeni askerlerin bölgeden acilen çekilmesini talep etmiştir.[128] Zaten General Hamelin de saldırılardan oldukça şikâyetçidir ve Aralık ayı boyunca Adana ve İskenderun'daki birlikleri teftiş ederek onları saldırılardan vazgeçmeye ve ordu disiplinine uymaya çağırmıştır.[129] Ayrıca General bölgenin eşrafından gelen şikâyetleri ve Ermeni Lejyonu'nun bölgeden gönderilmesi isteklerini de değerlendirmeye başlamış ve lejyonerleri Maraş gibi uzak bölgelere göndermeyi bile düşünmüştür.[130]

Müslüman halka yönelik saldırılar 1919 yılının Ocak ayı boyunca da devam etmiştir. 1 Ocak'ta Dörtyol'a bağlı Karakese köyünü basan Ermeni askerler Fransız subaylarından habersiz bir biçimde evlere girmiş, gasp ve talan hareketlerine girişmiş ve bazı köylüleri öldürmüştür. Bölgedeki Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanı Rupin derhal kışlaya giderek daha fazla askerin olaylara katılmasının önüne geçmiştir.[131] Ancak Ermeni lejyonerler her fırsatta birliklerinden firar ederek ve cephaneliklerden silah ve mühimmat alarak köy baskınlara gitmeye devam etmişlerdir.

Çoğunluğu Ermenilerden müteşekkil Fransız işgal birliklerinin Kilikya bölgesinde konuşlanması çevre bölgelerde yaşayan Ermenileri de harekete geçirmiştir. Bu konuda 21 Ocak'ta Maraş Jandarma Tabur Kumandanlığı'ndan Dahiliye Nezareti'ne gönderilen bir telgraf oldukça dikkat çekicidir. Buna göre; Halep'te yaşayan dört yüz civarında Ermeni Doğu Lejyonu'na gönüllü olarak katılmak üzere İskenderun'a doğru harekete geçmiş ve Afrin mıntıkasında iki Osmanlı askerini yakalayarak katletmişlerdir. Bunun yanı sıra Kefre ve Baytar Karakolları'na saldırmışlar, bu karakollardaki askerler kendilerini savunarak geri çekilmeyi başarmışlardır.[132]

Bu arada Ocak sonuna doğru bölgedeki Fransız işgal kuvvetlerinin komuta kademesi de bölgeye gelmeye başlamıştır. 18 Aralık'ta Adana'ya gelen General Hamelin'i 30 Ocak'ta bölgeye Kilikya Genel Valisi olarak atanan Albay Edouard Brémond takip eder. Brémond 2 Şubat'ta Vali Yardımcısı unvanıyla atanan Albay Normand ile göreve başlar.[133]

Doğu Lejyonu'nun İkiye Ayrılması

Doğu Lejyonu bir taraftan Çukurova bölgesini işgal ederken, Fransız Hükümeti Lejyon'un ikiye bölünmesi meselesini tartışmaktadır. Aslında Lejyonun kuruluşundan Kilikya'nın işgaline kadar geçen dönem içerisinde, özellikle de Kıbrıs Monarga'daki kamplarda Ermeni ve Suriyeli lejyonerler arasında ciddi sorunlar yaşanmış, bunun önüne karma birlikler oluşturmak yerine ayrı Ermeni ve Suriyeli taburları oluşturarak geçilmeye çalışılmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere, Doğu Lejyonu, Osmanlı topraklarını işgal etmek üzere gönderildiği sırada fiilen ikiye ayrılmış durumdaydı. 1919 yılının Ocak ayına gelindiğinde Fransız Hükümeti bu ikiliği resmi hale getirmeyi amaçlamaktaydı. Bu bölümde Doğu Lejyonu'nun ikiye ayrılması süreciyle ilgili olarak Fransız siyasi ve askeri yetkililer arasında yapılan yazışmalar incelenecektir.

7 Ocak 1919'da Savaş Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bir yazıda Ermeni Komitesi'nin (Comité Arménien) Dışişleri Bakanlığı'ndan Doğu Lejyonu'nun Ermeni Lejyonu (*Légion Arménienne*) ve Suriye Lejyonu (*Légion Syrienne*) olarak ikiye ayrılmasını talep ettiği vurgulanmaktadır. Dışişleri Bakanlığı bu talebi Savaş Bakanlığı'na iletmiş, ancak Bakanlık bu talebe sıcak bakmadığını belirtmiştir. Buna göre, Savaş Bakanlığı zaten fiilen Doğu Lejyonu'nun Ermeni ve Suriyeli birliklerinin ayrı olduğunu, hâlihazırda dört Ermeni taburunun Kilikya bölgesinde, bir Suriyeli taburunun ise Suriye'de konuşlandırıldığını ifade etmekte ve bu ayrımın resmileştirilmesinin pratikte bir faydasının olmayacağının altını çizmektedir. [134] Bu yazışma Lejyondaki Ermeniler ve Suriyeliler arasındaki fikir ayrılığının derecesini göstermekte olduğu kadar konuya sıcak yaklaşan Dışişleri Bakanlığı ile böyle bir ayrımı gereksiz bulan Savaş Bakanlığı arasındaki fikir ayrılığını

göstermesi açısından oldukça ilginçtir. Yine de Savaş Bakanlığı konu ile ilgili olarak bölgedeki Fransız birliklerinin komuta kademesinin görüşünün sorulmasını kararlaştırmıştır.

Bu konuyla ilgili cevabi telgraf Ocak ayında Beyrut'a dönen General Hamelin'den Savaş Bakanlığı'nın Afrika Şubesi'ne 12 Ocak'ta gönderilmiştir. Savaş Bakanlığı'nın Dışişleri Bakanlığı'na belirttiği görüşün aksine bölgedeki komuta kademesi Ermeni ve Suriyeli Lejyonları'nın ayrılmasının olumlu sonuçlar doğuracağını savunmaktadır. Buna göre Ermeni Lejyonu halihazırda Kilikya bölgesinde bulunan 4124 Ermeni'den müteşekkil olacak, Suriye Lejyonu'na Ermeni Lejyonu ile aynı hukuki statü verilecek ve Beyrut civarında konuşlanmış olan 698 Suriyeli asker bu yeni Lejyonun nüvesini teşkil edecektir. Suriyeli Lejyonu'nun mevcudunu arttırmak için yeni gönüllü alımlarına hız kazandırılması da General Hamelin tarafından tavsiye edilen bir diğer husustur.[135]

Gerek Filistin ve Suriye'de bulunan Fransız Yüksek Komiseri Georges Picot'un gerekse General Hamelin'in Doğu Lejyonu'nun Ermeni Lejyonu ve Suriye Lejyonu olarak ikiye bölünmesi hususunda olumlu görüş beyan etmesi üzerine Savaş Bakanlığı bu konuda daha önce benimsediği tutumu değiştirmiştir. Buna göre 20 Ocak 1919 tarihinden itibaren Doğu Lejyonu resmen ikiye ayrılmıştır; ancak bu iki lejyon da Doğu Lejyonu'nun hukuki statüsüne tabi olacaktır.[136] Bu durum gönüllü toplama işlemlerinin yeni duruma uygun bir vaziyette yürütülebilmesi için şifreli bir telgrafla hem Georges Picot'a hem de Fransa'nın Kuzey ve Güney Amerika'daki temsilciliklerine bildirilmiştir.[137]

Bu sıralarda Kilikya'da görev yapmakta olan Fransız askeri yetkilileri de Ermenilerin itaatsizliği ve Müslüman halka yönelik gerçekleştirdikleri saldırılar konusunda şikâyetlerini Savaş Bakanlığı'na iletmektedirler. Ermenilerin işgal başladığından bu yana gösterdikleri disiplinsizlik ve itaatsizlikler 1919 yılının Şubat ayında İskenderun çevresinde büyük bir isyan patlak vermesine yol açar. 2 Şubat'ta Ermeni ve Cezayirli lejyonerler arasında başlayan çatışmalar hızla büyür. Şubat ortasına gelindiğinde İskenderun'un büyük bir bölümü yağmalanmış, Fransız askerleri ciddi saldırılara uğramış, bazıları ise öldürülmüştür. Bu durum Kilikya'daki Fransız otoritesinin zayıflığını göstermesi açısından son derece önemlidir.[138]

2 Şubat 1919'da General Hamelin tarafından Savaş Bakanlığı'na gönderilen şifreli bir telgraf Kilikya bölgesindeki Ermeni birliklerin itaatsizliğini ortaya koyması açısından son derece önemli bir belgedir. Buna göre ilk olarak Suriye bölgesine gönderilen Ermeni birliklerinin bu bölgede Müslümanlara yönelik saldırıları nedeniyle Kilikya bölgesine kaydırıldıkları, kendi vatanlarına yakın olmalarının onları daha memnun edeceğinin düşünüldüğü belirtilmektedir. Ancak Ermeni birlikleri bu bölgede disiplinsizliklerini daha da arttırarak Fransız koruması altında olmayı kötüye kullanmaya devam etmişler ve bölgedeki Osmanlı nüfusuna karşı saldırılarda bulunmuşlardır. Dahası, General Hamelin, bölgedeki İngiliz askeri yetkililerinden de her gün Ermeni askerlerin yağma ve katliamlara giriştiğine dair şikâyetler aldığını belirtmektedir.[139] General Hamelin, 15 Şubat tarihli raporunda ayrıca Ermeni askerlerin bölgedeki Müslümanlara yönelik mezalimini durdurmak için birlikleri tek tek uyardığını, askerlerin bir kısmının uyarılarını dikkate aldığını ancak büyük bir grubun mezalimi sürdürdüğünü ifade etmiştir.[140] Bu yazışmalar Fransız askeri yetkililerin çaresizliğini göstermesi açısından son derece önemlidir.

Georges Picot tarafından 19 Şubat'ta Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bir yazıda İskenderun'da bulunan Ermeni birliklerinin Müslüman mahallesine saldırdıkları, iki evin askerler tarafından yakıldığını, birçok Müslüman'ın yaralandığını ve bir Müslüman'ın katledildiğini bildirmektedir.[141] Picot, 20 Şubat'ta olayların yatıştığını, Ermeni taburunun silahsızlandırıldığını, ancak bazı Ermeni askerlerin bölgenin kuzeyinde yeni olaylar çıkarabileceğini bildiren bir yazı daha göndermiştir.[142] 25 Şubat'ta General Hamelin tarafından Savaş Bakanlığı'na gönderilen şifreli bir telgrafta bölgede olaylara karışan Dördüncü Tabur'un tamamen dağıtılarak mevcudunun diğer taburlara dağıtıldığı ve 400 Ermeni askerin silahsızlandırıldığı bildirilmiş, bunun yanı sıra bu askerlerin savaş sonuna kadar Tunus'un güneyine gönderilmesi talep edilmiştir.[143]

Bu arada bölgedeki İngiliz işgal kuvvetlerinin komuta kademesi yaşanan isyandan ve sonuçlarından dolayı Fransız komuta kademesini sorumlu tutmakta ve Ermeni Lejyonu'na yönelik katı bir tutum izlenmesini istemektedirler. 20 Şubat 1919 tarihli bir belgede, Georges Picot bölgedeki İngiliz Kuvvetleri Komutanı General Edmund Allenby'nin Fransa'nın 1000 Ermeni lejyoneri daha Kilikya bölgesine gönderme isteğine karşı çıktığını ve bölgede komutanın kendisinde olduğunu, kendi rızası olmadan bölgedeki birliklerin sayısının değiştirilemeyeceğini belirttiğini ifade etmiştir.[144] Oysa aynı Mareşal Allenby, Aralık 1918'de Doğu Lejyonu'nun mevcudunun Kilikya bölgesinin tamamen kontrol altına alınmasına yetmeyebileceğini düşünmektedir ve bu nedenle General Hamelin'e Yakındoğu'da bulunan Ermeni mültecilerden gönüllü toplamasına izin vermiştir. Zira o dönemde bu mültecileri İngiliz işgal bölgelerinde olası bir düzensizlik

kaynağı olarak algılamakta ve bunların Fransız ordusunun komutası altına alınmasının yerinde olacağını düşünmektedir.[145] Yine de Ermenilerin son itaatsizliklerinden sonra Mareşal Allenby önce Ermeni Lejyonu'nun tamamen bölgeden çıkarılmasını istemiş ancak Hamelin'in kendisini ikna etmesiyle yeni bir çözüm geliştirmiştir. Buna göre güçlendirilmiş Hintli askerlerden müteşekkil İngiliz On Dokuzuncu Piyade Tugayı bölgenin askeri denetimini ele almış ve Tugay Komutanı General Walter S. Leslie bölgedeki müttefik kuvvetlerin komutanlığı görevine getirilmiştir. İngiliz birliklerin göreve başlaması bölgede Ekim ayında bu birliklerin bölgeyi terketmesine kadar sürecek olan göreceli bir sükûn dönemini başlatmıştır.[146]

Ermeni Lejyonu'nun isyana karışan birliklerinin cezalandırılması Ermeni diasporasının önde gelen liderlerinin tepkisini çekmiştir. 28 Şubat'ta Bogos Nubar Paşa tarafından Jean Gout'a gönderilen bir mektupta Bogos Nubar Paşa İskenderun'da olan olaylar nedeniyle Ermeni askerlerin cezalandırılması konusunu gündeme getirerek Ermenilerin bu hareketlerinin son derece haklı ve önemli nedenleri olduğunu belirtmektedir. Paşa, sözlerini şöyle sürdürmektedir:

"Acaba Ermeni taburu bir provokasyonun kurbanı mıdır? Acaba Ermeni askerler haremlerde alıkonan genç Ermeni kızların ve yetimlerin üzerindeki Türk ellerini mi koparmaktadır? Bu, ne yazık ki halen Kilikya'da görev yapan ve Ermeni birliklerinin ülkedeki varlığını açıkça istemeyen Türk idaresinin entrikalarının bir sonucu mudur?"[147]

Doğu Lejyonu'nu kuran ve Kilikya bölgesine getiren Fransız askeri yetkililerinin bile kınadığı saldırıların Bogos Nubar Paşa tarafından meşrulaştırılmaya çalışılması son derece dikkat çekicidir. Nitekim Bogos Nubar Paşa bu satırları kaleme aldığı yazısında Jean Gout'tan bu konuda bir soruşturma başlatılmasını ve "gerçek"lerin ortaya çıkarılmasını talep etmektedir. Ancak zaten o sırada Fransız yetkililer konuyla ilgili soruşturma başlatmış ve bu soruşturma neticesinde bazı raporlar hazırlanmıştır. Port Said'de görev yapan Fransız Amirali Cassard tarafından hazırlanan ve Donanma Bakanlığı'na gönderilen 1 Mart tarihli bir raporda Ermeni birliklerinin kışkırtılmadığı ancak Türklere karşı büyük bir intikam hissi ile dolu oldukları belirtilmektedir.[148] Benzer ifadeleri içeren bir diğer rapor da General Hamelin tarafından Savaş Bakanlığı'na gönderilmiştir.[149] Bu raporlar üzerine Savaş Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bir yazıda Georges Picot tarafından daha önce daha fazla sayıda Ermeni gönüllü toplanmasının talep edildiği ancak bu şartlar altında daha fazla gönüllü toplanmasının doğru olmadığı ve bu konunun "Lejyon içindeki kötü elemanlar" temizlenene kadar gündeme getirilmemesi gerektiği belirtilmektedir.[150] Kısacası Fransız Hükümeti tıpkı Ermeni Lejyonu ile ilgili şikâyetleri gündeme getirdiğinde Bogos Nubar Paşa'ya itibar etmediği gibi Paşa'nın Kilikya'daki Fransız otoritesini temelinden sarsan bu isyanla ilgili görüşlerine de itibar etmemiştir.

6 Mart'ta Georges Picot Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği bir telgrafta Ermeni askerlerin çıkardıkları olaylar ve itaatsizliklerinden dolayı özür bile dilemedikleri ve Doğu Lejyonu'ndan ayrılmak istedikleri ifade edilmektedir. Picot her ne pahasına olursa olsun Ermeni Lejyonu'nun bir arada tutulmasının gerekli olduğunu ileri sürmektedir.[151]

Bu arada 5 Mart'ta General Hamelin'den Savaş Bakanlığı'na oldukça ilginç bir telgraf gelmiştir. Bu telgrafta General Hamelin öncelikle bir asker olarak siyasi konularda fikir beyan etme ehliyetine sahip olmamakla beraber, tecrübelerine istinaden görüşlerini ifade etmek istediğini ifade etmektedir. Bu girişin ardından General Hamelin Amerika'nın kurulacak olan bağımsız Ermenistan devletini manda idaresi almak istediğini öğrendiğini, bu durumun büyük masraflar yaparak bölgeye asker çıkartan Fransa'nın çıkarlarına aykırı olacağını, Fransa'nın prestijini ve güvenilirliğini sarsacağını ifade etmektedir.[152]

Aynı gün, General Hamelin, Savaş Bakanlığı'na bir diğer şifreli telgraf daha göndermiştir. Bu telgrafta Kilikya bölgesinde olay çıkaran 400 Ermeni'nin silahsızlandırılarak 1 Mart itibariyle bir İngiliz gemisi ile Port-Said'e gönderildiğini belirtmiştir. Aynı zamanda bölgedeki İngiliz Komutanlığı'nın tüm Ermeni birliklerinin geri çekilerek Fas'a gönderilmesi ve bunların yerine Fransız kolonyal piyade alayları konuşlandırılmasını tavsiye ettiği ve bölgeye iki yeni İngiliz taburu getirildiği ifade edilmiştir. General Hamelin bu tavsiyeye Ermeni Lejyonu'nun kuruluş tüzüğü gereği Kilikya dışında konuşlandırılılmasına izin verilemeyeceğini söyleyerek cevap verdiğini belirtmiştir.[153] Bütün bu yazışmalar İngilizlerin Doğu Lejyonu'na itimatsızlığını göstermesi açısından önemlidir.

Kilikya Bölgesi'ne Ermeni Göçleri

1919 yılının bahar aylarında, özellikle de İngiliz askeri otoritesi altında göreceli bir sükun ortamının sağlanmasının ardından bölgeye Ermeni göçleri hız kazanmıştır. Nitekim Kilikya Genel Valisi Albay Edouard Brémond 1919 sonuna kadar 120.000 civarında Ermeni'nin bölgeye yerleştirildiğini ve bunun yaklaşık olarak

bölge nüfusunun üçte birine tekabül ettiğini belirtmektedir.[154] Khacher Matosian adlı Adana'ya göç eden bir Ermeni'nin günlüğüne istinaden Eylül 1919'da Amanos'un doğusuna yerleştirilen Ermenilerle beraber tüm Kilikya bölgesindeki Ermeni nüfusun 250.000 civarında olduğu belirtilmekte ve bunların çoğunun aslında Kilikya bölgesinden olmayan Ermeniler olduğu dile getirilmektedir.[155] İlginç bir detay olarak belirtilmelidir ki Kilikya'ya gelenler arasında I. Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde Osmanlı birliklerine karşı çete faaliyetleri düzenleyen Andranik Ozanyan Paşa da bulunmaktadır.[156] Doğu Anadolu'da Müslüman halka yönelik mezalimi ile ün kazanan bir Ermeni'nin bölgeye gelmesinin bölgedeki hassas durumu daha da olumsuz etkileyeceği açıktır.

Ermenilerin bölgedeki Türklerin gizlice silahlandırıldıkları iddiası üzerine 28 Nisan 1919'da Mareşal Allenby ve General Brémond, Adana şehrinin silahsızlandırılması konusunda mutabakata varırlar. Adana halkına bir gün içerisinde evlerine gelecek olan ve bir İngiliz müfreze ve bir Ermeni tercümandan müteşekkil olan heyete silahlarını teslim etmeleri emredilir. Bu silahsızlandırma süreci sırasında pek çok olay yaşanır ve birçok Müslüman saldırıya uğrar.[157] Bu süreci yaz ve sonbahar aylarında yaşanan yoğun Ermeni saldırıları izler. Kısacası her ne kdar İngiliz kuvvetleri bölgede belli bir seviyede düzen oturtmaya çalışsalar da Ermeni lejyonerler disiplinsizliklerini ve itaatsizlerini sürdürerek Müslüman halka yönelik mezalime devam etmişlerdir. Bu mezalimler bütün detaylarıya Osmanlı arşiv belgelerinde mevcuttur.[158]

Antep, Maraş ve Urfa'nın Fransızlar Tarafından İşgali, Türk-Fransız Çatışmasının Sonu ve Doğu Lejyonu'nu Dağıtılması

15 Eylül 1919'da Fransa ile İngiltere arasında imzalanan Suriye İtilafnamesi ile daha önce İngilizlerin işgal etmiş oldukları Maraş, Urfa ve Antep bölgeleri Ekim 1919 sonundan itibaren Fransızlara devredilir. Bu bölgeler de İngiliz birlikleri çekilir çekilmez çoğunluğunu Ermenilerin oluşturduğu Fransız birlikleri tarafından işgal edilir. 27 Ekim'de Antep, 29 Ekim'de Maraş ve 31 Ekim'de Urfa Fransız kontrolüne geçmiştir.[159] Ancak bölge halkı hızla örgütlenerek işgale karşı koymuş, özellikle TBMM Hükümeti ile koordineli çalışan Kuvva-i Milliye güçleri Fransız işgaline tepkisiz kalmamıştır. Özellikle Maraş'ta yaşanan çatışmalar neticesinde Ermeni lejyonerler de dahil olmak üzere Fransız askeri gücü bölgeyi 11 Şubat 1920'de terk etmek zorunda kalmıştır. Bunu 11 Nisan 1920'de Urfa'nın Fransız işgalinden kurtuluşu izler. 1 Nisan 1920'de başlayan ve 11 ay süren Antep savunması ise özellikle cephane ve gıda yetersizliği nedeniyle 9 Şubat 1921'de Fransızların şehri işgal etmesi ile son bulmuştur. Antep ancak Ankara Antlaşması'nın imzalanmasından sonra 25 Aralık 1921'de Fransızlar tarafından tahliye edilecektir.

Bu arada Fransa'da 20 Ocak 1920'de yapılan hükümet değişikliği neticesinde hem Başbakan hem de Savaş Bakanı olan Georges Clemenceau yerini Alexandre Millerand'a bırakır. Millerand daha önce Stephen Pichon'un uhdesinde olan Dışişleri Bakanlığı görevini de üstlenir. Clemenceau'dan boşalan Savaş Bakanlığı'na ise André Lefèvre getirilir.

20 Mayıs 1920'de Savaş Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bir yazı Ermeni Lejyonu ile ilgili olarak Ocak ayında kurulan yeni hükümetin görüşlerini yansıtması açısından ilginçtir. Bu yazı 1 Mayıs'ta Savaş Bakanlığı'na gönderdiği bir mektupta Yakındoğu Ordusu Genel Komutanı (*Commandant en Chef l'Armée du Levant)* General Gouraud'un lejyonerlerin gösterdiği olumsuz davranışlar nedeniyle Ermeni Lejyonu'nun en kısa zamanda dağıtılmasının gerekliliğinden bahsettiğinin ifade edilmesi ile başlamaktadır.[160] Savaş Bakanlığı da benzer görüştedir:

"Bu olumsuz davranışlar Yakındoğu'da konuşlanmamızdan bu yana müteaddit kereler gözlenmiştir. Özellikle Kilikya'da Ermeni yardımcı kuvvetlerinin varlığı emirlerimizin uygulanışını hassas hale getirmekten başka bir işe yaramamıştır. Son olaylarının gelişiminin getirdiği zorluklar, büyük ölçüde, bu yardımcı kuvvetlerin, çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu nüfusun bulunduğu bölgede görevlendirilmesinden kaynaklandığı söylenebilir ki [bu Ermeni lejyonerler Türk nüfus üzerinde] intikam duygularını yatıştırmaktan başka bir şey arzu etmemişlerdir."[161]

Bu ifadelerin ardından Bakanlık, Ermeni Lejyonu'nun artık bir işe yaramadığını, dolayısıyla bu Lejyonun varlığına gerek duyulmadığını belirttikten sonra bu konuda hazırlanabilecek bir Savunma Bakanlığı kararnamesi ile Lejyon'un dağıtılabileceğini belirtmektedir. Zaten savaşın sona ermesi ve barış antlaşmasının (Sévres Antlaşması) Osmanlı Hükümeti tarafından imzalanacak olması Lejyonun hukuki varlığını sona erdirmeye yeterli zemini hazırlayacaktır. Ancak Bakanlık eğer bir dağıtılma gerçekleştirilecekse bunun yalnızca Ermeni Lejyonu için yapılmasını, Suriyeli Lejyonu'nun ise Fransız mandası altında kalacak bölgelerde kullanılabileceği için dağıtılmaması gerektiğini savunmaktadır.[162]

20 Ekim 1921 tarihinde TBMM Hükümeti ile Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşması, Doğu Lejyonu'nun sonunu getiren antlaşma olmuştur. Antlaşmanın birinci maddesi uyarınca taraflar arasındaki savaş halinin sona erdiği belirtilmiş, müteakip maddelerle de karşılıklı olarak savaş esirlerinin serbest bırakılması, Fransız birliklerinin antlaşmanın sekizinci maddesinde belirlenen sınırın güneyine ve Türk birliklerinin de sınırın kuzeyine çekilmesi, boşaltılan arazilerde karşılıklı olarak genel af ilan edilmesi gibi hususlar karara bağlanmıştır.[163] Sonuç itibariyle bu antlaşma ile Fransız işgalinin sona erdiği ve çoğunluğunu Ermeni lejyonerlerin oluşturduğu Fransız birliklerin geri çekilmesi teyit edilmiştir. Son Fransız birliği de 5 Ocak 1922'de Mersin'den ayrılmış ve böylece bölge tamamen Türk hâkimiyetine girmiştir.

Ankara Antlaşması'nın hemen ardından Kıbrıs Monarga'daki Ermeni kampları da derhal kapatılır. Zaten bir süredir adanın İngiliz Valisi Clauson adadaki Ermenilerin Rum ve Müslüman köylerine saldırmasından şikâyetçidir. Ankara Antlaşması'nın fırsat bilen vali, İngiltere Hükümeti'nin Fransız Hükümeti ile anlaşması üzerine kampların kapatılmasını sağlar ve kamplardaki tüm mühimmat ve malzeme İngiliz Esir Kampı Komutanı Yarbay Motherwell tarafından teslim alınır. Kamplarda bulunan yazışmalara el konur ve kamplarda bulunan Ermenilerin Fransız gemileri ile adayı terk etmeleri sağlanır. Bu kampta ölen Fransızların mezarları 1940'lı yıllarda Kıbrıs'taki Fransız diplomatik temsilciliğinin girişimiyle bulundukları yerlerden alınarak Larnaka'daki Fransız mezarlığına, Ermenilerin mezarları da aynı şekilde Larnaka'daki Ermeni mezarlığına nakledilir.[164]

Hazırlayan: Serdar Palabıyık

------|

Düşman kuvvetleriyle işbirliği yapma ve merkezi devlete karşı silahlanma noktasında Yahudi ve Ermeni topluluklar karşılaştırıldığında ciddi farklar görülebilir... Bu farklar, bizi tehcir kararının alınması ve uygulanması sırasında Naziler ile İttihatçılar arasında belirecek ayrımlara da götürmektedir. 1915'te uygulanan Ermeni Tehciri, tarihçi Bernard Lewis'in de belirttiği üzere, kitlesel bir katliam değil "savaş trajedisi" olarak okunabilir. Bu trajediden Türklerin mi, yoksa Ermenilerin mi daha çok etkilendiği ise ayrı bir tartışmanın konusudur...

1915 tehcir (zorunlu göç) olayı son zamanlarda soykırım iddialarının temel dayanağı olarak pazarlanıyor... Hiç kuşkusuz acı, hem de çok acı bir olay. Ancak her acı olayı soykırım olarak niteleyemeyiz. Böylesi bir yaklaşım dünya tarihini soykırım tarihine dönüştürür. Soykırımı bir insanlık suçu olmaktan çıkarıp tarihin normal akışına dönüştürür.

Osmanlı Devleti'nin 1915 tehcir uygulaması, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin 1977 tarihli ek 2 protokolu uyarınca "askeri gereklilik" kapsamında değerlendirilmeye açıktır. I. Dünya Savaşı koşullarında Osmanlı Ermenilerinin silahlı isyanı ve Osmanlı topraklarını işgal eden Çarlık Rusyası'nın yanında savaşa katılması, tehcir uygulamasının askeri gereklilik bağlamında değerlendirilmesini haklı kılmaktadır. Bernard Lewis'in "meşru nedenler" dediği de budur. Bernard Lewis, *Le Monde*'daki bir başka değerlendirmesinde bu konuyu şöyle açıklamıştır:

"Tehcir kararının meşru nedenlere dayandığı inkâr edilemez. Ermeniler, bazı Amerikan misyonerlerinin raporlarının ortaya koyduğu üzere, tehcir kararından önce ele geçirdikleri köylerde korkunç zulümler yaptılar. Osmanlı topraklarını işgal eden Rusları "kurtarıcı" olarak gördüler ve onlara destek vermekle kaşmayıp onların safında çarpıştılar. Bu durum, Osmanlı Hükümeti'ni, bu sorunu eskiden beri başvurduğu tehcir yöntemiyle çözme kararını almaya yöneltmiştir... Ancak, Osmanlı Hükümeti'nin Ermeni milletini yok etmek için bir plan ve kararı konusunda hiçbir ciddi kanıt mevcut değildir."[165]

Tehcir eski belgelerde, örneğin Paris Barış Konferansı'nda, Sévres Antlaşması'nda vurgulanan bir olay. Ancak, tehcirin soykırım anlamıyla özdeşleştirilmesi Birleşmiş Milletler'in 1948 Soykırım Sözleşmesi ile başlıyor. Bunun öncesinde tehcir, "kırım", "katliam", "öldürme" gibi sözcüklerle birlikte anılıyor ve "kanıtı olmayan bir yargılama"nın konusu oluyor.

"Soykırım" sözcüğü, "öldürme" fiilinin ötesindedir. Ermenilerle ilgili olarak, etnik ve dinsel temelde bütünüyle veya kısmen fiziksel varlıklarının ortadan kaldırılacağı hesaplanarak yaşam şartlarının kasten değiştirilmesi, sonlandırılması anlamındadır. Burada önemli bir nokta var: Geçmişteki bir olayı, 1915 tehcir uygulamasını, günümüzün kavramlarıyla, 1948 Soykırım Sözleşmesi ile kabul edilen suç tanımlamasıyla değerlendiriyoruz... Peki, doğru mu bu? *1948 Soykırım Sözleşmesi, bu sözleşme yürürlüğe girmeden önceki suç iddiaları için de uygulanabilir mi, uygulanmalı mı?*

Bu soruya, “bugün uluslararası ceza hukukunda geçerli olan kanunilik ilkesi uyarınca, soykırım suçunun cezalandırılması için, suçun işlendiği anda, bu eylemi soykırım soykırım suçu olarak kabul eden bir yasa bulunmalı” deyip, soykırım iddialarını hukuk zemininde reddedebiliriz.[166]

Hukuki geçerliliği olsa bile, ben bu yaklaşımı doğru bulmuyorum. Hiç yoktan suçun kabulü gibi bir algı yaratabileceğini düşünüyorum... “Tamam” diyorum, 1915 tehcir olayını ve başka yaşananları 1948 günümüzdeki “soykırım” tanımı kapsamında tartışalım, ancak aynı mantıkla, bu tartışmaya günümüzün ilgili Cenevre Sözleşmelerini de katalım... Madem geçmişin acılarını günümüzün soykırım algısıyla değerlendiriyoruz, o halde tehcir uygulamasının nedenlerini de günümüzün ilgili algılarıyla değerlendirebilmeliyiz. Biliyorsunuz, Cenevre Sözleşmesi, 1949 yılında savaşan tarafların ve sivillerin haklarının korunmasını içeren bir dizi uluslararası düzenleme olarak yürürlüğe girmiştir. 8 Haziran 1977’de, I sayılı “Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunması Protokolü” ve II Sayılı “Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunması Protokolü” bu sözleşmelerin eki olarak kabul edilmiştir. Ek protokolün 17. maddesi, “sivil halkın yerlerinden alınarak başka bir yere taşınması” koşullarını düzenliyor. Taşınma kararının “sadece bir çatışma var diye verilemeyeceğini”, bunun için iki koşulun gerektiğini belirtiyor: a. Sivillerin güvenliği, b. Askeri nedenler.

Hiç kuşkusuz, tehcir kapsamına alınan sivil Ermeniler için 1915’in savaş koşullarında “güvenlik sorunu” vardır. I. Dünya Savaşı’yla birlikte Ermeni isyanı başlamıştır. Anadolu’nun dört bir yanında silahlı Ermeni grupları Osmanlı Devleti’ne karşı mücadeleye girişmişlerdir. Bu mücadele, Doğu Cephesi’nde işgalci Ruslar ile işbirliğine dönüşmüştür. Özellikle Doğu Cephesi’nden gelen haberler, Anadolu’da yüzlerce yıl barış içerisinde yaşayan Türkler ve diğer Müslüman gruplar ile Ermeni topluluklar arasındaki ilişkiler bozulmuştur. Bunun Anadolu’daki Ermenilerin güvenliğiyle ilgili sorun oluşturduğu açıktır. Ancak Osmanlı Devleti, “Ermeni ahalinin memleket dahiline sevkleri” (25.07.1915, Tehcir Belge No. 173) kararını öncelikle bu nedenle almamıştır. Karar, “askeri gereklilik” ağırlıklı olarak verilmiş ve uygulanmıştır.

Şimdi tartışmamız gereken konu, “askeri gerekliliğin gerçekten olup olmadığı”dır. Bunun için de, hem Türkiye’nin 1915 koşullarını irdelememiz hem de bu koşulları emsal yer değiştirme olaylarındaki koşullarla kıyaslamamız gerekir. Önce, Türkiye’ye “özür dileme” gerekçesi olarak emsal gösterilen II. Dünya Savaşı günlerinde Pearl Harbour baskınından sonra Başkan Franklin Roosevelt’in 120 bin Japon asıllı Amerikan vatandaşını idari emriyle toplama kamplarında gözaltına almasını anımsayalım.

Japon asıllı Amerikan vatandaşları, herhangi bir Amerika karşıtı eylem içerisinde yer almamışlardı. Japonya’nın Pearl Harbour baskınını ne kolaylaştıracak ne de meşrulaştıracak bir çabaları olmuştu. Buna rağmen, “potansiyel tehdit” oldukları varsayımıyla toplanmışlardı.

Roosevelt’in bu uygulamasına karşı 1943 yılında Amerika’da Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi’ne açılan davanın (*Korematsu ABD’ye Karşı)* nasıl sonuçlandığını da anımsamamızda yarar var. Yüksek Mahkeme, mesele “askeri gereklilik” ve “bir ulusun kendini savunma hakkı” olduğunda, vatandaşların anayasal haklarının askıya alınmasının anayasal olarak savunulabileceğine karar vermişti. Roosvelt’in Amerikan vatandaşlarından özürü işte böyle bir olay...

Bir başka emsal de, II. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında ölüm kamplarına gönderilen Yahudiler... Bu uygulamanın “Ermeni Soykırımı” iddialarıyla özdeşleştirilmek istenmesinin nasıl bir saçmalık olduğunu Bernard Lewis’ten yaptığımız alıntıyla konuşmuştuk.

Tarih kayıtları ortada... Alman vatandaşı Yahudiler, Nazilere isyan etmemişti. Çete kurup elde silah çatışmaya girmemişti. Firar edip Almanya’nın savaş halinde olduğu Fransa’ya, Polonya’ya, İngiltere’ye de katılmamıştı. Almanya’daki Yahudilerle ilgili uygulamanın hiçbir askeri neden olamazdı...

Farklı Kaynaklarda 1915 Tehciri ve Sonrasına Ait Ermeni Nüfusu Verileri

VİLAYET/SANCAK	Marcel Leart 1882 (1)	Vital Cuinet 1890 (?) (2)	Kemal Karpat 1893 (3)	Sarı Kitap 1897 (?) (4)	Justin McCarthy - 1912 (5)	Ermeni Patrikliği - 1913 (6)	1914 Osmanlı Nüfus Sayımı (7)	Talat Paşa (Tehcirden Önce, 1914 Nüfus Sayımı) (8)	Talat Paşa (Tehcirden Sonra, 1916) (8)
Ankara	120,000	94,298	67,490	94,298	125,616	135,869	53,957	44,661	17,736
Musul	(Suriye’ye dahil)	(Bilgi yok)	45	0	100	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	0	7,286
Niğde	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	(Konya’ya dahil)	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	5,705	4,939	1,590
İzmit	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	38,220	48,635	69,225	61,675	57,839	56,115	13,486

Kütahya	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	(Hüdavendigâr'a dahil)	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	4,548	4,023	4,612
Eskişehir	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	(Ankara'ya dahil)	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	8,807	8,620	3,458
Bolu	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	(Kastamonu'ya dahil)	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	2,972	3,002	2,146
Afyonkarahisar	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	(Hüdavendigar'a dahil)	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	7,448	7,498	5,496
İçel	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	(Adana'ya dahil)	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	241	350	368
Karesi	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	(Hüdavendigar'a dahil)	1,688	2,805	(Bilgi yok)	8,704	8,663	3,672
Kayseri	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	(Ankara'ya dahil)	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	52,192	47,974	13,539
Adana	180,000	97,450	44,799	97,457	74,930	119,414	57,686	51,723	36,184
Maraş	(Halep'e dahil)	(Bilgi yok)	(Halep'e dahil)	113,449	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	38,433	27,306	8,323
Sivas	280,000	170,433	116,545	170,433	182,912	204,472	151,674	141,000	13,038
Beyrut	(Suriye'ye dahil)	(Bilgi yok)	87	(Bilgi yok)	4,010	(Bilgi yok)	5,218	1,224	1,899
Kastamonu	(Ankara'ya dahil)	2,647	2,777	88,991	13,702	13,461	8,959	9,052	3,833
Konya	(Ankara'ya dahil)	9,800	9,813	9,700	24,856	20,738	13,225	13,078	21,579
Aydın	(İzmir dahil) 115.000	15,105	14,140	15,105	25,059	21,145	20,766	19,710	17,630
Suriye	40,000	(Bilgi yok)	199	(Bilgi yok)	1,768	(Bilgi yok)	2,533	0	39,409
Zor	(Suriye'ye dahil)	(Bilgi yok)	83	(Bilgi yok)	283	(Bilgi yok)	283	63	6,979
Hüdavendigar	60,000	88,991	57,818	88,981	97,616	118,992	61,191	59,038	13,250
Halep	100,000	(Bilgi yok)	52,407	37,999	123,129	189,565	49,486	37,031	46,361
Urfa	(Halep'e dahil)	(Bilgi yok)	(Halep'e dahil)	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	(Bilgi yok)	18,370	15,616	8,282
Erzurum	280,000	120,466	101,138	134,967	163,218	202,391	136,618	125,657	3,364
Bitlis	250,000	131,390	101,358	131,390	191,156	218,404	119,132	114,704	1,061
Van	400,000	79,000	60,448	80,798	130,500	110,897	67,792	67,792	160
Diyarbakır	150,000	79,129	46,823	79,129	89,131	106,897	76,226	56,166	1,849
Trabzon	120,000	47,200	41,786	47,200	68,326	73,395	40,237	37,549	562
Elaziz	270,000	69,718	73,178	69,718	111,043	124,289	87,864	70,060	2,201
İstanbul	135,000	38,393	152,399	(Bilgi yok)	162,134	163,670	84,093	80,000	80,000
TOPLAM	**2,560,000**	**1,045,018**	**981,553**	**1,309,938**	**1,661,519**	**1,885,274**	**1,242,199**	**1,112,614**	**379,353**

1. Marcel Leart, La Question Armenienne a la Lumiere des Documents, Paris, 1913, s. 59'dan aktaran Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, İstanbul, 1987, ss. 138-139
2. Vital Cuinet, La Turquie d'Asie : géographie administrative, statistique, descriptive et raisonée de chaque province de l'Asie-Mineure, 4 vols., Paris, 1890-95, aktaran Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, İstanbul, 1987, s. 139
3. Kemal Karpat, "Ottoman Population Records and the Census of 1881/82-1893", International Journal of Middle East Studies, Vol. 9, No. 3 (Oct., 1978), ss. 237-274, ss. 258-274.
4. Livre jaune : Ministère des Affaires étrangères. Documents diplomatiques. Affaires arméniennes. Projets de réformes dans l'Empire ottoman. 1893-1897, Paris, 1897'den aktaran Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, İstanbul, 1987, ss. 140-141.
5. Justin McCarthy, "The Population of the Ottoman Armenians", Türkkaya Ataöv (ed.), The Armenians in the Late Ottoman Period, Ankara, 2001, ss. 65-85, s. 70.
6. Justin McCarthy, "The Population of the Ottoman Armenians", Türkkaya Ataöv (ed.), The Armenians in the Late Ottoman Period, Ankara, 2001, ss. 65-85, s. 82.
7. Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, İstanbul, 1987, ss. 142-144.
8. Murat Bardakçı, Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi, İstanbul, 2009, s. 109 .
Hazırlayan: Serdar Palabıyık

Birçok Ermeni, Rus İşgali'ni silahlı olarak destekledi...

Serdar Palabıyık :

Peki, ya 1915 Türkiyesi..? Tehcir kararının alınmasını sağlayacak meşru "askeri nedenler" gerçekten var mıydı? Varsa bile, yüzbinlerce insanı kapsayacak bir uygulamayı haklı kılıyor muydu?

Uluç Gürkan :

Bu soruyu yanıtlamak için, 1915 Türkiyesi'nde yaşananları kronolojik olarak anımsayalım:

28 Temmuz 1914: I. Dünya Savaşı başladı, Osmanlı Devleti tarafsız kalacağını ilan etti.

2 Ağustos 1914: Gizli bir Türk-Alman ittifakı imzalandı. Buna göre Almanya, savaşa katılması halinde Osmanlı İmparatorluğu'na askeri ve ekonomik yardım sağlayacaktı.

30 Ağustos 1914: Ermeni örgütleri önce Zeytun'da sonra da Kayseri, Bitlis, Erzurum, Elazığ, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Ankara, İzmit, Van, Adapazarı, Bursa, Adana, Halep, İzmir ve Canik'te ayaklandılar.

Eylül 1914: Rusya Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etti. Rus askerlerinin Doğu Anadolu'da Osmanlı topraklarında ilerlemeye başlaması üzerine çok sayıda rütbeli ve rütbesiz Ermeni, Osmanlı ordusundan ayrıldı ve Rusların safına geçti. Liderliğini, General Tercanlı, Andranik, Albay Morel, Sivaslı Murad, Bayburtlu Arsak, Dr. Azaryev, Albay Torkom, Muşlu Simbat, Vanlı Hamazasp, Dr. Karakin Pastırmacıyan, Nisan, Gazzo, Setrak, Simo, Hovi, Arankil, Gare, Heri, Purul Kaha, Manikaha, Karabet, Artin, Boyacı, Arakil, Hocuk, Purut, Aspador, Vaso, Aram Paşa, Mıgırdıç Hırimyan gibi asker kökenli Ermenilerin yaptığı ve Osmanlı ve Kafkas Ermeni gönüllülerinden oluşan 300-400 kişilik çeteler oluşturuldu. Bu çeteler, Amerikan Büyükelçisi Amiral Bristol'ün raporlarında belirtildiği gibi, hem Türk yerleşim birimlerine saldırıyor hem de Rus işgalini kolaylaştırmak için yolları, köprüleri tahrip ediyordu.

Kasım 1914: Osmanlı ordusu, Hasin Köprü köyünde Rusları mağlup ediyor. Mevzii bir zafer kazanıyor. Paris'te yayınlanan Hınçak Ermeni gazetesi "Devrimci" buna tepkisini şöyle gösteriyor: "Bütün Ermeni ulusu maddi ve manevi güçlerini birleştirecek ve devrimin kılıcını sallayarak bu dünya çatışmasına, Üçlü İttifakın, özellikle Rusya'nın yoldaşları olarak katılacaktır. Müttefiklerle işbirliği yapacak, siyasi ve devrimci bütün araçları nihai zafer için kullanacaktır..."

Aralık 1914: Ermeniler, Van'da Müslümanlara saldırdılar. Van'ın isyan merkezi olması planlanıyordu.

Şubat 1915: Ermeniler, Gevaş ve Çatak'taki resmi görevlilere ateş açtılar, telgraf hatlarını kestiler.

27 Şubat 1915: Sayıları 5 bine ulaşmış silahlı Ermeniler, Adilcevaz ve Van arasında 300 kişilik bir Müslüman birliğine saldırdılar. Van'da da Osmanlı Bankası, Düyun-u Umumiye, Reji ve Posta-Telgraf binalarını, hükümet dairelerini ve birçok özel mülkü bombaladılar. Şehrin birçok yerinde yangın çıkarttılar.

Mart 1915: Rus ordusunun Van'a doğru hareket etmeye başlamasıyla birlikte Vanlı Ermeniler Rus güçlerinin yolunu açmak amacıyla bölgede genel bir ayaklanma başlattılar.

7 Nisan 1915: Van'daki Müslümanlar şehrin iç kalesine sığınmak zorunda kaldılar.

11 Nisan 1915: Ermeni isyancıların sayısı 30 bin kişiyi aşmıştı.

21 Nisan 1915: Rus Çarı II. Nikolay, Van'daki Ermeni Devrimci Komitesi'ne bir telgraf çekerek "Ruslara hizmetlerinden dolayı teşekkür" etti.

24 Nisan 1915: Van Valisi Cevdet Bey, İçişleri Bakanı Talât Paşa'ya şu telgrafı yolladı: "Asiler (Ermeniler) köylerimize saldırıp yakıyorlar. Birçok çocuk ve kadın barınaksız kaldı. Bu insanları köylere yakın yerlerde barındırmak imkânsız. Bu insanların (Kürt ve Türk göçmenler) Batı vilayetlerimize nakli mümkün müdür?"

Osmanlı Devleti de aynı gün Ermeni Komitelerini kapattı ve yöneticilerinden 2345 kişiyi "devlet aleyhine faaliyette bulunmak" suçundan tutuklattı.

24 Mayıs 1915: Amerika Birleşik Devletleri'nde yayımlanan Ermeni *"Gochnak"* gazetesi, Van'da 1500 Türk'ün kaldığını, gerisinin öldürüldüğünü yazdı.

Üçüncü Ordu Kurmay Başkanı, Savaş Bakanlığı'na, Osmanlı mevzileri içerisindeki Ermeni çetelerin lojistik (ikmal) hatlarını ciddi kesintiye uğrattıklarını, bu nedenle bu bölgelerde yaşayan ve çetelere yardım eden Ermenilerin ülkenin başka yerlerine veya ülke toprakları dışına taşınmaları, yerlerine Ruslardan kaçan Kafkas kökenli Müslümanların yerleştirilmeleri ricasıyla bir mektup gönderdi.

Osmanlı belgelerinde, Ermenilerin isyanı nedeniyle Batı cephelerinde, bu arada Çanakkale'de görevlendirilebilecek 400 bin askerin fazladan

Doğu'da tutulduğu belirtiliyordu.

27 Mayıs 1915: Osmanlı Hükümeti, Ermenileri savaş cephesinden, ülke içinde savunmaya bir tehdit oluşturmayacak diğer bölgelere gönderilmeleri için tehcir kararnamesini çıkardı. Daha sonra bu kararname huzursuzluk içinde olan diğer şehirleri de kapsayacak şekilde genişletildi. Ancak tehcir uygulaması, daha önce belgeleriyle ortaya koyduğumuz gibi, Ermenilerin bütününü kapsamadı. Bırakın katledilmelerini, kötü muameleye maruz bırakılmaları kastını da taşımadı.

Bernard Lewis'e göre; kronolojik özetimiz, "tamı tamına, Osmanlı sınırları içerisindeki Ermenilerin, 1915 yılında ülkelerini koruma çabası içerisindeki Osmanlılar tarafından nakillerine sebep olan kendi eylemlerini kapsar..." Tehcir uygulamasının bu nedenle de "soykırım" olarak nitelenemeyeceğine dikkat çeken Bernard Lewis, yaşananların "bir savaş trajesi" olduğu kanısında...

Ermeni olaylarının "savaş trajedisi" olduğu, aynı zamanda Soykırım Sözleşmesi hazırlayan Birleşmiş Milletler'in de iradesidir.

"Soykırım" sözcüğünün mucidi olan Yahudi kökenli Polonyalı bir hukukçu olan Raphael Lemkin, bu konuda kafa yormaya Ermenilerle ilgili "katliam" iddiaları nedeniyle başlamıştır. Lemkin'in, Talât Paşa'yı öldüren Ermeni suikastçi Soghomon Tehlirian'ın yargılamasını izlediği, işlediği cinayete rağmen cezalandırılmamasından etkilendiği biliniyor.

II. Dünya Savaşı sonrasında "soykırım" sözcüğünü bir "insanlık suçu" olarak Birleşmiş Milletler'e kabul ettiren Lemkin, ilgili sözleşme hazırlanırken Ermeni olaylarına da atıf yapılmasını ve sözleşmeye, "soykırıma muhatap olanların soykırımcılardan intikam almak amacıyla cinayet işlemeleri halinde bu eylemlerinin meşru müdafaa sayılmasının" eklenmesini önerir. Soykırım sözleşmesini kabul eden Birleşmiş Milletler Konferansı, Lemkin'in bu önerisini reddeder. Ret gerekçesini de, "bu öneri kabul edilirse bütün savaşları 'soykırım' olarak kabul etmek zorunda kalırız" diye açıklar.

I. Dünya Savaşı yıllarında Anadolu'da Türkler ve Kürtler ile Ermeniler arasında yaşananların, Bernard Lewis'in deyişiyle, "bir savaş trajedisi olduğu" Birleşmiş Milletler'in yazılı bir kararı değildir, ama soykırım sözleşmesini hazırlarken ortaya koyduğu iradedir.

Tehcir konusunda anımsatmak istediğim bir konu da, günümüzün uluslararası hukuk uygulamasında zorunlu göç'ün tek başına soykırım suçunu oluşturmayacağı anlayışıdır. Sırp lider Radislav Krstic, Nisan

2004’de Srebrenitsa’da yaşayanları olumsuz koşullarda göçe zorladığı için Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından soykırımdan suçlu bulunmuştu. Dava, temyiz edildi. Yugoslavya Savaş Suçları Temyiz Mahkemesi, 2006 yılında, “Srebrenitsa’daki kadın, çocuk ve yaşlı insanların göçe zorlanması ve bu göçün ölümle sonuçlanması olasılığının yüksek olmasına karşın, zorla göçün tek başına soykırım suçu oluşturmadığına, olayların bütünü içinde dikkate alınacak bir unsur olduğuna” hükmetti. Krstic’i de “soykırım” değil, “savaş suçlusu” olarak cezalandırdı... Mahkeme, Sırp polis memuru “Mladen Blagoyeviç Kararı”nda da bu görüşü doğruladı (Rıza Türmen, “Soykırım Suçu”, *Milliyet*, 12.03.2010). Burada, Srebrenitsa’daki zorunlu göçle ilgili hiçbir geçerli askeri neden olmadığını da unutmamamız gerekiyor.

Uluç Gürkan’ın, Ermeni Tehciri üzerine konuşurken, Batılı toplumların kendi tarihlerindeki trajediler sırasında yaşadıkları ve yaşattıkları üzerine de düşünmeye dikkat çektiği yazısı, “soykırım” suçunun bir toplum üzerinde haksızca nasıl bir kara lekeye dönüşebildiğini gösteriyor...

------>

Önyargılar Değişir mi?

Ermenilerin “soykırım” iddialarıyla ilgili olarak çeşitli ülke parlamentolarında üstüste Türkiye aleyhine kararlar alınıyor... Buradaki öncelikli amacın, bu ülkelerdeki Ermeni kökenli yurttaşları tatmin etmek olduğu söylenebilir. Ancak, “soykırım” kararını veren Batılı parlamenterlerin çoğunun 1915 Ermeni olaylarının büyük bir katliam olduğuna inandığı da yadsınamaz. Oysa, Ermeni soykırımı iddiası doğru değildir. Ermeniler, deyim yerindeyse tarihi yeniden yazmış ve çarpıtmıştır.. I. Dünya Savaşı’nda, işgalci Rus ve Fransız ordularının üniformasını giyerek savaştıkları Osmanlı Devleti’nin kendilerine “soykırım” uyguladığını iddia etmiştir. Önyargılı Hıristiyan dünyası da bu iddiayı hiç sorgulamadan, incelemeden kabullenmiştir. Şimdi bu iddia, Kıbrıs ve Kürt sorunlarıyla paralel biçimde yeniden ısıtılmaktadır... Hıristiyan Batı’nın bu konudaki kemikleşmiş önyargısı değiştirilebilir mi? Türk Tarih Kurumu’nun “Ermeniler: Sürgün ve Göç” adlı çalışması bu konuda önemli bir adım olmuştur. Prof. Yusuf Halaçoğlu, Prof. Hikmet Özdemir, Prof. Kemal Çiçek, Prof. Ömer Turan ve Yrd. Doç. Ramazan Çalık, iki yıl

süreyle ilgili yabancı devletlerin arşivlerindeki 15 bin belgeyi taramış ve 1.5 milyon Ermeni'nin soykırıma uğradığı iddiasının tarihi gerçekleri ne ölçüde çarpıttığını ortaya koymuştur. Ne 1914 yılının Anadolu'sundaki Ermeni nüfusuyla ilgili saptamalar, ne de yabancı devletlerin arşivlerindeki göç bilgileri bu iddiayı doğrulamamaktadır. Tarih Kurumu'nun "arkasını getireceğini" açıkladığı bu çalışmasına Ermenilerin gürültülü bir kampanyayla karşılık vermeyi deneyecekleri kesindir. Çünkü soykırım iddiası; Ermeni tarihini, devleti ve ulusuyla birlikte yeniden var edebilmenin temel ögesidir. Soykırımın tanınmasını sağlamak ve soykırımı reddedenlere karşı terör dahil her yola başvurmak Ermenilerin vazgeçilmez politikasıdır. Bu oldukça tehlikeli bir politikadır. Soykırımla varolmak çabası, ister istemez ırkçı nefret duygularını da beslemektedir. Bu konuda Yahudiler çarpıcı bir örnektir... Yahudiler, yüzyıllar boyunca baskı görmüş, kimlikleri horlanmış ve Avrupa'nın göbeğinde gerçekten soykırıma uğramış bir ulustur. Ancak bugün Filistinlileri "çoluk çocuk" demeden kurşunlayıp bombalayabilmektedir... Acılı Yahudi tarihi hoşgörüyü değil, paranoyayı doğurmuştur. Ermenilerin soykırım iddialarına Hıristiyan Batı'nın verdiği destek aynı şekilde ırkçı bir paronoyayı beslemektedir. Onlarca Türk diplomatının "intikam" gerekçesiyle katledilmiş olması ve Türkiye'nin doğu illerinin "Batı Ermenistan" diye adlandırılması bu olgunun canlı kanıtlarıdır. Star, **8 Mayıs 2005**

------|

Lahey Temyiz Mahkemesi'nin Srebrenitsa Katliamı'nda Hollanda'nın tazmin sorumluluğuna hükmeden kararının (Temmuz 2011) Türkiye medyasındaki işlenme biçimi, "Ermeni Soykırımı" tezlerini güçlendiriyor...

Türkiye medyasının hukuk cehaleti, "Ermeni Soykırımı" tezlerini güçlendiriyor...

Serdar Palabıyık :

"Soykırım" suçunun ve bu suçun sabit olduğuna ilişkin kararın ancak uluslararası yetkisi tanınmış mahkemelerce, BM Soykırım Sözleşmesi ve ilgili mevzuat uyarınca verilebileceğini belirttiniz. Ayrıca, hiçbir "tüzel kişi"nin soykırım suçlusu sayılamayacağını, "gerçek kişi"lerin soykırım suçunun öznesi olabileceğini eklediniz. Devletlerin ise, birer "tüzel kişilik" olarak, "soykırım" suçunun işlenmesi konusundaki eylem ve işlemeleri

nedeniyle –yaptıkları kadar yapmadıkları, göz yumduklarıyla birlikte- tazminat sorumlulukları olabileceğini söyledik. Buna karşın hem dünya hem de Türkiye basınında “soykırım” suçlusu gösterilen devletler var. Yerel bir üst mahkeme olan Hollanda’daki Lahey Temyiz Mahkemesi’nin, Bosna’da yaşanan katliamların ardından Hollanda devleti hakkında verdiği “tazminat” kararının Türkiye basınında “Hollanda, Lahey Adalet Divanı tarafından soykırım suçlusu ilan edildi” başlığıyla haberleştirilmesini nasıl yorumluyorsunuz? Basınımız, “soykırım”ın hukuki içeriğinden ve kararın hangi mahkeme tarafından verildiğinden nasıl olur da bu kadar bîhaber olur?

Uluç Gürkan :

Bu konuda basınımızın sicili hiç de parlak değildir. Özellikle soykırım hukuku alanında, sevgili Uğur Mumcu’nun deyişiyle, “bilgi sahibi olmadan” her türlü “fikir” sorumsuzca sahiplenilebilmektedir. Örneğin, kimi basın mensuplarımız Türkiye’yi “Ermeni Soykırımı”yla suçlamayı görev edinmiş gibidir. Ancak, bunu “soykırım” iddialarına gerçekten inandıkları için yaptıkları söylenemez. Ötesinde, sahiplendikleri iddiaların içeriğini ne ölçüde bildikleri de oldukça kuşkuludur. Onlara göre, hemen her konuda olduğu gibi “Ermeni Soykırımı” konusunda da fırsat bulunca Türkiye’yi suçlamak “ileri demokrat” olmanın gereğidir.

Kimi basın mensuplarımız ise “soykırım” iddialarını tartışmaya dahi kapalıdır. Bu grubun çoğunluğu, Türkiye’de “Ermeni Soykırımı”nı savunanları baştan “hain” saymaktadır. Ermeni iddialarını sahiplenen ülkelere verdikleri yanıt da “asıl soykırımcı sizsiniz” suçlamasından ibarettir... Kısacası, Türkiye’ye ülkesi ve ulusuyla yapılan bir haksızlık, tarihi ve hukuki gerçeklerle çürütülmek yerine, başkalarına aynen tekrarlanarak aşılmaya çalışılmaktadır. Bu tavır, “soykırım” suçlamaları konusunda inandırıcı bir yanıt olmaktan çok, tartışmadaki bilgi yetersizliğinin tescilidir. İşte 2006 yılından çarpıcı bir örnek:

“(...) Türkiye’nin Ermenilerle ilgili tarihi tabii ki pek parlak sayılmaz. Ama bu konu gerek I. Dünya Savaşı şartlarının yarattığı olağanüstü atmosfer, gerek o döneme ait tarih kayıtlarının muğlaklığından, gerekse yerinde tespit fırsatının ebediyen kaçmış olmasından dolayı hakkında kesin bir bilgi ortaya koymanın imkânsız olduğu bir konudur.

Oysa Ermeni soykırımı konusunda insancıl rollere soyunan hem Fransa hem de Hollanda’nın öyle çok uzak değil, yakın geçmişleri bile tam bir utanç manzarası arz ediyor. Bir mahkeme kurulsa, birinci dereceden

mağdurları, şahitleri ve sonuçları hemen gözler önüne sürülecek bir sürü yüz kızartıcı soykırım vakası var geçmişlerinde. Fransa Cezayir, Ruanda ve Uganda'daki sicili hiçbir adalet duygusunu kımıldatmaksızın ortada dururken Ermeni meselesinde giriştiği bu işgüzarlık, gerektiğinde milletlerin acılarının nasıl arsızca siyasi veya ekonomik çıkarlar üretebildiğini gösteriyor.

Hollanda ise çok değil, daha 11 yıl önce Srebrenitsa'da yaşanan, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da yaşanan en büyük katliamdaki payının hesabını verebilmiş değildir."

Yasin Aktay, "Hollanda Soykırım Beğenmiyor", Yeni Şafak, 02.12.2006

Tipik bir "tencere dibin kara, seninki benden kara" edebiyatı... Bu yazıda Fransa ve Hollanda, dünyada aynen Türkiye'ye yapıldığı gibi, birtakım genellemelerle suçlanıyor. Ortada ne somut bir kanıt var, ne de suçlanan bir "gerçek kişi". Buna rağmen suçlusu olmayan soyut bir "soykırım" suçundan söz ediliyor ve bu suç, ulusuyla birlikte bir ülkenin üzerine yıkılıyor. "Tencere dibin kara, seninki benden kara" edebiyatının Türkiye'ye yararı yoktur. Tam aksine, zararı vardır. İyi niyetli dahi olsa, bu edebiyat sonuçta Türkiye'yi hedef alan soyut suçlama mantığını meşrulaştırmaktadır.

2006'daki bu köşe yazısının ardından gelelim 2011 Temmuz'una...

Hollanda'da yerel bir istinaf (temyiz) mahkemesinin (Lahey Temyiz Mahkemesi) Bosna-Srebrenitsa Katliamı'nda "Hollanda devletini üç Bosnalı'nın ölümünde sorumlu" bulan ve "tazminat ödemesi gerektiğine" hükmeden kararının Türkiye'de bazı basın organlarında, *"Hollanda, Lahey Adalet Divanı tarafından soykırım suçlusu ilan edildi"* biçiminde haberleştirilmesi, kimse kusura bakmasın, tam bir cehalet örneğidir...

Birincisi, haberleştirilen kararı Birleşmiş Milletler (BM) örgütünün ana yargı organı olan Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı vermemiştir. Yukarıda da belirttiğim gibi, Hollanda'nın Lahey kentindeki ulusal bir istinaf (temyiz) mahkemesi vermiştir.

İkincisi, kararda Hollanda "soykırım suçlusu" ilan edilmemiştir. Hollanda devleti Srebrenitsa Katliamı'nda üç Bosnalı'nın ölümündeki ihmali nedeniyle "sorumlu" bulunmuş ve "tazminat ödemesi gerektiğine" hükmedilmiştir.

Bu konuda basınımızın çoğunluğunun Türkiye'yi "Ermeni Soykırımı"yla suçlayan Hollanda'yı suçlamak hevesine kapıldığı, konuyu doğru biçimde yansıtanların az sayıda kaldığı söylenebilir. Ancak, bu

niyetle de olsa yapılan yanlışlar bir bakıma Türkiye'nin "kendi ayağına kurşun sıkması" anlamını taşır.

Neden böyle olduğunu anlamak için, Srebrenitsa'da yaşananlarla ilgili uluslararası ve ulusal yargı süreçlerini özetle de olsa bilmemizde büyük yarar var. Bu süreçler, "Ermeni Soykırımı" iddialarının hukuki içeriği konusunda da bize ışık tutacak önemdedir.

1992-1995 yılları arasındaki Bosna Savaşı sırasında BM, Boşnakların yaşadığı Srebrenitsa'yı "güvenli bölge" ilan etmiş ve silahlardan arındırmıştı. Bölgenin korumasını da BM Barış Gücü (Koruma Gücü) UNPROFOR kapsamında görev yapan Hollanda birliğine vermişti.

11 Temmuz 1995'te Ratko Mladiç komutasındaki Sırp birlikleri Hollanda askerlerinin hiçbir direnişiyle karşılaşmadan, silahlardan arındırılmış Srebrenitsa'ya girmiştir. Şehrin düşmesi üzerine sivil Boşnak halk korku içinde, Hollanda askerlerinin bulunduğu Potoçari köyündeki BM kampına doğru kaçmaya başlamıştır. 6 bin kadar Boşnak kampa girmeyi başarırken, geri kalanlar kampın çevresinde toplanmış, bazı Boşnaklar ise Tuzla kentine gitmek üzere orman yoluna girmiştir.

Srebrenitsa'dan kaçan bu insanların ardından gelen Mladiç, önce "kimseye zarar vermeyeceklerini" açıklamış, daha sonra kampın sorumlusu Hollandalı Albay Thom Karremans ile yaptığı toplantıda, "kampın içindeki ve etrafındaki Boşnakların kendisine teslim edilmesini, aksi takdirde kampı bombalayacağını" söylemiştir.

Kamp komutanı bu tehdide boyun eğmiş ve kadrolu kamp görevlileri dışındaki bütün Boşnakları Sırplara teslim etmiştir. Ratko Mladiç'in kimseye zarar verilmeyeceğini söylemesine karşın, teslim alınan 8 bini aşkın genç ve yetişkin erkek katledilmiştir. Katledilen Boşnakların çığlıkları kamptan duyulurken Hollandalı askerler, teslim edilmemeleri için kendilerine yalvaran Boşnakları silah zoruyla kampı terk etmek zorunda bırakmıştır.[167]

Kamptaki Hollandalı askerler "Srebrenitsa Anıları" adlı kitapta bu olayda suçlu olduklarını itiraf etmiştir. Kitapta, 1994-95'te Srebrenitsa'da görev yapan 850 Hollanda askerinden 171'inin ağır psikolojik bunalıma girdiği, bunlardan 15'inin intihar ettiği, 270 askerin eşinden ayrıldığı, 300 askerin de yoğun travma belirtileri sebebiyle ordudan ilişkilerinin kesildiği açıklanmıştır. 1994-1995 yılları arasında Bosna'da görev yapan ve Srebrenitsa'da binlerce sivil Boşnak'ı Sırplara teslim eden Hollandalı askerler, yaşanan korkunç katliamın ardından ülkelerine döndükten sonra

bunalıma girdiklerini, bakanlığın kendilerine sahip çıkmadığını ileri sürerek Hollanda Savunma Bakanlığı aleyhine “bedensel ve psikolojik zarar görme” iddiasıyla milyonlarca avroluk tazminat davası açmıştır.[168]

Hollanda’da 2002 yılında da, Sırplara teslim edilen anne, babası ve kardeşinin ölümlerine tanık olan Srebrenitsa’daki BM kampının tercümanı Hasan Nuhanoviç ile elektrikçi olarak çalıştığı sırada öldürülen Rıza Mustoviç’in yakınları tarafından da Hollanda devleti aleyhine tazminat davaları açılmıştır.

Davayı görüşen Lahey’deki ulusal kaza mahkemesi, 2008 yılında verdiği kararda, Hollandalı askerlerin Bosna-Hersek’te BM komutası altında görev yaptığını, bu yüzden Hollanda devletinin ölümlerden sorumlu tutulamayacağını hükmetmiştir. Mahkemede Hollanda’nın yaptığı;

Kampın Hollandalı askerlerden sayıca 20-25 kat daha fazla olan Sırp birliklerince kuşatıldığı;

BM Barış Gücü uygulama kurallarına göre, Hollandalı askerlerin sadece hafif silahlara sahip oldukları, Sırp birliklerinin ise her türlü ağır silahla donatılmış bulunduğu;

Kamp komutanlığının Bosna-Hersek’teki UNPROFOR karargâhından talep ettiği hava ve kara desteğini alamadığı özetindeki savunması da dikkate alınmıştır.

Davacılar tarafından üst mahkemeye taşınan bu karar, 5 Temmuz 2011’de bozulmuştur. Lahey’deki Ulusal İstinaf (Temyiz) Mahkemesi, Ratko Mladiç komutasındaki Sırp birliklerinin gerçekleştirdiği 1995 Bosna-Srebrenitsa Katliamı’nda hayatını kaybeden üç Bosnalı’nın ölümünde “Hollanda devletinin sorumluluğu bulunduğuna”, dolayısıyla “ölenlerin yakınlarının tazminat haklarının olduğuna” hükmetmiştir. Mahkeme bu kararını, Hollandalı askerlerin bölgede BM’ye bağlı olarak görev yapmalarına karşın, kamplarına sığınan sivil Boşnakları korumayıp Sırp birliklerine teslim ederken “öldürüleceklerini tahmin etmeleri gerektiği” gerekçesine dayandırmıştır.

Srebrenitsa’da yaşananlarla ilgili Hollanda’daki bu “ulusal yargı süreci”nin doğru bilinmesi, “soykırım suçu”nun hukuki içeriğinin tam olarak kavranması bakımından önemlidir. Aynı önemdeki bir başka süreç de, Srebrenitsa Katliamı’nın uluslararası yargı boyutudur.

Bosna-Hersek’te işlenen savaş suçları için Boşnak tarafı, BM’nin ana mahkemesi sayılan Lahey Uluslararası Adalet Divanı’na Srebrenitsa Katliamı öncesinde, 1993’te başvurusunu yapmıştır. Adalet Divanı’nın bu

başvuruyla ilgili kararı, soykırımın önlenmesi için taraflara yapılan BM çağrısını açıklamak olmuştur.

Boşnak tarafının ikinci başvurusu ise 9 Mayıs 2006'da yapılmıştır. Başvuruyu değerlendiren Divan, oybirliğiyle, 26 Şubat 2007'de Srebrenitsa'da tamamına yakını erkek 8 bini aşkın sivil Boşnak'ın öldürülmesinin "soykırım" olduğuna hükmetmiştir:

"Mahkeme, Sırp Cumhuriyet Ordusu (VRS) üyelerinin 13 Temmuz 1995'ten sonra Srebrenitsa civarındaki eylemlerinin bir grup Bosna-Hersekli Müslüman'ı yok etmek kastıyla gerçekleştirildiğine; dolayısıyla BM Soykırım Sözleşmesi'nin ikinci maddesinin (a) ve (b) fıkralarına uyan soykırım eylemleri olduğu sonucuna varmıştır." "Batı'nın Önyargılı 'Türk' İmgesi ve 'Yeni Dünya Düzeni' " başlıklı bölümde incelediğimiz "Birleşmiş Milletler Soykırım Suçlarının Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme"nin ilgili maddesini hatırlayalım:

Soykırım suçunun tanımlandığı ikinci madde:

> Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden her hangi biri, soykırım suçunu oluşturur.
>
> a) Gruba mensup olanların öldürülmesi;
>
> b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;
>
> c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek;
>
> d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;
>
> e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek.

Bosna'da yaşanan diğer toplu cinayetleri "soykırım" yerine "katliam" olarak tanımlayan Divan, Srebrenitsa Soykırımı nedeniyle "doğrudan sorumluluk" yüklemeyi reddederek Bosnalıların beklediği tazminat yolunu kapatmıştır. Uluslararası Adalet Divanı Başkan Yardımcısı'nın "Sırbistan'ın ana ya da yardımcı aktör olduğu" gerekçesiyle muhalefet şerhi koyduğu bu kararda şöyle denilmiştir:

"Mevcut uluslararası hukuka göre, sorumluğu bulunan kişi ve kurumlarıyla Sırbistan, soykırım yapmamıştır. Sırbistan, soykırım işlemek için plan yapmamış, soykırım eylemini kışkırtmamıştır. Sırbistan, BM

Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırma Sözleşmesi'ne göre yükümlülüklerini ihlal ederek, soykırıma iştirak etmemiştir.

Sırbistan, Temmuz 1995'te Srebrenitsa'da meydana gelen soykırım konusunda, BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırma Sözleşmesi'ni, Ratko Mladiç'in soykırım ve soykırıma iştirak suçlamaları nedeniyle yargılanacağı eski Yugoslavya için kurulan Uluslararası Ceza (Savaş Suçları) Mahkemesi'ne teslim edilmemesi ve mahkemeyle tam bir işbirliği yapmaması nedenleriyle ihlal etmiştir. Sırbistan, eski Yugoslavya için kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne soykırım ve başka suçlarla itham edilen kişilerin teslimi ve mahkemeyle tam bir işbirliği konularında yükümlülüklerini yerine getirecek acil tedbirler almalıdır."

Sırp Komutan Ratko Mladiç 2011'de yakalanmış, yargılanmasına eski Yugoslavya için kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde 3 Haziran 2011'de başlamıştır.

Bu mahkemede "soykırım suçlusu" olduğu iddia edilen "gerçek kişi"lerin yargılamaları yapılmaktadır. Mahkeme, "soykırım"la suçladığı Sırp General Radislav Kristiç'i önce 35 yıl hapis cezasına çarptırmış, ancak temyiz sonrasında General Kristiç'in "Srebrenitsa Katliamı'nda rolü olmadığına, sadece Boşnakları göçe zorladığına ve zorla göçün tek başına soykırım suçu oluşturmadığı"na hükmeden mahkeme, soykırım suçlamasını 'savaş suçu' olarak değiştirmiş ve cezayı hafifletmiştir.

Mahkemede yargılaması tamamlanan Albay Vidoje Blagoyeviç, hakkında verilen 18 yıl hapis cezasını temyiz etmemiştir. Eski Sırp Lideri Slobodan Miloseviç ise yargılanırken ölmüştür. 2008'de yakalanan Sırp politikacı Radovan Karadziç ile General Ratko Mladiç'in yargılamaları ise sürmektedir...

Görüldüğü gibi, Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı'ndaki yargılamada Sırbistan'a ülkesi ve ulusuyla soykırım suçlaması yapılmamıştır. Buna karşın, Sırbistan devletinin kişi ve kurumlarıyla BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırma Sözleşmesi'ne göre yükümlülüklerini ihlal edip etmediği, dolayısıyla tazminat sorumluluğunun olup olmadığı değerlendirilmiştir.

BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırma Sözleşmesi uyarınca, "soykırım suçlusu" olabilecek "gerçek kişiler" ise eski Yugoslavya için kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde görülmektedir.

Srebrenitsa Soykırımı konusunda Hollanda Lahey'deki uluslararası ve ulusal yargı süreçlerinde altı bir kez daha çizilen ve "Ermeni Soykırımı"

iddialarının tartışılmasında da yaşamsal önemi olan beş temel uluslararası hukuk dersi vardır:

1. Bir olayın “soykırım” olup olmadığına sadece uluslararası yetkili mahkemeler karar verebilir. Srebrenitsa Soykırımı kararını BM’nin ana yargı kurumu olan Lahey’deki Uluslararası Adalet Divanı vermiştir.

2. Uluslararası yetkili bir mahkeme tarafından soykırıma hükmedilmişse, soykırım suçlamaları ülkelere ve uluslara değil, ancak “gerçek kişi”lere yönelebilir. Eski Yugoslavya için BM tarafından kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde, Srebrenitsa Soykırımı dahil savaş suçları nedeniyle “gerçek kişi”ler yargılanmaktadır.

3. Devletler, eğer görevli kişileri ve kurumlarıyla soykırım işlemek için plan yapmış ya da soykırım eylemini kışkırtmışsa “sorumlu” tutulabilir ve tazminata mahkûm edilebilirler. Uluslararası Adalet Divanı, Sırbistan için bu değerlendirmeyi yapmış ve sorumluluğa hükmetmeyerek tazminat yolunu açmamıştır.

4. Devletler için ulusal mahkemeler, o da sadece devletlerin kendi ulusal mahkemeleri, ölümler için “sorumlu” tutabilir ve tazminata hükmedebilirler. Hollanda’daki Lahey Ulusal İstinaf (Temyiz) Mahkemesi, Srebrenitsa’da üç Bosnalı’nın ölümünden sorumlu bulup tazminata mahkum etmiştir.

5. Ulusal mahkemeler, uluslararası yetkili bir mahkemenin hem “soykırım” hem de bu soykırımla ilgili “doğrudan sorumluluk” kararları olması durumunda, devletlerini sorumlu tutuldukları ölümler için “soykırım” temelinde de tazminata mahkûm edebilirler... Srebrenitsa Soykırımı Sırbistan için “doğrudan sorumluluk” kararı yoktur. Hollanda için ise böylesi bir suçlama söz konusu dahi değildir

Srebrenitsa Katliamı ile ilgili yargı süreci, Türkiye için özellikle önemli olmasına karşın, atıf yaptığımız birkaç istisna dışında basınımızda maalesef son derece yanlış biçimlerde haberleştirilmiştir. Bunlar son derece kritik yanlışlıklardır. Salt Hollanda’yı soykırım suçlusu ilan etmekle kalmamakta, yanlış aktardığı hukuki mevzuat yoluyla, Türkiye’nin Ermeni Sorunu’nda lehine olan uluslararası hukuki durumu da çarpıtmaktadır.

Yanlışlıklar tazminat davasının açılmasıyla birlikte başlamıştır. Bir gazetemiz, tazminat davasının üst mahkemeye taşınma sürecini " 'Hollanda soykırım yaptı' iddiası" başlığıyla duyurmuştur. Ayrıca, haber metninde davanın "Hollanda devlet mahkemesinde görüşülmeye başlandığı" ifade edilmesine karşın, alt başlığında "Lahey Adalet Divanı" vurgusu yapılmıştır.[169]

Karar sürecinde de bir gazetemiz, sizin de dikkat çektiğiniz gibi, Hollanda'nın Lahey kentindeki ulusal İstinaf (Temyiz) Mahkemesi'nin kararını, "Lahey Uluslararası Ceza Mahkemesi, 1995'te Sırplar tarafından gerçekleştirilen Srebrenitsa Katliamı'nda üç Bosnalının hayatını kaybetmesinde Hollanda'yı suçlu buldu" başlığıyla vermiştir.[170]

Çok sayıda basın organımız da "ölümlerdeki sorumluluğu" belirlenen Hollanda'yı doğrudan "soykırım suçlusu" ilan etmiştir:

• **Yeni Şafak:** "Hollanda Soykırımda Suçlu"[171]

• **Gazete5.com:** "Hollanda'ya Srebrenitsa Cezası... Mahkem**e,** (...) Hollanda'nı**n** suçlu bulunduğunu açıkladı... Hollandalı askerlerin (...) bu soykırımdan suçlu oldukları kararını aldı."[172]

Yeniçağ: "Holanda da Srebrenitsa Katliamı suçlusu sayıldı"[173]

Serdar Palabıyık :

Soruyu, özneleri değiştirerek yeniden soralım: Aynı haberi "Hollanda" yerine "Türkiye" yazarak yeniden okursak; Türkiye'nin 1915 Olayları nedeniyle, "devlet" olarak herhangi bir yerel ya da uluslararası mahkeme tarafından "tazminat ödemeye" mahkûm edilmesini Türk basını "Türkiye soykırım suçlusu ilan edildi ve tazminat ödeyecek" biçiminde işleseydi, kendi kendimizi ne hale sokmuş olurduk?

Uluç Gürkan :

Basınımızın yanlışlıklarının "Türkiye'nin ayağına kurşun sıkması"yla eş anlamlı olduğunu söylemem bu nedenledir. Söyleşimizin başında da konuşmuştuk; Amerika'da Federal Temyiz Mahkemesi, "1915 olaylarında ölen Ermenilerin mirasçılarına sigorta şirketlerine karşı dava açma hakkı**"** tanımıştı. Arjantin'de bir mahkeme de, Türkiye'nin "insanlığa karşı suç işlediği" yolundaki subjektif bir karara imza atmıştı.

Basımızın Hollanda'yı "soykırım suçlusu" ilan eden yanlışlıklar mantığıyla bu kararlar şöyle çarpıtılabilir:

ABD ve Arjantin mahkemeleri, “uluslararası yetkili mahkeme”ymiş gibi yansıtılabilir.

“Ermeni Soykırımı” iddialarıyla ilgili uluslararası yetkili bir mahkemenin ne soykırım, ne de Osmanlı Devleti’ni “doğrudan sorumlu” sayan bir kararı olmadığı halde, Türkiye Cumhuriyeti’nin hem Osmanlı Devleti’nin yerine ikame edilmesi, hem de “gerçek kişi” olarak suçlusu bulunmayan bir suç işlendiği gerekçesiyle tazminat ödemesinin söz konusu olabileceği düşünülebilir.

Oysa Ermenilerin “toplu katliama uğradıkları” iddiasının soruşturulması için yetkilendirilmiş olan İngiliz Kraliyet Başsavcılığı, bu konuda dava açmaya yeterli delil olmadığına hükmetmiştir. Osmanlı Devleti de, tehcir sırasında Ermenilerin zarar görmesine sebep olan görevlilerini yargılayıp cezalandırarak kişi ve kurumlarıyla “toplu katliam” kastının olmadığını kanıtlamıştır.

Ancak Türk ulusal mahkemelerine ait olan tazminata hükmetme yetkisinin - yukarıda da vurguladığımız gibi, “Ermeni Soykırımı” iddialarıyla ilgili uluslararası yetkili bir mahkemenin soykırım olduğu ve bundan Osmanlı Devleti’ni “doğrudan sorumlu” bulunduğu yolunda bir kararı olması halinde– yabancı ülkelerin ulusal mahkemelerince de kullanılabileceği izlenimi yaratılabilir.

Bu koşullarda kendi kendimizi ne hale sokmuş olacağımızın yanıtını, iyisi mi tek kelimeyle “komik” diye verelim ve geçelim.

Tartışma, kısırdöngü olmaktan çıkarılmalı...

Serdar Palabıyık :

“Ermeni Soykırımı” tartışmamızı sürdürelim... Srebrenitsa Katliamı sırasında yeniden andığımız BM Soykırım Sözleşmesi’nin 2. maddesini “Ermeni Soykırımı” iddiaları üzerinden tartışmak isterim. Madde, belli bir topluluğun üyelerinin “salt o topluluğa ait olmalarından ötürü” öldürülmesini ayrıntılandırıyordu.

İddianıza göre, 1915’teki Tehcir Kanunu’ndan önce Ermeniler silahlanıp direniş örgütü kurmuş, Osmanlı’nın savaştığı düşman kuvvetlerle işbirliğine geçmişti. Osmanlı askeri birliklerine kara yoluyla ulaştırılacak malzemeyi Ermeni çeteler yol keserek engelliyor ve Osmanlı ordusunu zor duruma sokuyordu. Ermenilerin bu gibi tutumları, sürülmelerinin dayanağını kurdu ve bu kanunun uygulanması sırasında yaşanan ölümler, Ermenilerin salt Ermeni olmalarından dolayı katledilmesi değil, I. Dünya Savaşı’ndan itibaren

Ermenilerin takındığı tutum karşısında Osmanlı'nın aldığı bir önlemin sonucuydu ve savaş trajedisi kapsamında değerlendirilmeliydi. Ancak Ermeni ayaklanmalarının tarihsel nedenlerini Osmanlı yönetiminin baskıcı tutumuna bağlayanlar ve bu yönetim karşısında işgal kuvvetlerine sığınan, silahlanan Ermeni toplulukların tercihini haklı sayan, meşru müdafaa kapsamında değerlendirenler de var. II. Abdülhamid dönemindeki baskılar, Zeytun İsyanlarının birtakım vergi adaletsizlikleri yüzünden çıkması ve devletçe kanlı biçimde bastırılması, tehcir kararından sonra Ermenilerin Rusların yardımıyla silahlanması ve Van'ı işgal etmeleri, göç edip Fransız Lejyonlarına katılanların ise Fransızların desteğiyle eski bölgelerine geri dönebilmeleri bu iddialara örnek verilebilir. Öyleyse, Ermenilerin silahlanması ve işgal kuvvetleriyle ilişkiye geçmesi, Osmanlı'ya karşı bir tür intikam alma olarak yorumlanabilir mi? Bununla bağlantılı olarak, "Ermeniler mi, yoksa İttihatçılar mı bu kavgayı önce başlattı?" sorusu etrafında dönen tartışmalar sizce anlamlı ve yararlı mıdır? Bu tartışmadan bir sonuca varılabilir mi?

Uluç Gürkan :

"Önce kim başlattı?" tartışması ne anlamlı ne de yararlı... Bu tartışma bir tür kısırdöngüdür. Sonuç vermez. Yanısıra, sorunlarımızı "tencere dibin kara, benimki senden kara" edebiyatıyla da çözemeyiz. Bu bağlamda, "hangi taraftan, nerede, ne kadar kişi öldü?" tartışması, aynen "kavgayı önce kim başlattı?" tartışması kadar anlamsızdır. Bu "savaş trajedisi"nde ölü sayıları ve başlangıcıyla ilgili milatlar, "Ermeni Soykırımı" iddialarının çözümü için bir yarar sağlamaz. Taraflara üstünlük de getirmez. Olsa olsa, Taner Akçam gibi "Ermeni Soykırımı" savunucularına şov yapma olanağı verir.

Televizyonda böylesi bir tartışmayı anımsıyorum... "Kaç kişi yaşamını yitirdi, Ermeniler mi çoktu, Türkler mi çoktu; Ermeniler mi başlattı, Türkler mi başlattı" diye hararetle konuşulurken, Taner Akçam fırsatı kaçırmamış, sesini yükselterek "*Ermeniler ne yapmış olursa olsun, isterse Anadolu'nun altını üstüne getirmiş olsunlar, bu sizin soykırım yapmış olduğunuz gerçeğini değiştirmez*" diye kendince havasını atmıştı...

Tartışmayı kendi içinde bir kısırdöngüden kurtarıp sağlıklı ve gerçekçi bir zemine oturtmamız gerekiyor. Ermeni ayaklanmalarının tarihsel nedenlerinin irdelenmesi bu yöndeki bir açılım olabilir.

Anadolu’nun Selçuklular’la başlayan Türkleşme sürecinde Ermeniler’le herhangi bir sorun yaşanmamıştır. İyi ilişkiler, Osmanlı döneminde de 19. yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür. Anadolu’da yüzyıllar boyunca “millet-i sadıka–*sadık millet*” olarak yaşayan Ermeniler dinlerini ve dillerini korumakta hiç zorlanmamıştır.

Ermenilerin bu durumu, Osmanlı coğrafyasında 19. yüzyılda gelişen milliyetçilik akımlarıyla paralel biçimde değişmiştir. 1915 öncesindeki tarihsel kopuşları, milliyetçiliğin Osmanlı coğrafyasında 19. yüzyıl boyunca izlediği yolda görebiliriz. Ermeniler, Osmanlı ile tarih boyunca çok iyi ilişkiler içinde ve “sadık belde” düsturu üzerinden ilişkilerini yürütürken, tıpkı Balkan coğrafyasında rastladığımız gibi, milliyetçilik akımları Osmanlı’ya yeni bir yön çizmiş, Ermeni milliyetçiliği de bundan etkilenmiştir. Özellikle Yunan ayaklanması ve bağımsızlığı sonrasında Ermenilerin konumu, ilk bakışta daha da güçlenmiştir. Ermeniler, Osmanlı devlet yapısında, kısaca Bab-ı Âli denilen hükümette, Tercüme Odası’ndaki ve Hariciye Nezareti’ndeki görevlere yerleşmiştir. İç ve dış ticarette hâkim konuma yükselmişler; iyi yetişmiş genç kadroları, çalışkanlıkları ve sanatkâr yetenekleriyle Osmanlı Devleti’nde mimarlık, barutçuluk, Darphane Nazırlığı gibi stratejik görevleri de yüklenmişlerdir.

Osmanlı Devleti’nde güçlenen İstanbul merkezli Ege, Marmara ve Batı Anadolu’daki bu Ermeni topluluğunun karşısında, Doğu ve Orta Anadolu’da Van merkezli ikinci bir Ermeni topluluğu da kendi içinde ortaya çıkmıştır. Bu ayrım, bir yandan Osmanlı coğrafyasında yayılan milliyetçilik akımlarından etkilenirken, bir yandan da Ermeniler arasındaki farklı bölgelere ve farklı mezheplere mensup olmaktan kaynaklanan gerilimden beslenmiştir. Yunan bağımsızlığından sonra bütün Osmanlı Hıristiyanlarını harekete geçiren bağımsızlık isteği, öncelikle Van merkezli Ermeni topluluğunu sarmıştır.

Ermeni bağımsızlık hareketi Avrupa ve Rusya tarafından da tahrik edilmiştir. 1897’de Cenevre’de Hınçak ve 1890’da Tiflis’te Taşnak Dernekleri kurulmuştur. Balkanlar’daki Bulgar komitelerinin örgütlenme ve eylem biçimini esas alan bu Ermeni örgütleri, adlarını Sason Ayaklanması, İstanbul’da Kumkapı Olayı, Osmanlı Bankası’nın işgali ve 1896 Van Ayaklanması gibi terör olaylarıyla duyurmuşlardı.

Ermenilerin 1890-1915 arasında gerçekleştirdikleri silahlı eylemlerinin hedefi bağımsızlıktı. Ermeniler bağımsızlığı “tarihi

hakları” olarak savunuyorlardı. Ancak, bağımsız devleti, nüfusça azınlıkta oldukları bir bölgede kurmak istiyorlardı. Bölgede, Türkler ve Kürtlerden, Arapça konuşanlardan oluşan Müslüman bir çoğunluk ile Süryaniler ve Keldaniler gibi Hıristiyan, ama dilleri, kültürleri Ermenilerden farklı halklar vardı.

Ermenilerin bu ortamda bölgenin Müslüman çoğunluğuna karşı kanlı bir mücadele yolunu seçmelerinin tepki ve intikam duyguları uyandırdığı kuşkusuzdur. Kürt aşiretlerinin Hamidiye Alayları olarak örgütlenmelerinde; Kürtleri Osmanlı Devleti’nin gözetiminde Rusya karşısında güçlü bir askeri güç olarak kullanmak amacının yanında, Ermenilere karşı yükselen tepki de etkili olmuştur. Nitekim Kürt aşiretleri, Ermenilerin eylemlerine aynı yöntemle karşı koyunca, Batı’da, “yüzbinlerce Ermeni’nin öldürüldüğü” yolundaki söylentiler başlamıştır.

Ermenilerin I. Dünya Savaşı sırasındaki eylemleri ve işgalci Ruslarla yaptıkları işbirliği nedeniyle Osmanlı Devleti’nin aldığı karşı önlemler ve tehcir uygulaması sonucu yaşanan acılar konusunda, “vatana ihanetlerinin bedeli” ya da “etme bulma dünyası” gibi bir anlayışım yok.

Ötesinde, Ermenilerin bağımsızlık için mücadelelerini de yadsımıyorum. Ermenilerin de, tıpkı Yunanlılar, Sırplar, Bulgarlar gibi “kaderlerini tayin hakkına” sahip olduklarını düşünüyorum. Bunda bir tereddüdüm yok. Aynı şekilde, Osmanlı Devleti’nin kendi bütünlüğünü korumak için mücadele etme hakkı olduğunu da kabul ediyorum. Ermeniler, kendi açılarından bağımsızlık mücadelesi verirken ne kadar haklıydılarsa, Osmanlı Devleti de toprak bütünlüğünü tehdit eden Ermeni ayaklanmalarına karşı tedbir almakta o kadar haklıydı. Bu konuda da tereddüdüm yok.

Şu sorulabilir: Bir olayda çatışan tarafların her ikisi de haklı olabilir mi? Bence olabilir... Yaşam ak ve karalardan ibaret değildir. Arada gri tonlar da vardır. İnsan aklının üstünlüğü bu gri tonların kavranabilmesiyle ölçülmelidir. Ermeni Sorunu’yla ilgili gri tonu şöyle özetleyebiliriz: *Ermeniler “kaderlerini tayin hakkı”na sahiptir. Ancak bu hak, savaş koşullarında isyan etmelerini ve düşmanla işbirliği yapmalarını haklı kılmaz. Savaş koşullarında düşmanla yapılan silahlı işbirliği, Osmanlı Devleti’nin karşı askeri önlemleri almasına meşruiyet kazandırır.* Burada benim için önemli olan, Osmanlı

Devleti'nin Ermeni isyanına karşı güç kullanımının ve tehcir uygulamasının orantısıdır... Açık anlatımıyla, Bernard Lewis'in tanımladığı biçimiyle gerçekten bir "savaş trajedisi" boyutunda mıdır; yoksa bunu aşmış, Ermenilerin ırkları ve dinleri farklı oldukları için katledilmelerine mi dönüşmüştür?

Malta Yargılaması süreciyle ilgili olarak unuttuğumuz, bize unutturulan gerçekleri anımsarken, tehcir belgeleri ile uygulamasını Cenevre Sözleşmeleri kapsamında irdelerken gördüklerimiz de, "Ermenilerin yok edilmeleri" gibi bir soykırım kastının güdülmediğini ortaya koymaktadır. Eldeki bütün bulgular, çarpıtılmadıkları sürece, yaşananların bir "savaş trajedisi" olduğu yönündedir. Bu "savaş trajedisi"nden ötürü son derece üzgünüm ve Ermenilerin geçmişte milliyetçilik temelli bağımsızlık hareketlerini anlayabiliyorum. Kabul etmediğim husus, Osmanlı idaresinde farklı görevlerini sürdüren Ermeni kökenli kişiler belliyken, tehcirin başından sonuna dek sanki planlı bir soykırımın ürünüymüş gibi uluslararası alanda tartışılmasıdır. Eğer bir "soykırım"dan bahsetseydik, bu Ermeni kökenli yöneticilerin de en azından tasfiyesini gerektirmez miydi?

Ermeni çetelerin ayaklanmalarında Osmanlı idaresindeki bakanlar, mebuslar, büyükelçiler, memurlar görevlerinden alınmadı, sadece silahlı mücadele yürüten çetelere yönelen bir bastırma politikası izlendi. Osmanlı Hükümeti'nin müdahaleleri, isyan eden grupların bastırılması ve cephe gerisinin güvenliğinin sağlanmasıyla sınırlı tutuldu, elbette aşırılığa kaçıldığı oldu ama Ermenilerin "sırf Ermeni oldukları için" görevden alınmalarına, öldürülmelerine ya da göç ettirilmelerine dair bir strateji izlenmedi. Ermeniler kendi açılarından bağımsızlık mücadelesi verirken ne kadar haklı idilerse, Osmanlı hükümeti de toprak bütünlüğünü tehdit eden Ermeni ayaklanmalarına karşı tedbir almakta o kadar haklıydı. Bu nedenle, tehcir kararı, I. Dünya Savaşı koşullarını da hesaba katarsak, tam anlamıyla bir "savaş trajedisi" olarak değerlendirilmelidir. Karşılıklı nefret söylemleri, ölümlerin sayısal hesabı ya da önce kimin öldürdüğü tartışması bizi hem tarihsel bağlamdan koparır hem de bugün bu sorunu çözmekten alıkoyar.

------>

Osmanlı Ermenileri ve Milliyetçilik Akımları

Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ermenilerin milliyetçi akımlarla tanışmaları Osmanlı Devleti'nin diğer gayrımüslim tebasına nazaran daha geç bir tarihte olmuştur. Bunun temel nedeni Ermenilerin Batı ile olan temasının Balkan halklarına göre az olması ve Ermenilerin Balkan halklarına, özellikle de Rumlara göre kapitalist dünya sistemine eklemlenmelerinin çok daha düşük bir seviyede seyretmesidir.

Ermeni cemaati arasında milliyetçi fikirler her ne kadar 19. yüzyılın son çeyreğinden önce yavaş yavaş yayılmaya başladıysa da Ermeni milliyetçiliğinin altın çağı 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonraki dönemde yaşanmıştır. Bunun en temel nedeni ise özellikle Rusya'nın baskıları ve talepleri doğrultusunda bu savaşın ardından yapılan Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları ile Ermeni meselesinin uluslararası bir sorun haline getirilmesi olmuştur.

Bu çerçevede Ermeni milliyetçiliğinin zaman zaman birbiriyle kesişen iki farklı düzlemde hareket ettiğini söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi dinsel düzlemde yürütülen milliyetçi harekettir ve bu düzlemin Ortodoks Gregoryen ayağı İstanbul Ermeni Patrikliği tarafından, Katolik ve Protestan ayaklarının ise temelde misyoner okulları tarafından yürütüldüğü söylenebilir.

1863 yılında Ermeni Nizamnamesi'nin çıkarılmasının ardından İstanbul Ermeni Patrikliği merkezi yönetimden daha fazla hak talep etmeye başlamıştır. Özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısında Patriklik makamına gelen Mıgırdiç Hırimyan (1869-1873) ve Nerses Varjabedyan (1874-1884) Ermeni milliyetçiliğinin gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Hırimyan özellikle Osmanlı Ermenilerinin gözünün Rusya kontrolündeki Ermenistan'a çevrilmesine ön ayak olmuş ve Ermeni Nizamnamesinin daha da genişletilmesi yönünde çalışmalar yapmıştır. Varjabedyan ise 1877-78 Savaşı sırasında Patriklik yapmış ve Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan kurulması fikrini İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Sir Henry Layard ile paylaşmıştır. Varjabedyan ayrıca Ayastefanos Antlaşması müzakere edilirken Rus Çarı II. Aleksandr'ın kardeşi Grandük Nicola ile görüşmüş ve antlaşmaya "Ermenistan" tabirini içeren bir madde koydurmayı başarmıştır. Ancak antlaşmanın tadili gündeme geldiğinde Varjabedyan bir taraftan Beşiktaş Başpiskoposu Horen Nar'ı Rusya'ya Çar ile görüşmek üzere göndermiş, diğer taraftan da eski Patrik

Hırimyan'ı Avrupa başkentlerine göndererek özerk bir Ermenistan kurulması yönünde kamuoyu oluşturulmasına çalışmıştır.

Berlin Antlaşması'nın 61. Maddesi uyarınca "Ermenistan'da ıslahat yapılması" gündeme geldikten sonra Varjabedyan 1879'da yayımladığı Osmanlı Devleti'nde görev yapan Ermeni piskoposlara gönderdiği bir genelge ile halkın "Ermeni davası" konusunda bilinçlendirilmesi için çalışmalar yapılmasını talep etmiştir.

Ermeni Patrikhanesi 1880'lerin sonunda aşağıda ele alınacak olan Ermeni komiteleri kurulduğunda ise gerek Katogigosluklarla gerekse komitelerle işbirliği yapılması hususunda da çalışmalar yapmıştır. Bu hususta özellikle Doğu Anadolu bölgesindeki vilayetlerin valileri merkeze raporlar gönderip gereken tedbirlerin alınması gerektiğini bildirmişlerdir.

Osmanlı Devleti'ndeki misyoner okullarının Ermeni milliyetçiliğine katkılarına gelince bu konuda özellikle Amerikan Protestan misyoner faaliyetlerinin etkisinden bahsetmek mümkündür. 1820'li yıllardan itibaren Doğu Anadolu'da faaliyet gösteren Protestan misyonerler bir taraftan Ermenileri Protestanlaştırmaya diğer taraftan da Ermeni milliyetçiliğine katkıda bulunmaya çalışmışlardır. Özellikler Ermenilere Ermeni tarihinin, dilinin ve kültürünün, özgürlük ve eşitlik gibi kavramlar çerçevesinde öğretilmesi Ermeni milliyetçiliğinin gelişiminde önemli rol oynamıştır.[174]

Misyonerlerin eğitime yönelik faaliyetleri Ermeni isyanlarının başlamasının ardından bu isyanlara doğrudan veya dolaylı katkı sağlanması şeklinde devam etmiştir. Örneğin 1893'te Bitlis'te ortaya çıkan olaylarda Protestan misyoner George P. Knapp bir vaaz vererek şu sözleri söylemiştir:

"Biliyor musunuz? Bu sıralarda Ermeni milletinin tarihi yazılıyor! Bu tarihi şöyle ya da böyle yazmak, şerefle açıp, şerefle bitirmek sizin, Ermeni kavmi necibinin elindedir. Anadolu'nun her tarafında isyan başlamıştır. Payitahttaki ihtilaller yeniden canlanmıştır. Ermeni bayrağı her yerde dalgalanıyor, Bu bayrağın üzerinde istiklal, hürriyet ve Barbar Türklere lanet yazılıdır. Bütün Düvel-i Muazzama sizinle beraberdir. İngiltere size en yeni silahlardan göndermiştir. Bu silahları ben pekâlâ biliyorsunuz ki, iktiza edenlere verdim. Silahı olmayan bana müracaat etsin, vereyim."[175]

Kısacası Ermeni milliyetçiliğin oluşmasında Avrupa'daki pratiğin aksine dini otoritenin, yani kilise ve misyoner okullarının büyük etkisi vardır. Ancak Ermeni milliyetçiliğinin örgütlenmesi daha seküler bir pratik izlemiş ve Batılı devrimci örgütler model alınmıştır. Bu çerçevede de ondokuzuncu yüzyılın son yıllarında devrimci Ermeni komiteleri kurulmuştur.

Aslında Ermeni örgütlenmesi 1860'lardan itibaren önce sosyal toplulukların kurulması ile başladı. 1860'ta İstanbul'da kurulan Hayırsever Cemiyeti'ni, 1870-80 yılları arasında Doğu Anadolu'da kurulan Araratlılar, Okulsevenler ve Milliyetçi Kadınlar gibi cemiyetler izledi. Bu sosyal örgütlenmeler 1870'lerin sonundan itibaren birleştiler ve Ermenlilerin Birleşik Cemiyeti'ni kurdular. Bunu da özellikle Doğu Anadolu bölgesinde kurulan ilk devrimci örgütler, yani 1878'de Van'da kurulan Kara Haç ve 1881'de Erzurum'da kurulan Anavatan Müdafiileri Cemiyetleri izledi[176].

Sosyal ve devrimci nitelikteki bu örgütlenmeleri ise Ermeni siyasi partilerinin kuruluşu izledi. Bunların ilki İstanbul doğumlu bir Ermeni olup, Van'da ve daha sonra da Fransa'da öğretmenlik yaparak pek çok milliyetçi öğrenci yetiştiren Mıgırdıç Portakalyan'ın öğrencileri tarafından 1885'te kurulan Armenakan Partisi'dir. Partinin programında kuruluş sebebi "ihtilal yolu ile Ermenilerin kendi kendilerini idare etme hakkını elde etmek" olarak belirlenmiş, bunun yöntemi olarak da "ihtilalci fikirleri yaymak, üyelere silah kullanmayı ve askeri disiplini öğretmek, gerilla kuvvetleri oluşturmak ve halkı genel bir harekete hazırlamak" kabul edilmiştir.[177]

Armenakan Partisi'nden iki sene sonra ise bu kez İsviçre'de Kafkasya kökenli Ermenilerden Avedis Nazarbeg tarafından Marksist prensiplerden hareketle Hınçak (Çan) Partisi kurulmuştur. Hınçak Partisi'nin siyasi programı incelendiğinde partinin kuruluş amaçları şöyle dile getirilmektedir:

"İhtilal çıkarmak, mutlakiyet idaresine mensup sınıfları yok etmek, Ermeni halkını bulundukları kölelik durumundan kurtarmak, siyasi işlere katılmaları için kendilerine siyasi kudret ve kuvvet vermek, iktisadi gelişmelerini, genellikle kültürce ilerlemelerini önleyen engelleri kaldırmak, işçi sınıfının eğilimlerini ve ve isteklerini serbestçe söyleyebilmeleri için siyasi şartlar yaratmak..."[178]

İhtilalin faaliyet alanı bu programda “Türkiye Ermenistanı” olarak belirlenmiş ve “Ermeni halkının ve Ermenistan’ın kaderini Türk imparatorluğunun kaderinden ayırmak gerektiğinden” Ermeni ulusal bağımsızlığının sağlanması kararlaştırılmıştır. Yöntemler ise propaganda, terör, akıncı alayları teşkilatı, genel ihtilal teşkilatı ve isyan alayları teşkilatının kurulması ve herhangi bir devletin Türkiye’ye savaş açması için genel bir isyan başlatılması olarak belirlenmiştir.[179] Hınçak Partisi İstanbul’da düzenlenen Kumkapı Nümayişi, Sasun İsyanı, Bab-ı Âli Nümayişi ve Zeytun İsyanı’nı üstlenmiştir.[180]

Hınçak Partisi’nin ardından kurulan üçüncü önemli siyasi parti ise Ermeni Devrimci Federasyonu, yani Taşnaksutyun’dur. Bugün de Ermenistan’da varlığını sürdüren ve genellikle koalisyon ortağı olarak hükümetlerde yer alan bu parti 1890 yılında Tiflis’te kurulmuştur. Önceleri Hınçak Partisi yeni kurulan bu parti ile sıkı bir işbirliğine girmiş olsa da, Taşnaksutyun’un komünizme Hınçaklar kadar yakın durmaması üzerine 1891’den itibaren bu işbirliğini kesmiştir.[181]

Taşnak Partisi’nin 1890 yılında yayımladığı bir bildiride Ermenilerin bir bayrak altında toplanması isteniyor ve “Türk Ermenistanı’nın siyasi ve iktisadi hürriyetini amaç edinmiş olan” partinin “aslında halkın hükümete karşı başlatmış olduğu savaşa girmiş ve vatanın hürriyeti için kanının son damlasını akıtmayı görev edinmiş” olduğu ifade ediliyordu.[182]

1891 yılında yayımlanan bir diğer bildiride ise partinin yöntemi şöyle belirleniyordu: “Taşnaksutyun Türkiye Ermenistanında genel isyanı çıkaracak ve göreve daveti yapacaktır”.[183] Sonuç olarak, Ermeni komiteleri 1890’lardan itibaren Ermeni milliyetçiliğini daha seküler ve daha devrimci bir düzlemde yürütmüşler ve Ermenilerin bağımsızlığı temelinde siyasi mücadeleyi öngören bir siyaset izlemişlerdir.

Hazırlayan: Serdar Palabıyık

------|

Tehcirin kapsamını, Osmanlı Devleti’nin güvenlik endişeleri belirledi...

Serdar Palabıyık :

Bu noktada bir itiraz dile getiriliyor: "Osmanlı kendi varlığını korumak adına sadece silahlı Ermeni çeteleriyle mücadele etme kararını aldıysa, tehcir kapsamına o halde neden sivil halkı, özellikle kadın ve çocukları dahil etti? Tehcirin kapsamı neden bu denli geniş tutuldu?"

Uluç Gürkan :

Bu soruyu yanıtlamak için daha önce ayrıntılı olarak konuştuğumuz ve belgelendirdiğimiz bazı olguları kısaca yinelememiz gerekiyor:

Birincisi, tehcir kararnamesi, 27 Mayıs 1915'te, Rus işgalini destekleyen Ermenilerin Van'ı işgal etmeleri üzerine alınmıştır. Buradaki öncelikli amaç, Osmanlı savaş cephesinin gerisinde lojistik (ikmal) hatlarını vuran Ermeni çetelerini engellemektir. Bunun için çetelere yardım eden Ermenilerin Osmanlı toprakları içinde Suriye'de Halep, Şam ve Lübnan'a sevkleri öngörülmüştür.

İkincisi, tehcir uygulamasının kapsamı daha sonra genişletilmiştir. Savaş koşullarında, Ermenilerin yaşadığı çok sayıdaki yerleşim biriminde Müslümanlar ile Ermeniler arasında çatışma çıkmasından korkulmaktadır.

Üçüncüsü, kapsamının genişletilmiş olmasına karşın, tehcir uygulaması, bütün Ermenileri kapsamamıştır. Daha önce de konuştuğumuz gibi, Katolik Ermeniler tehcire tâbi tutulmamıştır. Protestan Ermenilerin de tehcirinden vazgeçilmiştir. Bunun yanında, Ermeni milletvekilleri ve aileleri; asker, subay ve askeri doktor aileleri; demiryolları ve istasyon görevlileri ile aileleri; yerel yönetimlerce mahzur görülmeyen sanatkârlar, halkın ihtiyaçlarını üreten fabrikalarda çalışanlar ile askerlik, Protestanlık ya da Katoliklik'ten başka sebeplerle yerinde kalmak için başvurup başvurusu kabul edilenler de tehcir kapsamı dışında kalmıştır.

Dördüncüsü, tehcir kapsamındaki Ermenilerin bırakın öldürülmemeleri, kötü muamele görmemeleri konusunda Osmanlı idari görevlileri özellikle talimatlandırılmıştır.

Nitekim, tehcir uygulamasını bazı idareciler oldukça kansız biçimde gerçekleştirmiştir. Bölgelerindeki Ermenileri tehcirin nihai noktalarına salimen ulaştırmışlardır. Buna karşın Osmanlı görevlileri, Ermenilerin Doğu'da yaptıkları nedeniyle öfkelerine hâkim olamamış ve tehcirin düzenli gitmesine gereken özeni göstermemiştir. Özensiz

Osmanlı görevlileri, 1915 ve 1916 yıllarında savaşın bütün şiddetiyle sürdüğü günlerde Osmanlı Hükümeti’nin kendi iradesiyle kurduğu mahkemelerde yargılanmış ve cezalandırılmıştır.

Tehcir uygulamasında, Doğu cephesinde Osmanlı ordusunun hareket alanını güvenceye almak ve cephe gerisinde Müslümanlar ile Ermeniler arasında olası çatışmaları önlemek amacı olduğu kuşkusuzdur. Bu amaç doğrultusunda, tehcir kapsamının, bütün istisnalara karşın günümüz ölçülerine göre geniş tutulması ve kadınlar ile çocukları da kapsaması kaçınılmazdı. Örneğin; kadın ve çocukların yerlerinde bırakılmaları, onları savaş koşullarında hem korumasız hem de yaşamlarını sürdürecek olanaklarından yoksun bırakabilirdi. Ötesinde, “kim Ermeni militanıydı, kim değildi?” Osmanlı yönetiminin savaş koşullarında bu ayrımı yapabilmesi de kolay değildi.

Nihayet, Ermenilerin yoğun yaşadığı pek çok yerde isyan etmemiş ya da düşmanla işbirliğine geçmemiş sivil gruplar göç ettirilmemiştir. Örneğin; Kayseri-Talas’taki askeri fabrikalarda çalışmayı sürdüren Ermenilere dokunulmadığını, 1950’li yıllarda oradaki öğrenimim sırasında edindiğim Ermeni arkadaşlarımdan biliyorum.

Uluç Gürkan, çocukluğundan bugüne dek edindiği çok sayıda Ermeni arkadaşının öyküsünü anlattığı bir yazısında, Ermeni Tehciri konusunda Prof. Halil Berktay’ın tezlerine yanıt veriyor. Bu yazı, yaşanmışlıkları, dostlukları tarih ve hukuk bilimiyle ulayan, kardeşliği pekiştiren niteliğiyle ön plana çıkıyor...

------>

Prof. Agop Kotoğyan’dan Prof. Halil Berktay’a...

Sabancı Üniversitesi’nden Prof. Dr. Halil Berktay, “Türkiye kendi tarihiyle hesaplaşma basiretini göstersin” buyuruyor ve ekliyor: “Adına ‘soykırım’ demese de 1915’de Ermenilerin toplu olarak katledildiğini kabul etsin. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti olarak sorumluluğu üstlenmesin. İttihat Terakki’nin üç lideri, Talât, Enver ve Cemal paşalara, yetmezse Osmanlı’ya yıksın. O zaman Ermeni sorunu kapanır.” Hiç olacak iş mi? Bu, Türkiye tarihinin yalanlarla çarpıtılarak yeniden yazılması anlamına gelir. Prof. Berktay tarihi açıkça çarpıtıyor. “Tehcir emri bütün Ermeni tebaasını hedef alıyordu..

(Bu nedenle) Tehcir Kanunu başlı başına bir etnik temizliktir" diyor. Bu doğru değil. Ben ortaokulu Talas'ta (Kayseri) okudum. Ülkenin dört bir yanından gelmiş 30 sınıf arkadaşımın beşi Ermeni kökenliydi. Beşiktaş Yıldız'da da birlikte top peşinde koştuğum üç, bilemediniz dört arkadaşımdan biri de Ermeni'ydi. 1950'li yıllarda birlikte okuduğum, oyun oynadığım bu Ermeni arkadaşlarım, tehcir olayının bütün Ermenileri değil, yurt topraklarını işgal eden düşmanlarla işbirliği yapılan bölgelerde yaşayanları kapsadığının canlı kanıtlarıdır. Prof. Berktay, savaş koşullarında karşılıklı bir trajediye dönüşen bu olayın "öldürme amaçlı" olmadığını, belki de istemeyerek ağzından da kaçırıyor. Buna rağmen olayı, "günümüzde 'öldürme' unsuru hariç, bir etnik grubu topluca yok etme, sürüp atma kategorisinde 'jenosit' tanımına giriyor" diye saptırmaktan kaçınmıyor. "Jenosit" uluslararası hukukta tanımlanmış bir sözcüktür. En son, Birleşmiş Milletler'in 25 Ocak 2005 tarihli "Darfur Raporu"nda yer almıştır. Bu tanımı kimse keyfince eğip büküp 1915 Ermeni olaylarına uyduramaz. Prof Berktay, Talât Paşa'nın Diyarbakır Valisi'ne çektiğini söylediği bir telgrafı da, sözde "soykırımı" kanıtlayan "gizli bir emir" olarak pazarlamaya çalışıyor.. Bu iddia, Aram Andonyan'ın Paris'te yayınladığı bir kitapta yer almıştı. Sahte olduğu kanıtlandı. Ermeniler dahi uzun süredir bu telgrafa atıf yapmıyorlar. Ancak Sabancı Üniversitesi'nden Prof. Berktay, Türkiye'nin çok satan etkin bir gazetesinde bu sahte telgrafla tarihi saptırmayı deneyebiliyor. Prof. Berktay ve bir avuç gürültücü yandaşının en azılı Ermeni militanından daha ateşli olabilmeleri gerçekten ilginç bir olay. Aralarında, Ermeni olayının da ötesinde, Kıbrıs'ı tartışırken en fanatik Rum'dan daha keskin, terörü tartışırken de en ırkçı Kürt'ten daha sert olabiliyorlar. Bilemiyorum, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden Kasım 2004'te emekli olan Prof. Dr. Agop Kotoğyan'ın yaşamöyküsü, tarihi çarpıtarak bir güncel politika silahı olarak kullanmak isteyenlere ders olur mu? Prof. Kotoğyan, hastalarının tanıdığı adıyla "Cildiyeci Kolsuz Agop", 1915 trajedisinin mağdurlarından... Atalarının yaşadığı Yozgat'taki köyü basan çeteler bütün erkekleri öldürmüşler. Agop Kotoğyan'ın o tarihte dört yaşında olan dedesi Kirkor, annesi tarafından köyün yakınındaki madendeki mağaralarda saklanarak kurtarılmış. İşte o Kirkor'un torunu olan Agop, ünü yurt dışına da yayılan bir tıp adamı olunca, Almanya, Fransa, Kanada ve Amerika'dan cazip teklifler almış, ancak hepsini

elinin tersiyle geri çevirmiş. Kendisini tahrik etmeye çalışmışlar, “Ermeni olduğun için dedeni, fukara olduğun için kolunu kaybettiğin o ülkede ne işin var” demişler. “Evet, doğrudur: Ülkemde çok acı çektim. Sefaletin dibinde yaşadım. Dedemi, çocukluğumu, kolumu kaybettim. Ama yolumu kaybetmedim. Bu ülkede yaşayan milyonlarca insandan hiçbir zaman farklı olmadığımı düşündüm. Bu topraklarda yaşayan tüm insanları kardeşim olarak benimsedim. Bir ülkeyi sevmek demek, bu topraklarda geçirdiğin güzel ve iyi günleri sevmek demek değildir. İyi günde ve kötü günde burada olmak, vatanın yanında kalmak demektir yurt sevgisi” yanıtını vermiş. Bu sözler bana, Ermeni çocukluk arkadaşlarımı, Talas ve Tarsus’taki sevgili sınıf arkadaşlarımı, okuldaşlarımı anımsattı. Yurtiçinde ve yurtdışında daha nice Agop’lar var. Onlar, Türkiye’nin tarihinin gerçek parçaları olarak kucaklanmayı bekliyorlar.

Star, 13 Mart 2006

------|

Serdar Palabıyık :

Tehcir kararından sonra göç ettirilecek yöre halkının belirlenmesinde yerel idarecilerin rolü üzerinden konuşalım biraz da...

Uluç Gürkan :

Tehcir kararı, Rus işgal kuvvetleriyle işbirliği yapan Ermenilerin Van’ı işgal etmeleri sonrasında uygulandı. Osmanlı Devleti, bu süreçte Rus ordusunun ilerlemesine engel olamadı, cephe gerisinden ihtiyacı olan lojistik desteğin sağlanmasında da zorlandı. Ermeni çetelerinin kestiği yollar nedeniyle Osmanlı ordusuna asker ve mühimmat takviyesi yapılamadı, yaralılar cephe gerisinde tedavi görecekleri noktalara güvenli olarak taşınamadı.

Göç etmesine karar verilen Ermenilere baktığınızda, başlangıçta ikmal yolları üzerindeki çetelerinin ve bu çetelere yardım ettiği ya da edeceği düşünülen yerel halkın hedef alındığını görebiliyoruz. Osmanlı’nın güvenlik endişesi ve Doğu Cephesi’ne ikmal yolları üzerinden rahat yardım ulaştırma arzusu, tehcir kararının kapsamını belirliyor.

Bu konuda yerel idarecilerin takdiri, hiç kuşkusuz farklı olmuştur. Ancak, takdirini Ermeniler aleyhine haksız ve keyfi olarak kullanıp

mağduriyete yol açanların 1915 ve 1916 yıllarında dönemin Osmanlı Hükümeti'nin kendi iradesiyle kurduğu mahkemelerde yargılandığının altını da tekrar tekrar çizmemiz gerekiyor.

Serdar Palabıyık :

"Soykırım" tezini savunan bazı yazarlar, merkezle yerel arasındaki koordinasyonun –özelde telgraf teknolojisi ve haritacılık biliminin- o günün şartlarında sanıldığından daha sık ve başarılı kurulduğu görüşündeler. Bu tezin arka planında, tehcir sırasındaki uygulamalardan, toplu öldürmelerden merkezin haberinin olduğu ya da toplu öldürme emrinin zaten bizzat merkez tarafından verildiği görüşü hâkim.

"Soykırım" tezine karşı çıkanların şu argümanı da bu sayede çürütülüyor: "Tehcirler sırasındaki infazlar bizzat merkezin emirleri dâhilinde gerçekleştirilmedi. Bazı emirler ya eksik ya da kontrolden çıkmış askerlerin suistimaliyle uygulanınca, ortaya büyük bir 'trajedi' çıktı. Ne var ki, bazı askerlerin emir-komuta zincirinden çıkarak Ermeni topluluğa karşı giriştiği bu toplu öldürmeler, Osmanlı hükümetinin tehcir kararını Ermenileri öldürmek amacıyla aldığı sonucunu doğurmaz. Osmanlı hükümetinin sorumluluğu ancak bu askerleri yeterince eğitememesinde aranabilir. Onun dışında, Osmanlı'nın ya da Türklerin soykırımdan suçlanabilmeleri tarihsel gerçeklere aykırı olup hukuken de mümkün değildir."

Uluç Gürkan :

I. Dünya Savaşı koşullarında Osmanlı Devleti'nde merkezin yerelle koordinasyonu ne kadar iyiydi, telgraf teknolojisi ve haritacılık bilimi o günün koşullarında ne kadar başarıyla kullanılıyordu, bu oldukça tartışmalı bir konudur... Buna rağmen, varsayalım ki merkezin yerelle koordinasyonu güçlüydü, günün iletişim teknolojisi başarıyla kullanılıyordu; bu, tehcir sırasında yaşanan acılardan Osmanlı Hükümeti'nin haberdar olduğu, acıyla sonuçlanan olayları önlemeyerek örtülü ya da açık destek verdiği anlamına mı gelir?

Bu soruya "evet" yanıtını vermek haksızlıktır... Osmanlı Hükümeti, tehcir uygulaması sırasında Ermenilerin canına, malına zarar verilmesinden sorumlu görevlileri kendi inisiyatifiyle ve savaşın bütün şiddetiyle sürdüğü 1915–1916 yılarında yargılatmıştır. Suçlu bulunan çok sayıdaki görevli de Osmanlı mahkemelerinde "idam" dâhil çeşitli

cezalara çarptırılmıştır. Bu mahkeme safahatını (Divan-ı Harb) ayrıntılarıyla konuşmuştuk.

Bu yargılama ve cezalandırma süreci, Osmanlı Devleti'nin "soykırım" kastının olmadığını kanıtlıyor. Ötesinde, merkezin yerelle olan koordinasyonunun tehcirin Ermenilere zarar vermeyecek biçimde uygulanması için değerlendirildiğini, istenmeyen bir zarar doğduğunda da bunun hiç zaman yitirilmeden yargıya taşındığını ortaya koyuyor.

27 Mayıs 1915'te başlayan tehcirin uygulamasıyla ilgili aksaklıklar aynı yıl içinde yargıya taşındı. Dünya tarihindeki benzer suçlamalara konu olan olayları anımsayalım, işlenen suçların sahiplenilmediği ve anında yargıya taşındığı ikinci bir örnek yoktur. Tek örnek, Osmanlı Devleti'nin savaş ortamında gerçekleştirdiği bu yargılamadır.

Merkezle yerel arasındaki koordinasyonun tehcirin Ermenilere zarar vermemesi için değerlendirildiğinin önemli bir kanıtı da, aksaklıkların ve istenmeyen uygulamaların düzeltilmesi için merkezden yerele gönderilen talimatlardır. Tehcir belgelerindeki bu konuyla ilgili bazı örnekler aşağıdadır:

- Ermenilerin muayyen bölgelere muntazam sevklerine ait tedbirlerin tamamlanması ve bu konudaki ihtiyaçların tahkik ve temini ile ilgililere talimat verilmesi ("İçişleri Bakanlığı Emri", Belge No. 295-296, 01.06.1915),

- Başka bölgelere nakledilecek Ermenilerin taşınabilir mallarının çok ucuza fırsatçılara satıldığı ve böylece mal sahiplerinin büyük ölçüde zarar gördükleri haber alınmıştır Önlemek için gerekli tedbirleri alınız (Belge No. 173, 20.07.1915).

Hiç kuşkusuz, alınan bu önlemler nedeniyle tehcirin acısız uygulandığını söyleyemeyiz. Ancak, yerelde yaşanan ve yaşatılan acıların merkezin bilgisi ve onayıyla yapıldığını söylersek de haksızlık etmiş oluruz.

Tehcir sırasında yaşananlara doğrudan tanık olan İsveç ve Rus askeri ve sivil gözlemcilerin yayınlanmış anıları var. Bu anılarda genelde kötü muameleye fazla rastlanmadığı, Osmanlı'nın güvenlik endişelerinin ön plana çıktığını ifade ediliyor. Bütün bunlar, devrin Osmanlı Hükümeti için "soykırım kastı taşıyordu" denemeyeceğini açıkça ortaya koymakta.

Bu tespiti yapalım, ancak insani açıdan tehcir uygulamasının acılarına da gözlerimizi kapatmayalım. Uygulamayı ırkçı bir yaklaşımla istismar eden Osmanlı yetkilileri olmuştur. Özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde Ermeni kafileler, genelde intikam duygularıyla, özelde ise yağma amacıyla saldırılara uğramıştır. Ancak hem bu yetkililer, hem de sivil halktan yağmacılar 1915-1916 yıllarında Osmanlı mahkemelerinde yargılanmıştır.

Burada, yaşananların insani açıdan gözardı edilmemesi gereken bir özelliğine de dikkat çekebiliriz... Tehcir günlerinde Ermenileri sahiplenen, komşulukları bir arada yaşamaya dönüştüren Türk ve Kürt Müslümanlar da vardır. Bunlar, Ermeniler ile dostluğu pek çok yerde pekiştirmiş, hatta kökleştimiştir. Tehcir sırasındaki yakınlaşmaların, dayanışmaların, acıların her biri, kendi içinde ayrı bir dostluk öyküsü olabilecek insani zenginlik taşımaktadır. İstenirse bu insani zenginlik, Türk–Ermeni ilişkilerinin geleceğini bugünkü ırkçı nefret temelinde karartmak yerine, barış ve dostluk üzerinde daha iyiye, daha güzele taşıyabilir.

Serdar Palabıyık :

“Tehcir” kararını o zaman hangi hukuki bağlama yerleştirebiliriz? 1948 tarihli BM Soykırım Sözleşmesi m. 2/c şöyle diyor: “(...) Grubun bütünüyle veya kısmen fiziksel varlığının ortadan kalkacağı hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek...” “Soykırım” iddiaları da genelde bu tanıma dayanılarak somutlaştırılmakta. Şöyle ki; “soykırım için bir grubun tümüyle göç ettirilmesine gerek yoktur, kısmen göç ettirilen grubun ilerlediği yolda yiyecek ihtiyacı karşılanmamıştır, su kaynaklarına uzak bir güzergâh öngörülmüştür ve orada Ermeniler bir biçimde ölüme terk edilmiştir. Dolayısıyla, sözleşmenin ilgili maddesi uyarınca, soykırım suçu işlenmiştir.” Bu iddia, soykırım sözleşmesinin andığımız maddesi üzerinden nasıl yanıtlanabilir?

Uluç Gürkan :

Bu, kendi içinde çelişki taşıyan bir iddiadır... Ne deniyor? “Göç ettirilen grubun yiyecek ihtiyacı karşılanmamıştır, su kaynaklarına uzak bir güzergâh öngörülmüştür...”

“Yiyecek” konusunda Osmanlı Hükümeti’nin yerel yöneticilere verdiği talimat, “yer değiştiren Ermenilere, gönderildikleri bölgelere kadar gerekli yiyeceğin temini ile muhtaç durumda olanların yiyecek

masraflarının göçmen tahsisatından ödenmesi...” biçimindedir (Belge No. 190, 28.08.1915).

“Su kaynaklarına uzak bir güzergâh öngörülmüştür” iddiasına gelince; hiç olacak iş mi? Tehcir edilen Ermeniler ülkenin değişik bölgelerinden yola çıkarılmıştır. Her birinin güzergâhı birbirinden farklıdır. Toptancı bir anlayışla su kaynaklarına uzak bir yol güzergâhından bahsetmek iyi niyetle bağdaşmaz.

Burada yol güzergâhları değil de, Ermenilerin tehcir edildikleri Suriye ve Lübnan’daki toplama kampları kastediliyor ve “çöl” edebiyatı yapılıyorsa, bu konuda da devrin Osmanlı Hükümeti’nin şu düzenlemesi aydınlatıcı olacaktır:

“Tehcir edilenlerin toplama bölgelerini daimi bir denetim ve gözetim altında bulundurunuz ve onların güvenlik ve düzenlikleri ile istirahatlerini sağlamak için gerekli tedbirleri alınız. Âciz ve fakir olanların yiyeceklerini temin ediniz. Her gün bir doktor getirilmesi ile sıhhi şartları gözden geçiriniz, hastaların tedavisi, loğusa kadınların ve çocukların sıhhatlerinin korunması için gerekli her türlü malzemeyi sağlayınız.” (Belge No. 191, 28.08.1915)

Ötesinde, tehcir bölgelerine salimen ulaşan yüzbinlerce Ermeni’nin Fransız işgal lejyonlarına katıldığını ve Osmanlı’ya karşı savaşı sürdürdüğünü; gemilerle Amerika ve Fransa’ya göç ettiğini, Lübnan’a yerleştiğini de biliyoruz. Göç ettirilen bu insanların yaklaşık sayısına bakıldığında, ölümlerin abartıldığı kadar fazla olmadığını, çoğunlukla başka ülkelere göçlerin yaşandığını ve bu yeni topraklarda kuşaklar boyu soyların devam ettirildiğini görüyoruz.

Tehcir edilen Ermenilerin tehcir sürecinin acısız geçtiği anlamını yüklemiyorum. Amacım, Osmanlı Devleti’nin tehcir uygulamasına “Ermenileri yok etmek” kastıyla başvurmadığını anlatabilmek...

Malta Yargılamaları,

“Ermeni Soykırımı” iddialarına karşı en temel hukuksal referanstır...

Serdar Palabıyık :

“Soykırım” tartışmaları konusundaki temel iddialarınızdan birisi olan Malta Askeri Mahkemesi’ne bağlı askeri savcılığın “takipsizlik” kararının önemsenmesine geri dönmek istiyorum.

İlk olarak siz, Malta Askeri Ceza Mahkemesi'nin 1920'li yılların koşullarında uluslararası alanda tanınmış, yetkili bir mahkeme olarak görülmesini, kararının da "Ermeni Sorunu konusunda tarihsel ve hukuksal referans sayılması" gerektiğini savunuyorsunuz. Savcılığın "takipsizlik" kararının bizatihi soykırım suçunun (ya da o günkü adlandırmayla kötü muamale ve toplu öldürme) işlenmediğine dayanak teşkil ettiğini vurguluyor ve Türkiye'nin bu tezi artık devlet düzeyinde de savunmasını istiyorsunuz.

İkinci olarak ise şunu hatırlatmak istiyorum: 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'nin 6. maddesine göre; "bir uluslararası ceza mahkemesinin kararı yahut suçun işlendiği ülkedeki devletin yetkili bir mahkemesinin vereceği karar", olayı "soykırım" olarak adlandırıp adlandırmamamıza yol açıyor. Siz, Malta'da kurulan mahkemenin –o günün şartlarında- bir "uluslararası ceza mahkemesi olarak kabul edilmesi" gerektiği görüşündesiniz. Peki, sözleşmedeki ikinci unsur olan "bir devletin kendi yetkili mahkemesi"nin, örneğin Nemrut Mustafa Divanı'nın ya da Sıkıyönetim Mahkemelerinin tehcir nedeniyle cezalandırdığı kişilerden hareketle Osmanlı'nın bir soykırım yaptığı sonucuna ulaşılabilir mi?

Uluç Gürkan :

Sözleşmenin ilgili maddesi, belirttiğiniz üzere, "suçun işlendiği ülkedeki belli bir devlet"ten bahsediyor. 1920 yılında, Sévres koşullarına göre, artık böyle bir devletten ve ülkeden bahsedebilir miyiz? Nemrut Mustafa Divanı, işgal patronajı altındaki bir mahkemedir, yani bağımsız değildir. Ayrıca münferit olaylarda cezalandırmaya gitmiştir. Osmanlı Hükümeti'nden emir almadıkları halde, kişisel kusurları sonucu "toplu öldürme" suçunu işleyen askerleri bu mahkeme yargılamıştır. Yani bu divandan çıkan kararlar, Osmanlı Devleti'nin "soykırım" yaptığını bir biçimde kabul ettiği ve ona uygun yargılamaların gerçekleştiği şeklinde yorumlanamaz. Tam tersine, Osmanlı yönetimi emir vermediği ve planlamadığı halde, devletin kararlarına aykırı hareket eden askerlerin Ermeni toplulukları öldürdüğü isnadıyla yargılanmasıdır ve bağımsız bir mahkeme değildir. Bu divan, "soykırım" tezini ileri sürenlerin kanıt olarak Nemrut Mustafa Divanı'nı kullanmalarının aksine, Osmanlı'nın "soykırım" yapmadığının delilidir. Hükümet tarafından verilmeyen bir "toplu öldürme" emrini kişisel kusurlarıyla ve kasıtlı olarak

gerçekleştirdiklerini belgelemektedir. Mahkemenin bağımsız olduğu kabul edilecekse bile, verdiği kararlar kişileri muhatap almakta, belli bir devlet ya da hükümeti hedeflememektedir.

------>

I. Dünya Savaşı Sonrasında Osmanlı Devleti ve

“Divan-ı Harb-i Örfî”

I. Dünya Savaşı sona ererken 13 Ekim 1918’de İttihatçı veya İtilafçı olmak yerine tarafsız bir isim olarak bilinen Ahmet İzzet Paşa’ya hükümeti kurma görevi verilmiştir. Bu hükümetin ilk icraatlarından biri tehcir edilen Ermenilerin geri dönüşüne izin verilmesini sağlayan bir karar yayınlamak olmuştur.[184] Bunun ardından da İttihatçı liderlerin Ermeni kırımı da dahi olmak üzere çeşitli suçlardan yargılanmaları konusu gündeme gelmiş ve Osmanlı Meclis-i Mebusan’ında yoğun bir biçimde tartışılmıştır. Ancak Ahmet İzzet Paşa sabık hükümetin mensuplarının yargılanması konusunda aceleci değildir ve bu durumun İttihatçılara yönelik bir intikam kampanyasına dönüşmesinden endişelidir. Zaten hükümeti de fazla uzun ömürlü olmamış ve bu hususta yapılan baskılar nedeniyle 11 Kasım’da istifa etmiş ve yerine Tevfik Paşa Hükümeti kurulmuştur.[185]

Bu hükümetin kuruluşundan birkaç gün önce ise sabık İttihat ve Terakki Hükümetlerinin mensuplarının Meclis-i Mebusan bünyesinde kurulacak olan Divan-ı Âli’ye sevkedilmeleri hususu karara bağlandı ve gereken tahkikatlara başlandı. İlk olarak da eski sadrazamlardan Said Halim Paşa 9 Kasım 1918’de sorgulamaya alındı. Onu sabık hükümetlerin başka üyeleri izlediyse de 21 Aralık 1918’de Sultan Vahdettin’in Meclis-i Mebusan-ı feshetmesiyle tahkikatlar sonuç vermeden sona erdi.[186]

Ermeni tehciri ve diğer savaş suçlarından sorumlu tutulanlanların yargılanması sürecine Mondros’u müteakiben ülkenin bazı bölümlerinin Müttefikler tarafından işgal edilmesinin ardından Müttefiklerin, özellikle de İngilizlerin baskısı üzerine başlandığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede ilk girişim 24 Kasım 1918’de “Tahkik-i Seyyiat” (Suçların Araştırılması) Komisyonu’nun kurulması olmuştur. Bu komisyon özellikle tehcir sırasındaki suistimalleri araştırmayı amaçlamaktadır ve yapılan araştırmalar sonucunda 130 kişi hakkında yargılama talebiyle dosya hazırlanmıştır.[187] Bu yargılamaları yapmak üzere de 14 Aralık 1918’de bir Divan-ı Harb-i Örfîlerin kurulması kararlaştırılmıştır. Bunların ilki üçü gayrımüslim olmak üzere yedi üye tarafından emekli Ferik (tümgeneral ile

korgeneral arasında bir rütbe) Mahmut Hayret Paşa’nın başkanlığında 16 Aralık’ta İstanbul’da kurulmuştur. İstanbul’da kurulan mahkemeyi Tekfurdağı, İzmir, Antep, Bursa, Van, Beyazıt ve Samsun Divan-ı Harb-i Örfîlerinin kuruluşu izlemiştir.[188]

Bu arada özellikle İngiliz Yüksek Komiserliği’nin Hükümete verdiği listeler çerçevesinde tutuklamalar başlar. 9 Ocak 1919’a kadar toplam 130 kişi tutuklanır ve hapishaneye dönüştürülen Bekirağa Bölüğü’ne gönderilir. Ardından da 30 Ocak’ta İttihatçı liderlere yönelik bir gece baskınında İttihat ve Terakki Fırkası’nın önde gelen 32 mensubu tutuklanır.[189] Bu arada ilk dava da tehcir sırasında görevini kötüye kullandığı iddia edilken Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey hakkında açılır.

Bu sırada yargılamalar konusunda gevşek davrandığı düşünülen Tevfik Paşa Hükümeti istifa eder ve yerine 4 Mart 1919’da Damat Ferit Paşa Hükümeti kurulur. Damat Ferit Paşa yargılamaların bir an önce başlamasından ve sonuçlandırılmasından yanadır. Bu nedenle yavaş çalışan eski İstanbul Divan-ı Harbi yerine 8 Mart 1919’da yeni bir Divan-ı Harb kurulur. Dersaadet Divan-ı Harb-i Örfîsi olarak bilinen bu mahkemenin reisi ise Ali Fevzi Paşa’dır. Ancak bu mahkemenin üyeleri zaman zaman kendilerine yapılan baskılar sebebiyle istifa edecek ve hem başkanı hem de üyeleri sıkça değiştirilecektir.[190]

Yeni mahkeme hızla Mehmet Kemal Bey’in davasını görüşür ve dava 8 Nisan 1919’da Kemal Bey’in idam kararı ile sonuçlanır. Karar padişah tarafından onaylanır ve Kemal Bey 10 Nisan’da idam edilir. Böylece ilk infaz da gerçekleştirilmiş olur. 26 Mart’ta başlayan Trabzon tehciri yargılamasında ise eski Trabzon Valisi Cemal Azmi ve Trabzon İttihat ve Terakki Cemiyeti Katib-i Mesul’ü Nail Bey 28 Mayıs’ta gıyaplarında idam cezasına çarptırılırlar.[191]

Bu arada asıl önemli dava olan İttihatçı liderlerin yargılanmasına 27 Nisan’da başlanır; ancak bu liderlerin işlediği suçlarla ilgili kesin deliller bulunamaması ve yargılamanın bu nedenle bir türlü sonuçlanamaması üzerine İngilizler duruma el koyarak tutuklanan İttihatçı liderlerin büyük kısmının Malta’ya gönderilmesine karar vermişlerdir. Malta’ya gönderilenlerin davası ayrılmış ve geri kalanların davalarına devam edilmiştir. 5 Temmuz’da açıklanan karar göre Talât, Enver ve Cemal Paşalar ile Dr. Nazım Bey’e gıyaben idam,

Cavid Bey ve Mustafa Şeref Bey'e ise gıyaben 15 sene kürek cezası verilmiştir.[192]

Bu davayı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Katib-i Mesullerinin yargılandığı dava izlemiştir. 21 Haziran'da başlayan ve 7 ay süren dava zanlılara çeşitli kürek cezaları verilmiştir.[193] 13 Ocak 1920'de tamamlanan Elazığ tehciri yargılamasının sonucunda ise bir diğer önemli İttihat ve Terakki mensubu olan Bahaaddin Şakir'in gıyaben idamına karar verilmiştir.[194]

Bu arada 1 Ekim 1919'da istifa eden Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin yerine Ali Rıza Paşa ve hemen ardından da Salih Paşa Hükümetleri kurulmuş ve yargılamaların hızlandırılması için bir takım düzenlemeler yapılarak hem İstanbul'daki Divan-ı Harblerin sayısı arttırılmış hem de yapıları değiştirilmiştir.[195] 5 Nisan 1920'de ise Damat Ferit Paşa bir kez daha sadrazam olmuştur. 16 Mart'ta Müttefikler İstanbul'u işgal ettiklerinden Damat Ferit Paşa yoğun bir İngiliz baskısı ile karşı karşıya kalmıştır. Damat Ferit'in ilk icraatlarından biri ise davaları en hızlı şekilde sonuçlandıracağına güvendiği daha sonra muhalifleri tarafından Nemrut Mustafa Paşa olarak anılacak olan Mustafa Paşa'yı 16 Nisan'da Divan-ı Harbi Örfî'nin başkanlığına atamıştır. Mustafa Paşa derhal yargılamalara başlamış ve birbiri ardına idam kararları ile sonuçlanan kararlar almıştır. Buna göre Zor Mutasarrıfı Zeki Bey hakkında 28 Nisan'da, Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey hakkında 20 Temmuz'da, Erzincan tehcirinin sorumlularının bazıları hakkında ise 28 Temmuz'da idam kararı çıkmıştır. Nusret Bey'in cezası 5 Ağustos'ta, Erzincan sanıklarının cezası ise 29 Temmuz'da infaz edilmiştir.[196]

Yargılamaların usule uygun yapılmaması, yalancı şahitlerin ifadelerine göre hareket edilmesi, Damat Ferit Paşa'nın mahkeme üzerindeki yoğun baskısına byun eğilmesi gibi hususlarda suçlanan Mustafa Paşa'nın reisliği 17 Ekim'de istifa eden Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin sona ermesi ve Tevfik Paşa Hükümeti'nin kurulmasıyla sona ermiş ve kendisi derhal görevden alınmıştır. Ardından Divan-ı Harblerde görülen davaların temyizi konusu gündeme gelmiş ve özellikle idam cezasına çarptırılanlar başta olmak üzere pek çok davada sanıklara suçsuz yere ceza verildiği anlaşılmıştır.[197] Nemrut Mustafa Paşa da mahkeme reisliği sırasındaki suistimallerinden dolayı yargılanarak yedi ay hapse mahkûm olmuş ancak Sultan Vahdettin

kendisinin tutuklu bulunduğu süreyi göz önüne alarak affetmiştir.[198] Divan-ı Harb-i Örfîlerin yetkileri 1921-22 yıllarında büyük ölçüde kısıtlanmış ve Türk ulusal hareketinin yönetimi ele almasının ardından hukuki varlıkları kendiliğinden ortadan kalkmıştır.[199]

Hazırlayan: Serdar Palabıyık

------|

Serdar Palabıyık :

Peki, 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin hükümlerini Malta Askeri Mahkemesi'ne kadar geri götürebilir miyiz?

Uluç Gürkan :

Hayır, Malta 1919-1920 koşullarındaki düzenlemelere göre düşünülmeli. Burada önemli olan, uluslararası bir yetkinliktir. Osmanlı'yı mağlup eden güçler, bize savaş sonrasında Mondros ve Sévres'i "uygun" gördü. Sévres'in ilgili maddeleri "Osmanlı'nın egemenlik alanı içinde kendi vatandaşlarına –özellikle Ermenilere- karşı işlenen suçların yargılanması" hükmünü içeriyordu.

Malta'daki olayı ise, bugüne dek genelde bir "sürgün" çerçevesinde yorumladık, olayın siyasi boyutunun önemli olduğunu düşündük. Ancak Malta'yı sadece bir sürgünle sınırlayamayız. Malta'ya bir yargılama amacıyla gönderilen kişilere –tekrar edersek- 3 suç isnat edildi:

- Savaşı sona erdiren Mondros ve Sévres koşullarına uymamak,
- İngilizlere kötü muamele,
- Ermenilere kötü muamele etmek.

Ermeniler konusunda, önceden bahsettiğim gibi, savcılığın yeterli delil bulun(a)madığı, suç vasfının oluşmadığı yönünde verdiği "takipsizlik" kararı var. Ancak 1948'de belirecek "soykırım tanımı"ndan 1919-20 koşullarında bahsedemeyeceğimiz için, mahkemenin kuruluşu ve soruşturma süreci "soykırım" suçlaması üzerinden yürümemiştir. İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın üzerinde durduğu yargısal sürecin bileşenleri; Ermenilere kötü muamele edilmesi/edilmemesi, onları yerlerinden ederken toplu öldürme kastının varlığı/yokluğudur. Başsavcılığın "takipsizlik" kararı da "soykırım" kavramı üzerinden değil, "kötü muamele veya toplu öldürme kastı"na yönelik suçlama yapılabilecek yeterli delilin

oluşmadığı yönündedir. Kaldı ki, yargı süreci, Osmanlı Hükümeti'ne, devletine ya da toplumuna değil, tehcir kararının alınması ve uygulanması sürecine katılan İttihat ve Terakki yöneticilerinin yargılanmasına yöneliktir, "suç ve cezanın şahsiliği" ilkesini korumuştur. Yeterli delilin oluşmadığı gerekçesiyle verilen "takipsizlik" kararı ise, "toplu öldürme kastı veya kötü muamele" suçunun yöneticiler düzeyinde de işlenmediğinin kanıtıdır.

Malta'daki yargı sürecinin sonucu bu kadar açık ve netken, mahkemenin bugün tarihsel hafızamızdan silinmek istenen bir diğer gerçeği şudur: Malta, dönemin Milletler Cemiyeti'nin yargılama yetkisini uluslararası alanda kabul ettiği ve kararlarını referans saydığı bir yapılanmadır. Daha önce konuştuğumuz gibi, İngiliz Parlamentosu'nun Mayıs ve Temmuz 1920 tarihindeki oturumlarında, Ermenilerin tehcir sırasında uğradığı kötü muamele ve toplu öldürmelerin akıbeti üzerine yöneltilen soruya yetkililer, "gereken Malta'da yapılıyor, yargılama sürüyor" yanıtını vermişti.

Serdar Palabıyık :

1948 Sözleşmesi'nin, kendisinden önce gerçekleşen olaylara uygulanması ve yorumlanmasının Ermeni Sorunu'na tarihsel, toplumsal ve hukuksal bir katkı koymayacağını ifade ediyorsunuz...

Uluç Gürkan :

"Sözleşmenin kendisinden önceki olaylara direkt uyarlanamayacağı, geri döndürülemeyeceği" görüşü, bana biraz ucuz bir savunma gibi geliyor. Suç, "insanlık suçu" kapsamındaysa, rahatlıkla geri döner. Savunma daha temel argümanlarla kurulmalı. Soykırım tanımını içeren sözleşmenin 1948'de kabulünden önce işlenen insanlık suçlarının soykırım olarak nitelendirilemeyeceği ve yargı yolunun kapalı olması gerektiği savı çok da güçlü değil... Soykırım, tartışmasız biçimde bir insanlık suçu, bunu tartışmıyorum bile. Böyle bir suç işlendiyse hesabı elbette verilmeli ve yapılanlarla samimi biçimde yüzleşilmeli. Dolayısıyla 1948'den önce "soykırım" tanımı yoktu diye böyle bir insanlık suçu görmezden gelinemez, yargılanmaktan kaçınılamaz. Kaldı ki, 1948 Sözleşmesi'ne giden yolda Birleşmiş Milletler bünyesinde yürütülen tartışmalarda, insanlık suçunun geriye dönük yorumlanabileceğine dair konuşmalar mevcut... Özellikle "Ermeni Soykırımı" iddialarına ve Yahudi Soykırımı'na dair atıfların yapıldığını biliyoruz.

Sözleşmenin mimarlarından Polonyalı Yahudi hukukçu Paphael Lemkin'in "soykırımla ilgilenmeye başlaması, 1915 Ermeni tehcirinde annesini kaybeden Soghomon Tehlirian adlı Ermeni gencin İttihat ve Terakki liderlerinden Talat Paşa'yı öldürmesiyle (15 Mart 1921) ilgili davayla başlamıştır. Lemkin, Tehlirian'ın jüri tarafından "cezai ehliyeti olmadığı" gerekçesiyle beraat ettirildiği bu dava sonrasında dil eğitimini bırakıp hukuk öğrenimine başlamış ve zaman içinde "soykırım suçunun cezalandırılması için ulusal ve uluslararası bir hukuk düzeni kurulması" düşüncesini geliştirmiştir. Buna rağmen, ulusal ve uluslararası hukukun adaleti gerçekleştirmediği durumlarda, "soykırıma uğrayan halktan birinin öcünü kişisel biçimde almasının suç sayılmaması" saplantısından kendisini arındıramamıştır... Bu saplantısını soykırım sözleşmesine taşımaya da çalışmış, Ermeni olaylarına da atıf yapılarak hukukun adaleti gerçekleştiremediği durumlarda kişisel öç alma eylemlerinin "meşru müdafaa sayılmasını Birleşmiş Milletlere önermiştir. Ancak, sözleşme üzerinde çalışan Birleşmiş Milletler Konferansı Lemkin'in bu önerisini, "bu durumda savaş şartlarındaki tüm karşılıklı ölümleri soykırım kapsamına almış oluruz" gerekçesiyle reddetmiştir.

Dolayısıyla Birleşmiş Milletler'de Soykırım Sözleşmesi'ni hazırlayan yetkililer, bu öneriyi reddederken, savaş şartlarındaki karşılıklı ölümleri "soykırım" kapsamına almamış, tarihçi Bernard Lewis'in belirttiği gibi, 1915'teki ölümleri "savaş trajedisi" kapsamında değerlendirmiştir. Bu değerlendirme, savaş sırasındaki ölümleri hafife almak, trajediyi olağanlaştırmak, "savaşta her şey olur, ne yapalım!" demek değildir, vicdanı dondurmak ve sıkışınca koşulları öne çıkarmak anlamına gelmez.

ABD, soykırım konusunda ikiyüzlü tavır sergiliyor...

Serdar Palabıyık :

Şimdi buradan spekülatif bir noktaya gelmek istiyorum. Soykırım Sözleşmesi 1948'de imzalanıp 1951'de yürürlüğe girdi. Türkiye, sözleşmeyi kabul eden ilk devletlerden olurken, ilginç biçimde, ABD bu sözleşmeye 1988'de taraf oldu. ABD, ayrıca sözleşmeye çekince koyarak "hiçbir devletin ya da uluslararası örgütün, ABD'yi, ABD'nin kabul etmediği biçimde, Uluslararası Adalet Divanı'na veya başka bir mahkemeye soykırım yaptığı suçlamasıyla götüremeyeceğini" belirtti. ABD, bu çekinceyle, bir filli "soykırım" saymıyorsa, gerçekte

“soykırım” olarak nitelendirilebilcek bir suçu işleyen yurttaşlarının yargılanmamasını hedefliyor. Bu noktadan hareketle, Ermeni Sorunu’nu da kapsayan güncel bir soru yöneltmek isterim: Amerikan Kongresi Dışişleri Komitesi’nden “Ermeni Soykırımı” hakkında 2010 yılında çıkan kararı nasıl yorumluyorsunuz?

------>

Uluslararası Sözleşmelerin Yürürlük ve “Çekince” Şartları

Bir uluslararası antlaşmanın imzalanması ve onaylanması süreci ile ilgili hukuki hususlar 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nde kararlaştırılmıştır. Bu sözleşmenin 9. Maddesi antlaşmaların kabulünü düzenler. Buna göre bir antlaşma metninin kabulü antlaşmanın hazırlanmasına katılan bütün devletlerin rızasıyla olur. Ancak bir uluslararası konferansta bir antlaşma metninin kabulü, mevcut ve oy kullanan devletlerin üçte-ikilik oy çoğunluğu ile olur veya aynı çoğunluk farklı bir kuralın uygulanmasını karara bağlayabilir. Sözleşmenin 12. Maddesine göre bir devlet bir antlaşmaya o antlaşmanın imzalanması, 13. Maddesine göre antlaşma metinlerinin teati edilmesi ile, veya 16. Maddesine göre onay, kabul, tasvip veya katılma belgelerinin teati veya tevdi edilmesi ile bağlanır. Antlaşmaların yürürlüğe girmesi ile ilgili 24. Madde ise şu hususları ortaya koymuştur:

1. Bir antlaşma, kendisinin öngördüğü veya görüşmeci Devletlerin mutabık kalabilecekleri tarzda ve tarihte yürürlüğe girer.

2. Böyle bir hüküm veya mutabakat yoksa, antlaşma bütün görüşmeci Devletler için antlaşma ile bağlanma rızası tespit edilir edilmez yürürlüğe girer.

3. Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki bir tarihte bir Devletin antlaşma ile bağlanma rızasını açıklaması halinde, antlaşma aksini öngörmedikçe, o Devlet bakımından antlaşma o tarihte yürürlüğe girer.

Devletler, imzaladıkları antlaşmalara çekinceler koyabilirler. Bunun nasıl yapılacağı da Viyana Sözleşmesi’nde belirlenmiştir. Sözleşmenin 19. maddesine göre bir devlet, imzaladığı antlaşma çekince koymayı yasaklamadıysa ve sadece söz konusu çekinceyi kapsamı dışında bırakan, belirli çekincelerin ileri sürülebileceğini

öngörmedikçe ve ileri sürdüğü çekince antlaşmanın konu ve amacı ile bağdaşmazlık etmedikçe çekince koyabilir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 90. maddesinin son fıkrasında ‘’Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 5170 - 7.5.2004 / m.7) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.’’ ifadeleri yer almaktadır. Bu madde uluslararası antlaşmalar ile kanunlar arasında bir uyuşmazlık çıktığı zaman uygulanacak prosedürü belirtmişken uluslararası antlaşmalar ile anayasa arasında bir uyuşmazlık çıkması halinde uygulanması gereken prosedürü belirtmemiştir. Bu da ciddi bir hukuki sorun yaratmıştır. Böyle bir çatışma durumunda anayasada değişiklik yapılarak anayasanın uluslararası antlaşmaya uydurulması gündeme gelebilir.

Hazırlayan: Serdar Palabıyık

------|

Uluç Gürkan :

ABD kendisini korumayı amaçlıyor... Varsayalım ki, bu amaçla Soykırım Sözleşmesi’ni onaylarken koyduğu 1988 tarihli çekince kendi mantığı içinde doğrudur ve haklıdır. Bu durumda sormamız gerekiyor; kendisi için “beni soykırımla suçlamayacaksınız” çekincesine sığınan ABD’nin Türkiye’yi “soykırım” yapmakla suçlamaya hakkı var mı?

Bu bağlamda ABD’nin yaptığı, Kongre’de Dışişleri Komitesi’nin Türkiye’yi suçlayan kararı, tek kelimeyle ikiyüzlülüktür. Siyasal anlamıyla çifte standarttır..! Çifte standartlar genelde hastalıklı siyasal kültürlerin ürünüdür. “Ermeni Soykırımı” iddiaları somutunda ırkçı nefret duygularını yansıtmaktadır.

Türkiye, özünde ayrımcılık içeren bu gibi çifte standartlara hiçbir koşulda boyun eğmemelidir. Türkiye, ırkçı nefret duyguları tarihin çöp sepetine atılana kadar mücadelesini kararlılıkla sürdürmelidir.

Serdar Palabıyık :

Zaten 1900-1945 dönemini esas aldığımızda, tek “soykırım” hareketi Ermenilere yönelik olan mıdır? Ermeni Tehciri’ni “soykırım” olarak nitelendireceksek, aynı dönemde dünyanın başka köşelerinde, Afrika, Hindistan, Kafkaslar ve Balkanlar’da yaşananları da rahatlıkla “soykırım” kapsamına alamaz mıyız?

Uluç Gürkan :

Burada biraz önce konuştuğumuz Lemkin’in Ermeni önerisini yeniden anımsamamız gerekiyor... “Soykırım” sözcüğünün mucidi Raphael Lemkin, “Soykırım Sözleşmesi” hazırlanırken Ermeni olaylarına da atıf yapılmasını ve sözleşmeye, “soykırıma muhatap olanların soykırımcılardan intikam almak amacıyla cinayet işlemeleri halinde bu eylemlerinin meşru müdafaa sayılması” anlamına gelen bir ekleme yapılmasını önermiştir. Lemkin’in “soykırım” eşiğini oldukça düşük tutan, sizin de değindiğiniz hemen her olayı kapsamasına dönük bu önerisi, Birleşmiş Milletler Konferansı’nca reddedilmişti. Birleşmiş Milletler Konferansı’nın Lemkin’i ret gerekçesi önemlidir. Denilmiştir ki, “bu öneri kabul edilirse bütün savaşların “soykırım” olarak kabul edilmesi kaçınılmaz olur.”

Bu gerekçe, hem “Ermeni Soykırımı”nın olmadığını hem de değindiğiniz olayların “soykırım” olarak tanımlanamayacağını göstermektedir. Savaş ortamlarında yaşanan insani kayıpların “soykırım”la özdeşleştirilmemesi, uluslararası hukuk kuralıdır. Buna rağmen, I. Dünya Savaşı günlerinde isyan eden ve savaşın tarafı olan Ermenilerin tehcirinin “soykırım” olarak değerlendirilmesi bu kurala aykırı bir çifte standart olmanın ötesine gitmemektedir.

Bu değerlendirme, değindiğimiz gibi, savaş sırasındaki ölümleri hafife almak, trajediyi olağanlaştırmak, “savaşta her şey olur, ne yapalım!” demek değildir. Vicdanları dondurmak ve sıkışınca koşulları öne çıkarmak hiç değildir. “Soykırım” suçunun uluslararası hukuktaki tanımıyla ilgili çarpıtmaları önlemektir.

20. Yüzyılın İlk “Soykırım”ı Gerçekten

“Ermeni Soykırımı” mıydı?

Birçok tarihçi ve yazar, “Ermeni Soykırımı”nın yüzyılın ilk “soykırım”ı olduğunu yazar. Oysa 1940’lardan, yani Holokost’tan (Holocaust) önce, bazı tarihçiler tarafından “soykırım” olduğu iddia edilen pek çok vaka kaydedilmiştir. Bunlardan birkaçı aşağıda kısaca incelenmiştir...

Almanların Herero Soykırımı

Almanya’nın 1871’de birliğini sağlamasının ardından girdiği koloni arayışı Almanları Güney Afrika’ya yönlendirdi ve özellikle Namibya, Almanya’nın kolonyal genişlemesinin önemli bir sahası haline geldi. Bölgede yaşayan yerel halklardan bazıları, özellikle de Nama ve Herero halkları Almanya’nın kolonizasyonuna karşı çıktılar. Bu yerel kabilelerle Alman ordusu arasında 1904 yılında yapılan Waterberg Savaşı’nı kaybeden Herero ve Nama’lar üzerinde Almanların baskısı gittikçe arttı. Özellikle Hererolar toplama kamplarına gönderildi veya çöle sürüldüler. 1904-1908 yılları arasında bu toplama kamplarında Herero nüfusunun %50’si ile %80’inin, yani 60.000 ile 100.000 kişinin yetersiz beslenme, hastalık ve ağır çalışma koşulları nedeniyle öldüğü düşünülmektedir.[200]

Avustralya’da İngilizlerin Aborijin Soykırımı İddiaları

19. yüzyılın başlarında başlayıp 20. yüzyılın ortalarına kadar devam eden bir diğer soykırım iddiası da Avustralya’nın yerli halkı olan Aborijinlerin adaya göç eden İngilizler tarafından soykırıma uğratıldığı iddiasıdır. Demografik olarak bakıldığında İngilizlerin adaya ayak bastığı 1788 yılında yaklaşık 250.000 ile 750.000 arasında değiştiği rivayet edilen Aborijinlerin sayısı 1911 yılında 31.000’e düşmüştür ve bunun temel nedeni İngilizlerin bulaştırdıkları salgın hastalıklar ve Aborijinlerin İngilizlerin kurdukları plantasyonlarda ağır işlerde çalıştırılmaları olmuştur.[201] Bunun dışında İngilizler çeşitli Aborijin katliamlarına da girişmişlerdir; örneğin kayıtlar Queensland bölgesinin İngiliz yerleşimcileri 1824-1908 yılları arasında yaklaşık 10.000 Aborijin’i “insanlık dışı yaratık” ve “vahşi hayvan” olarak

kabul ederek öldürdüklerini göstermektedir.[202] Asimilasyon ve Aborijin çocuklarının ailelerinden zorla koparılmaları ise Aborijin soykırımı tartışmalarının bir diğer önemli boyutudur. Sadece New South Wales bölgesinde 1883-1969 yılları arasında ailesinden zorla koparılan çocukların sayısı 5625'tir ve bu sayının adı geçen dönemde Avustralya genelinde 100.000'e ulaşmış olabileceği düşünülmektedir. [203]

İskandinav Ülkelerinde Öjeni Pratiği

İskandinav ülkelerinde 19. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle Darwinci kuramlardan etkilenen ve genetik biliminin gelişmesinden yararlanan bilim adamları arî ırkın öjeni (ırkın doğum kontrolü ve kısırlaştırma ile temizlenmesi) yoluyla yaratılabileceğini ileri sürdüler. 1900'lerin başından itibaren de Danimarka, İsveç ve Norveç'te öjeni kuruluşları oluşturuldu. Danimarka'da özellikle zihinsel bozuklukları olan kadınların kısırlaştırılması gündeme gelir ve uygulanırken İsveç'te de öjeni pratiği Tattare adı verilen göçerler (bazı kaynaklara göre Çingeneler) üzerinde yoğun bir biçimde uygulandı. [204]

Tattare halkı 1920'lerden itibaren İsveç'te kurulması amaçlanan refah devletinin önünde "biyolojik ve sosyal bir tehdit" olarak kabul edildi ve öjeni yoluyla toplumun bu tehditten arındırılması gündeme geldi. Bu çerçevede 1941 yılında İsveç'te kabul edilen Kısırlaştırma Kanunu'nun Tattare halkı üzerinde uygulanması kabul edildi.[205] Ancak İsveç'te kaç Tattare kadınının kısırlaştırıldığı konusunda net bir sayıya ulaşılamadı.

Norveç'te ise 1900-1959 yılları arasında öjeni üzerine çalışan kuruluşların 2513 Tattare kadını hakkında rapor tuttukları ve bunların 840 tanesinin "aşağı ırka mensup olmak" ve "gerizekalı Tattare çocuklarının çoğalmasını önlemek" için zorla kısırlaştırıldıkları kaydedilmiştir.[206] Norveç'in 1934'te kabul ettiği Kısırlaştırma Kanunu'nun ardından 1976 yılına kadar toplam 40.891 kısırlaştırma vakası kaydedilmiştir.[207] İskandinav ülkelerinde ari ırk yaratma düşüncesinin bir diğer pratiği de farklı ırklardan gelen çocukların ailelerinden ayrılarak özel kamplara yerleştirilmesi olmuştur. Örneğin; Norveç'te, 1900-1970 yılları arasında 1500 Tattare çocuğunun

ailelerinden ayrılarak asimilasyon kurumlarında ve “yeni aile”lerinin yanlarında zorla tutuldukları kaydedilmiştir.[208]

Hazırlayan: Serdar Palabıyık

“Ermeni Soykırımı” Tartışmalarında

Tarihi Zaaflarımız Var...

Serdar Palabıyık :

Milletvekilliğiniz süresince Türkiye'yi diplomatik alanda da temsil ettiniz. 1991-1995 döneminde "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Başkan Yardımcılığı ve Türk Grubu Başkanlığı", 1995-1999 arasındaki TBMM Başkanvekilliği görevinizi hariç tutarsak, 1999-2002 döneminde "Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) Başkan Yardımcılığı" ve

“Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi ve Batı Avrupa Birliği Asamblesi Türk Grupları Başkanlığı” görevlerini yürüttünüz. Bu görevleriniz sırasında Batılı meslektaş ve mevkidaşlarınızdan Ermeni Sorunu’na ilişkin ne gibi tepkiler alıyordunuz? Bahsettiğiniz “çifte standart”a dayalı anlayışlarla karşılaştınız mı? Ermeni Sorunu konusunda size yönelen eleştirileri nasıl yanıtladınız?

Uluç Gürkan :

“Ermeni Soykırımı” iddiasını uluslararası parlamentolarda gündeme getiren yabancı parlamenterlerin hemen hepsi, doğrudan “Türkiye”yi ve “Türk halkı”nı suçluyordu. Bunların arasında en bilgili olanları bile, ancak “Osmanlı Devleti” vurgusu yapabiliyordu...

Oysa “soykırım” suçundan bahsedebilmek için öncelikli koşul, suçun faillerini hukuken “gerçek kişiler” olarak belirlemektir... Dolayısıyla, ne zaman “soykırım” iddiasıyla karşı karşıya kalsam, özetle şu itirazımı dile getiriyordum:

“Soykırım nedeniyle devletleri, halkları suçlayamazsınız. Bu tutumunuz, Soykırım Sözleşmesi’ndeki ‘soykırım suçu ancak gerçek kişiler tarafından işlenebilir’ vurgusuna terstir... Ötesinde, başta Yahudi Soykırımı olmak üzere, dünyadaki bütün soykırım suçlamalarında sanık sandalyesine sadece gerçek kişiler oturtulurken, Ermeni soykırım iddialarının Türkiye’yi ve Türkleri hedef alması kabul edilemez. Bu ırkçı bir çifte standarttır. Söylemiyle de nefreti körüklemektedir...”

Yıllar içinde şöyle bir kanaatim oluştu: “Ermeni Soykırımı” iddialarını seslendirenlerin birçoğu, bunu insani kaygılarla yapmıyorlardı. Daha çok, bilinçaltlarındaki Türkiye ve Türk karşıtlığını dışa vuruyorlardı...

Bu, örneklerini Batılı ünlü düşünürlerden aktardığımız örneklerde de görüldüğü gibi geçmişi yüzyıllar öncesine giden bir karşıtlık. “Ermeni Soykırımı” iddialarıyla bir bakıma güncel politikaya dönüştürülmüş oluyor. Bu da, Batılı demokrasilerin II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturmayı amaçladıkları uluslararası hukuk zeminiyle çelişiyor.

II. Dünya Savaşı’nın galipleri, soykırımı “insanlık suçu” olarak tanımlamışlar. Bu suçun ancak “gerçek kişiler” tarafından işlenebileceğini ve ancak uluslararası yetkinliği tanınmış bir mahkeme kararıyla hüküm ifade edebileceğini kabul etmişler. O günden bugüne, Ruanda’da, eski Yugoslavya’da, Sierra Leone’de, Somali’de yaşanan etnik ve dini

çatışmalar tartışılırken bu kurallara uyulmuş. Suçlu olarak ülkeler, uluslar değil, gerçek kişiler belirlenmiş ve Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında oluşturulan uluslararası yetkin mahkemelerin yargı yetkisi gözetilmiş.

"Ermeni Soykırımı" iddialarına gelince bu özen kayboluyor. Türkiye ülkesi, devleti ve ulusuyla doğrudan hedef alınıyor. *"Tarihinizle yüzleşmelisiniz"* denilerek soykırımcı yaftası Türkiye'nin üzerine yapıştırılmak isteniyor.

Uluslararası parlamentolarda görev yaparken Batı'nın Türkiye ile ilgili önyargılarını ve bu temelde tetikledikleri nefret söylemlerini teşhir etmeye özellikle önem verdim. Uygulamadaki çifte standartlarını yüzlerine vurmaktan da hiç kaçınmadım. Varmak istediğim nokta son derece basit ve yalındı... Türkiye, tarihiyle yüzleşmeye hazır. Bundan kaçınmıyor. Ancak, aynı yüzleşmeyi Batı'nın da önyargıları konusunda yapması gerekiyor. Sonuç hiç de fena değildi; Batılılar, çifte standartlarının yüzlerine vurulmasından hoşlanmıyorlar. Fevkalade rahatsız oluyorlar. Yalanlayamadıklarında da kolayca dağılabiliyorlar. Önyargılarıyla hesaplaşmaya girmeseler de, tartışmada size de hak veriyor gibi görünüp geri adım atabiliyorlar.

Batılıların bu tutumuyla ilgili en çarpıcı örneği, "Ermeni Soykırımı" iddialarıyla ilgisiz bir başka konuda yaşadım... Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nde "İşkenceyi Önleme Komitesi"ne üye seçecektik. Ülkeler adaylarını göstermişlerdi. Koşul, tıp öğrenimi görmüş ve 60 yaşını doldurmamış olmaktı... Öninceleme Komitesi, 58 yaşındaki Türk adayı için "komitenin aradığı yeterlikte tıp öğrenimi görmediği" gerekçesiyle olumsuz rapor vermişti. Buna karşın, hiç tıp eğitimi hiç almamış ve Türk adaydan daha yaşlı bir ülke adayı olumlu bulunmuştu. Son derece sakin bir ses tonuyla bu çelişkiyi sergiledim ve böylesi bir çifte standardın kabul edilemeyeceğini söyledim. "Çifte standart" sözünü duyunca Öninceleme Komitesi'nin bayan raportörünün yüzü bir anda kıpkırmızı oldu. Komisyon Başkanı ise olayın tadını çıkartmama fırsat vermedi, araya girdi ve "tamam tamam, Türkler kazandı" diyerek konuyu kapattı...

"Ermeni Soykırımı" tartışmalarında da benzer öykülere tanık oldum... Hemen her yıl, AGİT'te olsun, AKPM'de olsun 24 Nisan'a en yakın toplantıda "Ermeni Soykırımı"nı anma girişimleri oluyordu. Ne zaman ki "soykırım" iddialarının nefret söylemi formatında dile getirildiğine, sağlıklı bir tartışma yapılabilmesi için öncelikle bu söylemin düzeltilmesi

gerektiğine dikkat çekebildik, işte o zaman “soykırımı savunma” girişimleri önlenebildi. İkna edici tarihi ve hukuki gerçekler anlatılabildi.

Buna karşılık, “olayları kim başlattı, hangi taraftan kaç kişi öldü” tartışmasına girildiği, ya da “Türkler, Müslümanlar soykırım yapmaz; bu konudaki suçlamalar kabul edilemez” özeti veren tepkilerin koyulduğu ilk yıllarda kimseyi konuyu yeniden düşünmeye ikna edemedik. Uluslararası platformlarda Türkiye, genelde tortulaşmış tarihsel önyargılarla sorgulanıyor. Bu bağlamda, “Ermeni Soykırımı” iddiaları da tarihi ve hukuki gerçeklikleriyle değerlendirilmiyor... Bırakın Türk-Ermeni ilişkilerinin tarihini, kimse “soykırım” kavramını bile yeterince araştırmıyor...

Türkiye, suçlayıcıların bilgisizliğini avantaja çevirebilmeli. Suçlayıcıları ve onların önyargı temelli çifte standartlarını bilgi ve belgeyle püskürtebilmeli. Bunun için, Ziya Gökalp’in 1919’da Divan-ı Harb mahkemesindeki “bize arkadan vurdular, biz de vurduk” tepkiselliğinin ötesine geçilmesi gerekiyor. Önyargılarla, çifte standartlarla dişe diş mücadelenin başlatılması; nefret söyleminin sonlandırılması; olayın tarihi ve hukuki gerçekliklerinin bilgi ve belge temelinde tartışmaya açılması kaçınılmaz.

Yurtdışındaki lobi faaliyetlerimiz, kapsamlı bir tarihi, hukuki ve siyasi savunmaya dayanmıyor...

Serdar Palabıyık :

Birçok ülkede soykırım karar tasarıları görüşülürken, kararların çıkmaması için görüşmeler yürütecek heyetler de Türkiye’den bu ülkelere gönderiliyor. Ayrıca devlet, yurtdışında lobi çalışmaları yürütecek yabancı şirketlere paralar ödüyor. Peki, bu heyetler, şirketler ve örgütler bahsettiğiniz tarihsel ve hukuksal gerçekleri orada yeterince ifade edemiyorlar mı?

Uluç Gürkan :

Edemiyorlar, etmeleri de mümkün değil... Batı’nın Türklere karşı “tarihsel önyargıları” tartışmamıza atıfla şunu söyleyeyim: Voltaire’in “düşüncenize katılmıyorum, ancak düşüncenizi ifade edebilmeniz için her türlü desteği vermeye hazırım” görüşündeki özgürlükçü tutuma sonuna kadar katılmakla birlikte, onun Türkler hakkındaki ırkçı sözleri de bilmemizde yarar olduğunu düşünüyorum. Amacım, tarihsel bir karşıtlık yaratarak Batılıların bize “ezeli düşman” olduğu ve “asla uyuşamayacağımız” savını sürdürmek değil, tam tersine, Batı düşüncesini

var eden bir damarın özgürlükçü olduğu kadar, zamanında kendinden olmayana karşı bir o kadar da ayrımcı olabildiğine işaret etmektir. Voltaire, Türklere karşı ayrımcı sözler söylerken, "kökleri kazınmalı" derken, bugün Türklere karşı uygulanan ayrımcı politikaların temelinin o tarihsel mirastan kök aldığını bilmemiz ve bunu eşit ilişkiler geliştirmek amacıyla Batılılara hatırlatmamız önemlidir. Avrupalılık bilincinin bir kolunun da Türklere karşı uygulanan bu ırkçı tutum olduğunu ve Avrupalıların bununla "yüzleşmesi" gerektiğini söylemeliyiz. Kendi tarihimizle yüzleşirken, Avrupa'yı da bize karşı önyargısıyla yüzleştirmek zorundayız. Objektif tarihsel gerçekleri tartışabilmek, karşılıklı önyargıların ortaya konmasıyla mümkün... Karar tasarılarının görüşüldüğü ülkelere giden heyetlerimizin, Batı düşüncesindeki bu ırkçı/ayrımcı tutumları ilgili ülkelerde Batılı meslektaşlarına hatırlatmasında, görüşülen tasarıya ilişkin tarihsel ve hukuksal kaynaklara inmesinde son derece fayda var. İfade özgürlüğüne önem veren, eşitlikçi tutumuyla ün salan bazı Batı ülkelerinin, soykırım suçlamasına karşı çıkan argümanları savunan kişileri cezalandıracak yasal düzenlemelere gitmesi ne derece tutarlıdır, bu da bir çifte standart değil midir?

"Ermeni Soykırımı" iddialarına karşı çalışma yapmak için Türk heyetleri ile lobi yapmaları için profesyonel hizmet alınan şirketlerin yeterince donanımlı olduğunu söyleyemeyiz. Burada konuştuğumuz tarihi ve hukuki olgularla ilgili bilgi ve belgeden yoksunlar. Acı ama gerçek... Çalışmalar belki iyi niyetle, ancak bilgi sahibi olunmadan oluşturulan derme çatma fikirlerle sürdürülüyor. Bu eksiklik öncelikle giderilmeli.

Burada üzerinde durmak istediğim bir konu daha var: Yabancı ülkelerin parlamentolarında "Ermeni Soykırımı" tasarıları oylanırken parlamenterler hangi saiklerle oy kullanıyorlar, Türkiye bunu irdelemeli. Benim gözlemim, parlamenterlerin pek azının yaşananların tarihi ve hukuki arka planıyla ilgili bilgisi olduğu yönünde. Türkiye'yi suçlamak için oy veren büyük çoğunluk, tarihsel önyargılarıyla hareket ediyor. Açık anlatımıyla, etnik ve din farklılıkları temelinde ayrımcılık yapıyorlar.

Maalesef tersi de doğru; Türkiye lehine oy kullananların da tarihi ve hukuki gerçekleri bildiği söylenemez. Onlar da genelde ülkelerinin "Türkiye ile ilişkilerinin bozulmaması" kaygısıyla oykullanıyorlar. Açıkçası, geçmişteki bir olayı oylamalarına rağmen ülkelerinin güncel politik çıkarını gözetiyorlar. Elimizde keşke bir psikolojik test yapma imkânı olsa da, "Ermeni Soykırımı" hakkında oy kullanan parlamenterlere

tarihsel önyargılardan hareketle mi, yoksa soykırımın hukuksal ve tarihsel arka planını bilerek mi oy kullandıklarını sorabilsek... Benzer biçimde, Türkiye lehine oy kullananların da güncel politik çıkarlarla mı, yoksa işin gerçeğini bilerek mi tercihte bulunduklarını sorgulayabilsek... Bir ülkenin yönetiminin soykırım yapıp yapmadığı, güncel siyasi çıkarlardan ve tarihsel önyargılardan hareketle verilebilecek kararlara bağlanamaz. Böylesi bir tavır, ancak ve ancak önyargıları besler, örneğin; "Müslümanlar soykırım yapmaz" genellemesine davetiye çıkarır. Ötesinde, Ermenistan ile sorunlarımızı kalıcı bir çözüme kavuşturmak yerine "Türkiye'de 100 bin kaçak Ermeni işçi çalışıyor. Ülkeler arasında bir sıkıntı çıkarsa, kusura bakmasınlar, onlara güle güle demek zorunda kalırız!" cümlesiyle tıkanmaya sürükler.

Parlamentolarda alınan "soykırım" kararlarının hukuki geçerliliği yok...

Serdar Palabıyık :

Öyleyse, parlamentolarda "soykırım" konusunun tartışılmasını ve karar alınmasını anlamsız mı buluyorsunuz?

Uluç Gürkan :

Evet, parlamentoların politik çıkarlar ya da tarihsel önyargılar doğrultusunda verdikleri kararları, Türkiye'nin -lehine olsa bile- anlamlı bulmuyorum. Daha da önemlisi, hiçbir politik iradenin, hiçbir akademik birimin uluslararası yetkin mahkemelerin yerine geçerek "soykırım" kararlarına hükmetmesini de kabul edemiyorum.

Soykırım suçuyla ilgili olarak uluslararası yetkin mahkeme düzenlemesi Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi'nde açıkça yapılmışken, parlamentoların yargı görevine soyunmaları yanlıştır. Uluslararası hukuk kuralllarının ihlalidir.

Ermeni Sorunu bu hukuki temeli üzerinden de ele alınmalı... Elimizde "soykırım"ın olduğu yolunda bir yargı kararı yok. Buna karşın, Ermenilerin katledildikleri iddialarıyla ilgili olarak "hukuki kanıt bulunamadığını, dolayısıyla bu suçlamayla dava açılamayacağını" belirten ve İngiliz Kraliyet Başsavcılığı tarafından devrin İngiltere Hükümeti'ne gönderilmiş bir yazı var. İngiliz Kraliyet Başsavcısı'nın imzaladığı bu yazı, bir yargı kararıdır.

Kısacası, "Ermeni Soykırımı" iddialarıyla ilgili eldeki yetkin yargı kararı, toplu öldürmelerin (dolayısıyla soykırımın) olmadığı yönündedir...

“Malta Yargılaması” olarak bilinen bu sürecin unutulmaması ve unutturulmaması gereken bir sonucu daha vardır... İngiliz Kraliyet Başsavcılığı, ünlü tarihçi Arnold Toynbee’ye yazdırılan “Mavi Kitap” başta olmak üzere, Ermenilerin “katledildikleri” iddiasıyla o tarihte yazılıp basılmış kitapların hiçbirine kanıt değeri atfetmemiştir. Bu, anılan kitapları günümüzde hâlâ “Ermeni Soykırımı” iddialarının temel referansı olarak kullananlara anımsatılacak önemli bir noktadır.

Bizim Malta Yargılaması sürecini bugün hukuksal düzeyde yeniden gündeme taşımamızın önemi burada yatıyor. Önyargıları tarihsel düzlemde aşmak adına mücadele edecek, hukuksal zemini ise devlet düzeyinde Malta üzerinden kurarak haklılığımızı savunacak heyetlere, diplomat ve bürokratlara ihtiyacımız var.

Serdar Palabıyık :

“Kendi tarihiyle yüzleşme” dediğiniz olguda taraflar ister istemez tortulaşmış, bilinçaltında çağrışımlar yapan kavramlarla karşı karşıya gelmeyecek mi? Yine aynı kalıplarla birbirine bakmayacaklar mı? Diğer bir ifadeyle, bu yüzleşmenin halklar düzeyinde değil de siyasetçiler, tarihçiler, diplomatlar düzeyinde olduğunu düşündüğümüzde, tarafların ellerindeki bilgi ve belgeler, yine birbirini dinlemekten ve diyalog kurmaktan ziyade kendi tezinin haklılığını savunmakla sınırlı kalmayacak mı?

Uluç Gürkan :

Bu tehlike her zaman için var... “Tortulaşmış, bilinçaltında çağrışım yapan kavramlar” derken aslında önyargılara ve bu önyargıların dışavurumu sayabileceğimiz nefret söylemlerine dikkat çekiyorsunuz sanırım. Benim kanım da önyargıların beslediği nefret söyleminin sağlıklı bir tartışmayı engellediği yönünde...

Burada önemli olan, heyetler düzeyinde karşılıklı görüşmelerde tarihsel ve hukuksal argümanların savunulmasından önce, Türklere karşı yüzyıllardır yürütülen önyargının örneklerini Batılı uzman ve meslektaşlara hatırlatmaktır. Yüz yüze yapılacak görüşmelerde “Ermeni Soykırımı” iddialarının tartışma zemininin bugüne dek bir “oldubitti”ye getirilmesine karşı çıkmalıyız ve o ortamda her konuyu tek tek onlara açıklamalı, argümanlarımızı genelgeçer sözlerle değil, yaşanan olayları “savaş trajedisi” bağlamında ve soykırım üzerine geliştirilmiş hukuk literatürü içinde kalarak sıralamalıyız. Önyargının beraberinde bir nefret söylemi getirdiğini, “soykırım” tartışmasının belge ve bilgi temelli ilerlemesinin önünde ciddi engeller yarattığını Batılı meslektaşlarımıza anlatmadan,

“çifte standart” vurgumuzu Batılı tarihsel önyargı örnekleriyle onların yüzüne vurmadan bu soykırım tartışmasını sağlıklı biçimde yürütemeyiz.

Bu nedenle ısrarla, “önce önyargıları açmaya çalışalım, nefret söylemini sonlandıralım, çifte standartlardan arınmanın yollarını arayalım” diyorum. Ancak bunu başarırsak birbirimizi dinleyebileceğimizi, elimizdeki bilgi ve belgeleri anlayıp anlatabileceğimizi düşünüyorum. Bu, benim yaşayarak edindiğim bir deneyim...

Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi’nde BM Soykırım Sözleşmesi tahrif edilmiştir...

Serdar Palabıyık :

Amerikan Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu’nda soykırım konusunda oylanan son karar tasarısının (05.03.2010) ayrıntılarına indiğimizde, Yahudi Soykırımı’na ilişkin Nürnberg Mahkemelerine ve Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi hükümlerine atıfla “Ermeni Soykırımı”nın tanınabildiğini görmekteyiz. Bu konuda neler söylenebilir?

Uluç Gürkan :

Kararın (“Ermeni Soykırımı’nın Tanınması” başlıklı, 2007 yılı, E-106 no’lu kanun tasarısı) 17, 18. ve 19. maddelerinin bizim için ayrıca önem taşıdığını sanıyorum**.** İlgili maddeler Nürnberg’den ve Sévres Antlaşması’ndan söz ediyor. Buna karşın, Malta’daki yargısal sürece atıf yapmıyor... ABD Temsilciler Meclisi’nde görüşülmek için uygun zamanı kollanan tasarının önce bu maddelerini okuyalım, sonra tartışalım:

Madde 17 – Raphael Lemkin’in çağrısı üzerine Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 11 Aralık 1946’da kabul edilen 96 (1) sayılı ilk soykırım kararı ile Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmesi, Ermeni Soykırım’ını Birleşmiş Milletler’in unsurlarını belirleyerek önlemeyi ve cezalandırmayı amaçladığı “suç” olarak tanımlamıştır.

Madde 18 - Birleşmiş Milletler Savaş Suçları Komisyonu, 1948’de, Ermeni Soykırımı’nı, insanlığa karşı işlenen suçların kapsamına giren fiillerin tipik bir örneği olarak görerek Nürnberg Mahkemelerini hazırlayan sebepler arasında saymıştır.

Madde 19 - Komisyon, Sévres Barış Antlaşması’nın 230. maddesinin hükümlerine uygun yargılama hükmünü, müttefik güçlerin 1915 tarihli notasıyla birlikte, Osmanlı topraklarındaki Ermeni ve Yunan ırkına mensup olanlara karşı işlenen suçlar kapsamına alma niyeti taşıdığını ifade etmiştir.

Bu madde, Nürnberg ve Tokyo Mukavelelerinin 6/c ve 5/c hükümlerine emsal teşkil etmektedir.

Amerikan Kongresi Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonu'nun zoraki bir oylama sonucu tek oy farkıyla (23'e 22) kabul ettiği kararın bu maddeleri, eğer cehaletin cesareti değilse, tek kelimeyle yalandır.

Önce 17. Maddeden başlayalım... Birleşmiş Milletler'in ilk oturumunda kabul ettiği 11 Aralık 1946 tarihli ve 96 (1) sayılı karar, ilk paragrafında, "soykırım"ın insanlığın varolma ve yaşama haklarının inkârı olduğunu, dolayısıyla Birleşmiş Milletler'in amaçları ve moral değerlerine ters düştüğünü belirliyor. İkinci paragrafında da, "soykırım suçlarının pek çok örneğinin; ırk, din, siyaset ve diğer grupların tamamen ya da kısmen yok edildiğinde yaşandığı" vurgulanıyor...

Görüldüğü gibi, Amerika'nın kararında atıf yapılan ilgili Birleşmiş Milletler sözleşmesinin maddelerinde, gerçekte "Ermeni Soykırımı"ndan bahsedilmiyor. Dolayısıyla, "Ermeni Soykırımı"nın "örnek suç" olarak tanımlandığı vurgusu yalandır. Bir anlamda, "evrakta sahtecilik" suçunun unsurlarını taşıdığı söylenebilir.

Birleşmiş Milletler, "soykırım suçu"nu tarif etmiş ve cezalandırılmasını öngörmüştür. Ancak örgüt bünyesinde ne bir suçlama yapmış, ne de cezalandırma işareti vermiştir. Cezalandırmayı içerebilecek yargılama sürecini uluslararası bir mahkemeye bırakmıştır. Bu nedenle de, Birleşmiş Milletler, bırakın "Ermeni Soykırımı" iddialarını, 11 Aralık 1946 tarih ve 95 (I) nolu kararıyla Nürnberg ilkelerini uluslararası hukuk kuralları olarak onaylamasına karşın, Yahudi Soykırımı'na dahi "soykırım suçu örneği" olarak atıf yapmamıştır.

Birleşmiş Milletler'in 96 (I) nolu kararında vurgulanan, "geçmişte pek çok örnek olay"dan sadece söz edilebileceğidir. "Ermeni Soykırımı" iddiaları ya da başka bir olay, örneğin Amerika'nın yerli halkı olan Kızılderililerin durumu, hiçbir biçimde isimlendirilmemiştir. Buna rağmen, kimi Amerikalı temsilciler, Birleşmiş Milletler'in resmi belgelerini bir yalan uğruna çarpıtmaktan, hukuki anlamıyla tahrif etmekten kaçınmamışlardır. Aynı şekilde, 1948 Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi'nde "Ermeni Soykırımı" iddialarının soykırım suçunu örneklediği iddiası da son derece açık bir belge tahrifatıdır...

Soykırım Sözleşmesi gizli kapaklı bir belge değildir. Dileyen tam metnine, Birleşmiş Milletler'in internet sitesinden ulaşabilir. Ne girişinde, ne de maddelerinde böyle bir atıf var. Aynen Birleşmiş Milletler Genel

Kurulu'nun 96 (I) nolu kararı gibi, Soykırım Sözleşmesi'nde de "soykırım" suçu tarif edilirken isimlendirme yoluyla tek bir örnekleme dahi yapılmıyor... Ancak bu konudaki yalan, tasarı ABD Temsilciler Meclisi'nde sırada beklerken, kimi Ermeni tarihçilerin, bu arada Taner Akçam'ın da ağzından düşmüyor. Yanıtlan(a)madığı için Türk televizyonlarında dahi dile getirilebiliyor.

18. maddeye gelince; 1948 Soykırım Sözleşmesi'ni hazırlayan Birleşmiş Milletler Savaş Komisyonu'nun "Ermeni Soykırımı"nı "insanlığa karşı işlenen suçların kapsamına giren fiillerin tipik bir örneği" olarak gördüğü ve Yahudi Soykırımı suçlularının yargılandığı Nürnberg Mahkemelerini hazırlayan sebepler arasında saydığı, bizzat Nürnberg Mahkemesi tarafından kanıtlanmış bir yalandır.

Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi ile "Ermeni Soykırımı" iddiaları arasında Nürnberg Mahkemesi üzerinde doğrudan bağ kurmayı amaçlayan bu yalan, Adolf Hitler'e atfedilen *"Ermenilerin yok edildiğini bugün kim hatırlıyor ki*" sözünden kaynaklanmaktadır. Ünlü Ermeni tarihçi Hovanissan'a göre Hitler, 1939'da generalleriyle yaptığı toplantıda Polonya'ya saldırma kararını şu sözlerle açıklamıştır:

"Polonyalı kadın, çocuk ve erkeklere ölüm için birlikleri görevlendirdim. Ermenilerin yok edildiğini bugün kim hatırlıyor ki..."

Bu söz, Nürnberg Mahkemesi'nde kanıt olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Amaç, 20. yüzyılın ilk soykırımının "Ermeni Soykırımı" olduğu ve Yahudi Soykırımı'nı tetiklediği havasını yaratmaktır. Ne var ki, iddianın "doğru olmadığı, uydurulduğu" mahkemenin savcısı tarafından ortaya konunca bu hedefe varılamamıştır.

Mahkeme tutanaklarına göre savcı, Hitler'in anılan toplantısında resmi tutanak tutulmadığını, toplantıya katılan generallerin tuttuğu bazı notların bulunduğunu açıklamıştır. Kanıt olarak da mahkemeye tarihli ve yer vurgulu iki ayrı not sunmuştur. Ardından, "kayıtlara geçirmek üzere" elinde kendisine American Associated Press (AP) Ajansı'nın Hitler Muhabiri Louis Lochner tarafından gönderilen üçüncü bir not olduğunu, ancak tarihsiz ve yer vurgusuz bu notun üzerindeki oynamalar nedeniyle mahkemede kanıt olarak kullanılamayacağını belirtmiştir. Üçüncü nottaki oynama, işte bu "Ermenilerin yok edildiğini bugün kim hatırlıyor ki" sözüdür. Bu söz, farklı bir yazı karakteriyle sonradan eklenmiştir.

Şimdi de 19. maddeye bakalım... Burada, "Komisyon, Sévres Barış Antlaşması'nın 230. maddesinin hükümlerine uygun yargılama hükmünü,

müttefik güçlerin 1915 tarihli notasıyla birlikte, Osmanlı topraklarındaki Ermeni ve Yunan ırkına mensup olanlara karşı işlenen suçlar kapsamına alma niyeti taşıdığını ifade etmiştir" deniyor.

Bu niyet nerede, ne zaman ifade edilmiştir? Birleşmiş Milletler Savaş Komisyonu'nun madem ki böyle bir niyeti vardı, bu niyet Soykırım Sözleşmesi'ne niçin yansıtılmamıştır? Kim, nasıl bu niyetin yaşama geçmesini engellemiştir?

Amerikalı temsilciler, bu soykırım tasarısı sürecinde, Birleşmiş Milletler Komisyonu'nda yaşananları pervasızca çarptırıyorlar. Komisyonda gerçekte ne tartışıldığına daha önce de değinmiştik, hatırlayalım:

"Soykırım" sözcüğünün mucidi Lemkin, komisyon çalışmaları sırasında Soykırım Sözleşmesi'ne "soykırıma uğrayanların intikam için soykırımcıları öldürmelerinin meşru müdafaa sayılması" yönünde bir ekleme yapılmasını önerir. Gerçekten Ermeni Soykırımı iddialarının kabullenildiği anlamı verecek bu öneri, Komisyon tarafında "bütün savaşları soykırım sayılmış olur" gerekçesiyle reddedilir...

Ötesinde, Sévres Antlaşması'nın 230. maddesinin hükümlerine uygun yargılama hükmünü hangi komisyon suç kapsamına almaya niyetlenmiş olabilir? Birleşmiş Milletler Savaş Komisyonu'nun böylesi saçmalıklara zaman ayırmadığını biliyoruz. Sévres Antlaşması 10 Ağustos 1920'de imzalandı, ancak Anadolu'da Mustafa Kemal'in öncülüğündeki kurtuluş mücadelesinin giderek güçlenmesi, yürürlüğe koyulmasını engelledi. Türkiye'nin kurtuluş mücadelesi başarılı olunca da 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile Sévres tarihin çöp sepetine atıldı. Dediğim gibi, Birleşmiş Milletler Savaş Komisyonu'nun, Soykırım Sözleşmesi'ni hazırladığı dönemde, Sévres'i onlarca yıl önce atıldığı çöp sepetinden çıkartıp yeniden canlandırmak gibi bir arayışı olmamıştır. Kimi Amerikalı temsicilerin bu konudaki takıntısı bütünüyle boş bir hayaldir.

Burada, sürekli istismar edilen bir konuya da açıklık getirmemiz gerekiyor... Sévres Antlaşması yürürlüğe girmemiş, Lozan Antlaşması ile de ortadan kalkmıştır. Ancak, 230. maddesinde yazılı yargılama hükümleri işletilmiştir. Antlaşma yürürlüğe girmediği için, bu hükümler, kimi tarihçilerin öne sürdüğünün aksine, "kâğıt üzerinde" kalmamıştır...

Ayrıntılarıyla ve belgeleriyle konuştuğumuz bu konuyu da kısaca anımsayalım... İngilizler aralarında "Ermeni Kırımı" nedeniyle suçlananların da bulunduğu Türkleri Malta'da yargılamayı planlarlar. Bu

amaçla tutukladıkları Türkleri 1919 yılından başlayarak Malta'ya gönderirler.

İngiliz Hükümeti dava açılması için İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın devreye girmesini ister. Başsavcılık, İngiliz esirlerine kötü muamele nedeniyle suçlanan Türklerle ilgili soruşturmanın kendi yetki alanında olduğunu kabul eder. "Ermeni Kırımı" ve "ateşkes koşullarına uymadıkları" iddialarıyla suçlanan Türklerle ilgili soruşturmanın ise yetkisinde olmadığını belirtir. Başsavcılık ayrıca, suçlamalarla ilgili eldeki kanıtların yetersizliği konusunda İngiliz Hükümeti'ni uyarmayı da ihmal etmez...

10 Ağustos 1920'de Sévres Antlaşması imzalandığında Malta'daki yargılama süreci bu aşamadadır. "Ermeni Kırımı" suçlamasıyla tutuklanmış ve yargılanıp cezalandırılmak üzere Malta'ya gönderilmiş Türkler vardır, haklarındaki soruşturmayı yürütecek yargısal irade belirlenmiştir. Soruşturmanın sorumluluğu İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'nin üzerindedir. Sévres Antlaşması'yla bu durum değişir. "Ermeni Kırımı" iddiaları konusunda yargı süreci, antlaşmanın 230. maddesinin hükümlerine göre başlatılır. Bu madde şöyledir:

"Osmanlı Hükümeti, 1 Ağustos 1914 tarihinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçası bulunan herhangi bir toprak üzerinde savaş sırasında işlenen topluca öldürmelerden sorumlu olan Müttefik Devletlerce istenen kişileri kendilerine teslim etmeyi yükümlenir.

Müttefik devletler, bu nedenle suçlanan kişileri yargılamakla görevlendirilecek mahkemeyi göstermek hakkını saklı tutarlar ve Osmanlı Hükümeti bu mahkemeyi tanımayı yükümlenir. Uygun bir süre içinde, Milletler Cemiyeti, sözü edilen topluca öldürmeleri yargılamaya yetkili bir mahkeme kurarsa, müttefik devletler, sözü geçen sanıkları bu mahkemeye vermek haklarını saklı tutarlar ve Osmanlı Hükümeti bu mahkemeyi tanımayı da yükümlenir. 228. madde hükümleri, bu maddede öngörülen durumlara da uygulanır."

İngiltere Hükümeti, Sévres'in bu hükmüne dayanarak "Ermeni Kırımı" soruşturmasının da İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın yetki alanına girdiği kanısındadır. Bunu başsavcılık da kabullenir. Soruşturmanın sorumluluğunu fiilen üstlenir. İngiltere Hükümeti'ni zaman zaman uyarmasına karşın, bu konuda Sévres'in yürürlüğe girmemiş olmasını sorun etmez.

Daha detaylı ifade edersek; Sévres'in 230. maddesinin "Osmanlı hükümeti, 1 Ağustos 1914 tarihinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçası bulunan herhangi bir toprak üzerinde savaş sırasında işlenen topluca

öldürmelerden sorumlu olan kişilerin müttefik devletlere teslimini yükümlenir. Müttefik devletler, bu nedenle suçlanan kişileri yargılamaya yetkili mahkemeyi saklı tutarlar (*Malta'dan bahsediyor*). Osmanlı hükümeti bu mahkemeyi tanımayı yükümlenir." hükmünden hareket edilerek, Malta'da bir mahkeme kurulmuştu. Heyet-i Temsiliye ise Sévres'i tanımamakla birlikte, Malta'daki mahkemeyi tanıdığını beyan etmişti.

Devrin Osmanlı Hükümetlerinin de İngilizlerin Malta Yargılaması planına temelde itirazı yoktur. İlk günlerde bazı itirazları olmuşsa da, artık İngilizlerin istedikleri kişileri yakalayıp teslim etmektedirler. Bu kişilerin Sévres Antlaşması'nın 230. maddesinin ilk fıkrasında öngörüldüğü biçimiyle, "topluca öldürmelerden sorumlu" olarak Malta'da yargılanıp cezalandırılmaları yükümlenilmiş gibidir.

İngiliz Kraliyet Başsavcılığı, Sévres Antlaşması'nın "yargılama hükümleri" uyarınca yürüttüğü soruşturmayı 1 yıl daha uzatır. Ancak, "Ermeni Kırımı" konusunda hiçbir suç kanıtına ulaşamaz. Son çare olarak Amerika'da Dışişleri Bakanlığı arşivleri araştırılır. Bundan da sonuç alınamaz...

İngiliz Kraliyet Başsavcılığı, 29 Temmuz 1921 tarihinde, İngiltere Hükümeti'ne, kanıt olamadığı için Malta'daki Türkler aleyhine "Osmanlı topraklarındaki Ermeni ve Yunan ırkına mensup olanları katlettikleri" gerekçesiyle dava açılamayacağını bildirir. Başsavcılık, İngiltere Hükümeti'nin "açılamayan hukuki davanın yerine siyasi dava açılması" yönündeki istemini de kabul etmez.

Daha önce tek tek İngiliz belgeleriyle ayrıntılandırdığımız Malta'daki bu yargı süreci, bilerek ya da bilmeyerek, Amerikalı temsilcilerce görmezden geliniyor. Dolayısıyla, Sévres Antlaşması'nın 230. maddesinin yargılama hükümlerinin yeniden canlandırılması niyetlerinden söz edilebiliyor. İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın 29 Temmuz 1921 tarihli yazısı, Sévres Antlaşması'nın 230. maddesinin yargılama hükümlerinin gereğinin yerine getirildiğini ve bu hükümler uyarınca bir karar verildiğini belgelemektedir. Şimdi bu hükümlerin, hem de Sévres Antlaşması'nın Lozan ile bütünüyle ortadan kaldırılmasından onlarca yıl sonra ABD Kongresi'nde yeniden canlandırılmak istenmesi, kimi ABD'li temsilcilerin hadlerini aşarak kendilerine yargısal görevler atfetmeleri anlamını taşıyor.

ABD'de 2010'da oylanan bu karar tasarısının atıfta bulunduğu Sévres'in yargılamaya ilişkin maddeleri, bize zaten Malta'yı işaret etmektedir, burada bir sorun yok... İlginç olan, ABD'deki bu tasarının,

Sévres'in yargılama maddelerini kabul ederken, Malta'nın adını anmayarak, onu atlayarak direkt Nürnberg'e ve oradan Birleşmiş Milletler Savaş Suçları Komisyonu kararına geçmesidir. Karar tasarısının, 1920'deki Sévres ile 1948'deki Birleşmiş Milletler'in tanımı arasında bağlantı kurarken kullandığı "insanlığa karşı işlenen suçların kapsamına giren fiillerin tipik bir örneği" ifadesi, Malta'daki yargılama sonucunu görmeden, bizi suçun işlendiği sonucuna kendiliğinden götürmez. Bir yargı kararı olmadan, hüküm oluşmadan, yani Malta'da kurulan mahkemenin kararı ya da savcılığın takipsizlik kararı sonucu yargılamaya yer olmadığı kararı görülmeden, sadece Sévres'in ilgili maddesinden hareketle, Nürnberg sürecine ve 1948'de Birleşmiş Milletler'in aldığı karara "soykırım suçu işlenmiştir!" biçiminde bakılamaz.

Özetle; "'toplu öldürme' suçunun işlendiğine dair bir uluslararası yetkin mahkeme kararı olmadığı için, Ermeni Tehciri'ne dayanan 'soykırım' iddiasının geçersiz olduğu" tezini savunuyorum. "Soykırım" tezini savunan yazarlardan Taner Akçam ise, "Nazilerin Yahudi Soykırımı yaptığına ilişkin de bir mahkeme kararının olmadığını" iddia ederek, o halde bazı çevrelerin rahatlıkla "Yahudi Soykırımı'nın olmadığını" iddia edilebileceğini söylüyor.

Serdar Palabıyık :

Gerçekte öyle mi, yani "soykırım" suçunun 1948'de Birleşmiş Milletler tarafından tanımlandığını düşünürsek, bu tarihten önce gerçekleşmiş Nürnberg Mahkemelerinde sanıklara "soykırım" suçunun isnat edilmediğinden yola çıkarak Yahudi Soykırımı'nın gerçekleştiğini kabul eden yetkin bir mahkemenin olmadığı sonucuna kendiliğinden varılabilir mi?

Uluç Gürkan :

Dikkat buyurun; ben, "soykırım" suçunun uluslararası hukukta ne zaman tanındığına bakmıyorum. Ceza Hukuku'nun "kanunilik" ilkesine sığınmıyorum. Uluslararası yetkin bir mahkeme kararı olduğu takdirde, 1915'te gerçekleştirilen Ermeni Tehciri sonucundaki "kasten toplu öldürme" suçunun da bugün "soykırım" anlamında insanlığa karşı işlenmiş suç kategorisine girmesi gerektiğini savunuyorum. "Geçmişte soykırım suçu yoktu, öyleyse yetkililer 'toplu öldürme' suçunu kasten işlediyseler dahi 'soykırım' suçlusu sayılamazlar" gibi ucuz bir argümanı insan haklarına aykırı görüyorum. İnsanlığa karşı işlenen suçlar, hukuken elbette geriye yürümelidir. Hukuksal tartışmamın ana noktasını, Birleşmiş Milletler'in 1948'de verdiği iki karar oluşturuyor. Bunlar; 1948 tarihli, 95/1

ve 96/1 sayılı kararlardır. İki kararın, 1948'den önceki Nürnberg ve Tokyo Mukavelelerinin 6/c ve 5/c hükümlerini merkeze alarak, bu hükümlere paralel bir yol izleyerek "soykırım" suçunu tanımladığını savunuyorum. Nürnberg Mahkemelerinin aldığı kararların 6/c hükmü, 1948'de Birleşmiş Milletler'in "soykırım suçu" tanımını yapmasına zemin hazırlamıştır. Amerikan Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu'nun hazırladığı karar tasarısının 18 ve 19. maddeleri de zaten Nürnberg'in bu 6/c hükmüne atıf yapmaktadır: "*İnsanlığa karşı işlenen suçlar:* cinayet, kitlesel imha, köleleştirme, sürgün ve sivil halka karşı işlenen insanlık suçları ya da siyasi, dini, etnik nedenlerle eziyet ya da savaş suçu ya da insanlığa karşı işlenen suçlarla ilgili idam ya da eziyet ve eylemlerin sürdürülmesi." Bu ilke temelinde "soykırım suçu"nun işlendiği kararı alınıyor. Birleşmiş Milletler'in 1948'deki ve Amerikan Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu'nun 2010'daki metinlerinde başvurduğu Nürnberg, bu açıdan "soykırım"ın temelini kurmaktadır. Bu mahkemede direkt olarak "soykırım" üzerinden bir suç isnadı ve yargılaması olmasa bile, toplu öldürme suçunun işlendiği sabit görülmüş, daha sonra ise Birleşmiş Milletler'in 1948 tarih ve 96/1 sayılı kararı ile "soykırım" tanımlanırken Nürnberg sürecine doğrudan atıf yapılmıştır.

O yüzden, Nürnberg yargılamalarının neticesi, 1948'de, "soykırım" suçu tanımımızın içeriğini belirlemiştir. Bu bağlamda, Nürnberg yargılamalarının neticesi, Birleşmiş Milletler tarafından savaş suçları kapsamındaki "soykırım" suçunun somut delillerinden sayılmıştır. Birleşmiş Milletler, Nürnberg Mahkemeleri sayesinde 1948'de "soykırım suçu"nu tanımlayabilmiştir. Nürnberg, bu açıdan, adına yargılama aşamasında "soykırım" denmese bile, 1948'de "soykırım"ın ne olduğuna dair en somut yargı kararı olarak referans alınacaktır. Öyleyse, Nürnberg'i ve Yahudi Soykırımı'nı, sadece mahkeme aşamasında "soykırım" suçu isnat edilmediği gerekçesiyle "soykırım" örnekleri arasında saymamak, tarihi çarpıtmak anlamına gelir. Bizzat Birleşmiş Milletler, hangi eylemlere "soykırım" denebileceğini işaret ederken, en yakın tarihteki Nürnberg Yargılaması kararlarına atıfta bulunmuştur.

Bu iki karara dayanarak (Birleşmiş Milletler, 1948 tarihli, 95/1 ve 96/1 sayılı kararları), Yahudi Soykırımı'na ilişkin bir uluslararası yetkin mahkeme kararı olarak Nürnberg'i, Sévres'in 230. maddesinden yola çıkarak ise Malta'yı eşit konumda görmemiz gerektiğini düşünüyorum. Eşitler, çünkü ikisi de savaş sonrası imzalanan barış antlaşmalarına

dayanarak kurulmuş ve yargı yetkileri taraf devletlerce tanınmıştır. Bu eşit konumları sayesinde, her iki mahkemeden çıkacak yargılama kararları bize Birleşmiş Milletler'in 1948'deki soykırım kararının içeriğini verebilecektir.

Kuruluşları yönünden eşit olan iki mahkeme (Nürnberg ve Malta), soruşturma ve kovuşturma safhaları bakımından ise ayrışmaktadır. Malta'da başsavcılık, yeterli delil bulun(a)madığı için kovuşturmanın başlatılmamasını uygun görerek takipsizlik kararı verip dosyayı kapatmışken; Nürnberg Mahkemelerinde savcılığın iddianamesi mahkeme tarafından kabul edilmiş ve kovuşturma başlatılmış, sanıkların Yahudilere yönelik "toplu öldürme" suçunu kasten işlediği sonucuna varılmış, cezaları infaz edilmiştir. Güncel örnekler olarak verebileceğimiz Sırbistan, Ruanda ve Sudan'da oluşturulan özel yetkili mahkemeleri Nürnberg ve Malta'dan ayırmak gerekir, zira buradaki davalar, "savaşı bitiren antlaşmaları takip ederek kurulan mahkemeler" değildir ve Birleşmiş Milletler'in gözetiminde, "soykırım suçu" tanımının netleştiği 1948'den sonra gerçekleşen suçlarla ilgili yargılamalar yapmaktadır.

Kısacası; bugün, Malta süreci sayesinde, "soykırım" suçunun işlenmediğine dair bir kararın varlığını (başsavcılığın "kovuşturmaya yer olmadığı kararı"nı) dünya kamuoyuna ispat etmemize gerek kalmadan -Amerikan Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu'nun karar tasarısında da anıldığı üzere-, Sévres Antlaşması'nın 230. maddesi, Malta'yı delil olarak kendiliğinden önümüze koymaktadır. Burada Temsilciler Meclisi'nin sergilediği hukuki hata, Sévres'in yargılama hükümlerini kabul ederken Malta'yı anmaması ve Malta'dan çıkan takipsizlik kararını önemsemeden, olayı Nürnberg'de işlendiği mahkeme kararıyla sabit olan "toplu öldürme" suçuna ve Birleşmiş Milletler'in "soykırım"la ilgili tanımına bağlamasıdır. Malta'da "takipsizlik" kararı verilmeseydi ve mahkeme, başsavcılığın hazırlayacağı iddianameyi kabul ederek kovuşturmayı başlatsaydı, kovuşturma sonucunda "toplu öldürme" veya bugünkü terimle "soykırım" suçunun işlendiğine hükmetseydi, İttihat ve Terakki'nin sanık olan yöneticilerinin "soykırım"ından gerçekten bahsedebilirdik. Ne var ki, elimizdeki takipsizlik kararı, "toplu öldürme" ya da "soykırım" suçunun işlendiğine dair yeterli delilin bulun(a)madığını belgelemektedir. Nürnberg'de ise somut bir yargılama vardır ve hüküm kesinleşmiştir. Yargılama sonucunda "soykırım" suçunu işledikleri hükmüne varılan Nazi yöneticileri –Almanya Devleti veya ulusu değil, "gerçek kişiler" olarak yöneticiler- hakkında verilen karar kesinleşmiştir.

Serdar Palabıyık :

Öyleyse, Nürnberg ile Malta, iddianamenin mahkemece kabulü yoluyla kovuşturmanın başlaması ve hükmün kesinleşmesi bakımından ayrışıyorlar, fakat hukuki süreç olarak aynı nitelikteler...

Uluç Gürkan :

Evet, her iki mahkeme de aslında Amerikan Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu'nun bu son karar tasarısında anıldığı üzere, savaşı bitiren barış antlaşmalarına atıfla kurulmuştur. Ancak Malta'da yeterli delil bulun(a)madığı gerekçesiyle "takipsizlik" kararı verilerek kovuşturma süreci başlatılmamışken; Nürnberg'de kovuşturmalar tamamlanmış, hükümler kesinleşmiş ve cezalar infaz edilmiştir. Dış İlişkiler Komisyonu, her iki mahkemenin kuruluş sürecini doğru tarif ederken, Malta'da başlamayan kovuşturmayı, yani kesinleşmemiş bir yargı kararını hiçe sayarcasına, kararda geçen adıyla, bir tüzel kişi olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu peşinen mahkûm etmiştir.

Serdar Palabıyık :

Bu konuda son olarak, ABD'li temsilcilerin Sévres Antlaşması'nın 230. maddesiyle ilgili olarak yaptıkları, "bu madde, Nürnberg ve Tokyo Mukavelelerinin 6/c ve 5/c hükümlerine emsal teşkil etmektedir" değerlendirmesine değinelim... Sévres Antlaşması'nın 230. maddesini okuduk. "Osmanlı İmparatorluğu'nun parçası bulunan herhangi bir toprak üzerinde savaş sırasında işlenen topluca öldürmelerden" söz ediyor. Peki, II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan Nürnberg ve Tokyo Mukavelelerinin 6/c ve 5/c hükümlerinde ne deniyor?

Uluç Gürkan :

İnsanlığa karşı suçlar, "cinayet, kitlesel imha, köleleştirme, sürgün ve sivil halka işlenen diğer insanlık suçları ya da siyasî, etnik ya da dinî nedenlerle eziyet ya da savaş suçu ya da insanlığa karşı işlenen suçlarla ilgili idam ya da eziyet ya da eylemler sürdürülmesi" diye sıralanıyor...

Burada nasıl bir emsal olabilir? Kendimizi zorlayalım ve varsayalım ki, Sévres'deki "toplu öldürmeler" kavramı, Nürnberg ve Tokyo Mukavelelerindeki insanlığa karşı suçlar sıralamasına kaynaklık etmiş olsun, ilham versin... Bu ilham, "Ermeni Kırımı" iddiaları konusundaki İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın "kanıt yok" hükmünü ortadan mı kaldırır? Kanıtlanamayan "toplu öldürme" iddialarını, Nürnberg ve Tokyo Mukavelelerinin 6/c ve 5/c hükümlerinde tek tek sıralanan "insanlığa karşı suçlara" mı dönüştürür?

Malta Yargılaması süreci ve bu süreci sonlandıran İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın 29 Temmuz 1921 tarihli yazısı, bütün benzerleri gibi, yakın dönemde Amerikan Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu'nda oylanan Ermeni karar tasarısını da her bakımdan boşa çıkartmaktadır.

Türkiye'nin haklılığını ortaya koymak için iyi niyetli olmak yeterli değil, tezler netleştirilmeli...

Serdar Palabıyık :

Madem Malta konusunda böyle bir hukuki sav vardı, bu yıllardır neden kullanılmadı..?

Uluç Gürkan :

Anımsayacaksınız, bana yabancı ülkelerde "soykırım" karar tasarıları görüşülürken, Türkiye'den bu ülkelere heyetler gönderildiğini, devletin yabancı lobi şirketlerine para ödediğini, bunların ne ölçüde yeterli olduğunu sormuştunuz. Ben de sizi yanıtlarken, yabancı ülke parlamenterlerinin çok azının bu konuda bilgili olduğunu, çoğunlukla önyargılarıyla hareket ettiklerini, Türk heyetleri ile lobi şirketlerinin de görev aldıkları konularda yeterince donanımlı olmadıklarını belirtmiştim.

Amerika'da Temsilciler Meclisi Dışişleri Komitesi'nin tasarısındaki 17, 18 ve 19. maddelerin açılımına baktığımızda, bilgisizlikle bezenmiş bu önyargının sürdüğünü görüyoruz. Yalan yanlış bir karar tasarısı hazırlanıyor, oylanıyor ve önyargılarıyla hareket eden çoğunluğun oylarıyla kabul edilip Türkiye'nin başına Demokles'in kılıcı niyetine asılıyor.

Türk heyetleri ve paralı yabancı lobi şirketlerinin buna karşı yürüttükleri çalışmalara gelince; izlediğim kadarıyla durum pek parlak değildi. Hiç kuşkusuz, herkes iyi niyetliydi. Ancak ne kadar bilgiliydi, dersini ne ölçüde çalışmıştı? Bu konunun üzerinde önemle durulması gerekiyor. Bir kısmını konuştuğumuz tasarının yalan yanlış düzenlemelerinin üzerinde hiç durulmadı. Peki, ne yapıldı? Türkiye'nin önemi, Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihselliği anlatılıp Amerikalı temsilcilerin etkilenmesine çalışıldı. Sonuç ortada...

Oysa ABD Temsilciler Meclisi Dışişleri Komitesi'nin kararında, 17, 18 ve 19. maddeler gibi öylesine vahim tarihi ve hukuki yanlışlıklar var ki, bunlar hazırlayanların yüzüne vurulsaydı, oylayacak olanların dikkatine sunulsaydı, pek çok kişinin yüzü en azından kızarırdı...

Serdar Palabıyık :

Karar tasarısında gördüğünüz diğer sorunlu maddelerden de örnek verebilir misiniz?

Uluç Gürkan :

Örneğin, 8. maddeye bakalım... ABD'de Ulusal Arşiv'de " 'Ermeni Soykırımı' konusunda çok sayıda ve kesin belge bulunduğu" öne sürülüyor. ABD Dışişleri Bakanlığı'ndaki "59. Kayıt Grubu"nun "867,00 ve 867,40" no'lu dosyalarına dikkat çekiliyor.

Malta Yargılaması sürecini konuşurken değinmiştik; İngiltere, Malta'daki Türkler hakkında dava açabilmek için Amerika Birleşik Devletleri'nden yardım ister. Amerikalı yetkililerin yanıtı ellerindeki belgelerin toplu ölümler konusunda kanıt değeri taşımadığı yolundadır. İngilizler ısrarlı davranınca, Dışişleri Bakanlığı arşivi incelemelerine açılır. Sonuç, Washington'daki İngiliz Büyükelçisi tarafından Londra'ya özetle şöyle bildirilir:

"Üzülerek arzedeyim ki, bu belgelerin içinde yargılanmak üzere Malta'da tutuklu bulunan Türkler aleyhine kanıt olarak kullanılabilecek hiçbir şey yoktur. Gözden geçirilen raporlarda (...) yazılanlar da raporları kaleme alanların kişisel düşüncelerini aşmıyor ve suç kanıtı olabilecek hiçbir somut fiil gösterilemiyor..."

Amerikan arşivi konusunda doğrudan arşivin sorumluları ve bu arşivi incelemiş olanların tarihi itirafları, ABD Temsilciler Meclisi Dışişleri Komitesi'nin Ermeni Soykırımı tasarısının nasıl bir sorumsuzlukla yazıldığını ortaya koymaktadır.

Bir diğer sorumsuzluk örneği, 10. maddede de göze çarpıyor. Burada 1913-1916 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Büyükelçisi olan Morgenthau'nun, anılarında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermeni politikasını "bir ırkın imha kampanyası" olarak tanımladığı belirtiliyor.

Morgenthau'yu ve yayınlanan anılarını da konuşmuştuk... Sonraki Amerikan Büyükelçisi Amiral Bristol, Morgethau imzalı Ermeni raporlarının "kesinlikle yanlış" olduğu kanaatindedir. Morgethau'nun, raporlarını, her ikisi de Ermeni olan Birinci Kâtibi Hagop S. Andonian ile Hukuk Danışmanı Arshag K. Schmavonian'a hazırlattığını belirten Büyükelçi Bristol, Morgenthau'nun, yazdırdığı bu raporları okumadığını da öne sürer.

Amerikalı temsilcilerin, karar tasarısının dayanaklarını Ermeni iddialarına taraf olduğunu bildikleri Büyükelçi Morgenthau'ya dayandırırken, Morgenthau'yu yalanlayan Büyükelçileri Amiral Bristol'ü görmezden gelmeleri hem önyargılarını hem de çifte standartlarını ortaya

koymaktadır... Amerikalıların bu önyargısının kökeni, I. Dünya Savaşı günlerinde bağımsız bir Ermenistan kurma girişimlerinde aranabilir.

Serdar Palabıyık :

Öyleyse, ABD'deki son karar tasarısı, Morgenthau-Bristol ayrışmasında Morgenthau'nun anılarını "tek ve güvenilir kaynak" olarak tutuyor. Sévres ile Nürnberg Mahkemeleri arasında bir bağ kurarken ise, Malta'yı denklemin dışında tutuyor. Halbuki, size göre, Sévres'in 230. maddesine dayanılarak kurulan mahkeme bizatihi Malta idi. İddialarınızı sürdürürsek; Sévres'in yargılamaya esas oluşturan düzenlemeleri kâğıt üstünde kalmamış ve Malta'nın hukuksal dayanağını oluşturmuştu. Ne var ki bu mahkeme ve savcılığın verdiği takipsizlik kararı, ABD'deki karar tasarısına yansıtılmamış.

Öyleyse, bu Malta'daki mahkemenin yapısı ve savcılığın "takipsizlik" kararı, Temsilciler Meclisi'ndeki karar tasarısına yansıtılsaydı, yani Malta'daki yargı süreci hesaba katılsaydı, "soykırım" ya da "toplu öldürme" suçunun sabit olmadığı görülecekti.

Uluç Gürkan, ANKA Ajansı'nda, ABD'nin tarihi

Ermenistan hayalini haberleştirmiş,

İşte ABD'nin "Ermenistan'a yardım" ayıbı

- Arşivlerdeki belgeler, Adana ve Mersin'i de kapsayan bölgede bir "Ermenistan Devleti" kurulması için ABD bütçesinden yardım yapıldığını kanıtlıyor.
- **Türkiye ile ABD arasında imzalanarak "Misakı Milli" sınırlarımızın kabulünü öngören 6 Ağustos 1923 tarihli anlaşma, ABD'den hâlâ onay alamadı. Buna, Türkiye'nin Lozan'da "Ermeni Devleti"ni kabule yanaşmaması gerekçe yapıldı...**

(Yazısı 11. sayfada)

Ermeni Lobisi çileden çıktı

bu haber Hürriyet gazetesinde yayınlanmıştır.

İşte, ABD'nin "Ermenistan'a yardım" ayıbı

ANKARA, (ANKA) - ABD'nin Ankara Büyükelçiliği tarafından Washington'a iletilen **"Hangi Ermenistan'a yardım yaptık, Sovyet Ermenistan'ı mı, yoksa Sevr Antlaşması ile kurulması öngörülen Ermenistan'a mı?"** sorusunun yanıtı, Amerikan ve Türk arşivlerinde bulundu. Ana para olarak 12 milyon doları bulan ve ABD bütçelerinde 70 yıldan bu yana faiz tahakkuku yapılan yardımın, Türkiye topraklarından bir parça ayrılarak **"hayali"** bir Ermeni devleti yaratılması için **kullandığı**, arşivlerdeki belgelerde, **"açık"** olarak görünüyor.

Belgelere göre, konferansın 12 Aralık 1922 tarihli toplantısında, **"Ermeni Yurdu"** isteyen ABD delegesi **Child** şöyle konuştu:

"...Olaylar, bütün dünyaca bilinmektedir. Bu olaylar dünya için bir utanç olduğu kadar, aynı zamanda uygarlığa karşı da bir meydan okumaktır... ABD halkı adına, bu konferansın, bunların güvenlik içinde yaşayabilecekleri toprak parçaları elde etme yollarını bulmaksızın Lozan'dan asla ayrılmaması gerektiğini ısrarla belirtmek isterim."

Nitekim ABD Senatosu, Lozan Antlaşması'nı, kapitülasyonlara ve Ermeni devletine yer vermediği gerekçesiyle onaylamayı reddetmişti. ABD, 1927 yılında kapitülasyonlardan vazgeçti, ancak Lozan'ı onayıyla ilgili olarak ABD Kongresi'nde gereken yasal prosedürü bugüne değin tamamlamadı.

Amerika, 1. Dünya Savaşı'nda **Osmanlı Devleti** ile savaşmadığı için, **24 Temmuz 1923** tarihli **Lozan Antlaşması**'nı imzalaması söz konusu değildi. Ancak, **6 Ağustos 1923'te, Türkiye** ile **Amerika** arasında **Lozan** benzeri ve **"Misak-ı Milli"** sınırlarımızın tanınmasını öngören bir başka **anlaşma** yapıldı. İşte, **"Lozan'ın Onayı"** anlamına gelecek bu **anlaşma, ABD** Kongresi'nden bugüne **kadar** onay alamadı.

Lozan belgelerine göre, ABD delegasyonu, 30 Aralık 1922 günü Azınlıklar Altkomisyonu Başkanlığı'na, **"Ermeni Yurdu"** taslağını sundu. Taslakta, Ermeni Yurdu'nun **Suriye** ile **Türkiye** arasında, **Kilikya** bölgesinde kurulması isteniyor. **"Meydan Larousse"**'de, bugün **"Seyhan** (Adana) **ve İçel** (Mersin) **illeriyle Konya ilinin güneyini ve Antalya ilinin doğusunu kapsayan bölge"** olarak tanımlanan **Kilikya**'nın **Fırat**'ın batısında **Elbistan'a** kadar genişletilebilmesi umudu dile getirilen taslağa göre burası, Milletler Cemiyeti'nin yönetiminde, kendi jandarma gücüne sahip **özerk bir bölge** olacaktır.

Türk ve Amerikan arşivlerinde yer alan bir belgeye göre, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerika'nın büyükelçisi olan, Lozan Konferansı'na ise **Ermeni-Amerikan temsilcisi** olarak katılan **George Montgomery**, şu açıklamayı yaptı:

"Lozan Konferansı'nın Ermeni Yurdu için yeterli büyüklükte bir toprak parçası ayırması koşuluyla, ABD Başkanı 20 milyon dolarlık bir parayı Hazine'den ödünç vermeye yetkili kılınmıştır." Kaynak: Prof. L. Evans, U.S. Policy and the Partition of Turkey.)

Belgelerin ortaya koyduğu gerçek, ABD bütçelerinde yer alan **"yardım"** kaydının buradan kaynaklandığını ortaya koyuyor. Devrin ABD başkanlarının, bu 20 milyon dolarlık yardımın, 12 milyon dolarını kullandığı anlaşılıyor.

TÜRKİYE'YE ASKER GÖNDERME GİRİŞİMİ

Hayalindeki Ermeni devletini oluşturmak amacıyla, ABD'nin Türkiye'ye asker gönderme girişimlerinde de bulunduğu, arşivlerdeki belgelerden anlaşılıyor.

Belgelere göre, Atatürk'ün Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'nı başlatması üzerine, Sevr'de sınırlarının tespitinde **"hakemlik"** görevi ABD'ye verilen **"hayali"** Ermeni devletinin gerçekleşmeyeceğini anlayan ve telaşa düşen ABD Büyükelçisi **Amiral Bristol**, Washington'a, **"Mustafa Kemal, Ermeni kırımı yapacak"** diye telgraf çekti. Bunun üzerine, devrin ABD Başkanı **Wilson**, Ermenileri Türklerden korumak için Doğu Anadolu'ya Amerikan askeri gönderebilme yetkisini Senato'dan istedi. (**Kaynak:** Prof. Evans, U.S. Policy and Partition of Turkey, S. 275).

Bu yetkiye, ABD Senato Dışişleri Komisyonu karşı çıktı. Bunun yerine, Amerika'daki Ermenilerin Türkiye'deki Ermeni ordusuna katılabilmelerini sağlamak amacıyla, yabancı ordular için Amerika'da gönüllü toplanmasını yasaklayan hükümlerin ertelenmesi yoluna gidildi. ABD bütçelerindeki yardımın önemli bir bölümü de bu gönüllü kampanyasının finansmanı için kullanıldı.

Kâzım Karabekir'in **"İstiklal Harbimiz"** adlı anılarında **357** ve **968'inci** sayfalarında, ABD'nin **"ordu"** dediği **Ermeni çeteciler** ile ilişkileri şöyle anlatılır:

"Müthiş bütçelerle çalışan Amerikan yardım kurulları, ordumuzun Kars'ı işgaline kaçmayı başaramayan Ermeni çetecilerini saklamıştır. Bu kurumlar, önemli Ermeni kişilerin silahlı olarak kaçmalarına da yardım etmiştir."

Lozan Antlaşması'nın yürürlüğe girmesine rağmen, ABD'de Türkiye topraklarında bir Ermeni devleti oluşturma çabaları, belgelere göre etkili bir biçimde devam eder. 1920'li yıllarda, Demokrat Parti'nin seçim bildirisinde şöyle denildi:

"Lozan Antlaşması'nı onaylamıyoruz. Antlaşma, Chester petrol imtiyazı için Ermenistan'a ihanet etmekte ve meşru Amerikan haklarını satmaktadır.

Biz Türkiye'de Amerikan haklarının korunmasından (kapitülasyonlar) **ve Ermenistan'la ilgili, başkan Wilson'un hakem kararının yerine getirilmesinden yanayız"**

Zamanın Cumhuriyetçi Bakanı **Harding** de, **"Ermeni davası için ne gerekirse yapılacağını"** söyledi. Bu ortamda, ABD'de Senatör **King, Robbinson** ve **Swanson** ile rahip **Manning, James Gerard, David Hunter Miller, Oscar Strauss** gibi etkili kişilerin öncülüğünde Cumhuriyet Türkiyesi aleyhtarı bir cephe doğdu. Lozan, bu cephenin çabalarıyla ABD Senatosu'nda reddedildi.

Bu cephe, Türkiye ile diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmasına da karşı çıktı. Nitekim, Cumhuriyet Türkiyesi'nin ilk ABD Büyükelçisi **Muhtar Bey**, 1927 yılı sonlarında ABD'ye gidince, **"30 bin Ermeni'nin ölümünden sorumludur"** diye hakkında yayın yapıldı, öldürme planları hazırlandı.

ABD'nin Türkiye'ye gönderdiği Büyükelçi Grew ise diplomatik ilişki kurulmasını şöyle savundu:

"Abdülhamit ve İttihat-Terakki hükümetleriyle diplomatik ilişkilerimiz bulunmasında ahlak açısından bir uygunsuzluk yoksa şimdi bir uygunsuzluğun var olduğu nasıl ileri sürülebilecektir? Hiç kuşkusuz, Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye'si, Abdülhamit ve genç Türklerin Türkiyesi'nden daha berbat değildir."

Ermeni devleti kurulamayışını da Büyükelçi Grew o zaman şu gerekçeyle açıkladı:

"Size 'Türkiye aleyhtarı cepheye' **Ermeni vatan sağlamaktan çok sevinç duyacaktım. Fakat bu, kuvvet zoruyla olmak gerekiyordu. 300 bin kişilik bir ordu göndermekte başarısız kaldınız" (Kaynak:** 1-Prof. L. Ewans, U.S. Policy and the Partition of Turkey, 2-Greç, Tur Bülent Era).

Hürriyet, 01.10.1984 (1)

Türkiye'nin haklılığını Malta üzerinden işleyelim, çifte standartlı kararlara hukuk ve tarihle karşı koyalım...

Uluç Gürkan :

Haklısınız... Ben de Malta Yargılaması'na bu nedenle dikkat çekiyorum. Malta, bugün "soykırım" olarak tanımlanmak istenen "toplu öldürmeler"in gerçekleşmediğini, Osmanlı hükümetine ve idari yetkililerine bu suçlamanın yapılamayacağını ortaya koyuyor.

"Ermeni Soykırımı"nın varlığını savunanlar da Malta'yı bu nedenle gözardı etmeye çalışıyorlar. Şöyle ki; "Sévres Antlaşması'nın yürürlüğe girmediğini; buna bir de Fransızlar ile İtalyanların isteksizliği eklenince antlaşmanın 230. maddesinde yazılı mahkemelerin kurulamadığını, böylece İngilizlerin yargılama girişiminin gerçekleşmediğini" öne sürüyorlar. Zira çok iyi biliyorlar ki, Malya Yargılaması gerçeği ortaya çıkarsa, "soykırım" iddialarını sürdüremeyecekler. Evet, Sévres Antlaşması yürürlüğe girmemiştir. Fransızlar ile İtalyanlar da Malta'da İngilizleri yalnız bırakmıştır. Ancak bunlar, defalarca vurguladığımız gibi, Malta'da yargılama olmadığı, bu yöndeki çabaların bir İngiliz girişimi düzeyinde kaldığı anlamına gelmiyor.

Satır başlarıyla anımsayalım...

Sévres Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı Malta'daki Ermeni kırımı soruşturmasının kendi yetki alanına girdiğini kabullenmiştir. İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın yürüttüğü soruşturmaya Fransa ve İtalya'dan bir itiraz gelmemiştir. Ötesinde, o günlerin Birleşmiş Milletler'i olan Milletler Cemiyeti'nde dava açılırsa kovuşturmayı yapacak mahkemenin kurulmasıyla ilgili çalışmalar başlatılmıştır.

Malta'da "kovuşturma" safhasının olmaması, bu mahkemenin hiç kurulmadığı ya da kurulamadığı anlamını taşımaz. Tam tersine, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın "kovuşturmaya yer olmadığı"na hükmetmesi ve dava açmamasını ifade eder. Eğer başsavcılık kanıt bulup Malta'daki Türk tutuklular hakkında "kovuşturma" kararı vermiş olsaydı, "Ermenilerin katledildikleri" yolundaki iddialarının duruşması, Milletler Cemiyeti tarafından yetkilendirilen bir uluslararası mahkeme tarafından görülebilecekti.

Malta, uluslararası bir yetkin mahkemedir. Kararı, "soykırım" tartışmalarını belirler...

Serdar Palabıyık :

Malta'da bir yargılama süreci olduğunu belirtiyorsunuz. İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın dava açılmasına gerek görmemesiyle sonuçlanan bu süreci –takipsizlik kararını-, "uluslararası yetkin bir mahkeme kararı" olarak değerlendirebilir miyiz?

Uluç Gürkan :

Evet, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın yürüttüğü soruşturma, bu soruşturma sonrasında kovuşturmaya gerek görmemesi ve dava açmaması, bizatihi bir yargı sürecidir. Yargı süreçlerinde "iddianamenin kabulü ve duruşmanın görülmesi", "hükmün açıklanması" mutlak koşul değildir, "soruşturma" süreci de yargılamaya dahildir. Savcılık soruşturması sonunda kovuşturmaya yer olmadığına hükmedilebilir. Bu durumda yargı kararını mahkeme değil, savcılık vermiş olur.

Malta Yargılaması'nda olan da budur. *İngiliz Kraliyet Başsavcılığı "Ermeni Kırımı" suçunun oluşmadığına hükmetmiş, dolayısıyla dava açılması yoluna gitmemiştir. Başsavcılığın bu kararı, 1948'deki tanımıyla "soykırım suçu"nun kabulü ya da reddi için gerekli olan uluslararası yetkin mahkeme kararıyla özdeştir. Hukuki sonucu bakımından da günümüzde "soykırım" olarak tanımlanan "Ermeni Kırımı" suçunun sabit görülmediği anlamındadır.*

Söyleşimizin önceki bölümlerinde, Malta Yargılaması ile Yahudi Soykırımı yargılamasını yapan Nürnberg Mahkemesi arasındaki paralelliğin altını çizmiştik. Özellikle iki noktanın üzerinde durmuştuk:

Nürnberg Mahkemesi, II. Dünya Savaşı'nı sonlandıran Londra Antlaşması ile kurulmuştur. Malta Yargılaması ise I. Dünya Savaşı sonrasında toplanan Paris Barış Konferansı ile Sévres Antlaşması'na dayandırılmıştır.

Nürnberg Mahkemesi Birleşmiş Milletler, Malta Yargılaması da Milletler Cemiyeti tarafından kabullenilmişir.

Malta Yargılaması'nın hukuki sonuçlarının uluslararası geçerliliği konusunda hiçbir tereddüt olmamalıdır.

Serdar Palabıyık :

O halde; size göre, Türkiye Malta sürecini göz ardı etmemeli, hukuksal argümanlarında bilakis onu daha ön plana çıkartarak Nürnberg süreciyle bağlantılandırmalı, hukuki anlamda Nürnberg ile anılmaktan çekinmemeli, ortada "toplu öldürme" suçunun yargılanmasına yetecek delillerin oluş"ma"dığına dair bir yargı kararı olduğunun altını çizmeli...

Dolayısıyla, Nazilerin "soykırım" suçu nedeniyle sürekli çekinilen, unutulmak istenen Nürnberg Mahkemelerinden Türkiye tarafı olarak geri durmamak gerekiyor, çünkü Türk tarafının "soykırım" yapmadığının yargısal delili, yargılamanın başlatılması bakımından Nürnberg'in muadili olan Malta Yargılaması'nda mevcut.

Uluç Gürkan :

Türkiye'nin haklı olduğunu ortaya koyacak ve bunu isteseler de istemeseler de bütün dünyaya kabul ettirecek doğru politika bence budur...

Serdar Palabıyık :

Türkiye, Malta sürecini resmi tezlerinde senelerdir neden yeterince savunmuyor? "Soykırım" kararı çıkartan parlamentolardaki yetkililer ve görüştüğünüz yabancı diplomatlar, Malta'daki bu mahkemenin Türkiye'nin tezlerini sağlamlaştıracağını bilmiyor mu?

Uluç Gürkan :

Açıkçası Türkiye bu süreci bilmiyor. Bilmediği için de anlatmıyor, anlatamıyor... Sadece Malta da değil, Türkiye'nin tarihsel olarak haklılığını ortaya koyan ancak bilmediği, bilmediği için üzerinde durmadığı daha başka konular var.

Örneğin, Paris Barış Konferansı... I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren antlaşmaların hazırlandığı Paris Barış Konferansı'na (18 Ocak 1919) Ermeniler, mağduriyetlerinin giderilmesi için tazminat talebiyle başvururlar. Komisyon görüşmelerinde gerekçelerini açıklarlar. Paris Barış Konferansı, Ermenilerin tazminat talebini reddeder. Ermeniler taleplerini yinelerler, ancak sonuç alamazlar.

Paris Barış Konferansı, Ermenilerin mağduriyetleriyle ilgili olarak Osmanlı Devleti'nin askeri ve idari sorumluluğuna kendisi hükmedemezdi. Ermenilerin tazminat talebi konusundaki kararı, Malta'da başlamış süreci anımsatarak, yargının vereceğini belirtir.

Bu olay, Ermenilerin kendilerini Almanya'daki Yahudilerle özdeşleştirme çabalarının yersizliğini göstermektedir. Almanya, Yahudilerin mağduriyetleri için Nazi Hükümeti'nin askeri ve idari sorumluluğu nedeniyle tazminat öderken, Ermeniler için bu gerçekleşmemiştir. Ermeniler, Paris Barış Konferansı'nda gerçekleştiremedikleri tazminat taleplerini şimdi sigorta şirketleri üzerinden bireysel olarak elde etmeye çalışıyorlar. Şu ya da bu şekilde başarılı olsalar da, bilinmelidir ki bu, uluslararası yetkinliğe sahip bir karar olmayacaktır.

Ermeniler, Sévres Antlaşması görüşmelerine “savaşın tarafı” olarak katılmak istedi...

Bilinmesi gereken bir başka örnek de, Ermenilerin Sévres Antlaşması görüşmelerine “savaşın tarafı” olarak katılmak istemeleridir... Kabul edilmemiş olsa da Ermenilerin “savaşın tarafı” olarak kabul edilmeleri yolundaki bu talebi, Bernard Lewis’in Anadolu’da Ermenilerle yaşananlar için yaptığı “soykırım değil, savaş trajedisi” tespitini doğrulamaktadır.

Aynı şekilde bu talep, Birleşmiş Milletler Savaş Komisyonu’nun, Raphael Lemkin’in Soykırım Sözleşmesi’nde Ermeni iddialarına atıf yapılması önerisini reddederken ortaya koyduğu “bütün savaşlar soykırım sayılmış olur” gerekçesini de haklı kılmaktadır.

Çarpıtılmaya çalışılan Lozan...

Nihayet, Sévres’i ortadan kaldıran Lozan Antlaşması’nın Ermeni iddialarıyla ilgili Ek-VIII. maddesinin ne anlama geldiği de iyi bilinmelidir. “Ermeni Soykırımı” iddiasını savunanlardan bazıları, Lozan Antlaşması’nın, yürürlüğe girmemiş olan Sévres Antlaşması’nın yerine geçtiğini, onu iptal ettiğini söylerken, “dolayısıyla” diyorlar, “Sévres Antlaşması’nda sözü edilen Ermeni Tehciri yargılamaları da yapılamaz. Lozan Antlaşması’nın ‘Genel Affa İlişkin Açıklama ve Protokol (Ek VIII)’ hükümleri ile Batılı devletler Ermeni Tehciri’ni affeder.”[209] Sayın Levent Yılmaz’ın bu yorumunu daha önce tartışmıştık, anımsatmakla ve Malta-Lozan bağlantısının gerçekte nasıl kurulması gerektiğiyle yetineceğim.

Lozan Antlaşması, Levent Yılmaz’ın bu yorumunda açıkça çarpıtılmaktadır... Lozan Antlaşması’nın “Genel Affa İlişkin Açıklama ve Protokol (Ek VIII)” hükümleri ile Doğu’da barışı bozmuş olan olayların unutulması, başka bir deyişle Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda kin ve nefret duygularına yer verilmemesi amaçlanmıştır. “Doğu’da barışı bozmuş olaylar” denirken ise, Levent Yılmaz’ın iddia ettiğinin aksine, doğrudan tehcir kastedilmemiştir. Tam tersine, Türk ve diğer uyruklardan olup, Türkiye’de kalacak topraklarda 20 Kasım 1922’den önce, herhangi bir siyasî veya askerî nedenle antlaşmayı imzalayan devletlerin makamlarınca tutuklananlar, kovuşturulanlar ile hükümlüler için genel af öngörülmüştür. Buna göre, verilmiş tüm ceza hükümleri kaldırılmış, yürütülmekte olan tüm kovuşturmalar durdurulmuştur.

Bu affın Malta Yargılaması ile doğrudan ya da dolaylı bir ilgisi yoktur... Malta’da tehcir dahil “Ermeni Kırımı” suçlamasıyla haklarında soruşturma

başlatılan Türkler, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan affından 2 yıl önce, 29 Temmuz 1921 tarihinde İngiliz Kraliyet Başsavcılığı kararıyla aklanmışlardır. Haklarında ne bir ceza hükmü verilmiştir, ne de bir kovuşturma başlatılmıştır. Lozan affından fiilen yararlananlar, Osmanlı Mahkemelerindeki 1915-1916 yargılamalarında cezalandırılanlar ile 1919 Divan-ı Harb komedisinin mağdurlarıdır. Unutmamak gerekir ki, Nemrut Mustafa'nın Divan-ı Harb'inde Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarının gıyabında da idama hükmolunmuştu.

Serdar Palabıyık :

Öyleyse, Malta'daki esir Türkler ile Lozan'da af kapsamına alınan kişiler arasındaki ayrımı netleştirelim... Lozan'ın getirdiği affın, 2 yıl önce "takipsizlik" kararıyla son bulan Malta açısından bir değer ifade etmediğini, ancak Lozan'ın Sévres'i ortadan kaldırdığını, bu iki ifade arasında bir çelişki olmadığını söyleyebilir miyiz?

Uluç Gürkan :

Tabii ki, söyleyebiliriz. Hiçbir çelişki yok...

Serdar Palabıyık :

Çelişki hangi durumda olurdu?

Uluç Gürkan :

Eğer Lozan Antlaşması imzalandığı sırada Malta'da ya da başka yerlerde "Ermeni Kırımı" iddiasıyla bir soruşturma ya da kovuşturma sürüyor olsaydı, bir mahkûmiyet kararı verilmiş bulunsaydı, işte o zaman çelişkiden söz edebilir; Malta'daki tutuklu ya da hükümlü Türklerin af kapsamına alındıklarını söyleyebilirdik. Ötesinde, Lozan imzalandığında Malta Yargılaması 2 yıl önce sonuçlanmayıp devam etseydi, Lozan'ın Sévr'i iptal ederken burada sözü edilen yargılamaların da önüne geçtiğini savunabilirdik. Zamanları birbirine karıştırmadığınız sürece bunları söyleyemezsiniz. Söylerseniz komik duruma düşersiniz.

Serdar Palabıyık :

Malta-Nürnberg ilişkisi Türkiye'de geçmişten bugüne nasıl kuruldu, nasıl tartışıldı? Bu konudaki argümanların eksik bulduğunuz tarafları nelerdir? Malta'daki kararlarla ilgili olarak; "Ermeni Soykırımı" tezini savunanların ya da buna karşı çıkanların yanılgıları nelerdir? Malta üzerinden yeni bir tartışmayı nasıl kurabiliriz?

Uluç Gürkan :

Türkiye bütünüyle lehine olabilecek, haklılığını ispatlayabileceği halde bu ilişkiyi kurmuyor. Nasıl kuracağını da maalesef henüz bilmiyor...

“Ermeni Soykırımı” tezini savunanlar ise, Türkiye’nin “soykırım yoktur” tezinin kanıtlanacağı endişesiyle olsa gerek, bu ilişkiyi karartmaya ve sulandırmaya çalışıyorlar.

Örneğin, Taner Akçam, Nürnberg’in Malta ile ilişkilendirme değerini küçültmeye çalışıyor. Ermenilere “soykırım” yapıldığı yolunda uluslararası yetkin bir mahkeme kararı olmadığı, tam aksine böyle bir “kırım”ın olmadığını da belgeleyen İngiliz Kraliyet Başsavcılığı’nın “kovuşturmaya yer olmadığı” iradesinin bulunduğunu görünce, televizyonlarda, “Nazilerin Yahudi Soykırımı yaptığına ilişkin de bir mahkeme kararı yok” diyebiliyor ve ardından ekliyor: “Bu, kimilerinin rahatlıkla Yahudi Soykırımı’nın olmadığını iddia edebilecekleri anlamına gelmez.”

Taner Akçam, Malta’da “Ermeni Kırımı” yargılamasının İngiliz Kraliyet Başsavcılığı’nın “kovuşturmaya yer olmadığı” kararıyla soykırım iddialarına nokta koymasını önleyebilmek kaygısıyla Nürnberg Mahkemesi’ni karartmaya yelteniyor. Nürnberg’de Yahudi Soykırımı yargılanmış ve cezalandırılmıştır. Birleşmiş Milletler’in Nürnberg ilkelerini “soykırım suçu” olarak kabul etmiş olması ve 1948 Soykırım Sözleşmesi’ni bu ilkelere göre hazırlaması, Nürnberg’in Yahudi Soykırımı’na ilişkin yetkin mahkeme kararı olduğunun tevil götürmez kanıtlarıdır.

Akademik unvanının önünde “tarihçi” yazan Levent Yılmaz da kendisini Nürnberg-Malta ilişkisini sulandırmaya adayanlardan... Lozan Antlaşması’nın imzalanması ile Malta Yargılaması’nın sonuçlanmasının arasındaki 2 yıllık farkı görmezden gelen ve adeta tarihte 2 yıllık bir “zaman yolculuğu” yaparak “Malta defterinin Lozan ile kapandığını” savunabilen Levent Yılmaz, bu zaman yolculuğuna bir başka zaman yolculuğu senaryosuyla destek vermeye çalışıyor.

------>

Ermeni Tehciri ve Uluslararası Hukuki Durum

“(...) Tehcir yargılamaları, Nürnberg’e giden yolda, uluslararası hukuk geçmişinin önemli adımlarındandır. Bir de bu söze eşlik etmesi gereken ‘fantastik’ bir senaryo vardır, ki düşünmemize yardım etmesi açısından varsayımsal bir soruyu sormayı gerektirir: II. Dünya Savaşı sonrasındayız, müttefiklerin askeri Nürnberg yargılamaları bitmiştir. Ancak, Hitler’e siyasi fikirleri itibarıyla uzak olan bir general, tamamen vatansever ve milliyetçi nedenlerle işgale karşı ‘direniş harekâtı’ başlatmış ve Nazi partisinin kimi

orta sınıf örgütünü de yanına alarak (sırf siyasi çıkar gözeterek) yeni bir ‘Alman Kurtuluş Savaşı’ başlatmıştır. Ve bunun sonucunda, müttefikleri Almanya’nın savaş öncesi sınırları dışına itmeyi askeri olarak başarır ve bu yeni durum sonucunda yeni bir barış antlaşması imzalanır ve Nürnberg mahkemelerinin kararları geçersiz sayılır. 1939-1945 arasındaki tüm savaş suçları ve ‘insanlığa karşı işlenmiş suçlar’ genel affa uğrar. Böyle bir senaryo olmuş olsaydı, ne diyecektik? Yahudilere ilişkin katliam ‘olmadı’ mı diyecektik? Yoksa ‘katliam’ olduğu söylenecek, Almanya bunu reddedecek, BM’de de ‘Soykırım’ sözleşmesi kabul edilmeyeceği için, ‘soykırım’ diye bir şey de bilinmeyecek miydi? Bu senaryo, doğrudan, nominalizm tartışmasıdır (Einstein ile Tagore, dünyanın ona dünya ismini vermeyenlerden önce ‘gerçek’ olup olmadığını tartışır) ve II. Dünya Savaşı Almanyası ile I. Dünya Savaşı Türkiyesi arasındaki tek fark, Türkiye’nin milliyetçi direniş hareketinin başarıya ulaşması, yani ‘savaşın’ kazanılmış olmasıdır. Almanya mağlup olmuştur ve Nürnberg’de suçlular hüküm giymiştir. Oysa, genç Türkiye Cumhuriyeti savaşı kazanmıştır ve 1914-1922 arasındaki tüm suçlar ‘affedilmiştir’. Bu noktada, ‘soykırım’ olmadı demek mümkün müdür? Mantova’daki Gonzaga Sarayı’nın bir odasının tavanını bir labirent, labirentin içini de bir yazı süsler: ‘Forse che si forse che no.’ Yani ‘Belki evet, belki de hayır’. Ermeni kıtaline ‘soykırım’ demenin anakronizm olduğu söylenebilir. Ancak, tarihçinin sorumluluğu işte bu nominalist tartışmayı aşarak, hadiseleri anlama ve yorumlama noktasında başlar. Daha sonraları ‘soykırım’ sözleşmesinde açıkça tarif edilecek eylemler 1915 yılındaki tehcir sırasında olmuş mudur? Yahudi soykırımı ile Ermeni kırımı arasındaki farklar nedir? Sorular çoğaltılabilir. Ancak, uluslararası hukuk açısından bir ‘gerçek’ de ortadadır. Bu ‘kıtal’, Lozan’a imza atan tüm devletler tarafından ‘affedilmiştir’. Tarihi hep galipler mi yazar? Bu nokta, jenositolog Vahakn Dadrian’ın da elemle vurguladığı bir noktadır: ‘Lozan Barış Antlaşması’na sokulan bir genel af koşuluyla 20’nci yüzyılın ilk büyük soykırımı unutulmaya bırakılmıştır’ (Dadrian, *Türk Kaynaklarında Ermeni Soykırımı*, Belge Yay., s. 383). Nominalizm tartışması sonsuza kadar sürebilir: Evet, ‘soykırım’ kavramı daha sonra icat edildi, geriye yürütülemez, hem Lozan’da genel af ilan edildi, ‘soykırım’ için yargılama gerekir vs. vs., denebilir, ancak, bunların tarihçi için bir anlamı olmadığı gibi, münevver açısından da Walter Benjamin’in sözü tüm ağırlığıyla önümüzde durmaya devam edecektir: ‘Ancak geçmişteki kıyımların kefaretini ödemiş bir insanlık bugününe sahip

çıkabilir. (...) **Levent Yılmaz,** Radikal**, 31.01.2007 (makaleden bir bölüm alıntılanmıştır).**

------|

Tarihçi Yılmaz, ilgili yazısında da gördüğümüz gibi, Malta'da İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın "kovuşturmaya yer olmadığı" kararının üzerini örtmek, dolayısıyla kararın hukuki sonuçlarını değersizleştirmek adına, "Almanya'da Atatürk gibi biri sonradan çıkıp 'Nürnberg yargılamalarını tanımıyorum' deseydi, soykırım suçu hakkında ne düşünecektik?" özeti veren akıl almaz bir senaryoyu kurabiliyor. Böylece, Malta'nın Lozan ile sonlandırıldığı biçimindeki iki yıllık "zaman yolculuğu" çarpıtmasına meşruiyet kazandırmayı deneyebiliyor.

Yabancılar Malta'yı genelde bilmedikleri için, bize konuyu unutturmak gibi bir çabaları da yok aslında. Biz hem ülke içinde hem de diplomatik çevrelerde Malta'nın değerini canlandırırsak, "Ermeni Soykırımı" tezleriyle hukuksal ve siyasal yönden daha sağlıklı biçimde mücadele edebiliriz. Aksi halde "biz yapmadık" sözünün arkasına sığınırız, karşılıklı ölümlerin sayılarını yarıştırırız ve tezlerimizi temelendiremediğimiz için, konuyu bilmeyen, önyargılarıyla hareket eden Avrupalı birçok diplomatın, siyasetçinin elini güçlendiririz.

Yanlış bulduğum bir örnek savunma biçimini aktarayım: Amerika'da yaşayan Türk cemaati, 2010'da Amerikan Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu'nda soykırıma dair kabul edilen karar tasarına karşılık, "Cevabımız" başlığıyla bir metin yayınladı. Olması gereken, yani bu cemaatten beklenen şey, hukuk ve tarih temeline oturan bir "cevap"tı. Ne var ki, cevabi metinde, komisyonun Nürnberg ile Sévres arasında kurduğu bağlantıya kuru bir şekilde karşı çıkıldı ve "(...) eğer komisyon böyle bir sonuca varmışsa, katılımcıların anlayışlarını sadece Ermeni propagandasına hapsetmek sorumsuzluğunu göstermiştir" ifadesi kullanıldı. Tam aksine, dalga mı geçiyorsunuz; komisyon işimize yarayacak tarihsel bir atıfta bulundu, ama bunun farkında değiliz! Malta'nın ne demek olduğunu bilirseniz, komisyon ayağınıza müthiş bir savunma malzemesi sunuyor ama "Sévres" ve "Nürnberg" adlarını aynı metinde gördüğünüz için, tüyleriniz diken diken oluyor. Alınan karara peşinen "Ermeni propagandasına hizmet eder" etiketini yapıştırıyorsunuz, faydalanmıyorsunuz, olacak şey değil! "Nürnberg" adının anıldığı yerde sadece "soykırım"dan bahsedileceği

hesaplandı, aslında ayağımıza kadar gelen savunma şansını şimdilik yitirdik.

Bahsettiğimiz gibi, Amerika'daki bu Türk cemaati, tam da Nürnberg-Sévres denkleminin arasında görmezden gelinen Malta Mahkemelerindeki takipsizlik kararını açığa vursaydı, o zaman komisyon dayanaksız kalacaktı. Kendi kurduğu mantığa yenik düşecekti.

Bizde "Nürnberg" denilince "soykırım", "Sévres" telaffuz edilince de sadece "parçalanma" akla geliyor. Halbuki biraz soğukkanlı davranıp tarihe ve hukuka yönelsek, içi boşaltılmış karşı çıkışlar yerine Batılı parlamentoların sadece tarihsel önyargılarla ve hukuksuzlukla bizi itham ettiklerini onların yüzüne vursak, senelerdir Türklere takındıkları bu tavrın bir tür ırkçılık, "çifte standart" ve "nefret söylemi" barındırdığını sakince tartışsak, "cevap"larımızı buna uygun hazırlasak şaşıracaklar ve manzara çok farklılaşacak...

Serdar Palabıyık :

Malta'nın yargılama yetkisine sahip bir mahkeme olduğunu belirttiniz. Biraz da "takipsizlik" kararının arka planına odaklanalım... Malta'daki savcılığın çalışmaları devam ederken, ulusal hareketin düşman karşısında güç kazanması, Türk-İngiliz ilişkilerini ve dolayısıyla Malta'dan çıkacak kararı nasıl etkilemiş olabilir? Malta Yargılaması'ndaki "takipsizlik" kararı, o sırada Anadolu'da güçlenen ulusal hareket ile İngilizlerin uzlaşma çabası sonucunda çıkmış "siyasi" bir karar mıdır, yoksa her yönüyle hukuki süreçlerin hâkim olduğu, siyasetin gölge düşürmediği objektif bir karar mıdır? Devamında, İngiltere'nin "takipsizlik kararı" neticesinde Malta esirlerini serbest bırakması, bu olası "siyasi" tutumla bağlantılandırılabilir mi? Örneğin, İngiltere ve ABD ile yapılan yazışmalardan bir yanıt alındıktan sonra, bu konuda daha fazla ısrar edilmemesi, "takipsizlik kararı"nın çıkmasının göstergesi sayılabilir mi?

Malta'daki hukuki süreç kadar, bu sürecin özgün tarihi de "soykırım" tartışmasında başlı başına değerlidir...

Uluç Gürkan :

Anadolu'da Mustafa Kemal'in öncülüğündeki kurtuluş hareketinin İngilizleri etkilediği yadsınamaz. Nitekim Türklerin Batı'da Yunanlılara karşı I. İnönü Zaferi'ni kazanması, Doğu'da istikrarı sağlaması üzerine, Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Londra'da barış koşullarını yeniden görüşmek için konferansa çağrıldığını konuşmuştuk.

Buradaki amaç, Sévres'i yumuşatarak Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne de kabul ettirmekti. Bu doğrultuda, Büyük Millet Meclisi Hükümeti temsilcisiyle Malta'daki Türk tutuklular ile Anadolu'daki İngiliz esirlerinin değişimini öngören bir anlaşma da imzalanmıştı. Ancak bu gelişme, iki nedenle Malta'daki "kovuşturmaya yer olmadığı" kararına doğru "esir değişimi" adımını içeren "siyasi bir uzlaşma" sayılamaz:

Birincisi, esir değişimi, Malta'da "Ermeni Kırımı" suçlamasıyla tutulan Türkleri kapsamayacaktı. "Ermeni Kırımı" soruşturması sürdürülecekti. *İkincisi,* bu anlaşma Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nce kabul edilmememişti. Ne Türk tarafında ne de İngilizlerde "siyasi uzlaşma" eğilimi vardı.

İngiltere Hükümeti, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın kovuşturma kararı alması için her yolu dener. Kanıt bulabilmek için Türkiye'de işgali altındaki bölgeleri didik didik aramış, çuvallar dolusu belgeyi Londra'ya taşınır. Sadece İstanbul'da değil, Bursa ve Eskişehir'deki yerel tehcir yazışmaları ile basılan Urfa Vilayet Konağı'ndaki arşive de olduğu gibi el koyulur. Ne var ki, arşivlerde yürütülen kanıt toplama çalışmalarından sonuç alınamaz. İngiliz Yüksek Komiseri Sir Harris Rumboldt, Londra'ya "tehcirle ilgili İstanbul'daki tüm Osmanlı arşivinde yürütülen *kapsamlı* ve *ayrıntılı* araştırmalar ve soruşturmalar sonucunda *umut edilen* belge ve bilgilere ulaşılamadığını, hayal kırıklığına uğradıklarını" belirten ve kanıt için Amerika'dan yardım istenmesini öneren bir telgraf gönderir (Belge Nu.: FO / 37160 00/E/3557). Bu mesajdan anladığımız kadarıyla, İngilizler, Osmanlı arşivini taramadan önce İstanbul'da somut bir delil bulacaklarından emindiler, fakat derinlemesine bir arşiv taraması yapmalarına karşın ummadıkları neticeyle karşılaşınca, delil için Amerikan arşivlerinden yardım istediler...

Amerika'daki kanıt arama çabalarının öyküsünü İngilizlerin Londra–Washington yazışmaları üzerinden konuşmuştuk... Amerikalıların "elimizde mahkemede kullanılabilecek kanıt yok" demesine inanmayan İngilizlerin Amerikan arşivine girerek yaptıkları araştırmadan da sonuç alamadıklarını, kanıt değeri taşıyan hiçbir belge ve bilgiye ulaşamadıklarını biliyoruz.

İngilizlerin kanıt bulma arayışını sonlandırmaları, bütün bu çabaların sonrasındadır. Kaldı ki, İngiliz Hükümeti, kanıt bulunamadığı için hukuki bir dava açılamıyorsa siyasi dava açılması için İngiliz Kraliyet Başsavcılığı üzerindeki baskısını son ana kadar sürdürür. Bu koşullarda, İngilizlerin Amerika'dan işlerine yarayacak bilgi ve belge gelmeyince siyasi uzlaşma

niyetiyle olaydaki ısrarından vazgeştiğini düşünmek, tarihi gerçeklerle uyuşmadığı gibi, İngilizlerin kararlılığına da “haksızlık” etmek olur!

Serdar Palabıyık :

Neden ABD..? ABD’nin elinde nasıl bir belge olabileceği düşünülüyordu?

Uluç Gürkan :

İngilizler, 1913-1916 arasında Amerika’nın Türkiye Büyükelçisi olan Henry Morghenthau’nun anılarında yer verdiği iddialarla ilgili belge ve bilgileri Washington’a göndermiş olabileceği düşüncesindedirler, ancak hayal kırıklığına uğrarlar. Morgenthau’nun Amerikalı gazeteci Burton J. Hendrick’e yazdırdığı anıları, her ikisi de Ermeni olan Kâtibi Hagop Andonian ve Hukuk Müşaviri Arshag K. Schmavonian’ın derlediği ikinci ve üçüncü el tanık ifadeleridir. Belge ve bilgiye dayanmamaktadır. Dönem itibariyle bu anılar, “Ermeni Soykırımı” iddiaları için “Mavi Kitap” kadar önemli bir malzeme olarak kullanıldı. Anılar, 1925 yılında, tarihçi Sidney Fay ve Hary Barnes tarafından “gerçekdışı olduğu” gerekçesiyle eleştirildi.

Serdar Palabıyık :

Peki, bu yazışmalar ve delil araştırmaları sürerken, Malta’ya sanık akışı nasıl ilerledi? İngiliz Hükümeti’yle Malta’daki askeri savcılığın ilişkileri ne düzeydeydi?

Uluç Gürkan :

İngilizler, Osmanlı Hükümetlerini, özellikle Damat Ferit Paşa Hükümeti’ni baskı altına altında tutmaktadır. Yakalanmasını istediği Türklerin listelerini yapıp hükümete vermekte, teslim aldıklarını da kafileler halinde Malta’ta göndermektedir.

Malta’ya gönderilen ilk tutuklu, Eski Altıncı Ordu Komutanı Ali İhsan (Sabis) Paşa’dır. 29 Mart 1919’da adaya varan Ali İhsan Paşa’yı tutuklu kafileleri izler. Toplam 144 Türk, Kasım 1920’ye kadar Malta’ya gönderilir. Malta’ya gönderilen kafilelerin hızı, Damat Ferit Paşa iktidardan düşünce yavaşlar ve sonrasında durur...

Bu konuda değerli araştırmacı Bilâl N. Şimşir’in “sürgün” olarak değerlendirdiği Malta operasyonu konusunda verdiği bilgi aydınlatıcıdır:

“İki dönemde sürgüne yollamalar yoğunluk kazanmıştır. Bu dönemler, Mayıs-Ekim 1919 ve Mart–Ekim 1920 dönemleridir. Bu dönemlerde Türk Kurtuluş Hareketi’ne karşı açılan savaş adamakıllı sertleştirilmiş, buna paralel olarak sürgünler de hızlandırılmıştır. Başka bir deyişle, İstanbul Hükümeti’yle İngilizlerin, Anadolu’daki Kurtuluş Hareketi’ne karşı

saldırılarını arttırdıkları dönemlerde insan avına ve sürgüne yollamalara da hız verilmiştir. İstanbul'da Tevfik Paşa Hükümeti anlayışındaki hükümetler başa geçince, İngilizler taktik değiştirmişler, Anadolu'ya karşı düşmanlık politikalarını yumuşatır görünmüşler ve bu dönemlerde sürgün harekâtını da yavaşlatmışlardır. Demek oluyor ki, padişahın hükümetiyle İngilizlerin Mustafa Kemal'e karşı düşmanlık politikalarındaki dalgalanmalara göre, sürgün harekâtı da dalgalanma göstermiştir. Mustafa Kemal (devlet kurucusu) olarak ortaya çıktıktan sonra ise sürgün harekâtı kesilmiştir." (Bilâl Şimşir, "Malta Sürgünleri", s. 197)

İngilizler, Anadolu'daki Kurtuluş Hareketi güçlenince, tutuklattıkları Türkleri Malta'ya göndermeyi durdurmak zorunda kalmıştır, ama daha önce gönderdiklerini yargılayıp cezalandırmaktan vazgeçmemiştir.

Serdar Palabıyık :

Malta'daki savcılığın takipsizlik kararı, sonraki yıllarda Türkiye'de nasıl tartışıldı?

Uluç Gürkan :

Çok fazla tartışıldığını söyleyemeyiz... Konuyla ilgili en kapsamlı araştırmayı Bilâl N. Şimşir, "Malta Sürgünleri" (Bilgi Yayınevi) adlı kitabıyla yapmıştır. Bu da, olayın yargısal boyutunun değil, insani boyutunun ön plana çıkartıldığı bir "sürgün öyküsü" olarak ele alınmıştır.

İngiliz Kraliyet Başsavcılığı'nın soruşturma sorumluluğunu hangi koşullarda üstlendiğini, bunun ne anlama geldiğini; başsavcılığın "kovuşturmaya yer olmadığı" kararının hukuki sonuçlarını inceleyen hemen hiçbir çalışma yoktur. Malta Yargılaması, sadece 1920'deki Malta ile sınırlı bırakılmamalıdır, çünkü ülkenize, halkınıza ve eski devletinize dair "soykırım" kararı çıkartabilen parlamentolar, sizin üzerine gitmediğiniz Malta Yargılaması'nı başlatan Sévres Antlaşması'na atıfla bu kararlarını meşrulaştırmaktadır. Siz ise, çocukluğunuzdan beri reddetmeye ve karşı çıkmaya alıştırıldığınız bir teslimiyet belgesi olarak Sévres'in Malta konusunda elinize nasıl bir fırsat sunduğunu bilmeden, parlamenonto kararlarındaki Sévres atıflarına ezbere karşı çıkıyorsunuz. Sévres'in genel mantığını reddetmek ayrı bir şey, onun yargılamayı içeren 230. maddesine dayanarak kurulan Malta Mahkemelerinden çıkan "takipsizlik kararı"nın peşine düşerek –yeniden oluşturulacak bir uluslararası mahkemenin kararını beklemeden- dünyaya "Ermeni Soykırımı"nı yapmadığımızı yetkin bir yargı kararıyla kanıtlamak ayrı bir şeydir. Malta Yargılaması'nın önemi

Türkiye’de maalesef bilinmiyor. Malta’nın “yargı süreci” olarak değil, bir “sürgün öyküsü” olarak algılanması, bunun kanıtıdır.

İşin esasına girenler de verilen “takipsizlik” kararının “soykırım” tartışmalarında Türkiye için ne derece önemli bir savunma aracı olduğunun farkında değiller. “Delil yetersizliği nedeniyle takipsizlik kararı verildi” diyerek davayı rahatlıkla rafa kaldırabiliyorlar. Oysa olayın tarihi ve hukuki bağlamını birlikte değerlendirerek dünyaya “Nürnberg neyse, takipsizlik kararı çıkaran ve bizi aklayan Malta odur” dememiz gerekir. Malta Yargılaması ve hukuki sonuçları bilinmediği için, Türkiye’de Ermeni iddialarının yeniden yargıya götürülmesi dahi zaman zaman önerilebiliyor. Örneğin, “Ermeni Soykırımı” iddialarına karşı çalışmalarıyla tanıdığımız Eski Büyükelçi ve Milletvekili Şükrü Elekdağ, “Ermeni savlarının çürütülmesinde Türkiye’nin yararlanabileceği hukuk yollarını” irdelerken, *“Ermenistan’a, 1915 olaylarını Lahey Uluslararası Tahkim Mahkemesi’ne (Permanent Court of Arbitration) ortaklaşa götürme önesinde bulunmayı”* seçenekler arasında sayabiliyor.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi eski Yargıcı Milletvekili Rıza Türmen de ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi’nden çıkan kararı Malta’yı anmadan yorumluyor ve parlamentonun, mahkeme kararı olmadan bu kararı veremeyeceğini savunuyor. Türmen, değerli saptamalar yapmakla birlikte, Malta’daki takipsizlik kararını anmadığı için, yazısını bitirirken, sorunun uluslararası yargı organlarına götürülebileceğini söylüyor. Ancak Malta’da verilmiş bir uluslararası yetkin mahkeme kararı varken, karar Türkiye’nin bugün işine yarayacakken, neden hâlâ yeni bir yargı kararı peşinde koşalım, elimizdeki Malta fırsatını neden kullanmayalım ki? Rıza Türmen, yabancı ülke parlamentolarında görüşülen “Ermeni Soykırımı” tasarılarına, “soykırım suçunun hukuksal niteliğine karar vermek ulusal yasama organlarının değil, uluslararası yargının işi” diyerek karşı çıkarken, “sorunun bir uluslararası yargı organına götürülmesi, bu konudaki tartışmaya da son verir. Ancak bu, yarar ve riskleri iyi tartılması gereken siyasal bir karar” sonucuna varabiliyor. Sayın Türmen’in “soykırım” suçunun oluşmasında “özel kast” unsuruna da vurgu yaptığı yazısına kulak verelim.

------>

Soykırım Suçu

ABD Temsilciler Komitesi Dış İlişkiler Komitesi 4 Mart 2010'da 22'ye karşı 23 oyla Ermenilerin 1915-1923 yıllarında soykırıma uğradığını söyleyen bir kararı kabul etti. Soykırım hukuksal bir sorun. Dış İlişkiler Komitesi'nin bir kararı kabul etmesiyle soykırım suçu oluşmayacağı gibi, suçun unsurları varsa, kararı reddetmesi de suçu ortadan kaldırmayacaktı.

Soykırım suçu ilk kez 1948 BM Soykırım Sözleşmesi'nde ayrı bir suç olarak ele alındı. Sözleşme'deki tanıma göre, soykırım, "ulusal, etnik, ırksal ya da dinsel bir grubu, kısmen ya da tamamen ortadan kaldırmak amacıyla" yapılan eylemdir. Yanıtlanması gereken ilk soru, 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin, bu Sözleşme yürürlüğe girmeden önce işlenmiş soykırım suçlarına da uygulanıp uygulanmayacağı. Bu soru gerçekte "kanunsuz suç ve ceza olmaz" ilkesinin soykırım suçları için de geçerli olup olmaması sorunu. Bazı hukukçular, soykırım suçunun tanımlanmamış olsa bile, 1948 Sözleşmesi'nden önce de var olduğunu, dolayısıyla 1948 Sözleşmesi'nin geçmişe etkili olarak uygulanabileceğini ileri sürmüşlerse de, bu görüşler günümüzde geçerliliğini yitirdi. Bugün uluslararası ceza hukukunda geçerli olan kanunilik ilkesi. Başka bir deyişle, soykırım suçunun cezalandırılması için, suçun işlendiği anda, bu eylemi soykırım suçu olarak kabul eden bir yasa bulunmalı. Nasıl ki, eski Yugoslavya, Ruanda Savaş Suçları Mahkemelerinin ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin statülerinde de bu ilkeye yer verilir. Başka türlü bir yorum, insanların, işlendiği zaman suç olmayan eylemler nedeniyle cezalandırılması gibi sonuçlara yol açar.

1948 Soykırım Sözleşmesi'nde tanımlanan soykırım suçunun maddi unsuru, bir grubu tamamen ya da kısmen ortadan kaldırmaya yönelik eylemlerin yapılması. Bu eylemler şunlar: Öldürme, ciddi fiziksel ya da zihinsel zarar verme, grubun ortadan kalkmasına yol açacak koşulları kasıtlı olarak yaratma, grup içinde doğumları önleme, gruptaki çocukları başka bir gruba transfer etme.

Ancak bütün bu eylemlerin gerçekleşmesi, soykırım suçunun oluşması için yeterli değil. Bunun yanında bir de suçun manevi unsuru gerekli. Soykırım suçunu çok özel bir suç yapan da bu manevi unsur. Suçun manevi unsuru "Bir ulusal, etnik, ırksal ya da dinsel grubu ortadan kaldırma kastı." Söz konusu olan özel bir kasıt. Yani öldürme kastı yeterli değil. Bunun ötesinde, bir grubu ortadan kaldırmak kastıyla öldürme eyleminin gerçekleşmiş olması gerekir.

Manevi unsurun bulunması için eylemin belirli bir gruba yönelmesi ve o grubu ortadan kaldırma amacının açık bir biçimde ortaya konulması

aranıyor. Özel kastın ispatlanması çok güç. O nedenle, uluslararası mahkemeler soykırım suçunu dar yorumluyorlar ve çok ender olarak bu suçtan dolayı mahkûmiyet kararı veriyorlar. Uluslararası mahkemelerin kararlarına baktığımızda, bir grubun göçe zorlanması ve bu nedenle ölümler meydana gelmesi soykırım suçu için yeterli görülmüyor. Örneğin, Yugoslavya Savaş Suçları Temyiz Mahkemesi Krstic kararında, Srebrenitsa'daki kadın, çocuk ve yaşlı insanların göçe zorlanması ve bir göçün ölümle sonuçlanması olasılığının yüksek olmasına karşın zorla göçün tek başına soykırım suçunu oluşturmadığına, olayların bütünü içinde dikkate alınacak bir unsur olduğuna karar verdi. Blagoyeviç kararında da bu görüş doğrulandı. 1915 olaylarının soykırım suçu sayılıp sayılmaması, yaşanan insanlık trajedisinin önemini ve boyutlarını değiştirmiyor. Ancak, suçun hukuksal niteliğine karar vermek ulusal yasama organlarının değil, uluslararası yargının işi. Sorunun bir uluslararası yargı organına götürülmesi, bu konudaki tartışmaya da son verir. Ancak bu, yarar ve riskleri iyi tartılması gereken siyasal bir karar. **Rıza Türmen,** Milliyet**, 12.03.2010**

------|

Serdar Palabıyık :

Bir an için Ermeni Tehciri'ni "soykırım" tartışmalarından bağımsız düşünelim... Tehcirin "soykırım" içermediğini varsayalım. Bu durumda, tehcir sırasındaki uygulamalar "insanlığa karşı suç" ya da "savaş suçu" olarak görülebilir mi?

Uluç Gürkan :

Bu konuda sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için Osmanlı Hükümeti'nin tehcir kararının "suç kastı" taşıyıp taşımadığını ortaya koymak gerekir. Bu, aslında daha önce konuştuğumuz bir konu... Tehcir kararının Ermeni isyanlarının birbirini izlediği ve Van'ın işgaliyle zirveye ulaştığı günlerde genelde "askeri", özelde "güvenlik" nedenleriyle alındığını ortaya koymuştuk.

Tehcir kararında, Ermenilere her ne surette olursa olsun, "zarar vermek" gibi bir suç kastı yoktur, ancak kabul etmek gerekir ki, tehcirin uygulamasında çeşitli suçlar işlenmiştir. Suç işleyen asker ve sivil çok sayıdaki Osmanlı yöneticisi, Osmanlı Mahkemelerinde 1915–1916 yargılamalarında cezalandırılmıştır. Cezalandırmaya esas olan suçlar;

“adam öldürme, yaralama, Ermenilerin mallarına zarar verme, çalma, zorla para ve eşya alma, rüşvet, yağma ve yankesicilik, Ermeni kızlarıyla izinsiz evlilik ve görevi suistimal” olarak belirlenmişti. Bunlar bireysel olarak işlenmiş suçlardır. Aralarında sadece “adam öldürme” suçu; “cinayet, kitlesel imha, sürgün, etnik ya da dini nedenlerle eziyet, idam” halleriyle özetleyebileceğimiz insanlık suçlarıyla özdeşleşmektedir. Ancak bu suç da Osmanlı Devleti ya da hükümetinin iradesini yansıtmamaktadırlar. “Adam öldürme” fiilleri, “toplu öldürme” kastını içermediği gibi, Osmanlı İmparatorluğu’nun savaş planlarıyla da özdeş değildir.

Nihayet, İngiliz Kraliyet Başsavcılığı’nın 29 Temmuz 1921 tarihli yazısı da “kanıt yokluğu” nedeniyle Malta’da kovuşturmaya yer olmadığını belirtirken, günümüzde insanlık ya da savaş suçu anlamına gelecek herhangi bir vurgulamaya yer vermemiştir.

Serdar Palabıyık :

Malta’yı da bir kenara bırakırsak, 1915’teki tehcir kararının alınmasından uygulanmasına kadar geçen süreçte, yerel yöneticilerin eylem ve işlemlerinden yola çıkarak da “insanlığa karşı suç”a ya da “savaş suçu”na dair yorum yapamaz mıyız?

Uluç Gürkan :

Bu sorunuzu önceki sorunuzda yanıtladım. Burada sadece şunu ekleyebilirim: Yerel yöneticilerin suçları bireyseldir. Yargılanıp cezalandırıldıkları suçların, “adam öldürme” fiilleri dahil, “insanlığa karşı suç” ya da “savaş suçu” olarak değerlendirilmesi gerçekten zorlama olur.

Bunu söylerken suçları meşrulaştırmak gibi bir amacım yok. “Ermeniler isyan ettiler, her ne olduysa hakettiler” gibi bir düşüncem hiç yok... Sadece suç işleyenlerin cezalandırıldıklarını ve cezası verilen suçların ne “soykırım” olarak, ne de bir altındaki “savaş suçu” olarak değerlendirilebileceğini söylüyorum.

Serdar Palabıyık :

I. Dünya Savaşı günlerindeki Ermeni isyanlarının -savaşın öncesinde II. Abdülhamid devrindeki isyanlardan farklı olarak- yerel baskı neticesinde çıkmadığını, yerelle sınırlı kalmadığını, ulusal bağımsızlığı temel aldığını ve uluslararası destek bulduğunu söyleyebilir miyiz?

Uluç Gürkan :

Evet, söyleyebiliz... I. Dünya Savaşı sırasındaki Ermeni isyanlarının birçoğunun amacı bağımsızlıktır. Ayrı bir devlet ve toprak talebini içermektedir. Osmanlı İmparatorluğu’ndaki her Hıristiyan tebaanın

ayaklanmasında olduğu gibi, Ermenilerin isyanı da uluslararası planda destek bulmuştur. Ötesinde, 1914–1917 yılları arasında Doğu Anadolu'daki Rus işgaliyle, 1917 sonrasında da Güneydoğu'da Fransız işgaliyle bütünleşmiştir.

Kısacası, Ermeniler I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı İmparatorluğu aleyhine gelişen koşullarını lehlerine kullanmayı denemiştir. Kabul etmek gerekir ki, I. Dünya Savaşı, Ermenilerin Osmanlı'dan kopmaları ve bağımsızlıklarını kazanmaları için en uygun zamandı. Tekrar olsa da burada belirtmeliyim ki, Ermenilerin bağımsızlık için silaha sarılıp Osmanlı'ya isyan etmiş olmasını yadsımıyorum. Ermenilerin de, aynen daha önce isyan ederek bağımsızlıklarını kazanmış olan Yunanlılar, Sırplar, Bulgarlar gibi "kendi kaderini tayin hakkına" sahip olduklarına inanıyorum. Kendi ulusal aidiyetim bağlamında önemsediğim ulusal bilinci, Ermenilerden esirgeyemem. Esirgersem, başkaları için eleştirdiğim önyargılara ve çifte standartlara kendimi esir etmiş olacağımı biliyorum. Olaya da kendi tarafımdan değil, tarihi ve hukuki gerçeklerin penceresinden bakıyorum.

Bu pencereden de, Ermenileri bağımsızlık mücadelesi verirken ne kadar haklı görüyorsam, Osmanlı Devleti'ni de toprak bütünlüğünü tehdit eden Ermeni ayaklanmalarına karşı, tehcir dâhil, önlem almakta o kadar haklı görüyorum...

2005'te Türk-Ermeni ilişkilerinin tarih ders kitaplarında nasıl işlenebileceği üzerine tartışmalar yürütülmüştü. Uluç Gürkan ise, müfredata "önce Ermeniler Türkleri öldürdü" ya da "Türklerden ve Ermenilerden sayıca şu kadar kişi öldü" gibi karşılıklı kin ve nefreti artıracak bilgilerin eklenmesine Star'daki köşesinden karşı çıkmıştı.

------>

Ulusal Tarih Bilinci

Gözlerime inanamadım... Gazetedeki haberin başlığı, "'Ermeni Soykırımı' ders kitaplarına koyulacak" biçimindeydi. Hızla haberi okudum. Milli Eğitim Bakanlığı'nın bir yetkilisi, Talim ve Terbiye Kurulu Tarih Dersi Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Mustafa Safran açıklıyordu: "Ermeniler, 'Türkler soykırım yaptı. 1.5 milyon Ermeni'yi 1917-1919 yılları arasında Doğu Anadolu Bölgesi'nde kestiler' demiyor mu? 'Bu iddialar yok' diyemeyiz, çocuk duyuyor. 'Böyle iddialar var' diyeceğiz ders

kitaplarında. Kitaplarda hem Türk, hem Ermeni belgeleri olacak. Ermeni iddialarına karşı orijinal belgeler, sayılar, Osmanlı tapu tahrir defterini koyacağız ortaya. Hükmü öğrenci kendisi verecek.” Prof. Safran, Türkiye’de eski tarih anlayışının bütünüyle değişeceğini ve “düşman yaratmak” yoluna gidilmeyeceğini söylüyordu. Bu nedenle, Kurtuluş Savaşı anlatılırken yeni ders kitaplarında “Yunan’ı ezdik” denilmeyecekti. Buna karşın, farklı etnik grupların bu mücadelede Türklerin yanında yer almasıyla ilgili konular işlenecekti. Türkiye’de eski tarih anlayışının değişmesi gerekiyor. Ancak bu değişiklik, Prof. Safran’ın tanımladığı biçimde olamaz. Türkiye’de tarih tek yanlı ve içi bütünüyle boş hamaset sloganlarıyla okutuluyor. Gerçek bilgi temeline dayanmıyor. Dolayısıyla, öğrencilerde ulusal bir tarih bilinci oluşturmuyor. Bu eksiklik mutlaka giderilmelidir. Tek yanlı tarih anlatımı aşılmalıdır. Eksik bilgiler tamamlanmalıdır. Ancak bu yapılırken, Ermenilerin ve başkalarının tarihi çarpıtarak yeniden yazma girişimlerine boyun eğilmemelidir. Ulusal tarih bilincinin oluşumuna bilgiyle katkı sağlamak, her ülkede tarih derslerinin öz görevidir. Prof. Safran’ın yeni tarih anlayışıyla ilgili olarak Ermeni iddiaları konusunda yaptığı örnekleme bu amaca hizmet edemez. Tam aksine, ulusal tarih bilincini bütünüyle sarsabilir. Siz ders kitaplarında Türk ve Ermeni belgelerini birlikte sergiler ve hükmü öğrenciye bırakırsanız, sadece kafa karıştırırsınız. Sözde Ermeni iddialarına “acaba mı” kuşkusuyla dahi olsa kanacak kimi öğrencilerin, geçmişine küskün ve ulusal kimliğine yabancılaşmış bireyler olarak yetişmesine çanak tutarsınız. Tarih kitaplarında bu konuda yapılması gereken, karşılıklı bir savaş trajedisinin tek yanlı bir soykırım olarak kabul edilemeyeceğinin bilgi ve belge temelinde ortaya koyulması ve Ermeni iddialarının çürütülmesidir. Ermeni iddialarına benzer çok sayıda olay, 19 yüzyılda Balkanlar ve Kafkaslarda yaşanmıştır. Bu bölgelerde Osmanlı’ya karşı çıkan ayaklanmalarda çoğu Türk olan beş milyondan fazla Müslüman, kimi savaşlarda¸ ancak çoğu yerinden yurdundan olunca açlıktan ve hastalıktan ölmüştür. Tarih kitaplarında dönemin “savaş trajedisi” örnekleri olarak bu olaylara da yer verilmesi gerekir. “Düşman yaratmamak” gerekçesiyle bundan kaçınılmamalıdır. AKP Hükümeti’nin ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın hiçbir gerekçeyle sözde Ermeni iddialarına boyun eğebileceğini düşünmek dahi istemiyorum. Eski tarih anlayışının da, bu nedenle değil, tam aksine ulusal tarih bilincini bilgi temelinde pekiştirmek amacıyla geliştirmeyi düşündüğüne inanmak istiyorum. ABD’de ve AB’de bir tür Haçlı seferine

dönüşen Ermeni iddialarının ötesinde, kendi içimizde de Türkiye Cumhuriyeti'ni "yedek Yahudi devleti" olarak tanımlayıp Atatürk için "Sabatayist" kuşkusu yaratmaya dönük aymazlıklar bunu özellikle gerektiriyor. Ancak, Prof. Safran bu işin başında olmak için bence doğru bir seçim değil. Açıklamasını defalarca okudum, çalışmalarına da baktım. Ulusal tarih bilinciyle ilgili bir iddiası yok. Star**, 3 Şubat 2005**

------|

Burada Bertolt Brecht'in her zaman ders çıkartılması gerektiğine inandığım, "Vatan Sevgisi ve Aşırı Vatanseverlere Duyulan Nefret" başlıklı öyküsünden bir parça paylaşmak istiyorum:

"Bay K., belli bir ülkede yaşamayı gerekli bulmazdı. 'Ben her yerde aç kalabilirim,' derdi. Günün birinde yolu, yaşadığı ülkenin düşmanlarının işgali altında bulunan bir kente düştü. O sırada karşıdan gelen bir düşman subayı, onu kaldırımdan inmeye zorladı. K. kaldırımdan indi ve bu adama öfkelendiğini, üstelik öfkesinin yalnız bu adama değil, fakat onun geldiği ülkeye de yöneldiğini ve o ülkenin yerle bir olmasını istediğini algıladı. Bunun üzerine şu soruyu sordu: 'O an için niçin milliyetçi oldum? Bir milliyetçiye rastladığım için.' İşte, aptallığın kökünü bu yüzden, yani ona rastlayanları da aptallaştırdığından ötürü, kazımak şart." (Bertolt Brecht, "Bay Keuner'in Öyküleri", Mitos Yayınları, 1994, s. 10)

"Ermeni Soykırımı" iddialarını, Bertolt Brecht'in verdiği bu ders çerçevesinde ve konuştuğumuz tarihi, hukuki gerçekler temelinde tartışabilmeliyiz.

Kaynakça

ABD Kongre Kütüphanesi - *Bristol Papers* - Genel İletişim, BELGE: XLVII, Dosya No: 34.

Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım*, Ankara: İnkılâp Kitabevi, 1951.

Altan Deliorman, *Türklere Karşı Ermeni Komitecileri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1980.

Arnold Toynbee ve James Bryce, çev. Ahmet Güner, *Mavi Kitap - Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere Yönelik Müdahale (1915-1916)*-, 2 c., İstanbul: Belge Yayınları, 2005.

Ayşe Hür, "Malta Sürgünleri'ni Nasıl Bilirsiniz?", *Taraf*, 06.03.2010.

Başbakanlık Arşivleri, Meclis-i Vükela Mazbatası, Nr. 1999/35.

Başbakanlık ve Savaş Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na, 20 Ocak 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 16.

Başbakanlık ve Savaş Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na, 5 Mart 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 68.

Başbakanlık ve Savaş Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na, 7 Ocak 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 2.

Bent Sigurd Hansen, "Something Rotten in the State of Denmark: Eugenics and the Ascent of the Welfare State", Gunnar Broberg and Nils Roll-Hansen (der.), *Eugenics and the Welfare State: Sterilization Policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland*, Michigan: Michigan University Press, 1996, s. 13-23.

Bilâl Şimşir, *The Deportees of Malta and the Armenian Allegations*, Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 2003.

Bilâl Şimşir, *Malta Sürgünleri*, 5. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2009.

Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme: http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/33-36.pdf

Bora Çalışkan, *Voltaire: Türkler, Müslümanlar ve Ötekiler*, İstanbul: İgüs Yayınevi, 2008.

Colin Tatz, "Genocide In Australia", *Journal of Genocide Research*, c. 1, S. 3, 1999, s. 319.

David Walder, *The Chanak Affair*, New York: Macmillan, 1969.

Dışişleri Bakanlığı'ndan George Picot ile Fransa'nın Washington, New York, Rio de Janeiro, Montevideo, Buenos-Aires, Caracas, Quito, Havana, Port au Prince, Bogota, St. Domingue, St. Paul, Santiago du Chili, Mexico, Lapaz ve Lima'daki Diplomatik Temsilcileri'ne, 22 Ocak 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 19.

Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1974.

Ermeni Ulusal Delegasyonu Başkanı Bogos Nubar Paşa'dan Dışişleri Bakanlığı'nda görevli Ortaelçi Jean Gout'a, 28 Şubat 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 59.

Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, 2. Baskı, İstanbul, 1987.

Feridun Ata, *İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005.

Filistin ve Suriye'de bulunan Fransız Yüksek Komiseri George Picot'tan Dışişleri Bakanlığı'na, 19 Şubat 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921).

Francis Fukuyama, "The End of History", *The National Interest*, S. 16 (Yaz, 1989), s. 3-18.

Fransa Başbakanı ve Savaş Bakanı George Clemenceau'dan Fransa Dışişleri Bakanı Stephen Pichon'a mektup, 15 Kasım 1918, Seri E, Karton 304 Dosya 7, Turquie: Legion d'Orient (Avril 1918- Decembre 1918), s. 182.

Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand'dan Fransa'nın Kahire Ortaelçisi Defrance'a mektup, 13 Mart 1917, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 891, Turquie: Legion d'Orient II (Décembre 1916- Mai 1917), s. 150.

Fransa Dışişleri Bakanlığı Kabine Notu, 7 Aralık 1916, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 891, Turquie: Legion d'Orient II (Décembre 1916- Mai 1917), s. 3.

Fransa Dışişleri Bakanlığı'ndan Fransa Savaş Bakanlığı'na mektup, 18 Mayıs 1917, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 891, Turquie: Legion d'Orient II (Décembre 1916- Mai 1917), s. 205.

Fransa Savaş Bakanı Hubert Lyautey'den Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand'a mektup, 24 Aralık 1916, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 891, Turquie: Legion d'Orient II (Décembre 1916- Mai 1917), s. 39-40.

Fransa Savaş Bakanı Paul Painlevé'den Fransa Dışişleri Bakanı Alexandre Ribot'a mektup, 20 Ekim 1917, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 892, Turquie: Legion d'Orient III (Juin-Octobre 1917), s. 227.

Fransa'nın Kahire'deki Ortaelçisi Albert Defrance'tan Fransız Dışişleri Bakanlığı'na, 10 Ekim 1916, Dilan (der.), *Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları*, c. 4, s. 178.

Fransa'nın Mısır Ortaelçisi Defrance'tan Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand'a Albay Romieu'nün 4 Aralık 1916 tarihli raporunu içeren mektup, 18 Aralık 1916, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 891, Turquie: Legion d'Orient II (Décembre 1916- Mai 1917), s. 20.

Fransa'nın Mısır Ortaelçisi Defrance'tan Fransa Dışişleri Bakanlığı'na şifreli telgraf, 10 Aralık 1916, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 891, Turquie: Legion d'Orient II (Décembre 1916- Mai 1917), s. 7.

Fransa'nın Rio de Janeiro Ortaelçisi Paul Claudel'den Fransa Dışişleri Bakanı Alexandre Ribot'a mektup, 29 Haziran 1917, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 892, Turquie: Legion d'Orient III (Juin-Octobre 1917); 6 Eylül 1917, s. 155.

Fransa'nın Washington Büyükelçisi Jusserand'dan Fransa Dışişleri Bakanlığı'na mektup, 11 Şubat 1917, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 891, Turquie: Legion d'Orient II (Décembre 1916- Mai 1917).

Fuat Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi: İttihat Ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918*), İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Georges Picot'tan Dışişleri Bakanı Stéphen Pichon'a mektup, 17 Nisan 1918, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No. 893, Turquie: Legion d'Orient III (Novembre 1917-Avril 1918), s. 241.

Georges Picot'tan Dışişleri Bakanlığı'na yazı, 22 Kasım 1918, Seri E, Karton 304 Dosya 7, Turquie: Legion d'Orient (Avril 1918- Decembre 1918), s. 191.

Gunnar Broberg and Mattias Tydén, "Eugenics in Sweden: Efficient Care", Gunnar Broberg and Nils Roll-Hansen (der.), *Eugenics and the Welfare State: Sterilization Policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland*, Michigan: Michigan University Press, 1996, s. 130.

Hasan Dilan (der.), *Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları*, Ankara, 2005, 4 c.

Hyde Clarke, "On the Supposed Extintion of the Turks and Increase of the Christians in Turkey", Journal of the Statistical Society of London, c. 28, S. 2, Haziran 1865, s. 261-293.

Jeremy Sarkin, *Colonial Genocide and Reparations Claims in the 21st Century: The Socio-Legal Context of Claims under International Law by the Herero against Germany for Genocide in Namibia, 1904–1908*, Westport, Preager, 2009.

Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, 6. Basım, İstanbul: Remzi Yayınları, 2005.

Kemal Karpat, "Ottoman Population Records and the Cencus of 1881/82-1893", *International Journal of Middle East Studies,* c. 9, S. 3, (Ekim 1978), s. 237-274.

Laffon'dan Fransa Dışişleri Bakanı Stéphen Pichon'a telgraf, 19 Mayıs 1918, Seri E, Karton 304 Dosya 7, Turquie: Legion d'Orient (Avril 1918-Decembre 1918), s. 36.

"League invites Wilson to mediate for the Armenians: Root Court Plan modified", *The New York Times*, 26.11.1920.

Levent Yılmaz, "Ermeni Tehciri ve Uluslararası Hukuki Durum", *Radikal*, 30-31.01.2007.

Livre jaune: Ministère des Affaires étrangères, Documents diplomatiques, Affaires d'Orient, 1875-1876-1877, Paris: Imprimerie Nationale, 1877.

Marcel Leart, *La Question armenienne a la lumiere des document*, Paris: A Challamel, 1913.

McCarthy, Justin, "The Population of the Ottoman Armenians", Ataöv, Türkkaya (der.), The Armenians in the Late Ottoman Period, Ankara: The Turkish Historical Society for the Council of Culture, 2001, s. 65-85.

Merkezi Ermeni Komitesi Başkanı Bogos Nubar Paşa'dan Fransa Dışişleri Bakanlığı'nda Ortaelçi Jean Gout'a mektup, 9 Ekim 1917, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 892, Turquie: Legion d'Orient III (Juin-Octobre 1917), s. 192.

Murat Bardakçı, *Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi*, İstanbul: Everest Yayınları, 2009.

Necdet Bilgi, *Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey'in Yargılanması*, Ankara: KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı, 1999.

Nils Roll-Hansen, "Norwegian Eugenics: Sterilization as Social Reform", Gunnar Broberg and Nils Roll-Hansen (der.), *Eugenics and the Welfare State: Sterilization Policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland*, Michigan: Michigan University Press, 1996, s. 178.

Nürnberg İlkeleri: http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/390?OpenDocument

Osman Kılıç, "Protestan Misyonerler ve Ermeni Olaylarına Etkileri", *Ermeni Araştırmaları*, S. 29, (2008), makalenin tam metni için bkz. http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=557.

Osmanlı Belgelerinde Osmanlı-Fransız İlişkileri (1879-1918), Ankara, 2002, c. 1.

Özdemir İnce, "Kimler Neden Türk Düşmanı?," *Hürriyet*, 02.08.2003.

Port Said'de görevli Amiral Cassard'dan Donanma Bakanlığı'na, 1 Mart 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 60.

Questions of International Criminal Jurisdiction, UN Doc. A/CN. 4/15, parag. 14-17.

Rıza Türmen, "Soykırım Suçu", *Milliyet*, 12.03.2010.

Robert Zeidner, *The Tricolor over the Taurus*, Ankara, 2005, s. 78.

Samuel P. Huntington, "The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs*, (Yaz, 1993), c. 72, S. 3, s. 22-49.

Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York, Simon & Schuster, 1996.

Savaş Bakanlığı'ndan Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı'na, 20 Mayıs 1920, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler

Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 179.

Sefa M. Yürükel, *Batı Tarihinde İnsanlık Suçları*, İstanbul: Marmara Grubu Vakfı Yayınları, 2004.

Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, 4 c., Ankara: MEB Yayınları, 1974, c. 4, s. 52.

Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, c. 1, İstanbul: Cem Yayınevi, 1983.

Süleyman Hatipoğlu, *Fransa'nın Çukurova'yı İşgali ve Pozantı Kongresi*, Ankara, 1989.

Şeref Ünal, *Uluslararası Hukuk Açısından Ermeni Sorunu,* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.

Taner Akçam, *İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu: İttihat ve Terakki'den Kurtuluş Savaşı'na*, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2002.

Taner Baytok, *İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı*, İstanbul: Başnur Matbaası, 1970.

Uluç Gürkan, "Ulusal Tarih Bilinci", *Star*, 3 Şubat 2005.

Uluç Gürkan, "Önyargılar Değişir mi?", *Star*, 8 Mayıs 2005.

Uluç Gürkan, "Prof. Agop Kotoğyan'dan Prof. Halil Berktay'a", *Star*, 13 Mart 2006.

Uluç Gürkan, "Soykırım Teslimiyetçiliğini Aşmak", *Star*, 4 Mayıs 2006.

Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie; géographie administrative, statistique*, Paris: E. Leroux, 1894.

Ulvi Keser, *Kıbrıs-Anadolu Ekseninde Ermeni Doğu Lejyonu,* Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, 2007.

Yakındoğu Ordusu Genel Komutanı General Gouraud'dan Savaş Bakanlığı Ortadoğu Şubesi'ne, 1 Mayıs 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921).

Yusuf Sarınay (der.), *Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri*, c. II: 1918-1919, Ankara, 2002.

Yusuf Sarınay, "Ermeni Tehciri ve Yargılamalar: 1915-1916", *Türk-Ermeni İlişkilerinin Gelişimi ve 1915 Olayları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 23-25.11.2005, s. 257-265.

Gazeteler

Bugün

Habertürk
Hürriyet
Le Monde
Milliyet
Radikal
Star
Taraf
The New York Times
Yeni Şafak
Yeniçağ
Zaman-Hollanda

[1] Bkz. 12.12.2010 tarihli Türkiye'deki gazeteler.

[2] Bkz. 02.04.2011 tarihli Türkiye’deki gazeteler.

[3] Raporun tam metni için bkz. http://groong.usc.edu/Geoffrey-Robertson-QC-Genocide.pdf

[4] FO 371/6504/E.8745 – İngiltere Kraliyet Başsavcılığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na, yazı, Londra, 29.07.1921, aktaran, Bilâl Şimşir, Malta Sürgünleri, 5. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2009, s. 289.

[5] FO 371/6502/E.8545 – İngiltere Dışişleri Bakanlığı’ndan İngiltere Kraliyet Başsavcılığı’na, yazı, Londra, 31.05.1921, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 289.

[6] Bkz. Ayşe Hür, “Malta Sürgünleri’ni Nasıl Bilirsiniz?”, Taraf, 06.03.2010.

[7] FO 371/6504 E. 8745: No.851, Curzon'dan Rumbold'a, yazı, Londra 10.08.1921, No. 851, aktaran, Bilâl Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 290.

[8] FO 371/6504 E.10023, Harrington'dan Rumbold'a, yazı, Londra, 24.08.1921, aktaran, Bilâl Şimşir, The Deportees of Malta and the Armenian Allegations, Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 2003, s. 39.

[9] Samuel Huntington, “The Clash of Civilizations”, Foreign Affairs, (Yaz, 1993), Cilt 72, No. 3, s. 22-49. Bu makalenin geliştirilmesinin ardından yayımlanan kitap için bkz. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order, New York, Simon & Schuster, 1996.

[10] Francis Fukuyama, “The End of History”, The National Interest, No. 16 (Yaz, 1989), s. 3-18

[11] Huntington, The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order, s. 255-259.

[12]age., s. 144.

[13] Bora Çalışkan, Voltaire: Türkler, Müslümanlar ve Ötekiler, İstanbul: İgüs Yayınevi, 2008.

[14] Aktaran, Özdemir İnce, “Kimler Neden Türk Düşmanı?”, Hürriyet, 02.08.2003.

[15] Fuat Dündar, Modern Türkiye’nin Şifresi: İttihat Ve Terakki’nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918), İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

[16] Hyde Clarke, “On the Supposed Extintion of the Turks and Increase of the Christians in Turkey”, Journal of the Statistical Society of London, c. 28, S. 2, Haziran 1865, s. 261-293.

[17] David Walder, The Chanak Affair, New York: Macmillan, 1969.

[18] Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1974.

[19] Taner Baytok, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, İstanbul: Başnur Matbaası, 1970.

[20] Hükmün kapsamı için bkz. Şeref Ünal, *Uluslararası Hukuk Açısından Ermeni Sorunu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011, s. 219.

[21]Şeref Ünal, *Uluslararası Hukuk Açısından Ermeni Sorunu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011, s. 213, 215.

[22] “League invites Wilson to mediate for the Armenians: Root Court Plan modified”, The New York Times, 26.11.1920, s. 1, sütun 5.

[23] Questions of International Criminal Jurisdiction, UN Doc. A/CN. 4/15, parag. 14-17.

[24] FO 371/4172/E.3291, Calthorpe’tan Dışişleri Bakanlığı’na, şifre tel, gizli, İstanbul, 02.01.1919, No: 44, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 47.

[25] FO 371/4172/E.2391, Calthorpe’tan Dışişleri Bakanlığı’na, şifre tel, İstanbul, 02.01.1919, No: 11, aktaran, Şimşir, Deportees of Malta, s. 7.

[26] FO 371/4172/E.2391, Savaş Bakanlığı’ndan İstanbul, Kahire ve Bağdat İngiliz Başkomutanlıklarına, şifre tel, Londra, 03.01.1919, No: 73364, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 48.

[27] FO 371/5480, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 73.

[28] FO 371/4172/E.12905, Calthorpe’tan Dışişleri Bakanlığı’na yazı, İstanbul, 07.01.1919, No: 34/1335, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 52.

[29] FO 371/4172/E.18377, aktaran Şimşir, Deportees of Malta, s. 9.

[30] FO 371/4172/E.7176, Askeri İstihbarat Başkanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na, yazı, 13.01.1919: No. BI/1716 (M 1.2.), aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 240.

[31] FO 371/4172, Calthorpe’tan Dışişleri Bakanlığı’na, şifre tel, çok acele, İstanbul, 15.01.1919, No: 111, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 240.

[32] FO 371/4172/E.9205, Askeri İstihbarat Başkanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na, yazı, 13.01.1919, No: BI/1716 (M 1.2.), aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 240

[33] FO 371/4172/E.1437, Calthorpe’tan Dışişleri Bakanlığı’na, şifre tel, 23.01.1919, No: 158, aktaran Şimşir, Deportees of Malta, s. 9.

[34] FO 371/4172/E.18377, Calthorpe’tan Dışişleri Bakanlığı’na, No: 1354/5056/14, aktaran Şimşir, Deportees of Malta, s. 9.

[35] FO 371/4172/E.23004, Calthorpe'tan Dışişleri Bakanlığı'na, şifre tel, 09.02.1919, No: 289, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 71.

[36] FO 371/4172/E.20441, Conference Regarding the Execution of Terms of Armistice by Turkey, Savaş Bakanlığı, 23.01. 1919, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 240.

[37] FO 371/4172/E.26088, Savaş Bakanlığı'ndan İstanbul, Kahire ve Bağdat İngiliz Başkomutanlıklarına, şifre tel, Londra, 25.01.1919, No: 74483, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 241.

[38] FO 371/4172, Dışişleri Bakanlığı’ndan Calthorpe’a, şifre tel, çok acele, Londra, 05.02.1919, No: 33, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 59.

[39] FO 371/4172/E.23004, Calthorpe’tan Dışişleri Bakanlığı’na, şifre tel, 09.02.1919, No: 289, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 71.

[40] FO 371/4172/E.17682, Calthorpe’tan Dışişleri Bakanlığı’na, şifre tel, 31.01.1919, No: 232, aktaran Şimşir, Deportees of Malta, s. 11.

[41] FO 371/4172/E.22373, Calthorpe’tan Dışişleri Bakanlığı’na, şifre tel, İstanbul, 05.02.1919, No: 248, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 77.

[42] FO 371/4173/E.42787, Franchet d’Esperey’den Calthorpe’a yazı, İstanbul, 11.02.1919, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 62.

[43] FO 371/4172/E.38724, Reşit Paşa’dan Calthorpe’a nota, İstanbul, 16.02.1919, No:13847/37, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 78.

[44] FO 371/4172/E.28138, Lord Derby'den Dışişleri Bakanlığı'na, şifre tel, çok acele, Paris, 19.02.1919, No.358 (D), aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 63.

[45] FO 371/4172/E.23004, Calthorpe’tan Dışişleri Bakanlığı’na, şifre tel, 09.02.1919, No: 289, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 71.

[46] FO 371/4173/E.47590, Allenby’den Savaş Bakanlığı’na, şifre tel, Kahire, 14.02.1919, No. E. A. 2223, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 241.

[47] FO 371/4174/E.102553, Osmanlı Hariciyesinden İngiliz Yüksek Komiserliği’ne, nota, 12.06.1919, No: 16312/272, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 242.

[48] FO 371/4174/E.102553, Amiral Webb’den Osmanlı Hariciyesine, nota, İstanbul, 26.06.1919, No: R/1956, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 243.

[49] TC Başbakanlık Arşivleri, Meclis-i Vükela Mazbatası, Nr. 1999/35.

[50] Yusuf Sarınay, “Ermeni Tehciri ve Yargılamalar: 1915-1916”, Türk-Ermeni İlişkilerinin Gelişimi ve 1915 Olayları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 23-25.11.2005, s. 257-265.

[51] FO 371/4173/E.53351, Webb’den Balfour’a, şifre tel, İstanbul, 03.04.1919, No: 647, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 94.

[52] Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, C.1, İstanbul: Cem Yayınevi, 1983, s. 141.

[53] Necdet Bilgi, Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey'in Yargılanması, Ankara: KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı, 1999, s. 67.

[54]Bilgi, Ermeni Tehciri, s. 73.

[55] Altan Deliorman, Türklere Karşı Ermeni Komitecileri, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1980, s. 233-234.

[56] Deliorman, Türklere Karşı Ermeni Komitecileri, s. 236-237.

[57] FO 371/4173/E.61185, Calthorpe’tan Dışişleri Bakanlığı’na, şifre tel, İstanbul, 17.04.1919, No: 789, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 102.

[58] FO 371/4173/E.72356, Yüzbaşı La Fontaine’den İstihbarat Merkezi’nde Yüzbaşı Hoyland’a rapor, Kadıköy (İstanbul), 12.04.1919, No: 59, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 104.

[59] FO 371/4173/E.61185, Dışişleri Bakanlığı'nın 22.04.1919 tarihli notu, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 105.

[60] FO 371/4174/E.118377, Calthorpe’tan Dışişleri Bakanlığı’na rapor, İstanbul, 01.08.1919, No: 1364/5056/14, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 73.

[61] Ali İhsan Sabis, Harp Hatıralarım, Ankara: İnkılâp Kitabevi, 1951.

[62] FO 371/4174/E.84433, Damat Ferit Paşa'dan Calthorpe'a nota, İstanbul, 01.05.1919, No: 15449/145, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 119.

[63] FO 371/4174/E.84433, Calthorpe’tan Damat Ferit Paşa’ya nota, İstanbul, 16.05.1919, No: 1315, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 119.

[64] FO 371/4174/E.88768, Calthorpe’tan Damat Ferit Paşa’ya nota, İstanbul, 28.05.1919, No: 1315, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 128.

[65] FO 371/4173/E.84188, Fransa Büyükelçiliği’nden Dışişleri Bakanlığı’na, nota, Londra, 04.06.1919, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 144.

[66] FO 371/4173/E. 84188, Curzon'dan Paul Cambon'a nota, Londra, 14.06.1919, No: 84/88, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 144.

[67] FO 371/4173/E.57319, Balfour’dan Dışişleri Bakanlığı’na karşılık, Paris, 11.04.1919, No: 469, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 247.

[68] FO 371/4173/E.77213, İngiliz Dışişleri'nden Balfour'a, şifre tel, Londra 21.05.1919, No: 740 (R) ve 26.05.1919 günlü parlamento sorunu, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 248.

[69] FO 371/4174/129560, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'ndan İngiltere Başsavcılığı'na yazı, 10.07.1919, No: 1270, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 250.

[70] age, s. 250.

[71]Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 251.

[72] FO 371/4174/E.118377, Calthorpe’tan Dışişleri Bakanlığı’na rapor, İstanbul, 01.08.1919, No: 1364/5056/14, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 73.

[73] FO 371/4174/E.136069, De Robeck’ten Curzon’a, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 255.

[74] FO 371/5089/E.1346, De Robeck’ten Curzon’a yazı, 12.02.1920, No: 217, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 261.

[75] FO 371/5090/E.9934, İngiltere Başsavcılığının İngiliz Hükümeti'ne muhtırası, Londra, 04.08.1920, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 272.

[76] FO 371/6499/E.1801, İngiliz Başsavcılığından Dışişleri Bakanlığı'na yazı, Londra, 08.02.1921, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 274.

[77] FO 371/6499/E.1801, Curzon’dan Rumbold’a yazı, Londra, 16.02.1921, No:153, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 274.

[78] FO 371/6499/E.3289, Rumbold’dan Curzon’a yazı, İstanbul, 04.03.1921, No. 238 (1872/24), aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 278.

[79] FO 371/6499, Harrington'dan İngiltere Savunma Bakanlığı'na, şifre tel, İstanbul, 10.03.1921, No: I. 9222, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 275.

[80] FO 371/6500/E.3557, Rumbold'dan Curzon'a yazı, İstanbul, 16.03.1921, No: 277/1983/24, aktaran Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 282.

[81] FO 371/6500/E.3554, Sir H. Lamb'ın notları, Vali Necdet Dosyası, aktaran, Şimşir, Deportees of Malta, s. 32.

[82] FO 371/6500/E.35S2, Curzon'dan Geddes'e şifre tel, "Dağıtımı Yapılamaz", Londra, 31.03.1921, No: 176, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 285.

[83] BELGE: XLVII, ABD Kongre Kütüphanesi - Bristol Papers - Genel İletişim, Dosya No: 34.

[84] FO 371/6502/E.8545, İngiliz Başsavcılığından Dışişleri Bakanlığı'na, yazı, Londra, 20.05.1923, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 289.

[85] FO 371/6502/E.5845, İngiltere Başsavcılığı’ndan Dışişleri Bakanlığı’na, 20.05.1921, aktaran, Şimşir, Deportees of Malta, s. 33.

[86] FO 371/6503/E.6311, Gedders'ten Curzon'a şifre tel, "Dağıtımı Yapılamaz", Washignton, 02.06.1921, No: 374, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 286.

[87] FO 371/6504/E.8519, Craigie'den Curzon'a yazı, Washington, 13.07.1921, No: 722, aktaran, Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 288.

[88] FO 371/6504/E.8745, İngiltere Başsavcılığı’ndan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığı’na, 29.06.1921, aktaran, Şimşir, Deportees of Malta, s. 38.

[89] FO 371/6504/E.8745, Edmonds'un yazısı, 03.08.1921, aktaran, Şimşir, Deportees of Malta, s. 38.

[90] FO 371/6504/E.8745, Dışişleri Bakanlığı'ndan Rumbold'a 10.08.1921, No: 851, aktaran, Şimşir, Deportees of Malta, s. 39.

[91] FO 371/6504/E.10023, Yargıç Lindsay-Smith’in ifadesi, 24.08.1921, aktaran, Şimşir, Deportees of Malta, s. 39.

[92] FO 371/6504/E.10023, Harrington’dan Rumbold’a, 24.08.1921, , aktaran, Şimşir, Deportees of Malta, s. 39.

[93] FO 371/6504/E.10023, Harrington'dan Rumbold'a, 24.08.1921, , aktaran, Şimşir, Deportees of Malta, s. 39.

[94] Osmanlı Devleti’nin Paris Büyükelçisi Esad Paşa’dan Osmanlı Dışişleri Bakanı Arifi Paşa’ya, BOA. HR. SYS. 2748/2, 1 Kasım 1883, Osmanlı Belgelerinde Osmanlı-Fransız İlişkileri (1879-1918), Ankara, 2002, 2 c., c. 1, s. 6.

[95] Osmanlı Dışişleri Bakanı Said Paşa’dan Rüstem Paşa (Londra), Ziya Paşa (Paris), Şakir Paşa (Atina), Reşid Bey (Budapeşte) ve Mavroyeni Bey’e (Washington), BOA. HR. SYS. 2788/16, 6 Ocak 1895, Osmanlı Belgelerinde Osmanlı-Fransız İlişkileri (1879-1918), s. 30.

[96] Sivas'taki Fransız Konsolosluğu'nda çalışan Dr. Karekin'in isyanlardaki rolüne ilişkin olarak bkz. Sivas Vilayeti'nden Sadaret Makamı'na, BOA. A. MKT. MHM 660/2, 10 Haziran 1895, Osmanlı Belgelerinde Osmanlı-Fransız İlişkileri (1879-1918), s. 42-43.

[97] Fransa'daki Ermeni toplumunun kanaat önderlerinden Arşak Çobanyan'dan Fransız Dışişleri Bakanı Théophile Delcassé'ye, 3 Haziran 1915, Hasan Dilan (der.), Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları, Ankara, 2005, c. 2, s. 143-148.

[98] Fransız Dışişleri Bakanlığı’ndan Fransız Savaş Bakanlığı’na, 19 Temmuz 1916, Dilan (der.), Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları, c. 4, s. 52.

[99] Fransa'nın Kahire'deki Ortaelçisi Albert Defrance'tan Fransız Dışişleri Bakanlığı'na, 10 Ekim 1916, Dilan (der.), Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları, c. 4, s. 178.

[100] Fransa’nın Mısır Ortaelçisi Defrance’tan Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand’a Albay Romieu’nün 4 Aralık 1916 tarihli raporunu içeren mektup, 18 Aralık 1916, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 891, Turquie: Legion d’Orient II (Décembre 1916- Mai 1917), s.20.

[101] Aynı belge, s. 25.

[102] Fransa Dışişleri Bakanlığı Kabine Notu, 7 Aralık 1916, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 891, Turquie: Legion d'Orient II (Décembre 1916- Mai 1917), s. 3.

[103] Fransa’nın Mısır Ortaelçisi Defrance’tan Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand’a Albay Romieu’nün 4 Aralık 1916 tarihli raporunu içeren mektup, 18 Aralık 1916, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 891, Turquie: Legion d’Orient II (Décembre 1916- Mai 1917), s. 30.

[104] Fransa’nın Mısır Ortaelçisi Defrance’tan Fransa Dışişleri Bakanlığı’na şifreli telgraf, 10 Aralık 1916, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 891, Turquie: Legion d’Orient II (Décembre 1916- Mai 1917), s. 7.

[105] Fransa Savaş Bakanı Hubert Lyautey'den Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand'a mektup, 24 Aralık 1916, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 891, Turquie: Legion d'Orient II (Décembre 1916- Mai 1917), s. 39-40.

[106] Fransa'nın Washington Büyükelçisi Jusserand'dan Fransa Dışişleri Bakanlığı'na mektup, 11 Şubat 1917, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 891, Turquie: Legion d'Orient II (Décembre 1916- Mai 1917), s. 110.

[107] Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand’dan Fransa’nın Kahire Ortaelçisi Defrance’a mektup, 13 Mart 1917, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 891, Turquie: Legion d’Orient II (Décembre 1916- Mai 1917), s. 150.

[108] Fransa Dışişleri Bakanlığı'ndan Fransa Savaş Bakanlığı'na mektup, 18 Mayıs 1917, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 891, Turquie: Legion d'Orient II (Décembre 1916- Mai 1917), s. 205.

[109] Fransa’nın Rio de Janeiro Ortaelçisi Paul Claudel’den Fransa Dışişleri Bakanı Alexandre Ribot’a mektup, 29 Haziran 1917, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 892, Turquie: Legion d’Orient III (Juin-Octobre 1917); 6 Eylül 1917, s. 155.

[110] Merkezi Ermeni Komitesi Başkanı Bogos Nubar Paşa’dan Fransa Dışişleri Bakanlığı’nda Ortaelçi Jean Gout’a mektup, 9 Ekim 1917, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 892, Turquie: Legion d’Orient III (Juin-Octobre 1917), s. 192.

[111] Fransa Savaş Bakanı Paul Painlevé’den Fransa Dışişleri Bakanı Alexandre Ribot’a mektup, 20 Ekim 1917, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No: 892, Turquie: Legion d’Orient III (Juin-Octobre 1917), s. 227.

[112] Georges Picot'tan Dışişleri Bakanı Stéphen Pichon'a mektup, 17 Nisan 1918, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Dosya No. 893, Turquie: Legion d'Orient III (Novembre 1917-Avril 1918), s. 241.

[113] Laffon’dan Fransa Dışişleri Bakanı Stéphen Pichon’a telgraf, 19 Mayıs 1918, Seri E, Karton 304 Dosya 7, Turquie: Legion d’Orient (Avril 1918- Decembre 1918), s. 36.

[114] Fransa Başbakanı ve Savaş Bakanı George Clemenceau’dan Fransa Dışişleri Bakanı Stephen Pichon’a mektup, 15 Kasım 1918, Seri E, Karton 304 Dosya 7, Turquie: Legion d’Orient (Avril 1918- Decembre 1918), s. 182.

[115] Georges Picot’tan Dışişleri Bakanlığı’na yazı, 22 Kasım 1918, Seri E, Karton 304 Dosya 7, Turquie: Legion d’Orient (Avril 1918- Decembre 1918), s. 191.

[116] Adana Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne, 27 Kasım 1918, BOA.HR.SYS.2555-2/18, Yusuf Sarınay (der.), Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri, c. II: 1918-1919, Ankara, 2002, s. 3.

[117] Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne, 11 Aralık 1918, BOA. HR. SYS. 2555-2/33-36, Sarınay (der.), Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri, c. II: 1918-1919, Ankara, s. 4.

[118] Adana Valisi Nazım Paşa'dan Dahiliye Nezareti'ne, 10 Aralık 1918, BOA. HR. SYS. 2555-2/33-36, Sarınay (der.), Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri, c. II: 1918-1919, Ankara, 2002, s. 5.

[119] Robert Zeidner, The Tricolor over the Taurus, Ankara, 2005, s. 78.

[120] Harbiye Nezareti’nden Sadaret Makamı’na, 14 Aralık 1918, BOA.BOE.340957, Sarınay (der.), Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri, C. II: 1918-1919, Ankara, 2002, s. 6-7.

[121] Zeidner, The Tricolor over the Taurus, s. 74.

[122] Adana Valisi Nazım Paşa'dan Dahiliye Nezareti'ne, 17 Aralık 1918, BOA. HR. SYS. 2555-2/56, Sarınay (der.), Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri, c. II: 1918-1919, Ankara, 2002, s. 11.

[123] Zeidner, The Tricolor over the Taurus, s. 74.

[124] age.

[125] Adana Valiliği'nden Dahiliye Nezareti'ne, 20 Aralık 1918, BOA.HR.SYS.2555-2/69-70, Sarınay (der.), Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri, C. II: 1918-1919, Ankara, 2002, s. 16.

[126] Adana Valisi Nazım Paşa’dan Dahiliye Nezareti’ne, 17 Aralık 1918, BOA. HR. SYS. 2555-3/5, Sarınay (der.), Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri, c. II: 1918-1919, Ankara, 2002, s. 13. Telgrafın aslı adı geçen kitapta mevcut olmakla beraber, transkripsiyonu sırasında sadeleştirilerek sunulmuştur.

[127] Hariciye Nazırı Reşid Paşa’dan Fransız Yüksek Komiseri Amiral Amet’e, 28 Aralık 1918, BOA.HR.SYS 2555-2/66, Sarınay (der.), Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri, c. II: 1918-1919, Ankara, 2002, s. 17.

[128] Hariciye Nazırı Reşid Paşa'dan Fransız Yüksek Komiseri Amiral Amet ve İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Webb'e, 28 Aralık 1918, BOA.HR.SYS 2555-2/71, Sarınay (der.), Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri, C. II: 1918-1919, Ankara, 2002, s. 18-19.

[129] Zeidner, The Tricolor over the Taurus, s. 79.

[130] Age.

[131] Dörtyol Kaymakamı Midhat Bey'den Dahiliye Nezareti'ne, 4 Ocak 1919, BOA.HR.SYS 2555-3/107, Sarınay (der.), Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri, c. II: 1918-1919, Ankara, 2002, s. 36-39.

[132] Maraş Jandarma Tabur Kumandanlığı’ndan Dahiliye Nezareti’ne, 21 Ocak 1919, BOA.HR.SYS.2602-1/22, Sarınay (der.), Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri, c. II: 1918-1919, Ankara, 2002, s. 24.

[133] Ulvi Keser, Kıbrıs Anadolu Ekseninde Ermeni-Doğu Lejyonu, Ankara, 2007, s. 226-227. “Genel Vali” ve “Vali Yardımcısı” unvanları Osmanlı belgelerinde “Vilayet İdare Memuru” ve “Sancak İdare Memuru” olarak belirtilmiştir. Bu atamalarla ilgili olarak bkz. Dahiliye Nazır Vekili Ahmet İzzet’ten, Hariciye Nezareti’ne, 3 Şubat 1919, BOA. HR. SYS. 2555-3/63, Sarınay (der.), Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri, c. II: 1918-1919, Ankara, 2002, s. 28.

[134] Başbakanlık ve Savaş Bakanlığı’ndan Dışişleri Bakanlığı’na, 7 Ocak 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d’Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 2.

[135] Yakındoğu Fransız Birlikleri Komutanı General Hamelin'den Savaş Bakanlığı'nın Afrika Şubesi'ne, 12 Ocak 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 11.

[136] Başbakanlık ve Savaş Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na, 20 Ocak 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 16.

[137] Dışişleri Bakanlığı’ndan George Picot ile Fransa’nın Washington, New York, Rio de Janeiro, Montevideo, Buenos-Aires, Caracas, Quito, Havana, Port au Prince, Bogota, St. Domingue, St. Paul, Santiago du Chili, Mexico, Lapaz ve Lima’daki Diplomatik Temsilcileri’ne, 22 Ocak 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d’Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 19.

[138] Zeidner, The Tricolor over the Taurus, s. 80

[139] Yakındoğu Fransız Birlikleri Komutanı General Hamelin'den Savaş Bakanlığı'nın Afrika Şubesi'ne, 2 Şubat 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 35

[140] Yakındoğu Fransız Birlikleri Komutanı General Hamelin'den Savaş Bakanlığı'nın Afrika Şubesi'ne, 15 Şubat 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 85

[141] Filistin ve Suriye'de bulunan Fransız Yüksek Komiseri George Picot'tan Dışişleri Bakanlığı'na, 19 Şubat 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 40.

[142] Filistin ve Suriye'de bulunan Fransız Yüksek Komiseri George Picot'tan Dışişleri Bakanlığı'na, 20 Şubat 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 41.

[143] Yakındoğu Fransız Birlikleri Komutanı General Hamelin'den Savaş Bakanlığı'nın Afrika Şubesi'ne, 25 Şubat 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 52.

[144] Filistin ve Suriye'de bulunan Fransız Yüksek Komiseri George Picot'tan Dışişleri Bakanlığı'na, 20 Ocak 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 42.

[145] Zeidner, The Tricolor over the Taurus, s. 68.

[146] Zeidner, The Tricolor over the Taurus, s. 70.

[147] Ermeni Ulusal Delegasyonu Başkanı Bogos Nubar Paşa’dan Dışişleri Bakanlığı’nda görevli Ortaelçi Jean Gout’a, 28 Şubat 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d’Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 59.

[148] Port Said'de görevli Amiral Cassard'dan Donanma Bakanlığı'na, 1 Mart 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 60.

[149] Yakındoğu Fransız Birlikleri Komutanı General Hamelin'den Savaş Bakanlığı'nın Afrika Şubesi'ne, 28 Şubat 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 62

[150] Başbakanlık ve Savaş Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na, 5 Mart 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 68

[151] Filistin ve Suriye’de bulunan Fransız Yüksek Komiseri George Picot’tan Dışişleri Bakanlığı’na, 6 Mart 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d’Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 67

[152] Yakındoğu Fransız Birlikleri Komutanı General Hamelin'den Savaş Bakanlığı'nın Afrika Şubesi'ne, 5 Mart 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 73

[153] Yakındoğu Fransız Birlikleri Komutanı General Hamelin'den Savaş Bakanlığı'nın Afrika Şubesi'ne, 5 Mart 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 74

[154] Zeidner, The Tricolor over the Taurus, s. 95-96.

[155] Zeidner, The Tricolor over the Taurus, s. 96.

[156] Age.

[157] Age.,s. 107. General Bremond tarafından yayımlanan silahsızlandırma beyannamesinin tam metni için bkz. Süleyman Hatipoğlu, Fransa'nın Çukurova'yı İşgali ve Pozantı Kongresi, Ankara, 1989, s. 109-111.

[158] Konuyla ilgili belgeler topluca şu eserde bulunabilir: Sarınay (der.), Osmanlı Belgelerinde Ermeni Fransız İlişkileri, c. II: 1918-1919, Ankara, 2002.

[160] Keser, Kıbrıs Anadolu Ekseninde Ermeni Doğu Lejyonu, s. 345 vd.

[161] Yakındoğu Ordusu Genel Komutanı General Gouraud'dan Savaş Bakanlığı Ortadoğu Şubesi'ne, 1 Mayıs 1919, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d'Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 180.

[162] Savaş Bakanlığı’ndan Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı’na, 20 Mayıs 1920, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Siyasi ve Ticari İşler Direktörlüğü, Seri E, Karton 304, Dosya 7, Turquie: Légion d’Orient (1 Janvier 1919 – 4 Fevrier 1921), s. 179.

[163] Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, 4 c., Ankara: MEB Yayınları, 1974, c. 4, s. 52.

[164] Keser, Kıbrıs Anadolu Ekseninde Ermeni Doğu Lejyonu, s. 522-531.

[165]Le Monde, 1 Ocak 1994.

[166] Rıza Türmen, “Soykırım Suçu”, Milliyet, 12.03.2010

[167] Konunun tarihçesi ve temyiz mahkemesinin verdiği kararın doğru haberleştirilmesi için bkz. “Hollanda Sorumlu”, <<http://www.haberturk.com/dunya/haber/645975-hollanda-sorumlu-A.A>>, Erişim Tarihi: 06.07.2011.

[168] <<http://www.zamanhollanda.nl/haberdetay.asp?id=516, Kasım 2008, Erişim Tarihi: 06.07.2011.

[169] <<http://www.bugun.com.tr/haber-detay/29159-hollanda-soykirim-yapti-iddiasi-haberi.aspx>>, 18.06.2008, Erişim Tarihi: 06.07.2011

[170]<<http://dunya.milliyet.com.tr/lahey-hollanda-yi-suclu-buldu/dunya/dunyadetay/06.07.2011/1410788/ default.htm>>, Erişim Tarihi: 06.07.2011.

[171] <<http://yenişafak.com.tr/Dunya/?i= 328334>>, Erişim Tarihi: 06.07.2011.

[172]<<http://www.gazete5.com/haber/hollanda-ya-srebrenitsa-cezasi-121578.htm>>, Erişim Tarihi: 05.07.2011.

[173]<<http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/habergoster.php?haber=52859>>, Erişim Tarihi: 05.07.2011.

[174]Osman Kılıç, “Protestan Misyonerler ve Ermeni Olaylarına Etkileri”, Ermeni Araştırmaları, S. 29, (2008), makalenin tam metni için bkz. http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=557.

[175]Hüseyin Nazım Paşa’nın hatıratından aktaran Kılıç, “Protestan Misyonerler ve Ermeni Olaylarına Etkileri”.

[176] Kamuran Gürün, Ermeni Dosyası, 6. Basım, İstanbul, 2005, s. 186.

[177]Gürün, Ermeni Dosyası, s. 187.

[178]Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, 2. Baskı, İstanbul, 1987, s. 433.

[179] Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, s. 435-436.

[180] Gürün, Ermeni Dosyası, s. 191.

[181] Gürün, Ermeni Dosyası, s. 193.

[182] Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, s. 445.

[183] Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, s. 446.

[184] Taner Akçam, İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu: İttihat ve Terakki’den Kurtuluş Savaşı’na, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2002, s. 390.

[185] Feridun Ata, İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005, s. 35

[186] Ata, İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları, s. 39-43.

[187] Akçam, İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu, s. 453-454.

[188] Ata, İşgal İstanbul’unda Tehcir Yargılamaları, s. 73-81.

[189] Age.,s. 87, 94.

[190] Age.,s. 133-135.

[191] Age.,s. 153-185.

[192] Age.,s. 220

[193] Age.,s. 230.

[194] Age.,s. 234.

[195] Age.,s. 245.

[196] Age.,s. 260-272.

[197] Age.,s. 282.

[198] Age.,s. 285.

[199] Age.,s. 288.

[200] Jeremy Sarkin, Colonial Genocide and Reparations Claims in the 21st Century: The Socio-Legal Context of Claims under International Law by the Herero against Germany for Genocide in Namibia, 1904–1908, Westport, Preager, 2009, s. 5-6.

[201] Colin Tatz, “Genocide In Australia”, Journal of Genocide Research, Vol. 1, No. 3, 1999, s. 319.

[202]Tatz, “Genocide In Australia”, s. 324.

[203] Tatz, “Genocide In Australia”, s. 334.

[204] Bent Sigurd Hansen, “Something Rotten in the State of Denmark: Eugenics and the Ascent of the Welfare State”, Gunnar Broberg and Nils Roll-Hansen (der.), Eugenics and the Welfare State: Sterilization Policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland, Michigan: Michigan University Press, 1996, s. 13-23.

[205] Gunnar Broberg and Mattias Tydén, “Eugenics in Sweden: Efficient Care”, Gunnar Broberg and Nils Roll-Hansen (der.), Eugenics and the Welfare State: Sterilization Policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland, Michigan: Michigan University Press, 1996, s. 130.

[206] Sefa M. Yürükel, Batı Tarihinde İnsanlık Suçları, İstanbul: Marmara Grubu Vakfı Yayınları, 2004, s. 66.

[207] Nils Roll-Hansen, “Norwegian Eugenics: Sterilization as Social Reform”, Gunnar Broberg and Nils Roll-Hansen (der.), Eugenics and the Welfare State: Sterilization Policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland, Michigan: Michigan University Press, 1996, s. 178.

[208] Yürükel, Batı Tarihinde İnsanlık Suçları, s. 67.

[209] Levent Yılmaz, “Ermeni Tehciri ve Uluslararası Hukuki Durum”, Radikal, 31.01.2007.a